

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ENDÜSTRİYEL MİRAS KAPSAMINDAKİ ALANLARIN
KENTSEL YENİLEMİYİ OLUŞTURMADAKİ ROLÜNÜN
İRDELENMESİ “ÖDEMİŞ ÖRNEĞİ”**

Y.Mimar Jülide KAZAS

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Bina Araştırma ve Planlama Programında
Hazırlanan**

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ülkü Altınoluk (YTÜ)
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Harun Baturbaygil (YTÜ)
Prof. Dr. Nur Esin (İTÜ)
Prof. Dr. Ahmet Eyüce (Bahçeşehir Ü)
Prof. Dr. Bülent Uluengin (Bahçeşehir Ü)

İSTANBUL,2008

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÇİZELGE LİSTESİ	vii
ÖNSÖZ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
1.2. Çalışmanın Yöntemi	3
2. ENDÜSTRİ ARKEOLOJİSİ.....	4
2.1. Endüstri Devrimi	4
2.2. Endüstri Arkeolojisi Kavramı	12
2.3. Endüstri Arkeolojisi Kuramsal Çerçeve	17
2.4. Endüstriyel Arkeolojisi Kavramının Ortaya Çıkışı ve Oluşturan Nedenler	18
2.4.1. Endüstri Yapılarının İşlevlerini Yitirmeleri	21
2.4.2. Endüstrinin Yer seçimi İlkelerindeki Değişiklikler ve Sanayi Alanlarının Terk Edilmesi	23
2.5. Endüstriyel Mirasın Korunması ve Değerlendirilmesi	26
2.5.1. Endüstriyel Mirasın Korunması	26
2.5.2. Endüstriyel Mirasın Değerlendirilmesi.....	33
2.6. Endüstri Yapılarında İşlev Dönüşümü ve Süreklilik	35
2.6.1. Endüstri Yapılarında İşlev Dönüşümünün Nedenleri.....	36
2.6.2. İşlev Seçimi ve Süreklilik	39
2.7. Endüstri Arkeolojisi Kapsamında İşlev Dönüşümü Türleri.....	42
2.7.1. Tek Yapı Ölçeğinde İşlev Dönüşümleri	43
2.7.2. Bölgesel Ölçekli İşlev Dönüşümleri.....	46
3. ENDÜSTRİYEL MİRAS KAPSAMINDAKİ ALANLARIN KENTSEL YENİLEMEYE ETKİLERİNİN İRDELENMESİ.....	50
3.1. Kentsel Yenileme Kavramı	50
3.2. Kentsel Yenileme Yaklaşımları.....	62
3.3. Endüstri Miras Kapsamındaki Alanlarda Kentsel Yenileme Yaklaşımı Geliştirilmesi Konusunda Yöntem Önerisi	68
3.3.1. Endüstriyel Miras Alanları ve Kent İlişkisi	73
3.3.2. Kentin Endüstriyel Gelişiminin Analizi-Alanın Seçim Kriterlerinin İrdelenmesi	76

3.3.3.	Bölgedeki Fiziksel ve Sosyal Yapının Analizi.....	78
3.3.4.	Bölgenin Potansiyellerinin İrdelenmesi.....	79
3.3.5.	Bölgenin Gelişme Stratejileri	80
3.4.	Endüstri Alanlarında Yenilemenin Hedefleri.....	82
3.5.	Endüstriyel Alanların Yenilenmesinin Boyutları	84
3.5.1.	Sosyal Boyut	84
3.5.2.	Ekonomik Boyut.....	85
3.5.3.	Çevresel Boyut	86
3.5.4.	Yasal-Yönetmel Boyut.....	88
3.5.5.	Planlama ve Tasarım Boyutu	89
3.6.	Yenileme Yönteminin Belirlenmesi	91
4.	ENDÜSTRİYEL MİRAS ALANLARININ KENTSEL YENİLEMEYE ETKİLERİNİN ÖDEMİŞ ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ	97
4.1.	Ödemiş Kenti'nin Tarihsel Gelişimi	97
4.2.	Ödemiş Kenti'nde Fiziksel ve Sosyal Yapının Analizi.....	103
4.3.	Ödemiş Kenti'nin Potansiyelleri.....	107
4.4.	Kentin Gelişme Stratejileri.....	109
4.5.	Ödemiş Kenti'nde Endüstriyel Gelişimin Analizi	111
4.5.1.	19.YY Endüstri Durumu	111
4.5.2.	20.YY Başında Endüstri Durumu.....	112
4.5.3.	Cumhuriyet Döneminde Endüstri Durumu	113
4.5.4.	20. YY İkinci Yarısında Endüstri Durumu	116
4.6.	Ödemiş Kenti'nde Endüstriyel Miras.....	123
4.7.	Endüstriyel Miras Alanlarının Yenilenmesinin Hedefleri	143
4.8.	Endüstriyel Miras Alanlarının Yenilenmesinin Boyutları	144
4.8.1.	Sosyal Boyut	144
4.8.2.	Ekonomik Boyut.....	145
4.8.3.	Çevresel Boyut	146
4.8.4.	Yasal-Yönetmel Boyut	146
4.8.5.	Planlama ve Tasarım Boyutu	147
4.9.	Yenileme Yönteminin Belirlenmesi... ..	148
5.	ÖDEMİŞ'DE ENDÜSTRİYEL MİRASI DEĞERLENDİRME AMAÇLI KENTSEL YENİLEME SENARYOSU	151
5.1.	Projenin Tanımlanması	152
5.2.	Modelin Temel Özelliği – Özgün Yapısı.....	155
5.3.	Alanın Seçim Kriterleri.....	156
5.4.	Uzun ve Kısa Dönem Hedefleri	158
5.5.	Karar Mekanizmaları	161
5.6.	Projenin Finans Kaynakları.....	163
5.7.	Aktörlerin Tanımlanması	167
5.8.	Fonksiyon Değişimi-İçerdiği Yeni İşlevler.....	169
5.9.	Kullanıcı Profili.....	169
5.10.	Sentez.....	170
6.	SONUÇLAR	178

KAYNAKLAR.....	184
EKLER.....	193
Ek 1 Küçük Menderes Havzası Strateji Alt Yöresi Nüfus Durumu	193
Ek 2 Küçük Menderes Havzası 12- Üzeri Yaş Nüfusun İşgücü Durumu.....	194
Ek 3 Mevcut Sektörel Uzmanlaşma Eğilimleri.....	195
Ek 4 Stratejik Planda Öngörülen Sektörel Uzmanlaşma Eğilimleri.....	196
Ek 5 Küçük Menderes Havzası Sanayi Yerleşim Analizi.....	197

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	Osmanlı döneminde İzmir'de bir halı fabrikasından görünüş.....	10
Şekil 2.2	İngiltere'de günümüzde yeniden işlevlendirilen "The Welsh State Müzesi" nde sanayi objeleri	14
Şekil 2.3	İngiltere’de günümüzde müze olarak yeniden işlevlendirilerek koruma altına alınan Ironbridge Gorge endüstri bölgesi.....	19
Şekil 2.4	İngiltere’de 1785 yılında yapılmış Yeni Lanark Tekstil Fabrikası	24
Şekil 2.5	Almanya’da müzeye dönüştürülen Essen Kömür İşletmesi	40
Şekil 2.6	Tate Gallery dış görünüş ve sergileme holüne bakış.....	44
Şekil 2.7	Almanya’da günümüzde “Sanat ve Medya Merkezi” olarak yeniden işlevlendirilerek koruma altına alınan Karlsruhe Sanat Merkezi	45
Şekil 2.8	Barcelona Poblenou endüstri kentindeki yenileme alanı.....	47
Şekil 2.9	Barcelona Poblenou endüstri kenti.....	48
Şekil 2.10	Barcelona Poblenou endüstri kentindeki sanayi yapıları.....	49
Şekil 3.1	Amerika’da Lowell kenti endüstriyel yapılar ve yenileme alanı	70
Şekil 3.2	Lowell kentinde Boott Tekstil Fabrikası ve Merrimack nehri kıyısında konumlanan Massachusetts Fabrikası.....	71
Şekil 3.3	Chaux kentini gösteren perspektif.....	75
Şekil 3.4	Ruhr bölgesi “Emscher Parkı”	93
Şekil 3.5	Ruhr bölgesi “Kuzey Duisburg Parkı” Açık hava etkinliklerinin ve eğlencelerin merkezi bir alan olarak işlevlendirilen mekanlar	94
Şekil 3.6	Kuzey Duisburg Parkı ve Mülheim an der Ruhr - Su Müzesi	95
Şekil 4.1	Ödemiş Kenti Belediye Meydanı genel görünüm.....	97
Şekil 4.2	Birgi genel görünüm.....	102
Şekil 4.3	Ödemiş Kenti ilçeler arası ulaşım bağlantıları.....	104
Şekil 4.4	Ödemiş Kenti demiryolu bağlantıları (1912).....	111
Şekil 4.5	Ödemiş Hicri 1341 Miladi 1923 Kent Planı	115
Şekil 4.6	Kemal Ahmet Aru, Celile Berk ve Orhan Safa tarafından hazırlanan “Ödemiş Nazım Planı”	117
Şekil 4.7	Ödemiş-Birgi yolu için öneri proje kapsamında Aru, Safa ve Berk tarafından oluşturulan ekibin hazırlamış olduğu, II. Ulusal Mimarlık dönemini yansıtan çalışma	118
Şekil 4.8	Ödemiş kentinde 1950’lerdelki endüstri alanları – kent ilişkisi	119
Şekil 4.9	Ödemiş'te 1944 yılında istasyon çevresindeki endüstri yapıları	120
Şekil 4.10	Ödemiş'te Eski Gazoz Fabrikası	121
Şekil 4.11	Ödemiş'te Eski Buz Fabrikası	122
Şekil 4.12	Ödemiş'te Ekin Hali inşaatı ve sonrası	123
Şekil 4.13	Ödemiş’te Günümüzde Endüstri Alanları – Kent İlişkisi.....	124
Şekil 4.14	Ödemiş Kenti'nde yer alan endüstri yapılarının yerleşimleri.....	125
Şekil 4.15	Kentin gelişim süreci ve endüstri alanları ilişkisi	127
Şekil 4.16	Ödemiş Kenti endüstriyel miras yapıları	128
Şekil 4.17	Ödemiş Kenti yol ağı - yapı adaları ilişkisi	129
Şekil 4.18	Birgi endüstriyel miras yapıları.....	130
Şekil 4.19	Ödemiş elektrik santralinde teknik bölüm ve yapının konumlandığı çevreden görünüş.....	131
Şekil 4.20	Birgi elektrik santralinde teknik bölüm.....	132
Şekil 4.21	Ödemiş Yanbastı Zeytinyağı Fabrikası'nın görünüşü	133
Şekil 4.22	Birgi'de işlevini yitirmiş zeytinyağı fabrikası.....	134
Şekil 4.23	Zeytinyağı fabrikasında zeytin sıkma presleri ve ezme makinesi.....	134
Şekil 4.24	Çukur Yağhane'nin görünüşü.....	135

Şekil.4.25	Ödemiş Tekstil Fabrikası'nın görünüşü.....	136
Şekil.4.26	Ödemiş'te Ege Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu olarak kullanılan “Eski Tekel Binası”	136
Şekil.4.27	Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası	137
Şekil.4.28	Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası'nın arazi kullanımını ve işlevini yitirmiş yapıda yer alan helva tezgahları	138
Şekil.4.29	Ödemiş Kasap Hali'nin görünüşü.....	139
Şekil.4.30	Ödemiş Kasap Hali'nin iç görünüşü ve silüetleri	139
Şekil.4.31	Ödemiş Pak Döküm Fabrikası görünüşü	140
Şekil.4.32	Birgi su değirmeninden günümüze kalanlar	140
Şekil.5.1	Ödemiş Kenti endüstriyel Miras güzergahı	177

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1	Binaların yeniden kullanımını gerektiren nedenler	37
Çizelge 3.1	Kentlerin dönüşüm süreci	52
Çizelge 3.2	Dengelenmiş ve sürdürülebilir gelişme için hedef üçgeni.....	65
Çizelge.4.1	Ödemiş kenti yıllara göre karşılaştırmalı nüfus durumu	101
Çizelge.4.2	Ödemiş kenti için 2013 yılına kadar oluşturulmuş nüfus öngörüsü.....	110
Çizelge.4.3	Ödemiş kenti endüstriyel miras yapıları	126
Çizelge.4.4	Ödemiş kenti endüstriyel miras yapıları risk durumları ve önlemler.....	141
Çizelge.4.5	Ödemiş kenti endüstriyel miras mevcut durum analizi	142
Çizelge.5.1	Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme katılım modeli	162
Çizelge.5.2	Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme katılım yöntemleri	163
Çizelge.5.3	Ödemiş kenti kentsel yenileme uygulamasında kullanılacak finans olanakları.....	165
Çizelge.5.4	Ödemiş kenti kentsel yenileme uygulamasında kullanılacak finans yatırım modelleri	166
Çizelge. 5.5	Ödemiş kentsel yenileme uygulamasındaki aktörler.....	167
Çizelge. 5.6	Ödemiş kentsel yenileme programı-Ödemiş kent merkezi yenileme kapsamındaki analizler.....	172
Çizelge. 5.7	Ödemiş kentsel yenileme programında bölgeler ve yenileme kapsamındaki analizler.....	173
Çizelge.5.8	Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme kriterleri.....	174
Çizelge.5.9	Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme programı.....	174
Çizelge.5.10	Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme programı.....	175
Çizelge.5.11	Ödemiş'teki endüstriyel mirasın kentsel yenileme kapsamında değerlendirilme önerileri	176

ÖNSÖZ

Son yarım yüzyılda, yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan "Endüstri arkeolojisi" kavramı ile güncel kent inceleme konularından "kentsel yenileme" olgusunu, Ödemiş paydasında buluşturan bu çalışma, uzun soluklu bir araştırmanın ürünüdür.

Tez çalışmamın oluşmasında ve Ödemiş kentinde odaklanmasında etkin rol oynayan ve Ödemiş'in sahip olduğu endüstri geçmişi ile özgün kent dokusunu fark etmemi sağlayan, aynı zamanda Ödemiş halkını da tanımama neden olan tez danışmanım, Sn. Prof. Dr. Ülkü Altınoluk'tur. Çalışma sürecinde, gerek kaynak temininde, gerekse görsel malzeme bulunmasındaki katkıları ile tezimi tüm aşamalarda yönlendirmiştir.

Tez izleme komitesi üyelerinden Sn. Prof. Dr. Harun Baturbaygil ve Sn. Nur Esin tez çalışmamı çeşitli aşamalarda değerlendirerek geliştirmemi sağladılar. YTÜ Mimarlık Fakültesi'nde eş zamanlı doktora çalışması yürüttüğüm sevgili arkadaşım Araş. Gör. Kunter Manisa, Ödemiş'te yapılmış Lisans ve Y. Lisans öğrenci çalışmalarını paylaşarak destekte bulunmuştur. Tezime sağladıkları tüm katkılarından dolayı kendilerine teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca, yakın çevrem de özel katkıları olmuştur. Çalışma sürecinde, özellikle alan çalışmasında yardımcı olan ve hep yanımda olan Ahmet Münüp Pekcan'a ve hayatımın her anında destek olan sevgili annem Zehra Kazas'a en içten teşekkürlerimle.

Jülide Kazas

ENDÜSTRİYEL MİRAS KAPSAMINDAKİ ALANLARIN KENTSEL YENİLEMİY OLUŞTURMADAKİ ROLÜNÜN İRDELENMESİ “ÖDEMİŞ ÖRNEĞİ”

ÖZET

Tez çalışmasında, belirlenen amaç doğrultusunda kurgu Şu Şekilde oluşturulmuştur.

Çalışmanın başlangıcında, endüstrinin çıkış noktası, “Endüstri Devrimi” , gelişim süreci ve sonuçları kapsamında değerlendirilmiştir. Sanayileşme olgusunun meydana geliŐi, oluşturan nedenleri irdelenmiş, sanayileşmenin kentleşmeye etkileri, mekânsal, sosyal ve ekonomik boyutlarda incelenmiştir. Sanayileşme süreci başlığı altında, Türkiye’deki sanayileşme süreci ve sonuçları irdelenmiş; tezin alan çalışmasına kurgusal dayanak oluşturmak amacıyla, dönemsal etkileri araŐtırılmıŐtır.

İkinci bölümde, tez çalışmasının strüktürünü oluşturan “Endüstriyel Miras” kavramı ve oluşumundaki nedenler, kuramsal çerçevede ele alınmıştır. Endüstriyel mirası koruma ve değerlendirme yaklaşımları incelenmiş; değerlendirilme önerileri Türkiye ve dünya örnekleri ile desteklenmiştir.

Bu bölümde yapılan araştırmada, Endüstriyel mirasın değerlendirilmesinde farklı iki yaklaşım modeli olduğu belirlenmiştir. Biri; mimari kimliğe sahip endüstri yapısının, tek yapı ölçeğinde korunması ve değerlendirilmesi kapsamındaki tekil yaklaşım, diğer de, endüstriyel mirası, kentsel alanın ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası olarak tanımlayan, kentsel ve kamusal kazanımları hedefleyen, katılımcı değerlendirme yaklaşımıdır. Bu iki yaklaşım kuramsal temelde ve uygulama da farklı boyutlar sergilemektedir. Korumacı ve tekil ölçekli değerlendirme modelinde mimari değerler göz önüne alınarak fiziksel bir yenileme hedeflenirken, diğer yaklaşımda ise kentin yaşam kalitesini arttırmayı planlayan, toplumsal katılım boyutlu işlevsel dönüşüm benimsenmektedir. Endüstriyel mirası değerlendirme yaklaşımlarındaki bu irdelene ile tez çalışmasının amacında belirlenen, “Kentsel Yenileme” boyutundaki etkilerin değerlendirilmesinde, kavramsal bir temel oluşturulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; önceki bölümde incelenen ve kentsel ölçekte değerlendirilen endüstri mirasının, gelişmiş bir bakış açısıyla, “Kentsel Yenileme” yi oluşturmadaki rolleri irdelenmiŐtir. Kentsel yenileme kavramı ve yaklaşımları incelenmiş, endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda geliştirilen kentsel yenileme yaklaşımları farklı boyutları ile değerlendirilmiştir. Tez çalışmasının bu bölümünde, endüstriyel miras alanlarının kentsel yenilemeye dönüşümünü kurgulayan bir model önerilmiştir. Bu model ile endüstriyel miras alanlarının kentsel yenileme bakış açısıyla değerlendirilebilmesi için kriterler belirlenmiştir. Belirlenen kriterler kapsamında, endüstriyel miras alanlarının kentsel planlama yaklaşımları ile yenilenmesi sürecinde, yerel–bölgesel analiz ve değerlendirme boyutları geliŐtirilmeye çalışılmıştır. Oluşturulan modelde, bölgesel potansiyeller ve hedefler kapsamında yenilemeyi oluşturan dinamikler incelenerek, kentsel sürdürülebilirliği sağlayacak ve kent kültürü yaratılmasına katkıda bulunacak, yenileme yaklaşımları getirilmesi ve temel ilkeler belirlenmesi hedeflenmiştir.

Dördüncü bölümde, endüstriyel miras alanlarının kentsel yenileme bakış açısıyla değerlendirme yaklaşım modeli; tezin alan çalışmasını oluşturan Ödemiş Kenti örneğinde sınanmıştır. Ödemiş; gerek Küçük Menderes havzasındaki merkezi konumu, gerekse ve Ege Bölgesi’nin sanayi yapısını sergilemesi nedeniyle, örnek olarak seçilmiştir.

1930’lardaki yapılanma ile Ödemiş, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk modern kentlerinden biri durumuna getirilmiştir. Ekonomisi tarımsal üretim ağırlıklı bir kent olan Ödemiş’te, sanayinin gelişimi oldukça yavaş olmuş, ancak 1950’li yıllardan itibaren kentte fabrikalar kurulmaya

başlamıştır. Kent merkezinin büyümesi ve sanayinin kent dışına taşınması sonucu işlevini yitiren ve değerlendirilmeye açık endüstriyel miras potansiyeline sahiptir.

Ödemiş'teki endüstriyel miras alanlarının, kentsel yenileme kapsamında, sosyal, kültürel ve ekonomik boyut baz alınarak değerlendirilmesini hedefleyen yaklaşım modelinde, Ödemiş'in tarihten gelen fiziki verilerin ve toplumsal yaşamın sürekliliğinin korunması ve endüstriyel miras alanlarının yenilenmesindeki geçerliliği sınanmıştır. Modelin, genel endüstriyel miras alanlarında uygulanabilir kimlikte olmasına çalışılmıştır.

Araştırmanın son bölümünde, önerilen modeldeki kriterleri sağlayan ve örnek olarak seçilen Ödemiş Kenti için kentsel yenileme senaryosu oluşturulmuştur. 21. yüzyılda, Ödemiş'in kentsel kimliğini vurgulayan, toplumsal katılımı ve sürdürülebilir bir kentsel yenileme yaklaşımı ile değerlendirilmesine yönelik, varsayımlar geliştirilmiş ve kuramsal bazda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Endüstriyel miras, endüstriyel arkeoloji, kentsel yenileme, ödemiş.

EXAMINATION OF THE ROLES OF INDUSTRIAL HERITAGE AREAS IN THE ESTABLISHMENT OF URBAN RENEWAL WITH THE CASE OF STUDY OF “ODEMIS”

ABSTRACT

The setting of the thesis study has been created as follows in accordance with the assessed objective.

In the first part of the study, the emerging point of industry, “Industrial Revolution”, was evaluated in terms of its development process and its results. The emerging of industrialization phenomenon and its reasons were explicated, and the influence of industrialization to urbanization was examined in local, social and economical contexts. Under the title of industrialization process, the industrialization process and results in Turkey were explicated and its periodical influences were studied in order to provide a fictional reference to the field study of the thesis.

In the second part, the “Industrial Heritage” concept comprising the structure of the thesis study and the reason behind its creation was considered in a theoretical paradigm. Approaches for preservation and utilization of industrial heritage were examined and utilization suggestions were supported by examples from Turkey and from the rest of the world.

Through the examinations made in this part, it has been assessed that there are two different approaches in the utilization of industrial heritage. One of them is the singular approach which advocates that an industrial structure having an architectural identity should be preserved and utilized in terms of a single structure; and the other approach is the participatory utilization approach which defines the industrial heritage as an important part of the urban area and social setting and targets urban and public benefits. These two approaches display different dimensions in theoretical basis and in implementation. In the protective and single scale utilization model, a physical renewal is targeted in consideration of architectural values; and in the other approach, a functional conversion with a social participatory dimension planning the life quality of the city is embraced. With such explication of industrial heritage utilization, it is targeted to create a conceptual ground in evaluation of influences in “Renewal” setting as assessed in the objective of the thesis study.

In the third part of the study, the roles of industrial heritage, examined and determined in an urban scale in previous parts, in creation of “Urban Renewal” was explicated with an advanced point of view. The urban renewal concept and approaches were examined; and urban renewal approaches developed in areas covering industrial heritage were evaluated in different aspects. In this part of the thesis study, a model is suggested which sets the urban renewal conversion of industrial heritage areas. With this model, criteria were defined to evaluate industrial heritage areas in an urban renewal view. In the scope of defined criteria, efforts were made for development of local-regional analysis and evaluation dimensions within the process of renewal of industrial heritage areas in terms of urban planning approaches. In the comprised model, the dynamics constituting the renewal with regard to regional potentials and targets were examined; and it was targeted to introduce renewal approaches and adopt fundamental principles which can provide total continuity and contribute to the creation of urban culture.

In the fourth part, the approach of industrial heritage areas’ evaluation in an urban renewal view was tested in the sample of City of Odemis which constitutes the field study of the

thesis. Odemis was selected as the sample due to its central position in Kucuk Menderes basin and as it exhibits the industrial structure of the Aegean Region.

With the developments in 1930s, Odemis became one of the first modern cities of Turkish Republic. In Odemis, having an economy mostly based on agricultural production, the development of industry had been very slow; and factories did not appear in the city until 1950s. It possesses an industrial heritage potential which lost its function and open for utilization upon growth of the city center and overflow of the industry to suburbs.

Through the approach model which targets to evaluate the industrial heritage areas of Odemis on the basis of social, cultural and economical dimensions within the urban renewal scope, the physical data of Odemis originating from its background was tested in terms of preserving social life's continuity and its availability in renewal of industrial heritage areas. Efforts were made to make the model have an identity which is adaptable to general industrial heritage areas.

In the final part of the examination, an urban renewal scenario was created for the City of Odemis which fits the criteria of proposed model and was selected as the sample. Assumptions were developed and theoretical based suggestions were given emphasizing the urban identity of Odemis and aiming to its evaluation by an urban renewal approach with social inheritance and continuity in the 21st century.

Keywords: Industrial heritage, industrial archaeology, urban renewal, odemis.

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Günümüzde, dünya genelinde yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlerin sonucu kaçınılmaz olarak kent mekânına yansımaktadır.

Sanayileşmenin getirdiği sosyo-ekonomik dönüşüm, hızlı ve plansız kentleşme süreci ve modernleşme hareketleri ile birlikte, yirminci yüzyıl, son derece ciddi kentsel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1950’lerde kentlere göç sonucu ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlar, fiziksel mekana yansımış ve plansız yapılanmaya dönüşen bir süreç başlamıştır. Bu süreç, kentlerin, fiziksel, ekonomik ve aynı zamanda sosyal açılardan bozulması ile sonuçlanmış ve kent merkezleri büyük oranda etkilenmiştir. Özellikle, 1980’lerden sonra, yeni ekonomik merkezlerin kentlerin farklı noktalarına kayması ve yatırımların da bu alanlara aktarılması, eski kent merkezlerindeki çöküntüyü hızlandırmıştır. Buna paralel olarak nüfus artışı, yüksek arazi değerleri ve sosyal çevre etkisiyle, kent içinde konumlanan sanayinin desantralizasyonu ortaya çıkmıştır. Desantralizasyon ile bir taraftan yeni sanayi yerleşimlerinin organizasyonu gündeme gelirken, diğer taraftan kent merkezlerinde dönüşüm ve yeniden kullanım-yenileme önem kazanmıştır.

Kent merkezindeki endüstri yapılarının işlevsel olarak eskimleri, teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmaları, çeşitli nedenlerle işlevini bütünüyle kaybetmeleri ve işlevsel dönüşüm kapsamında değerlendirilmeleri, son yıllarda hız kazanmış bir olgudur. Bu bağlamda, endüstriyel yapı içeren kentlerde; endüstri ve üretim sonrası süreçte ciddi boyutlarda kayıp alanlar oluşturarak taşınan sanayi dokusunun belli bir mimari kimlik taşıyan bölümü, “endüstriyel miras” tanımlamasıyla kentsel dönüşümlere uğramaktadır.

Bu süreç de beraberinde kentsel yenileme kavramını gündeme getirmiştir.

Genel olarak kentsel yenileme, çeşitli nedenlerle, eskimeye uğramış, işlevini yitirmiş kentsel dokunun, günün sosyo-ekonomik ve fiziksel koşulları göz önünde tutularak değiştirilmesi, dönüştürülmesi, rehabilitasyonu, yeniden canlandırılması ve kent yaşamına katılmasıdır. Yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanımı, kentsel yenilemenin bir alt basamağı ve referans noktası olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde, bu işlevsel dönüşüm ve yenileme projelerinin arttığı gözlemlenmektedir.

Bu tez çalışması; kentsel alanda yer alan, köhneleşen, fonksiyonunu yitiren ve kenti mekansal,

sosyal ve ekonomik olarak etkileyen endüstriyel miras alanlarının, kente kazandırılması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kentin mekansal, sosyal, ekonomik sorunlarının çözümünde, bütüncül bir kentsel yenileme yaklaşımı geliştirilmesi gerekliliği düşüncesine dayanmaktadır.

Bu çalışma; endüstriyel miras kapsamındaki alanların kentsel yenilemeyi biçimlendirdiği hipotezine dayanmaktadır.

Bu kapsamda; endüstriyel miras kavramının tanımladığı alanın ve yeniden kullanım kapsamındaki endüstri yapılarının, sürdürülebilir kentsel yenileme yaklaşımı oluşturmasındaki rolünün irdelenmesi, endüstriyel miras alanlarının kentsel yenileme kapsamında değerlendirilmesine yönelik bir model oluşturulması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Oluşturulan model ile endüstriyel miras alanlarının değerlendirilmesinde; kentin yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen toplumsal katılım boyutlu bir yenileme anlayışının benimsenmesi, kentsel sürdürülebilirlik ve toplumsal dönüşüm yaklaşımları geliştirilmesi hedeflenerek, geniş bir bakış açısı yakalanmaya çalışılmıştır. Model, Türkiye'deki endüstriyel tarihi yansıtan ve bir Cumhuriyet kenti olan Ödemiş örneğinde sınanmıştır.

Ödemiş kentinde sosyo – ekonomik bir değişim yaşandığı gözlemlenmektedir. Ödemiş kenti mekansal yapısında önemli değişikliklerin meydana gelmesinde sanayi faaliyetleri önemli bir yere sahiptir. Kentin içinde önceleri yoğun yerleşme alanı olmayan yerlerde kurulmuş çoğu küçük imalathanelerin bir kısmı zaman içinde kapanmış, bir kısmı büyümüş, kimi de aynı ölçüde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yeterince kullanılmayan bu yapılar ve endüstriyel alanların yakın çevresiyle bütünleştirilmesi, bölgenin sosyal ve kültürel yapısını destekleyen mekanlar dizisi olarak biçimlendirilmesi, kentin gelişimi açısından gerekliliktir.

Çalışmada; kentsel yenileme yaklaşımının Ödemiş kentinin mekansal, ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümündeki rollerini irdelemek, kentin geleceğine yönelik bütüncül ve sürdürülebilir bir kentsel yenileme senaryosu oluşturmak hedeflenmiştir. Ayrıca, endüstriyel miras kapsamındaki yapıları; görsel önemleri, dönemlerine ait endüstriyel nitelikleri ve işlevleri paralelinde değerlendirmek, sanat, tarih, arkeoloji, mimari ve teknoloji yönünden endüstriyel tarihe dikkat çekilmesini sağlamak, korunmalarına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasında, belirlenen amaca ulaşmak için uygulanan yöntem iki aşamada gerçekleşmiştir.

Çalışmanın birinci aşamasında, genel olarak endüstriyel miras kapsamındaki alan ve kentsel yenileme kavramları tüm yönleriyle incelenmiş, Türkiye ve dünya örnekleri kapsamında analiz edilmiştir. Yapılan araştırmada, endüstri arkeolojisi ile ilgili olarak, kentsel ölçekte etkileri olan uygulama örnekleri, kentsel yenileme uygulama örneklerinde ise, endüstriyel miras alanlarındaki uygulamalar tercih edilmiştir. Bu aşamada, konu ile ilgili yazılı kaynaklar, tezler, süreli yayınlar, sempozyum bildirimleri, uluslar arası toplantı sonuçları, uluslar arası örgütlerin çalışmaları incelenmiş ve internet üzerinden araştırmalar yapılmıştır.

İkinci aşamada ise tezin alan çalışmasını oluşturan Ödemiş kenti'ne ilişkin araştırma ve gözlemler oluşturulmuştur. Çalışma alanı olan Ödemiş kentine ilişkin, bölgesel ölçekte bir bakış açısı getirmek amacıyla, Küçük Menderes Havzası kent ve endüstri kapsamında incelenmiştir. Alan çalışması öncesinde gerekli resmi yazışmaların yanı sıra, çalışma bölgesine ait haritaların temini, konu ile ilgili kütüphane çalışmasının yapılması vb. gerekli hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Yazılı kaynak olarak; süreli yayınlar, Sanayi ve Ticaret Odaları arşivleri, Yerel basın ve kaynakları ile tez çalışmaları taranmıştır. Seçilen örneklere ait görsel ve yazılı dokümanlar sağlanmış, yerinde tespit ve araştırma çalışmaları yapılmış, çalışma çizim ve fotoğraflarla desteklenmiştir. Alanda, toplumsal katılım boyutunu yakalamak amacıyla, bölge halkının işlevini yitirmiş endüstriyel alanların yenilenmesi konusundaki görüşleri alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, Ödemiş kentindeki endüstriyel mirasa ilişkin envanter çalışması yapılmış ve analiz haritaları hazırlanmıştır. Endüstriyel miras yapıları kodlanarak, yapıların mevcut durum analizleri ve yeniden kullanım önerileri ile ilgili tablolar hazırlanmıştır.

Araştırmanın son aşamasında, önerilen modeldeki kriterleri sağlayan ve örnek olarak seçilen Ödemiş Kenti için tez çalışması genelinde ulaşılan verilerin uygulandığı bir kentsel yenileme senaryosu oluşturulmuştur. Bu kapsamda oluşturulan senaryoda, Ödemiş'in geleceğe yönelik kullanımını kurgulayan yaklaşımlar geliştirilmiştir. Kentsel yenileme senaryosu paralelinde, kentin endüstriyel geçmişine dikkat çekmek ve kentin tanıtımını sağlamak amacıyla, "Ödemiş Endüstriyel Miras Güzergahı" belirlenmiştir.

Son olarak, İzmir Ticaret Odası 2003-2012 Stratejik planından yararlanılarak hazırlanan, Küçük Menderes Havzası'na ilişkin analiz çalışmaları eklenmiştir.

2. ENDÜSTRİ ARKEOLOJİSİ

2.1. Endüstri Devrimi

Endüstri Arkeolojisinin temelini Endüstri Devrimi oluşturmuştur (Cossons,1993). Endüstri arkeoloji kavramının kapsam ve önemini anlayabilmek için, endüstrinin çıkış noktasını oluşturan “Endüstri Devrimi”ni ve beraberindeki sanayileşme sürecini incelemek gerekir.

Endüstri Devrimi'nin sadece teknolojik bir devrim değil, aynı zamanda insanların düşünce ve yaşam biçimini farklılaştıran, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla etkiler yaratan değişim hareketidir. Bu yaklaşım paralelinde, endüstri arkeolojisi anıtları, sosyal çevreleri ile birlikte değerlendirme kapsamına alınmaktadır.

Endüstri Devrimi, insan yaşamının yazılı belgelere dayanan geçmiş tarihindeki en köklü dönüşümüdür. Endüstri Devrimi kısa bir dönem için bir tek ülkenin, Büyük Britanya'nın tarihi ile çakışmıştır. Böylece tüm dünya ekonomisi, Britanya'nın temeli üzerinde oluşmuş ve dolayısıyla bu ülke, geçici olarak, kendisinden önce ve sonra, kendisine yakın büyüklükteki hiçbir ülkenin sahip olmadığı ve görülebilir bir gelecekte de sahip olmayacağı kadar evrensel bir etkiye ve güce ulaşmıştır (Hobsbawm, 1998).

“Endüstri Devrimi” tekniğin, sınaî üretimin ve ulaşım olanaklarının gelişmesi nedeniyle, 18. yüzyıldan itibaren çağdaş dünyada meydana gelen değişimleri tanımlamaktadır. Teknolojik, ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri ile “Endüstri Devrimi”, uzun sürece yayılarak gerçekleşmiş, 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar sürmüştür. Bu terim ilk kez İngiliz ekonomist Arnold Tonybee tarafından kullanılmıştır (Hançerlioğlu, 1981).

Avrupa'da, özellikle İngiltere'de 18. yüzyılın ortalarına kadar Endüstri Devrimi için gerekli ön koşullar hazırlanmıştır. 1760'lardan itibaren üretimi sağlayan insan, hayvan, su ve rüzgâr gücü gibi organik ve inorganik güç kaynakları değişmiş, 1780'li yıllarda buhar gücü ve buhar makineleri kullanılmaya başlanmış, ücretli işçilerin çalıştığı fabrikaların inşası ile üretim ilişkileri sağlamlaşmıştır (Pamuk, 1997). Endüstri devrimi sürecinde İngiltere'de iç pazarın oluşturulmasıyla, yaygın sanayi ekonomisi için geniş bir temel hazırlamıştır. Kentleşme süreciyle birlikte, ülke için karayolu taşımacılığında önemli yenilikler meydana gelmesinde teşvik edici rol oynamıştır (Hobsbawn, 1987). Bu avantajlar sayesinde İngiltere'de başlayan gelişmeler, 19. yüzyılın başlarından itibaren Fransa, Almanya, Belçika gibi diğer Avrupa ülkeleri ile ABD'ye yayılmış ve yünlülük, dokuma, kömür üretimi, demir-çelik gibi sanayi kollarına yansımıştır. 20. yüzyılın başlarında da İtalya, Hollanda gibi Avrupa ülkeleri ile

Japonya ve Rusya’da Endüstri Devrimi yaşanmaya başlamıştır.

Endüstriyel üretimin temelini oluşturan en önemli buluşlar 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirilmiş olup, bu gelişmeler dünyadaki ekonomik ve sosyal hayatı önemli biçimde değiştirmiştir. Sonuç olarak 19. yüzyılı “buhar asrı” olarak ifade etmek mümkündür. Buhar devri demir devrini açmış, lokomotifler, demiryolu yapımları ile ulaşım ve taşımada kolaylık sağlanmıştır. Sonrasında, elektriğin keşfi ile yeni buluşlar ortaya çıkmıştır (Dale, 1992). Bu dönemde, yeni sanayi kolları oluşmuş ve üretilen maddeler çeşitlenmiştir. Yeni ticaret ve alışveriş kalıpları ile yerkürenin uzak kesimlerinin birbirine bağlanması sağlanmıştır.

Yeni ekonomik sistemin yüksek verimliliği bilimdeki ilerlemelerle birleşerek nüfusta hızlı bir büyümeye yol açmıştır. Kent, gittikçe daha çok insanın evi haline gelmiş; iş çevresi yeni ve farklı bir beşeri coğrafya ortaya çıkarmıştır. Bu değişimler günlük hayata birçok iyileştirme meydana getirmiş, aynı zamanda da günümüzün temel, toplumsal ve ekonomik sorunlarının çoğu da böylece yaratılmıştır (Tümertekin, 1998).

Endüstri Kenti:

Kentlerde yaşanan büyük fiziksel ve sosyo-ekonomik değişimler, modern makine teknolojisinin, büyük çaplı üretimin ve kapitalist girişimin ortaya çıkışından bağımsız değildir. Kentlerde Endüstri devriminin yol açtığı etkiler, İngiltere’de daha 18. yüzyılın ortalarına doğru belirmeye başlamakta, az bir gecikmeyle diğer Avrupa ülkelerinde de ortaya çıkmaktadır. Bunlar, nüfus artışı, endüstriyel üretim artışı ve üretim sistemlerinin makineleşmesi olarak açıklanmaktadır (Benevolo, 1981).

1765 yılında James Watt tarafından bulunan buharlı makinelerin kullanımı ile kentlerde endüstrileşme süreci başlamıştır. 1830’dan sonra yoğunlaşan demiryolları geçtikleri yerleri yeni endüstri bölgelerine dönüştürmüştür. Endüstriyel faaliyetlerin belirli yerlerde toplanması sonucu hızla gelişen yeni kentler kurulmuştur. Bunun sonucunda bu kentlere doğru yoğun bir nüfus akımı yaşanmıştır. Diğer yandan, tarımda makinelerin kullanılması, verimin artması ve bu alanda giderek daha az iş gücüne gereksinim duyulması, kırsal alanda kentlere doğru yaşanan hızlı ve yoğun göçün bir diğer nedenini oluşturmuştur (Benevolo, 1981).

Endüstri öncesi dönemde kentler, kolaylıkla savunulabilecek küçük alanların ticaret ihtiyacını karşılayan merkezler olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşılık endüstri kentleri çalışan insanları bir çatı altına toplamakta ve kent-işyeri ayrımını vurgulamaktadır. Endüstri kentleri uzmanlaşma, örgütlenme ve toplumda iş bölümü gerektiren bir yapı sergilemektedir.

İngiltere, 18. ve 19. yüzyılların ilk sanayi-şehir ulusu olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere sanayileşince, aynı zamanda da şehirleşmiştir. Köylüler zamanla kırları terk etmişler ve yeni sanayi şehirlerindeki fabrikalara göç etmişlerdir. Özellikle, 1750’den başlayarak, çekim merkezi olan kuzeydeki maden kömürü yataklarında yer alan sanayi merkezlerine doğru göçün arttığı gözlenmiştir.

İngiltere’de sanayileşmenin etkisiyle görülen değişimler kısa zamanda kıta Avrupa’sına da yayılmıştır. 1800’lerde Avrupa’da 500.000 nüfuslu tek şehir Paris iken, yüzyılın sonunda beş şehrin (Paris, Berlin, Viyana, St. Petersburg ve Moskova) nüfusları 1 milyonu geçmektedir. Endüstri devrimi gelenek engelleriyle karşılaşmadan Amerika’da da etkisini göstermiştir. New York, 1880’de nüfusu bir milyonu geçen ilk Amerikan şehri olmuştur.

Kırsal alandan kentsel alana doğru yönelen yoğun nüfus akımı, buna hazırlıksız olan kentlerin düzensiz ve olumsuz şekilde gelişmesine yol açmıştır. Kentlerde oluşan kötü yaşam koşullarına karşı bazı çalışmalar yapılması gerekliliği şehir planlama olgusunun önemini arttırmıştır. Bu paralelde, 1830–1850 yılları arasında “modern şehircilik” kavramı ortaya çıkmış (Benevolo, 1971), kent genelinin olumsuz görünümünün yanı sıra, fabrikalarda çalışan işçilerin barındığı sağlıksız konutlar da eleştiri konusu olmuştur. Endüstri yapıları, demiryolları ve bakımsız kentler, endüstri kentinin üç temel unsuru haline gelmiştir. Kentlerdeki olumsuzlukları gidermeye yönelik olarak 19. yüzyılın sonlarında, Ebenezer Howard’ın *Bahçe Şehir*, 20. yüzyılın başlarında da Tony Garnier’nin *Endüstri Kenti* yaklaşımları ortaya çıkmıştır (Giedion, 1967). Hızla artan kentsel nüfusun barınma sorunu, apartman tipinde işçi konutları inşa ederek çözülmeye çalışılmıştır (Karaören, Bilgin, 1988). Bu yapılar ilk toplu konutların da öncüsü olmuştur.

Bunu izleyen süreçte, kentlerin su dağıtım, kanalizasyon, elektrik vb. gibi alt yapısı oluşturulmaya, konut standartları yükseltilmeye çalışılırken, bir yandan da motorlu araçların gelişimiyle birlikte kentlerin çevrelerine doğru yayılma hareketi de hızlanmıştır. Kentlerin, özellikle banliyölere doğru yayılması ve ulaşım teknolojisinin mekânsal bağlantıyı kolaylaştırması, çalışanların işyeri ve yaşama yerinin birbirinden ayrılmasını da sağlamıştır. Böylece şehirlerin üzerindeki konut baskısının azalması sağlanmıştır.

18. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanmaya başlayan, söz konusu ilerlemeler ve değişimler, tarımsal üretimle geçinen toplumların artan bir hızla sanayi toplumuna dönüşmesine ve yeni yapılaşmaların doğmasına neden olmuştur. Diğer yandan enerjiyi elde etme ve kullanma biçimlerindeki farklılaşma, yeni üretim biçimlerine olanak tanımıştır. Üretim biçimleri ve

teknik gelişmeler doğrultusunda fabrika mimarilerinde de değişim zorunlu hale gelmiştir (Köksal, 2005).

Sanayi sergileri:

Endüstri Devrimi, öncelikle İngiltere'yi, sonra da diğer Avrupa ülkelerini düşük maliyetlerle, büyük miktarda mal üretebilen ekonomik sistemlere kavuşturmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında bu ülkeler mallarına yeni pazarlar bulmak ve ucuz hammadde kaynakları temin etmek üzere harekete geçmişler ve ulusal ve uluslararası sergiler düzenlenmiştir (Benevolo, 1981).

19. yüzyılda yapı üretiminde yeni yapı malzemeleri ve yapım yöntemlerinin kullanılması ve ülkeler arasında teknoloji alanında yaşanan rekabet, mimarlık dünyasının gündemine “fuvar yapıları” adı verilen yeni bir yapı tipinin girmesine yol açmıştır. 1851 yılında Londra'da açılan ilk dünya fuvarında İngiltere'yi temsil eden Kristal Saray (Crystal Palace), ilk kez dökme demir ve camın birlikte yapı malzemesi olarak kullanıldığı ve böylece teknolojinin biçimlendirdiği bir yapı olduğu için büyük önem taşımaktadır. Bu yapı ile birlikte, iç mekan-dış mekan arasındaki kalın duvarlar ortadan kalkmış ve böylece iç mekanın her türlü ağırlıktan kurtulması sağlanmıştır (Özer, 1964). Bu da yeni bir mekan anlayışının öncüsü olmuştur. Kristal Saray'da açılan ilk sergi ile serginin yapıldığı binanın da bir sergi objesi olabileceği, hatta sergiden daha fazla ilgi çekebileceği kanıtlanmıştır (Mignot, 1994).

Sonraki en önemli dünya sergisi, 1889'da Paris'te açılan 5.dünya sergisidir. Bu sergide mühendis Gustave Eiffel tarafından Fransa ve Paris için bir simge oluşturmak üzere inşa edilen Eiffel Kulesi ve Fransa'yı temsil eden Makineler Galerisi (Galerie des Machines), teknolojinin mimari biçimi yönlendirdiği yapı örnekleridir (Pilehvarian, 1993).

Kristal Saray'ın gündeme getirdiği yapım anlayışı, daha sonraki yıllarda Amerika'da kendini göstermiştir. Chicago Okulu akımı ile birlikte yapımında çelik, betonarme ve cam gibi yeni malzemelerin kullanıldığı çok katlı yapılar inşa edilmiştir. 1857'de buharlı asansörün, 1870'te hidrolik asansörün ve 1887'de elektrikli asansörün yapılarda kullanılmaya başlanması, çok katlı yapıların üretim sürecini hızlandırmıştır (Benevolo, 1971). Böylece, yeni malzemeler ve yapım yöntemleri mimarlık alanında tam anlamıyla kullanılmaya başlanmış, bu yenilikler 20. yüzyıl mimarlığında kaynağını geliştiren endüstri ve yeni malzemeler/yapım yöntemlerinden alan pek çok yeni yaklaşımın ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu da ürünlerini tanıtmak için çeşitli uluslararası sergilere katılmıştır.

İstanbul'daki fabrikalarda özel olarak üretilen mallar, 1982 Londra sergisinde 83 madalya ve 41 mansiyon almıştır. Bu sergilerdeki başarıları elde eden Osmanlı İmparatorluğu, 1863'te ulusal bir sergi düzenlemek üzere bir komisyon kurmuştur. Sergi için Sultanahmet Meydanı uygun bulunmuş, mevcut binaların yetersizliği karşısında, mimar Bourgeois tarafından yeni bir sergi yapısı tasarlanmış ve meydanın ortasında, Dikilitaş'ın kuzeyine inşa edilmiştir. Sergi ulusal boyutta düşünüldüğü halde, İngiltere, Fransa ve Avusturya Macaristan gibi ülkelerin katılımıyla uluslararası boyuta ulaşmıştır (Önsoy, 1984).

Endüstri Devrimi ve Sosyal Etkileri:

18. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanmaya başlayan söz konusu teknolojik ilerlemeler, tarımsal üretimle geçinen toplumların artan bir hızla sanayi toplumuna dönüşmesine ve yeni yapılaşmaların doğmasına neden olmuştur (Toprak, 1985).

Sanayileşme ile birlikte kitlesel veya seri üretim denilen olgunun ortaya çıkması sonucunda üretimde insan enerjisinin yerini makineler almıştır. Makinelerle rekabet edemeyen insan gücü bunların kurulmuş olduğu yerlere göç etmiş ve böylece fabrika binaları ve sanayi kentleri oluşmuştur. Bu oluşum kırsal alandan kentlere doğru bir nüfus hareketini başlatmıştır. Aynı zaman dilimi içinde tarım kesiminde meydana gelen gelişmeler de verimliliği arttırmış ve gerekli işgücünü azaltmıştır. Bu sebeple tarımdaki fazla işgücü sanayinin ihtiyacını karşılamak üzere kentlere kaymıştır.

Üretimde makinelerin kullanılması, beraberinde seri üretim ve standartlaşma kavramını getirmiş ve bu durum üretim alanında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler, Avrupa ekonomisinin de köklü bir biçimde yeniden yapılanması sonucunu doğurmuştur. Üretimde fabrika sisteminin gelişmesi, ekonomik sistemi tümünden değiştirmiştir; bu bir anlamda özerkleşen bir ekonomik sistem oluşturmuştur. Bu gelişmeler, tüm ticari kısıtlamaların kaldırıldığı, üretim ve ticaretin tümüyle arz-talep ilişkilerine bağlı olduğu yeni bir ekonomik sistemin habercisi olmuştur (Roth, 2000). Yeni endüstrinin kurulması ayrıca toplumda aristokrat sınıfı kadar maddi birikimi olan fakat sahip olduğu gücü soydan değil ekonomik güçten alan, içinde tüccarlar ile sanayicilerin bulunduğu yeni bir toplumsal sınıfın, burjuva sınıfının oluşmasına yol açmıştır (Pilehvarian, 1993).

Osmanlı Döneminde Sanayileşme:

Türkiye sanayileşme sürecine oldukça geç başlamış bir ülkedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle Türkler arasında, gözde uğraş alanı askerlik olmuş, ticaret ve sanayiye yeterince

önem verilmemiştir. Bu nedenle de girişimcilik yeterince gelişmemiştir. Bunun sonucu olarak, Osmanlı ekonomisindeki sanayi ve ticaret faaliyetleri azınlıkların elinde toplanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde sanayi sektörünün durumunun belirlenmesine ilişkin ilk ciddi çalışmalar, 1913 ve 1915 yıllarında yapılan ve Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan, on ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerini kapsayan sanayi sayımlarıdır. Bu sayımların sonuçlarına göre, önemli sanayi merkezleri İstanbul ve İzmir çevresi olarak tespit edilmiştir. Genel nitelikler şöyle özetlenebilir:

- Temel sanayi kurulamamış, yakın Pazar için tüketim malları üretecek biçimde oluşum gösterememiştir.
- Üretim için gerekli hammadde ve ara malların büyük çoğunluğu ithalatta karşılanmaktadır.
- Sanayi, ülkedeki maden üretimi ve tarımsal üretimle sağlıklı bir bütünleşme gösterememiştir.

Bu dönemde Ege Bölgesi'nde sanayi sektörünün durumu; Denizli ve Aydın çevresinde yoğunlaşan dokuma tezgâhlarının yanı sıra aile işletmeleri şeklinde çalışan yağ tahsirhaneleri ve bunlardan alınan ham zeytinyağını işleyen birkaç yağ fabrikası ile sabun imalathanesinden ibarettir. Un değirmeni, incir, üzüm ve tütün işletme evleri Ege'nin temel sanayileri arasında yer almaktaydı (Anonim, 1999).

Bu dönemde, Ege'de yabancıların sanayi girişimleri;

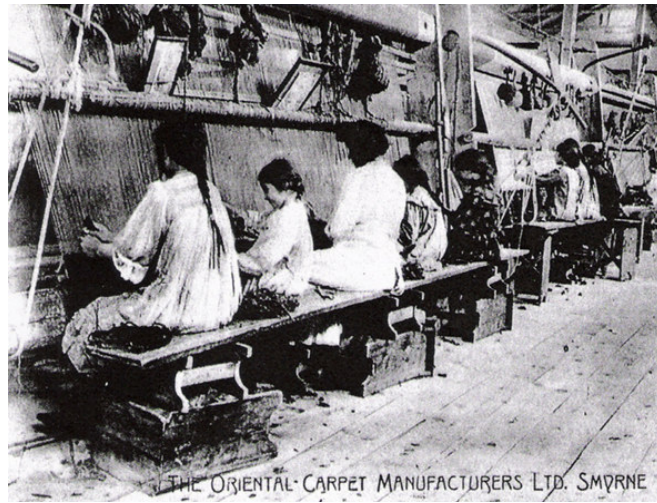
- Kasaba ve Demirci'de iplik atölyeleri
- Uşak'ta Keun ve ortakları Halı Fabrikası
- İzmir'de Şark Halı Yapımcıları Şirketi
- İzmir, Bayındır ve Tire'de çırçır fabrikaları
- İzmir'de Hadkinson ve Merrylees pamuk balyalama atölyesi
- Bayındır'da R. Wilkin çırçır fabrikaları
- İzmir, Manisa, Aydın ve Menemen'de Gout çırçır fabrikaları
- Menemen'de Gout fabrikası
- Aydın, Söke, Kuşaklı ve Nazilli'de McAndrews ve Forbes meyan kökü fabrikaları
- İzmir'de Williamson 'un değirmeni
- Söke ve Aydın'da Abacioğlu meyankökü fabrikası
- Alsancak'ta J. Metaxuas'ın değirmeni
- Kilisekaya'da F. Smith'in un değirmeni

- Ayvalık'ta R.Hadkinson zeytinyağı fabrikası
- İzmir'de Samold pamukyağı fabrikası
- İzmir'de R.Rose sabun fabrikası
- İzmir'de şimdiki Basmane Tren İstasyonu'nun bulunduğu yerde 1795 yılında kurulan pamuk fabrikası olarak sıralanabilir.

Genelde, dokuma, demir, kâğıt sektörlerini devlet kuruluşları oluştururken, sabun, tutkal, cam, fayans, tuğla fabrikaları gibi kar sağlayıcı işletmeler özel sektörün girişimiyle gerçekleşmiştir. Devlet fabrika kurmak isteyenleri, çeşitli imtiyazlarla ve vergi bağışı yoluyla desteklemiştir. Bu hareketin devamında sanayileşme düşüncesi kapsamında, çeşitli komisyonlar ve sanayi okulları kurmuştur.

Ayrıca bu dönemde, ilk demiryolu yatırımları, ülke ölçeğinde, İzmir'den başlamıştır. Demiryolu hatlarının kurulması için ilk imtiyaz İzmir-Aydın hattı için 1856 yılında alınmıştır. Bu uygulama Ege Bölgesi sanayisinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

1923'de İzmir'de toplanan İktisat Kongresi Ege Bölgesi sanayi gelişimine yönelik yeni yöntemler sunmuş ve sanayi yapısının hedeflerini göstermiştir. İktisat Kongresi'nde özel girişimciliğin canlandırılması ve bunun için, kredi olanaklarının ve eğitim, ulaştırma, haberleşme gibi altyapı ve teknik hizmetlerin hükümetçe sağlanması, gerekli düzenlemelerin yapılması öngörülüyordu. Bu dönemde sanayileşme çabalarına yönelik önemli uygulamalar; Sanayi ve Maadin Bankası'nın kurulması (1925) ve Teşvik-i Sanayi (1927) çıkarılmasıdır (Aksoy, 1999).

Şekil 2.1 Osmanlı döneminde İzmir'de bir halı fabrikasından görünüş

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan sanayi yapıları çoğunlukla dokuma sektöründedir. Şark Sanayi (1924), İzmir Pamuk Mensucat (1932) ve İzmir Yün Mensucat (1935) bu sektörde yer alırken, gıda üretimine yönelik tesisler de bulunmaktadır. Yine bu dönemde un fabrikaları, orman ürünleri işleyen tesisler, küçük çapta zirai alet ve inşaat malzemeleri imalathanelerinin faaliyete geçtikleri görülmektedir. 1935–1950 döneminde ise, mensucat sanayisine ilişkin tesislerin yanı sıra, makine, bitkisel yağ, makarna ve konserve fabrikaları kurulmuştur

2.2. Endüstri Arkeolojisi Kavramı

Endüstriyel arkeoloji, 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yeni bir çalışma alanı olarak göze çarpmaktadır.

Endüstri binalarının işlevsel olarak eskimleri, yeni teknolojilere yapısal uyum sağlayamamaları, kent baskıları ve çeşitli nedenlerle işlevini bütünüyle kaybetmeleri konusu, bu yapıların yeniden farklı amaçlarla kullanımını, daha kapsamlı bir anlatımla, endüstriyel arkeoloji olgusunu gündeme getirmiştir.

Endüstri arkeolojisi terimi için en geniş anlamıyla, mekanik araçlarla ve düzeneklerle mal ve/veya hizmet üretme etkinliği ve bu amaçla oluşturulmuş özgül mimariyi bütünsel olarak kendisine konu alan bir bilimsel disiplin tanımı yapılabilir (Tanyeli, 2000).

“Endüstriyel Arkeoloji”, endüstri anıtlarının araştırılması, yerinde incelenmesi, kayda geçirilmesi ve bazı hallerde koruma altına alınmasıyla ilgili bir çalışma alanıdır. Hedefi, bu anıtların sosyal ve teknolojik tarih bağlamı içerisindeki önemini değerlendirmektedir (Buchanan, 1981).

Bir başka deyişle, “Koruma, alan çalışması, arkeolojik çalışma, yapıların işlevini analiz etmek, mekanizmaların nasıl çalıştığını göstermek, işlev-tasarım ilişkisini irdelemek, malzeme analizleri ve deneysel çalışmalar” olarak tanımlanabilir (Gordon, Malone, 1994).

1950’lerde ortaya çıkan ve endüstri mirasını inceleyen “endüstri arkeolojisi”, mimarlık tarihi, teknoloji tarihi, arkeoloji ve koruma boyutları olan bir disiplindir (Föhl, 1995). Konunun koruma, mimarlık tarihi, sosyoloji-teknoloji tarihi, tasarım, kent, bölge ve peyzaj planlama, makine, inşaat ve elektrik mühendisliği, ekonomi gibi çok sayıda meslek alanını ilgilendirdiği, dolayısıyla disiplinler arası bir çalışma gerektirdiği açıktır (Köksal, Ahunbay, 2006).

Endüstri mirası konusu çeşitli kaynaklarda farklı terimlerle ifade edilmiş, ilk dönemlerde, teknik anıt, teknik miras gibi kavramlar kullanılmıştı. 1978 yılında TICCIH* –The International Committee of the Conservation of Industrial Heritage- Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi- nin İsveç’teki toplantısında “endüstri anıtları” ve “endüstriyel miras” terimleri kullanılmıştır.

*TICCIH, endüstriyel mirasın korunması, belgelenmesi, araştırılması ve iletilmesi amacıyla kurulmuş uluslararası bir organizasyondur. Bu kurumun çalışma alanı, endüstriyel binalar, bina içindeki makine ve ekipmanlar, endüstriyel ürünler ve endüstriyel yerleşim bölgelerini içermektedir.

TICCIH Tüzüğünde; “endüstri mirası; endüstri kültürünün tarihi, teknolojik, mimari, sosyal-kültürel ve bilimsel değer taşıyan kalıntılardır.” diye tanımlanmaktadır (TICCIH, 2003).

Endüstri arkeolojisi ise; somut veya soyut bütün belgeleri, endüstriyel üretimi oluşturan yapıları, yerleşim dokusunu ve kentsel peyzajları inceleyen bir alanı olarak ifade edilmektedir.

Endüstri arkeolojisi terimi, içeriğindeki sanayi anlatımı nedeniyle, sadece endüstrileşme sürecinde yapılanları konu aldığı izlenimini verse de, endüstri öncesi dönemin üretim-imalat mimari ve teknik donanımlarını da içeren geniş bir alanı kapsamaktadır. Endüstriyel arkeoloji, geçmişi ve günümüze anlamak için gerekli olan yöntemleri kullanarak gelişmektedir. Bu çalışma alanı, 18. yüzyılın ikinci yarısında, Endüstri Devrimi ile başlamakta, günümüze kadar ulaşmaktadır. Endüstri arkeolojisi, teknoloji tarihi çerçevesinde önem sergileyen üretim ve çalışma tekniklerine ilişkin yöntemlerle birlikte, ilk endüstriyel üretimleri biçimleri de inceleme kapsamına almaktadır. Bu paralelde, Endüstri arkeolojisinin kapsamı, yalnızca Endüstri Devrimi'nin sonrasında üretilmiş yapılar ve alanlarla sınırlı değil, bu dönemin öncesinde yapılmış, özgün üretim niteliğine sahip endüstri yapıları ile 20. yüzyılın tekniğini ve donanımlarını sergileyen endüstri yapılarının da incelenmesi ve korunması olarak belirlenmektedir.

Bu kapsama girebilecek binaların tanımlanması ve bunların sınıflandırılmaları, ülkelere göre farklılık gösterebilecek ayrı çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Bu paralelde, endüstriyel miras kapsamındaki alanların, endüstriyel miras yapılarının ve içerdiği düzeneklerin, tarih, mimarlık tarihi, arkeoloji, koruma, peyzaj gibi çok boyutlu bir yapı barındırdığı görülmektedir.

Endüstriyel miras olgusunun temelinde, endüstri kaynaklarının bir gelişmişlik göstergesi olması yatmaktadır. Endüstrileşmenin başarısının yansıması olarak, endüstri arkeolojisi değerleri de önem kazanmaktadır. TICCIH'nin, 1985 yılı raporunda, İngiltere'de tescil edilmiş endüstri anıtı sayısı 14.000, Polonya'da 400, İsveç'te 200, Çekoslovakya'da 1.200 olarak belirtilmiştir. (Council of Europe, 1985).

Endüstriyel miras kapsamındaki kaynaklar, taşınır kültür varlıkları olarak nitelendiren objeler ile taşınmaz kültür varlıkları olarak nitelendirilen, yapılar ve endüstriyel peyzajlardır. Objeler, yapılar ve peyzajlar tipolojik olarak çok farklı öğeler olarak endüstriyel mirasta yer alırlar (Kıraç, 2001). Endüstriyel miras kapsamındaki objeler, geçmiş döneme ilişkin yaşam biçimini yansıtan endüstri objeleri ile üretim sürecinde yer alan donanımlar ve makineler olarak tanımlanabilir.

Endüstri peyzajı kavramı ile ise, üretimi sağlayan işgücüne ait yerleşim birimleri ve oluşturdıkları çevresel doku anlatılmaktadır.

TICCIH, Endüstriyel arkeolojinin kapsamını, “Endüstriyel geçmiş kalıntılarının değerlendirilmesi, işlevini yitirmiş endüstri yapılarının yeniden kullanılması, endüstriyel ürünleri sergilenmesi, endüstri anıtlarının korunması için modeller üretilmesi ve teknoloji tarihi ile ilgili belgeleme çalışmaları yapılması” olarak tanımlamaktadır (Trinder, Föhl, 1992).

Endüstriyel miras yapılarının kapsamı ise; üretimin gerçekleştiği yapılar, üretim ve üretim sonrası süreçte gerekli olan ek destek birimleri (depo, hangar, hal yapıları vb.) ile üretimin birincil ilişkide olduğu ulaşım yapıları (istasyon, köprüler, kanallar vb.) olarak belirlenmektedir. Bu kapsama; maden ocakları, değirmenler, buhar makineleri; tekstil, cam ve çömlek üreten tesisler, yol, köprü, kanal gibi ulaşım birimleri, tuğla atölyesi gibi yapı malzemesi üretim tesisleri, endüstriyel geçmişin parçası olan endüstri işçileri ve yöneticileri, çalışanlara ait yaşama birimlerinin incelenmesinin girdiği görülmektedir (Cossons, 1993).

Şekil 2.2 İngiltere’de günümüzde yeniden işlevlendirilen “The Welsh State Müzesi” nde sanayi objeleri

Endüstri mirası kapsamı içerisinde yer alan endüstriyel anıt, geçmiş zamana ait bir endüstri ya da ulaşım sisteminin izleri olarak tanımlanmaktadır. Buradaki geçmiş zaman kavramı ile tarih öncesi çağa ait bir maden ocağından, günümüzde üretilmiş fakat işlevini yitirmiş uçaklara hatta bilgisayara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (Buchanan, 1981).

20. yüzyılın ikinci yarısında endüstrileşmiş ülkelerde miras kavramı çok büyük bir genişleme göstermiştir. 19. yüzyılın “Anıt” kavramı günümüzde; farklılıkları ile zenginleşen, eşitlik ilkesi üzerine kurulu, insan hakları ile bağlantılı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerini

içeren ve “Kültürel Miras” olarak tanımlanan toplumsal bir olgu haline gelmiştir (Binan, 1999).

Endüstri arkeolojisinin çalışma alanının hangi tarihte biteceği konusunda kesin bir kanı bulunmamaktadır. Örneğin 20. yüzyıla ait endüstri mirasının da inceleme kapsamına alındığı görülmektedir. Özellikle UNESCO ve ICOMOS ‘un işbirliği ile 20. yüzyıla tarihlenen mimari ve teknolojik mirasın korunması kapsamında TICCIH ve DOCOMOMO gibi örgütlerin yaptıkları çalışmalar etkili olmuş ve 20. yüzyılın endüstri yapı ve yerleşimlerinin de dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir (Ahunbay, 2002).

Endüstri anıtlarını araştırmanın, yerinde incelemenin ve kayda geçirmenin arkeolojik işlevi, bütün bu kalıntıları tarihsel işlerle barışık hale getirmektedir. Bu deliller fiziksel, belgesel, sözlü ya da kültürel olarak, geçmişin gerçek görünümünün yeniden kurulmasını sağlamaktadır (Kıraç, 2001).

Endüstriyel miras kavramı ile ilgili olarak dört kuruluştan söz edilebilir.

- Bireyler ya da sivil toplum kuruluşları
- Kamu yönetimi ve politikacılar
- Meslek uzmanları
- Tüketim amaçlayan üretici kesim

(Alfrey, Putnam, 1992)

TICCIH örgütünün 2003 yılındaki raporunda, miras kaynakları arasında yer alan endüstriyel mirasın değerini aşağıdaki kriterlerle tanımlamaktadır:

- Endüstri mirası, tarihsel sonuçlara ulaşan kanıtların birleşimidir. Bu kanıtlar, bugüne kadar olan endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin anlaşılmasını sağlamaktadır.
- Fiziksel bir çalışma alanı olmasına karşın, insan davranışlarının yansımaları olan ürünlerinin de gözlemlenmesine yardımcı olmakta ve kültürel gelişimi sağlamaktadır.
- Endüstri mirası ekonomik bir kaynaktır. Bunun doğru kullanımı, yıkılması ile yok olacak enerjini kazanılmasını ve tarım alanlarının korunmasını sağlamaktadır.
- Endüstri mirasının, yitirilmiş ve zarar görmüş alanların ekonomik ve kentsel ölçekte kazanımlar sağlanmasında büyük rolü bulunmaktadır. Yeniden kullanım ile sağlanan süreklilik, toplumsal gelişime katkı sağlamaktadır.
- Endüstriyel miras yapıları ve alanları, çağdaş yaşamın gereklerindedir ve geçmiş izleri ve günümüz kullanımları ile kentlinin yaşamına katılmalıdır (TICCIH, 2003).

Endüstriyel miras yapılarını inceleme ve koruma kapsamının çeşitli boyutları bulunmaktadır.

Endüstri Arkeolojisinin Arkeolojik Boyutu:

Endüstri arkeolojisi, günümüze ulaşan endüstri yapıları ve yeraltındaki endüstri mirası ile ilgilenmektedir. Endüstri arkeolojisi uzmanlarının, alanın fiziksel özelliklerini açıklamak, gerektiğinde kazı yapmak, yapı ve strüktürlerin tipolojisini açığa çıkarmak görevleri arasındadır. Bu da endüstriyel mirasın arkeolojik boyutunu yansıtmaktadır.

Endüstri arkeolojisinin arkeolojik boyutu, koruma çalışmaları, inceleme alanındaki arkeolojik çalışmalar, yapıya ilişkin işlev analizleri, makine ve düzeneklerin çalışma prensiplerinin analizleri, fotoğrafla belgeleme çalışmalarının yapılması olarak açıklanabilir.

Endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda yapılacak analiz çalışması; doğal kaynakların ve hammaddenin varlığı, topoğrafik yapı, ulaşım gibi verilerin endüstriyel yerleşimlere etkilerinin incelenmesi, alanda zaman içinde oluşan değişikliklerin yorumlanması şeklinde olmaktadır (Palmer, Neaverson, 1998).

Kültürel boyut:

Endüstri dönemi ve sonrasındaki yaşam biçimleri, kentleşme yaklaşımları, işçi konutları, işçilerin yaşamsal alanları, sosyal alanlar vb. konular endüstri kültürü kapsamında incelenen konulardır (Föhl, 1995).

Endüstri kültüründen günümüze ulaşan endüstri arkeolojisi kalıntıları, geçmiş yaşam şekillerinin kavranması adına bulunmaz kaynaktırlar. Endüstriyel alandaki peyzaj değerleri, yapılar, üretim düzenekleri, makineler gibi endüstriyel miras değerleri, geçmişteki kullanımlar, üretim ve yaşam şekillerini yansıtmaları açısından, kültür kaynağı olarak önem kazanmaktadırlar.

Bu kapsamda endüstrinin toplum ve yaşam biçimleri üzerindeki etkileri ve endüstrileşmenin kültürel sonuçları analiz edilebilmektedir.

Mimari Boyut:

Endüstriyel üretime hizmet eden mekânlar, bunların biçimlenişleri, bu kapsamdaki tüm yapı ve yerleşimler, endüstri arkeolojisinin mimari boyutunu ifade etmektedir. Endüstri yapıları ve alanlarının, mimari ve teknik nitelikleri, bunların analiz edilmesi ve belgelenmesi ile korunmaları, geleceğe ulaşabilmesi amacıyla yeniden kullanım kapsamında işlevlendirilmeleri, endüstri arkeolojinin mimari boyutu kapsamında incelenmektedir.

Endüstri mirasının incelenmesiyle, üretim süreci-mimari planlama arasındaki ilişki, malzeme kullanımı, taşıyıcı sistem çözümleri, çatı konstrüksiyonu gibi çözümler yapmak ve dolayısıyla endüstriyel mimarlığı hakkında bilgi edinmek mümkündür. Ters bir okumayla, endüstri yapısının fiziksel varlığı ve mimarisi, üretim süreci ile teknoloji ilişkisini anlamak için kaynak olarak kullanılabilir (Köksal, 2005).

2.3. Endüstri Arkeolojisi Kuramsal Çerçeve

Endüstri arkeolojisinin kuram boyutu, yapıların sosyal ve teknolojik tarih bağlamda önemine dikkat çekmek olarak nitelendirilebilir. Eski endüstri yapılarını taşıdığı dönemsel mimari izler, geçmiş üretim tekniklerinin korunması ve devamlılığı ve sosyal yapıya etkileri, kuram boyutu kapsamında ele alınmaktadır. Uygulama boyutu ise, eski endüstri alanlarında yer alan ve tarihi, kültürel, mimari değeri olan yapıların envanterlerinin yapılması, bu yapıların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi olarak tanımlanabilir.

Endüstri yapıları, salt olarak endüstriyel geçmişin algılanmasında yeterli olamamaktadır. Teknoloji tarihinin devamlılığı, yapıların çevresi ile birlikte değerlendirilmesine bağlıdır. Endüstriyel miras kaynakları tarihsel ve kültürel sürecin bir parçası olarak değil, endüstriyel geçmişin ikonaları olarak görüldüğünde, bunlara sadece bir obje gözüyle bakılmaya başlanır. İnsan unsurundan soyutlanır, yapının hangi insanlar tarafından yapıldığıyla değil, o yapıya çağımızın yüklediği anlamla ilgilenilir ki bu, endüstri mirasının anlaşılmasını imkânsız kılar. Kültürel tarih açısından düşünüldüğünde, yapılı bir çevre gelecek kuşaklara, o döneme ilişkin fikirleri, yasaları, otoriteyi ve kuralları açıklar (Kıraç,2001).

Endüstri yapıları, bir üretim süreci ve yöntemiyle ilgili oluşmuş ilişkilerle birbirine bağlanmaktadır. Somut kanıtlar tarafından sorulara, endüstri arkeologları, belgelerle karşılık vermektedir. Bu sorular, teorik yaklaşımların izdüşümüdür. Bu teorik yaklaşımlar, sadece işlevsel ve teknik kapsamda değil, yapı ile ilgili sosyal boyutu ve sembolik anlamları da içermektedir. Bu yaklaşımın sonucu olarak endüstriyel arkeoloji kuramsal bir yaklaşım geliştirmektedir. Yakın geçmişe ait yapıların ve ürünlerin belgelerini açığa çıkarmanın yanı sıra, ekonomik ve teknolojik bir söylem de geliştirmek zorundadır. Bunun sonucu olarak, yapıların ve olguların insan davranışını nasıl etkilediğini de açıklamak durumundadır. Bu yaklaşımın sonucu olarak, Endüstri arkeolojisinin, toplumsal gelişime katkıda bulunduğu ve sosyal yapıyı düzenlediği düşünülebilir (Gould, 1994).

Başka bir anlatımla, Antropolog Ian Hodder'in de belirttiği gibi, "Madde kültürü, toplumda

pasif bir yansıma değil, aktif bir eylem oluşturmaktadır. Bireyler tarafından kullanılan madde kültürü, toplumsal yapıyı değiştirmekte ve sonuçta sosyal değişimi meydana getirmektedir.” (Palmer, Neaverson, 1998).

Endüstriyel mirası yorumlayan kişiler, başlangıçta çalışmalarını, bu kültürün yapısını ve endüstriyel mirasın gelişimini ifade edecek bir düşüncenin eksikliği içerisinde düzenlemeye çalışmışlardır. Endüstriyel miras kültürünün, özel olmayan tanımlamalar ile ifade edilmesi, endüstriyel mirasın anlaşılmasını zorlaştırmış, parçalı yapıya sahip bu kültürün daha da bölünmesine neden olmuştur (Alfrey, Putnam, 1992).

Endüstri arkeolojisinde tarih ve arkeoloji paralellik sergilemektedir. Endüstri anıtlarının, incelenip, envanterlerinin çıkarılması unsurları, tarihsel boyuta da yansımaktadır. Bu unsurlar, fiziksel, belgesel, sözlü ya da kültürel kapsamlarıyla geçmişle bağ kurmaktadır. (Buchanan, 1981). Endüstri kültüründen kalan öğeler, endüstriyel geçmişi anlayabilmek için birer kaynak oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda Endüstri anıtlarının, geçmişteki kullanımları ve nitelikleri değerlendirilerek, endüstriyel kültürün devamlılığını sağlanmaktadır.

Bu nedenle, endüstri arkeolojisinin disiplinler arası bir karakteri bulunmaktadır. Endüstri arkeolojisinde, araştırma ve koruma arasındaki yakın ilişki, disiplin olarak nitelendirilmesinde bir karmaşayı sergilemesine karşın, teknoloji tarihi, peyzaj mimarlığı, mimarlık tarihi, koruma, arkeoloji, sosyoloji gibi pek çok disiplini barındıran kavramsal yapıyı da içermektedir. Endüstri arkeolojisi terimi, içerdiği sanayi kavramı ile endüstri çağını konu alan bir disiplin izlenimi vermesine karşın, geçmişe ait üretim-imalat ve mimari yapısını da içeren geniş bir alanı kapsamaktadır. Kuramsal bir bakış açısıyla, üretim amacıyla kurulmuş düzenekler ve bunların konumlandığı özgün mimari mekân, endüstriyel arkeolojinin sınırlarını oluşturmaktadır.

2.4. Endüstri Arkeolojisi Kavramının Ortaya Çıkışı ve Oluşturan Nedenler

Endüstri arkeolojisi, endüstri ile ilgili yapı, alan ve makinelerin incelenmesi ve belgelenmesi amacıyla yapılan çalışmalar bütünüdür. Endüstriyel Arkeoloji kavramı oldukça yeni bir kavramdır ve geçmiş üretim tekniklerine ve teknolojik gelişmelere duyulan ilgi, çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Endüstriyel arkeoloji çöküntüleşen-atıl endüstri bölgelerinin, binalarının, makinelerinin, altyapı sistemlerinin, işçi konutlarının korunması ve bunların yeniden kullanım ölçütlerinin geliştirilmesi ile ilgilenmektedir (Gedikli, 2002).

20. yüzyılın ikinci yarısında, sanayileşme sürecindeki değişim ve üretim yapısındaki farklılaşma, endüstri yapılarını yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmış, bu paralelde “endüstriyel miras” kavramı ortaya çıkmıştır. Başta İngiltere olmak üzere tüm Avrupa ülkelerinde, modası geçmiş üretim sistemleri ve endüstri ile ilgili yapıların, ürünlerin, makinelerin, ekipmanların, endüstriyel bölgelerin korunması, incelenmesi ve belgelenmesi amacıyla yapılan çalışmaları kapsamaktadır. (www.mnactec.com)

Endüstri yapılarının korunarak yeniden kullanımı anlayışı, 1794 yılında dünyanın ilk teknik müzesinin Paris’te açılmasıyla olmuştur (Architectural Heritage,1993).

Endüstri yapılarının yeniden kullanımı için bilinen ilk örneklerden birisi de 16. yüzyıla ait Nürnberg’deki bir depo binasıdır (Köksal, 2000).

Endüstri arkeolojisi terimi ise; ilk kez 1955 yılında, Birmingham Üniversitesi'nden İngiliz tarihçi Michael Rix tarafından “Amateur Historian” dergisinde, Endüstri Devrimi ürünlerinin tanımlanması ile ilgili olarak, “Industrial Archaeology –Endüstri Arkeolojisi” başlıklı yazıda kullanılmıştır (Rix, 1955).

Endüstri arkeolojisini, “Endüstri devrimi sonrasında üretilen endüstriyel kalıntılardan günümüze ulaşanları inceleyen bir çalışma alanı” olarak tanımlayan Rix, endüstri arkeolojisinin koruma ve arkeolojik boyutuna dikkat çekmiştir (Hudson, 1963).

Şekil 2.3. İngiltere’de günümüzde müze olarak yeniden işlevlendirilerek koruma altına alınan Ironbridge Gorge endüstri bölgesi

Endüstriyel Arkeoloji konusundaki öncü yayınlardan bir diğeri de 1963 yılında Hudson tarafından yayınlanan “Endüstri Arkeolojisine Giriş” adlı kitaptır. Bunu takiben 1966 yılında Pannell tarafından “Techniques of Industrial Archaeology” adlı kitap yayınlanmıştır (Hauser, 1999).

Rix, makalesinde, endüstriyel miras kalıntılarının çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Onun arkeoloji terimini kullanması, Britanya Arkeoloji Konseyi için bir itici güç oluşturmuş, konsey 1959 yılında bir araştırma komitesi kurarak, ulusal bir politika olarak, ilk dönem endüstri kalıntılarının kaydedilmesi ve korunması için önlemler alınmasını sağlamıştır.

1963’de Endüstriyel Anıtları İnceleme Kurulu –Industrial Monuments Survey- kurulmuştur. Bu kurul, CBA – Council for British Archaeology- ve Kamu Binaları ve İşleri Bakanlığı – Ministry of Public Buildings and Buildings and Works- ile ortak çalışmaktaydı ve ilk kayıtlara Endüstri Anıtlarının Ulusal Kayıtları –National Record of Industrial Monuments- NRIM adı altında başlamıştır. Kayıtlar, 1965 yılından itibaren, Bath Üniversitesi’ne bağlanan Teknoloji Tarihi Çalışmaları Merkezi’nde tutulmaya devam etmiştir (Roger, 1995).

Ancak endüstri arkeolojisinin kavram olarak koruma tarihine girişi ve yoğun olarak kullanılmaya başlaması 1970’lerdir. İlk uluslararası endüstri arkeolojisi kongresi 1973’te İngiltere Ironbridge Gorge endüstri bölgesinde yapılmıştır. (Şekil 2.3)

Devam eden süreçte, TICCIH ve Council of Europe gibi koruma amaçlı kurulmuş örgütler, endüstriyel miras alanlarının ve anıtlarının korunmasını gündeme getirmektedir. Dünya Kültür Mirası listesindeki 754 kültür varlığının 37’sinin endüstri mirası olduğu göz önüne alındığında, bu yapılara verilmesi gereken değer ne derece önemle üzerinde durulması gereken bir koruma konusu olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Endüstri mirası kapsamındaki yapılar, belirli dönemlerdeki üretim şekli ve çalışma biçimi yansıtan yapılar olduklarından dolayı, buldukları yerleşimlerin sosyo-ekonomik yapısı hakkında önemli ipuçları veren yapı türleridir. İngiltere, Fransa, Almanya gibi sanayi devrimine ev sahipliği yapmış ülkelerde sayısı 100’ü aşan tescil edilmiş endüstri yapısı bulunmaktadır.

Endüstriyel miras kavramının ortaya çıkışı ile birlikte, önceleri ürkütücü gelen endüstrileşme, bilinen peyzajlara dönüşmüş, gelenekler kırılmış, var olan değerlere ve eski değerlere karşı çıkmıştır. Kavram bir çelişkiyle doğmuştur ve bünyesinde de başka bir çelişki barındırmıştır. Bu çelişki miras olarak değerlendirilen objelerin ve yapıların niteliğinde görülür. O güne kadar bir miras olarak korunan ve kullanılan değerlerin pek çoğu geleneksel, endüstri öncesi ve endüstri dışı olup, eski, nadir, daha güzel olarak seçilmişlerdir. Bunun sonucunda endüstriyel kültür kendi özel objelerini idealize etmiştir. Bu objeler ile endüstrileşmenin kimliği ve sorunları anlaşılabilir. Endüstriyel miras kültür bütünlüğünde değerlendirildiği zaman amacına ulaşmış olur (Alfrey, Putnam, 1992).

Başlangıçta, geçmiş üretim teknikleri ve bunları kapsayan mimari ile ilgilenen arkeolog ve

mimarların ilgi alanında olan endüstriyel arkeoloji, günümüzde ise, tüm dünyada, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve üniversitelerin incelemelerini sürdürdüğü bir çalışma alanına dönüşmüştür.

1960'lerden itibaren endüstriyel binaların yeniden değerlendirilmeleri daha bilinçli politikalarla ele alınmaya başlanmıştır. Konu bağlamında, endüstriyel binaların yeniden işlevlendirilerek kullanımlarının, ekonomik ve çevresel ve sosyal gelişim için önemli etkileri bulunmaktadır (Stratton, 2000a).

2.4.1. Endüstri Yapılarının İşlevlerini Yitirmeleri

Fiziksel ve işlevsel yapıların oluşturduğu gerçeklik, değişkenlik sergileyen bir bütünlük oluşturmaktadır. Süreç içerisinde, bu değişkenlik olumlu ve olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Bu; yapılarda yıpranmalara, bozulmalara ve aşınmalara neden olur. Yıkımlar, onarımlar ve dönüştürmelerle devam eden bu süreç, işlevin yitirilmesiyle son bulur. Teknolojik gelişimin sonucu olarak, ilk işleve ilişkin makineler ve donanımlar yetersiz kalarak, kullanım değerini yitirirler.

Endüstri yapılarının; gelişen teknolojiye yapısal olarak uyum sağlayamamaları, kentte yarattıkları olumsuz etki ve üretim sorunları nedeniyle kapatılmaları veya işlevlerini yitirmeleri gelişmiş ülkelerin gündemindeki bir konudur.

Kültür varlıklarının yok olmasına neden olan en önemli etkenlerden biri yapının işlevini kaybetmesidir. Bu durum endüstriyel miras kapsamındaki yapılar için de geçerlidir. Endüstri yapıları teknolojik gelişime paralel olarak değişim geçirmiş, değişimin gerçekleşmediği durumlarda işlevini kaybetmişlerdir.

Kamunun sahip olduğu kültür varlıklarımızın korunması ve işlevini devam ettirmesi için parasal girdinin önemi düşünülmemelidir. Mülkiyeti özel şahısların elinde olan yapılarda, yapının sahip olduğu işlev ekonomik yönden önem kazanmaktadır. Rant değeri düşük olan yapılar sahipleri tarafından boş bırakılmakta ve yapı önce işlevsel yıpranmaya uğramakta, arkasından da diğer yıpranma türleri gelmektedir (Aşkun, 2002).

Sanayi sürecindeki değişim ve üretimin rasyonelleştirilmesi, sanayi yapılarının işlevlerinin yitirilmesine yol açmıştır. İşlevini yitiren endüstri yapıları, bakım olanaklarını kaybetmeleri nedeniyle yıpranma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Endüstri yapılarının işlevlerini yitirmelerinin nedenleri;

- Mevcut sanayinin kent içinde kalması sonucu kapanması ve sanayinin kent dışına taşınması,
- Sanayi yapısının kent içinde olumsuz çevresel etki oluşturması,
- Sanayi yapılarının ve donanımlarının yüksek sıcaklık, zararlı gazlar, aşırı kirlilik gibi üretim sürecinin olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalmaları,
- Üretim teknolojilerinin değişmesi,
- Sanayi yapılarının düzenli bakım ve onarımdan yoksun bırakılması,
- Korozyon etkisiyle taşıyıcı sistemin ve teknolojik donanımın zamanla bozulması,
- Teknolojik gelişimin beraberinde yeni iş kollarının gelişmesi,
- İşgücü niteliğinin değişimi,
- Ulaşım yapısının gelişimi

olarak sıralanabilir.

Avrupa'da Endüstri Devrimi sonrasında sanayileşme döneminde çeşitli fabrikalar inşa edilmiştir. Bu fabrikalar 20. yüzyılın ortalarına kadar yoğun olarak kullanılmıştır. Bu fabrikalar, üretim sistemlerindeki yeniliklerin sonucu olarak, işlevsel eskimeye uğramış, hammadde ulaşımı için yeterince uygun konumda olmaması nedeniyle kullanım dışı kalmışlardır (Föhl,1995).

Endüstri yapılarının işlevini yitirmesi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

İşlevini Yitirmekten Kaynaklanan Sorunlar;

- Sanayi yapılarının ve donanımlarının üretim sürecinin olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalmaları,
- Yapı bakım maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle yapının tahrip olması,
- Donanımın sökülmesi veya ekonomik nedenlerle satılması,
- Endüstriyel miras bilincinin yeterince oluşmamasından kaynaklanan tahribatlar olarak

ifade edilebilir.

İşlevini yitirmiş endüstri yapılarının, sanayi geçmişinin izleri olarak, kent ve kamu yararına kullanılmak üzere korunmaları ve yeniden işlevlendirilerek değerlendirilmeleri, endüstriyel mirasın devamlılığını sağlayacaktır.

2.4.2. Endüstrinin Yer seçimi İlkelerindeki Değişiklikler ve Sanayi Alanlarının Terk Edilmesi

Topraktan ve toprak altından elde edilen hammaddeler sanayi faaliyetleri sonucu tüketime elverişli mallar haline dönüşerek pazara sunulur. Bu anlamda sanayi, işlenmemiş (ham) veya yarı işlenmiş ürünlerin sanayi tesislerinde ve imalathanelerde işlenerek kullanılabilir hale dönmesidir. Hammaddenin kullanılabilir mal haline dönüşmesinde sanayinin en basit şekli olan el tezgâhından, atölye veya imalathanelere ve büyük sanayi tesislerine (fabrikalara) kadar çok farklı büyüklükte tesisler kullanılır. Sanayinin kurulup gelişmesi için bir tesisin olması gerektiği gibi, hammaddeyi işleyecek işgücü (işçi) ve enerjiye gereksinim vardır. Ayrıca bir tesisin kurulabilmesi için sermayeye, mamul malın alınıp satıldığı pazara ve malın tüketim alanına ulaşması için ulaşım sistemlerine gereksinim duyulur. Teknolojik gelişmeler sanayinin yer seçimi ilkelerinde de değişimlere yol açmıştır. Her sanayi tesisi üretim konusuna göre kendine özgü önceliklere ve gereksinimlere bağlıdır. Bazı tesislerin hammaddeye yakın olması öncelikli iken, bazılarının pazara yakın olması birincil önemde olmaktadır (Ertin, 2001).

Endüstrinin yer seçim ilkeleri, kent merkezlerinin köhnemesinin ve boşalmasının ana nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.

Sanayi, önceleri suyun biçimlendirdiği alanlarda, daha sonraları, köktenci bir dönüşümün yer aldığı kırsal kesimin geniş bölümlerinde, enerji kaynaklarının yakınında ve Pazar erişim olanakları en ucuz bölgelerde yoğunlaşmıştır (Benevolo, 1981). Sanayinin yer seçimi ilkelerindeki bu değişim, üretim ve tüketim arasında oluşan ilişki ve ekonomik beklentiden kaynaklanmaktadır. Örneğin Weber; daha kuramsal bir bakış açısıyla, sanayi için optimal yerleşim kararlarının, ulaşım üzerine yoğunlaşmasından, hammadde ve pazarın konumu ile ilintili olan nakliye ücretlerinin en aza indirgenme isteğinden kaynaklandığını ifade etmektedir (Malecki, 1991).

Endüstrinin yer seçimi ilkelerinde, kentleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle de farklılaşmalar meydana gelmiştir.

Kent merkezlerindeki sanayinin terk edilmesi süreci, 70'lerde küresel bazda değişen üretim teknikleri ve bu süreç ile bağlantılı olan esnek birikim anlayışının ortaya çıkması ile gerçekleşmiştir. 70'li yıllardan itibaren ekonomik değişimin ateşleyicisi, önceki sanayi kentlerinin sanayiden arınma hareketi olmuştur. Yeni tekniklerin üretim alanına girmesi ve farklılaşan örgütlenme nitelikleri, geleneksel anlamda üretim yapan sanayi tesislerinin de

rekabetini güçleştirmektedir (Harvey, 2002). Bunun sonucu olarak, pek çok sanayi tesisi teknolojik yetersizlikten dolayı kapanmış ve yeni yatırımların sendikaların etkisiz ve işgücünün ucuz olduğu Çin Uzakdoğu ülkelerine kaymıştır (Malecki, 1991). Gelişmekte olan ülkelerde çevresel koşullar, hedefler ve teknolojik gelişim düzeyleri endüstrinin yer seçimi kararlarını etkilemektedir.

Endüstri tesislerinin yer seçimi ilkelerindeki değişiklikler; doğal kaynaklara yakınlık, işgücü, pazara yakınlık, altyapının uygun olması, ulaşım, arazi maliyetleri gibi faktörlerle açıklanabilir.

a. Doğal Kaynaklara Yakınlık

Endüstriyel üretimin devamlılığı, hammadde niteliğindeki doğal kaynakların işlenmesine bağlıdır. Endüstrileşme öncesinde, endüstri yapılarının yer seçiminde, doğal kaynaklara yakınlık önemli bir etken oluşturmakta, bunun sonucu olarak hammaddenin bulunduğu yerde üretim yapılmaktaydı.

Sanayileşme ticaret ve imalat üzerinde büyük bir artışa yol açmaktadır. Kentler hammadde ve malzemedeki yeni formlara dönüştüren malzeme yönlendirme merkezleri gibidir. Bu nedenle sanayi kentleri daha çok limanların, suyollarının ve enerji kaynaklarının yakınına kurulmuşlardır (Mulgan,1992).

Şekil 2.4. İngiltere’de 1785 yılında yapılmış Yeni Lanark Tekstil Fabrikası

Örneğin, önceleri birincil enerji kaynağı olan su gücü, teknolojinin gelişimi ve buhar gücünün bulunmasıyla önemini yitirmiştir. Bunun sonucu olarak, kuraklık, don ya da sel baskını gibi doğa olaylarının üretim sürecinde oluşturacağı olumsuz etkileri ortadan kalkmıştır. Buhar

gücünün su gücünün yerini alması ile birlikte, nehir kıyısı endüstri tesisleri büyük ölçüde işlevlerini yitirmiştir.

b. Endüstriyel Üretimi Sağlayan İşgücüne Yakınlık

Endüstri yapılarının yer seçiminde diğer bir etken de üretimi sağlayan işgücüne olan yakınlıktır. İş akışındaki sürekliliğin sağlanması amacıyla, işgücü endüstriyel alanların yakınında istihdam edilmeye başlanmış, böylelikle düzenli ve güvenilir işgücü sağlanmıştır (Guillerme, 1987).

Endüstrileşme sürecinde, işgücüne duyulan gereksinim artmıştır. Başlangıçta, sahip olduğu işgücü nedeniyle endüstriyi kendisine çeken kent, endüstrinin gelişme sürecinde, iş gücünü kendisine çekmeye başlamıştır, Başlangıçta birbirini besleyen bu iki olgu, ilerleyen dönemde kaosa dönüşmektedir (Palmer, Neaverson, 1998).

Üretim sistemlerindeki gelişmenin sonucu olarak endüstri yapıları ile işgücü arasındaki ilişkide değişim yaşanmıştır. Bu değişimin mekânsal boyuttaki yansıması, sanayinin işgücüne yakın olan alanlardan, kent dışı alanlara taşınarak, işgücünü sanayiye ulaştıran kurgunun oluşmasıdır.

Her faktör için doğru bir kuruluş yeri olsa da tüm faktörlerin aynı oranda etkili olabileceği bir kuruluş yeri bulmak imkânsızdır. Bu sebeple tüm faktörler göz önüne alınarak optimum kuruluş yeri tespiti yapılabilir.

Endüstrileşmenin ilk dönemlerinde, çalışanların da firma sahipleri kadar önemli olduklarını ifade edebilmek amacıyla, tekstil fabrikaları zarif bir mimari anlayışta oluşturulmuştu. Böylelikle girişimcilerin, arazi sahibi olan kesime kabul edilebilmesi amaçlanmıştır. Girişimcinin yarattığı endüstriyel tesisin saygınlığını ifade etmesi hedeflenmiştir. Bu güç simgeleri 19. yüzyılın toplumsal yapısını gözler önüne sermektedir (Palmer, Neaverson, 1998).

c. Pazara Olan Yakınlık

Ulaşım ağının gelişmesinin sonucu olarak, hammaddenin kolay ve ekonomik olarak taşınması sağlanmıştır. Bu bağlamda, ulaşım yapısındaki gelişmenin devamında endüstri yapılarının yer seçimi kararları değişmiş, hammaddenin kaynağından ulaşım ağının bulunduğu alana taşınmış, yeni sanayi alanları oluşmuştur. Hammaddenin tesise taşınmasında, mamul malın pazara gönderilmesinde önemli rol oynayan ulaşım bağlantıları, gelişen karayolu sistemi ile sanayinin gelişimine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.

Endüstriyel yerleşim açısından diğer bir önemli alan da liman bölgeleridir. Hammaddenin kolaylıkla ulaşılabilirliği nedeniyle, endüstriyel tesisler limanlara yakın alanlarda konumlanmışlardır. Sosyo-kültürel yapıdaki değişim ve toplumsal gereksinimler, günümüzde, kıyı alanlarının kültürel ve rekreatif donatılarla işlevlendirilmesini ve kent yaşamına katılmasını sağlamıştır.

2.5. Endüstriyel Mirasın Korunması ve Değerlendirilmesi

Kültürel mirasın korunması ve yeniden kullanılması, hızla değişen yapısal çevrelerimizde önemli bir olgu olmaya devam etmektedir. Pek çok yapı türünün, mimari sürekliliğin sağlanması ve çeşitliliğin devamı amacıyla korunması gündemdedir.

W.Frodl, koruma kavramını şöyle tanımlamaktadır: "Koruma, insanın duygusal yaşantısı ve bilincinde oluşan bir düşüncedir ve gerçekleşmesi tarih, doğa bilimleri, teknik, sanat alanlarındaki bilgi birikiminin yardımıyla ve kamu kuruluşlarının olanakları, toplumun ve toplumsal yaşamı düzenleyen organların maddi ve manevi desteği ile sağlanabilmektedir." (Tütengil, 1995)

Ülkelerin ekonomik gelişimine katkı sağlayan endüstri tesisleri, endüstri geçmişinin izleri olarak, kent ve kamu yararına kullanılmak üzere yeniden değerlendirilmektedir.

Endüstri mirasının korunması ve yeniden işlevlendirilerek değerlendirilmesi, gerek ülkemizde, gerekse dünyada, son dönemlerde giderek artan bir öneme sahiptir. Diğer yapı türlerinde olduğu gibi, endüstri yapılarının korunması bilimsel olarak ele alınması, geçmişten günümüze bir üretim tarzını yansıtan bu yapıların değerlendirilmesi için ciddi çalışmalar ve araştırmalar yapılması, tarihsel ve kültürel süreklilik için gerekliliktir.

2.5.1. Endüstriyel Mirasın Korunması

Endüstriyel mirasın korunması, endüstri yapılarının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldıklarında gerçekleşmektedir. Koruma, bu yapıları yitirme tehlikesi karşısında, güvenceye alma yaklaşımı olarak açıklanabilir. Bu yapıların korunması sayesinde endüstriyel miras düşüncesi gelişir ve kültürel değerlerin devamlılığı gündeme gelir.

Endüstriyel bölgeler, yıllarca arkeologlar, coğrafyacı ve tarihçilerin ilgisini çeken alanlar olmuşlardır. Günümüzde terk edilen bu alanlar zamanla endüstriyel arkeologlar tarafından tescil edilmekte, analizlerin ve kayıtlarla belgelemelerin sonrasında koruma kapsamına alınmakta ve rehabilitasyon projeleri hazırlanmaktadır (Wakelin, 1998).

Ülkelerin ekonomik gelişimine katkı sağlayan endüstri tesisleri, endüstri geçmişinin izleri olarak, kent ve kamu yararına kullanılmak üzere koruma kapsamına alınmalıdır (Köksal, Ahunbay, 2006). Koruma ile endüstri mirasının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, yapıların uygun bir işlevle kent hayatına kazandırılması, bunun yanı sıra, özgün kimliklerinin devamlılığı sağlanabilmektedir. Endüstriyel miras yapılarının korunması, sadece bir mimari mirası koruma işi olarak değil, kentin kültürel önemi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından da ele alınması gerekli bir konudur (Köksal, Ahunbay, 2006).

Endüstriyel mirasın korunması, “araştırma, belgeleme, restitüsyon”, “koruma kararlarının alınması”, “restorasyon”, “yeniden işlevlendirme”, “kullanım” olarak 5 aşamada gerçekleşmektedir. Her aşama, kendinden önceki aşamaların gerekleri yerine getirildiği takdirde uygulanma kapsamına alınmalıdır. Aşamalar arasında geri beslemeler, koruma açısından fayda sağlayacaktır (Köksal, 2006)

Endüstriyel mirası korumanın ilk adımı belgeleme – envanter çalışmasının yapılmasıdır. Sözkonusu envanterin, endüstri yapısının üretim süreci hakkında yeterli bilginin tanımlanması amacıyla, yazılı, görsel (resim, çizim, fotoğraf) ve duyuşsal (ses kaydı) olarak yapılması faydalı olmaktadır. Görsel ve işitsel kaynakların birlikte sunumu, anlama ve yorumlamayı kolaylaştırmakta, diğer yandan, belgeleme sistemlerinin sayısal ortamda olması, bilgiye erişim ve arşivleme seçeneklerini arttırmaktadır (Köksal, 2006). Endüstri mirasının belgelenmesi ile anıt ve sitlerin güncel durumları belirlenmektedir. Bu veriler ışığında aşağıdaki gibi risk grupları oluşturularak, koruma planlanması gündeme getirilmektedir. Buna göre korumaya ilişkin risk grupları belirlenmiştir.

- 1.derece risk taşıyan endüstri yapısı/tesisi: Yoğun bir kullanıcı tahribatı olan, olumsuz doğa koşullarına karşı açık, yeterli bütçe olmadığı için korunamayan sanayi yapıları/tesisleri. Bu grupta yer alan yapılar acil olarak koruma altına alınmalıdır
- 2. derece risk taşıyan endüstri yapısı/tesisi: Acil müdahale gerektiren bir sorunu olmayan, ancak kısa bir zaman diliminde ele alınması gereken sanayi yapısı/tesisi.
- 3. derece risk taşıyan endüstri yapısı/tesisi: Sorunları kısa vadede müdahale gerektirmeyen uzun vadede çözüme gidilmesinin yeterli olacağı sanayi yapısı/tesisi.
- Risk taşımayan endüstri yapısı/tesisi: Kısa ve uzun vadede müdahale etmeyi gerektiren bir risk taşımayan sanayi yapısı/tesisi (Köksal, 2006).

Araştırma ve belgeleme çalışmaları sonucunda, endüstriyel alanların korunmasına ilişkin kararların alınması ve çalışmaların başlatılması gündeme gelmektedir.

Bu konuda çalışmak üzere, 1963 yılında Endüstriyel Anıtları İnceleme Kurulu-The Industrial Monuments Survey- kurulmuştur. İlk kayıt işlemleri de Ulusal Endüstri Anıtlarının Kayıtları-NRIM- adıyla başlatılmıştır (Palmer, Neaverson 1998).

1973’de, TICCIH, (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage-Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi) endüstriyel mirasın korunması, belgelenmesi, araştırılması ve geliştirilmesi amacıyla kurulmuş bir dünya organizasyonudur. Bu kurumun çalışma alanı, endüstriyel yapılar, bu yapıların içindeki makine ve ekipmanları ile endüstriyel ürünler ve endüstriyel yerleşim bölgelerini içermektedir. Bu komite endüstriyel geçmişin önemi hakkında giderek artan bir yönlendirici görevi yapmaktadır (Palmer, Neaverson, 1998).

TICCIH, üyesi olduğu ülkelerin endüstri anıtlarını incelemekte ve 3 ayda bir yayınlanan “TICCIH Bulletin” ile tüm dünyaya duyurmaktadır. TICCIH örgütünde her farklı endüstriyel üretim yapısı için farklı uzmanlık alanları oluşturulmuş, özel tartışma ve toplantı grupları kurulmuştur.

Rusya’da 2003’deki TICCIH toplantısında katılımcıların çoğunluğu, endüstriyel aktiviteler için inşa edilen yapıların, bu yapılarda kullanılan yöntem ve araçların, konumlandıkları yer ve endüstriyel kentlerin, tüm bunlarla birlikte bütün diğer göstergelerin büyük bir öneme sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu donanımların her birinin çalışma prensipleri, tarihçelerinin öğretilmesi, anlam ve önemlerinin araştırılması, herkes için açık hale getirilmesi ve önemli karakteristik örneklerin Venedik Tüzüğü ile bağlantılı olarak günümüz ve geleceğin kullanımı ve yararı doğrultusunda saptanması, korunması ve güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (<http://www.mnactec.com/ticcih/industrial.htm#>)

TICCIH’den sonra endüstriyel arkeolojiyi koruma konusunda çalışan diğer bir örgüt ise, ERIH –The European Route of Industrial Heritage-dir. Topluluk, eski endüstriyel miras alanlarındaki yenilikleri duyurmak ve turizm odaklı değerlendirilmelerine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. Bu kapsamda, endüstriyel miras açısından öncü, İngiltere, Belçika, Almanya, Hollanda gibi ülkeleri içeren bir rota ve çeşitli noktalar belirlenmiştir. Rota belirlenirken, endüstri yapılarının niteliği yanı sıra, turizm getirisi de ön planda olmaktadır. (<http://www.ERIH.de->)

ERIH rotasına kabul edilecek endüstriyel miras için gerekli koşullar;

- Endüstri Mirası olarak özgün ve çekici niteliğe sahip olması,
- Avrupa Endüstriyel tarihinde önemli bir yer tutması,

- Gelişimlere açık olması,
- Turizm potansiyeline sahip bir bölgede yer alması,
- Farklı insan gruplarının ilgisini çekebilecek nitelikte olması,
- Alanın yeterli ulaşım bağlantılarının yer aldığı bir bölgede konumlanması,
- Sembolik bir değer oluşturması,

olarak sıralanabilir.

Endüstri mirasının korunmasını amaçlayan diğer bir kuruluş ise DOCOMOMO – Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement- dur. DOCOMOMO, 20. yüzyılda inşa edilmiş modern mimarlık ürünleri ile ilgilenmekte ve bu kapsam dâhilindeki modern endüstri yapılarını incelemektedir. (<http://www.docomomo.com>)

TICCIH, ERIH ve DOCOMOMO dışında ICOHTEC –International Committee for The History of Technology, E-FAITH –European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage-, SHOT –Society for The History of Technology – de koruma kapsamındaki örgütler arasında sayılabilir.

Uluslararası düzeyde önemli kültür ve çevre miras alanlarını koruma amacı taşıyan diğer bir kuruluş olan UNESCO, birkaç endüstri bölgesini koruma kapsamında değerlendirmiştir. İngiltere’deki Ironbridge Gorge Köprüsü ve Polonya’daki Tuz Madeni bunlardandır.

Tüm bu örgütlerin çalışmaları, Avrupa ülkelerinin, endüstriyel mirasın korunmasında öncü konumda olduğunu göstermektedir.

Avrupa Konseyi, endüstriyel mirasın korunması ve bunun önemine dikkat çekilmesini sağlamak amacıyla, 1981 yılında araştırmalara başlatmıştır (Council of Europe, 1985). Bunu izleyen süreçte, Avrupa Endüstri Mirası envanterinin çıkarılması için iki çalışma başlatmıştır. Birinci çalışma, Avusturya’lı mimar Manfred Wehdorn, ikinci çalışma ise, İspanyol mimar Jose Fernandez Ordonez tarafından hazırlanmıştır (Council of Europe, 1985).

Wehdorn’un kuzey Avrupa ülkelerinin endüstriyel miras durumunu değerlendirdiği raporda,

- Endüstriyel miras kapsamında bir yasanın varlığı,
- Koruma kapsamına alınacak endüstri yapılarının sayısı,
- Yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarının envanterleri,
- İşçi yerleşimlerinin durumu,
- Son dönem endüstri yapılarının durumu,

tespit edilmiştir.

Bu rapora göre, İngiltere, en fazla endüstriyel anıta sahip ülkedir. İngiltere’de özel bir koruma yasası bulunmakta ve tüm anıtsal yapılar belgelenmektedir. Rapora göre, tespit edilmiş 700.000’in üzerinde anıtsal nitelikte ve korunma kapsamına alınmış yapı bulunmaktadır. Bunların yaklaşık 14000’i endüstriyel miras kapsamındaki yapılardan oluşmaktadır. Bu paralelde İngiltere, çok sayıda endüstri müzesine sahiptir.

Korunmaya değer anıtsal yapı sayısında öncü konumdaki diğer bir ülke de Hollanda’dır. Hollanda’da 1961 yılında belgelenmiş 41.000 anıtsal yapı bulunurken, bu sayı 1991 yılında 44.000 olarak belirlenmiştir. Tescil edilmiş endüstriyel anıtlar ise, 1071 adet yel değirmeni, 40 adet su değirmeni, 12 adet buhar pompa yapısı, 15 adet demiryolu istasyon binası, 15 fener, 5 su kulesi, 10 depo yapısı ve 10 adet fabrikadır. Toplam 2000’in üzerinde yapı, endüstri anıtı kapsamında korunmaktadır. Ayrıca Hollanda’da işlevini yitirmiş endüstri yapıları yeniden kullanım kapsamında değerlendirilmiş ve çok sayıda endüstriyel müzeye dönüştürülmüştür. Bu kapsamda, eski Çekoslovakya’da 1200, Avusturya’da 254, Polonya’da 400, Almanya’da 100, Finlandiya’da 200, İsveç’te 350, Macaristan’da ise, 100’ün üzerinde endüstri yapısı koruma kapsamına alınmıştır (Wehdorn, 1985).

Bu raporun sonuçlarına göre; Avrupa’daki endüstri mirası, “teknik ve endüstriyel yapılar, tarihi endüstri siteleri ve peyzajları” olarak sınıflandırılmaktadır. Pek çok Avrupa ülkesinde, endüstri anıtları koruma yasaları kapsamında korunmaktadır. Bu paralelde işlevini yitirmiş eski endüstri yapıları, endüstriyel mirasın korunması ve yerinde sergilenmesi amacıyla, teknik müze gibi işlevlerle yeniden kullanım kapsamında değerlendirilmektedir. Bu ülkeler, endüstriyel anıtların envanter çalışmalarını devam ettirmekte, tescil edilen endüstri arkeolojisi yapısı her geçen gün artmaktadır.

İspanyol mimar Jose Fernandez Ordonez tarafından hazırlanan ikinci raporda ise, Fransa, Kıbrıs, Türkiye, Malta, Yunanistan, İtalya gibi endüstri devrimini yaşamamış ülkelerin endüstriyel miras değerleri incelenmiştir. Bu ülkelerde endüstriyel anıtların korunması amacıyla bir yasa bulunmadığı tespit edilmiş, geleneksel üretim sistemlerinin devam ettiği gözlenmiştir. Bu raporun sonuçlarına göre koruma sorunları; endüstri yapılarının işlevlerini yitirmesi sonucu terk edilmesi, bu yapılara yeterince değer verilmemesi, korunmaları için gerekli ekonomik alt yapının bulunmayışı, endüstri anıtlarının korunmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin bulunmayışı, yapılan çeşitli uygulamaların farklı niteliklerde yapılmaması ve uzman kadronun yetersiz olması olarak sıralanmıştır (Ordonez, 1985).

Endüstri yapılarının endüstriyel miras niteliğine sahip olma kriterlerinden biri de, ait oldukları bölgenin tarihinde önemli bir yer tutmaları ve çevre oluşumunda etkin bir role sahip olmalarıdır.

Endüstriyel miras kapsamındaki yapılar, sahip olduğu niteliklere, yapısal özelliklerine ve değerlendirilmeye uygunluk kriterlerine bağlı olarak, uygun koruma ve yenileme yöntemleri ile değerlendirilirler. Koruma yöntemi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak işlevsel süreklilik sağlanır, ardından yapısal koruma gerçekleşir. Yapıya sonraları yapılan ve özgün kimlikteki ekler koruma altına alınırken, uygunsuz ekler kaldırılır, yapının çevresi ile uyumu gerçekleştirilir (Eberhard, Wagenbreth, 1975). Endüstriyel miras kapsamındaki yapılar, koruma ilgili yapılan sınıflandırmalarda anıtsal nitelikli mimari eserler ve yerel mimari yapılar ile birlikte yer almaktadır (Fitch, 1990).

Endüstriyel mirasın korunması yaklaşımında, yalnızca görsel nitelikler üzerinde yoğunlaşmak, endüstriyel mirasın yanlış yorumlanmasına ve yapıların öneminin sınırlı algılanmasına neden olmaktadır. Yalnızca mimari niteliğe bağlı olarak yapılan bir seçim olağan dışı tanımlanmakta ve endüstriyel mirasın yeterince değerlendirilememesine yol açmaktadır.

Endüstriyel mirasın tespitinde ve korunmasında izlenecek yollar (Cherry,1993) şu başlıklar altında toplanmaktadır:

- Endüstriyel yapının saptanması ve tanımı
- Detaylı veri toplama
- Karşılaştırmalı incelemeler yapma ve bildirim
- Seçim
- Tartışmaya açıp karar verme
- Koruma

Endüstriyel arkeoloji bölgelerinin korunması çalışmalarında önemli nokta, tek yapı ölçeğinde değil, tarihi dokunun tümüyle korunmasıdır (Worth, 2000).

Bütüncül korumanın önemli olduğu endüstriyel mirasta, korumanın amaçlanan hedefe ulaşabilmesi için, koruma kapsamındaki endüstriyel miras alanlarının tespit edilmesi, analizlerinin yapılması ve endüstri mirasını koruma bilinci kazandırılması gereklidir. Yalnızca tek yapı ölçeğinde koruma yaklaşımı, bölgesel kazanımlar için yeterli olmamaktadır. Geniş ölçekte, bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilen endüstriyel mirasta geleceğe yönelik koruma ve yaşatma, birincil hedeflerdendir.

Avrupa Konseyi, Endüstri yapılarının korunması hakkında şu önerileri sunmaktadır;

- Koruma politikaları birçok disiplin içeren bir miras kavramına dayanmalıdır.
- Mimari miras, tarihi alanların yanı sıra, ait olduğu fiziksel çevredeki teknik yöntemleri ve yaşam biçimlerini de içermektedir.

Bunların gerçekleştirilmesi için kriterler sağlanmalıdır:

- Endüstriyel mirasın yok edilmesi önlenmelidir. Bunu sağlamak için hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.
- Çeşitli sektör arşivleri korunma altına alınmalıdır.
- Toplum endüstriyel mirası koruma ve yaşatma bilinci kazandırılmalıdır.
- Avrupa düzeyinde ortak eylem etkinliği özendirilmelidir.
- Üniversitelerde bu konuda araştırma yapılması teşvik edilmelidir.
- Endüstriyel miras envanteri çıkarılmalıdır.

(Council of Europe,1987)

Endüstri mirasının korunması amacıyla çalışan uzmanlar, araştırmaların yalnızca akademik kaygıyla yapılmasının ötesinde, çok disiplinli ve ilerici bir amaç güdülmesi gerekliliğini savunmaktadırlar. Bu kapsamda araştırmalar yapılmakta ve koruma ve değerlendirme yaklaşımları paralelinde bir model oluşturulmaya çalışılmaktadır. Buna örnek olarak, “Kuzey Baltık Endüstri Mirası Platformu” örgütünün endüstri mirasının yaşatılmasına yönelik model oluşturma çabaları gösterilebilir (Wager, 2001).

Endüstri mirasının kendine özgü ölçeği ve koşullarının olması, onun farklı yöntemlerle korunmasını gerekli kılmaktadır. Korunacak endüstriyel miras niteliğindeki yapıların seçiminde Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu’nun 13 Eylül 1990 tarihli 443. toplantısında alınan kararlara göre;

1. Teknik ve endüstri mirası koruma politikalarını Avrupa’da yaygınlaştırmak için,
 - a. Miras kavramına uygun yasal düzenlemeler yapılması,
 - b. Envanter ve koruma çalışmaları için yerleşim politikasının sınırlarının çizilmesi,
 - c. Bölgesel kapsamda pilot araştırma ve koruma programları uygulanması,
2. Yönlendirici unsurlar için oluşturulacak gelişme stratejilerini belirlemek için,
 - a. Endüstriyel mirasın korunmasını teşvik için vergi indirimlerine gidilmesi,
 - b. Endüstri yapılarında üretim süreci ile ilgili tarihsel belgeleme ve envanter oluşturmaya yönelik bir koruma anlayışı oluşturulması,

c. Endüstriyel korumada, miras niteliğine ait öğelerin korunması, gerekmektedir.

2.5.2. Endüstriyel Mirasın Değerlendirilmesi

Kentlerin ekonomik gelişiminde önemli bir yer tutan endüstriyel miras yapıları, endüstriyel geçmişin kanıtları olarak, kenti ve toplumsal yapıyı geliştirmek amacıyla değerlendirme kapsamına alınmalıdır.

Günümüzde, UNESCO Dünya Kültür Miras'ı listesinde değerlendirilme kapsamına alınan 137 ülkeye ait 812 anıtın 37'sini, endüstriyel miras yapıları oluşturmaktadır. (http://www.international.icomos.org/world_heritage-)

Bu çalışmada endüstri mirası, fabrika ve imalathanelerin yanı sıra, demiryolları, köprüler, kanallar, ulaşım yapıları, enerji kaynakları, yeni teknolojilerle üretilen teknolojik alanları da kapsayan bir araştırma ve uygulama alanı olarak açıklanmıştır. Bu kapsamda, Dünya Kültür Mirası Listesi'ne kabul kriterleri;

- İnsanlığın yaratıcı dehasının üst düzeyde yansıtması,
- Kültürel alanda ve tarihsel süreçte, anıtsal yapı, kent veya çevre boyutunda, teknoloji ve mimarlık açısından önemli gelişimleri sergilemesi,
- Yaşayan veya sona ermiş bir uygarlığın veya yaşamın, tek ve özgün tanığı olması,
- İnsanlık tarihi için önemli dönemleri yansıtan yapı, mimari veya teknik grubun ilgi çekici örneği olması,
- Bir kültürü simgeleyen, yaşanan büyük değişimlerin olası etkileri altında kalan geleneksel yerleşim dokuları ve arazi kullanımlarının farklı örnekleri olması,
- Yaşayan inançlarla, geleneklerle ve önemli sanatsal - edebi eserlerle ilişkili olması,

olarak sıralanmaktadır. Bir yapının ya da sit in, bu kriterlerden en az ikisini sağlaması, Dünya Mirası Listesi'ne kabul için gereklidir.

Kentlerin eski sınırlarını aşarak büyümeleri ya da uydu kentlerin gelişmesinin sonucu olarak, endüstriyel binaların ilk işlevleri sona ermiş, bu yapıların yeni işlevler doğrultusunda uyarlanarak kullanılmaları gündeme gelmiştir (Atagök, 2000).

20. yüzyıla ait endüstri yapılarının orijinal işlevlerini kaybetmeleri ve önemleri doğrultusunda kullanılamamaları sonucu, endüstri mirası yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Endüstriyel miras kapsamındaki yapıların yok olmalarının önlenmesi, yeniden

işlevlendirilerek kullanılmaları, günümüz kentlerinin gündeminde olan bir konudur. Tasarlandıkları işlevlerinden dolayı büyük boyutlu mekânları olan bu yapılar, yeni işlevleriyle hem ekonomik hem de sürdürülebilirlik kavramı bakımından buldukları kentler için önemli kazanımlar olmaktadır.

Yapısal özellikleri, üretim teknikleri ve sahip oldukları düzenekler ile günümüze ulaşan endüstri yapılarının, nasıl değerlendirileceği, seçilen işlevlerin, sosyal, kültürel, ekonomik ve yasal boyutları kapsamında irdelenmektedir. Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi sürecinde tüm bu bileşenlerin ilişkisi ayrıntılı olarak incelenmelidir.

Endüstriyel miras yapılarının tarihleme yöntemiyle çözümlenmesi gerekliliktir. Bunlar; eski fotoğraflar, harita ve planlar, el yazısı raporlar, çizimler ve özel belgelerdir. Çeşitli sanayi dallarının yok olması bu belgelerin de kaybolmasına yol açmıştır. Yerel yönetimler ve özel sektör yetkilileri bu belgelerin korunmasını önemi konusunda bilinçlendirilmelidir (Atterbury, 1995).

1960'lerden itibaren endüstriyel binaların yeniden değerlendirilmeleri daha bilinçli politikalarla ele alınmaya başlanmıştır. Konu bağlamında endüstriyel binaların yeniden işlevlendirilerek kullanılmalarının, ekonomik ve çevresel ve sosyal gelişim için önemli etkileri bulunmaktadır.

Endüstriyel miras kapsamındaki yapıların değerlendirilmesindeki sorunlar;

- Yapılara ilişkin envanter çalışmalarının yapılmamış olması,
- Endüstriyel miras bilincinin yeterince yerleşmemiş olması,
- Farklı mimari görsel niteliğe sahip olmaları,
- İşlevsiz endüstri yapılarının buldukları bölgede çevresel ve sosyal sorunlara neden olmaları,
- Bölgesel ölçekte düzenlenme gerekliliğinin getirdiği zorluk,
- İşlev dönüşümü sürecinde yapının endüstriyel miras niteliğinin göz ardı edilmesi,

olarak gösterilebilir.

Endüstri yapıları, büyük ölçekli yapılar olmalarından dolayı, anıt olarak korunmaları çok zordur. Bu yüzden ekonomik getirisi yüksek olan işlevlere dönüştürülerek kullanılırlar. Yeni işlevler verilirken, yapının orijinal kullanımının yanı sıra, mekânsal ve fiziksel özellikleri de dikkate alınmalıdır (Föhl, 1995).

Endüstri yapılarının korunmasının değeri, bu yapıların inşa edildikleri dönemi ve dönemin

üretim ve yaşam biçimlerini ifade etmesi ile birebir ilişkilidir. Bu bağlamda, endüstriyel miras yapılarına önerilecek yeni işlevlerin seçiminde, bölgesel değerlerin ve yapının özgün kullanımının göz ardı edilmeden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Endüstriyel tarihi yansıtan sanayi yapılarının ve alanlarının değerlendirilmesinde farklı iki yaklaşım modeli görülmektedir. Biri; mimari kimliğe sahip endüstri yapı veya yapı grubunun korunması ve bu bağlamdaki soylu tavır, diğeri de kentsel ve kamusal kazanımları hedefleyen katılımcı yaklaşımdır. İki yaklaşım kuramsal temelde ve uygulamada farklı boyutlar sergilemektedir. Korumacı modelde mimari değerler göz önüne alınarak fiziksel bir yenileme hedeflenirken, diğeri yaklaşımda ise kentin yaşam kalitesini arttırmayı planlayan toplumsal katılım boyutlu işlevsel dönüşüm benimsenmektedir. Bu kavramsal yaklaşımlarla değerlendirilen endüstri yapıları; kentsel sürdürülebilirlik ve toplumsal dönüşüm anlayışını desteklemektedir.

Endüstriyel miras yapıları için geliştirilen değerlendirme stratejileri kapsamında, genel koruma ve yenileme kriterleri benimsenmesinin yanı sıra, her yapıya özgü değerlendirme yöntemleri geliştirmelidir. Endüstriyel miras yapıları, sahip oldukları korunmaya değer özellikleri, mevcut yapısal nitelikleri ve değerlendirilme potansiyellerine paralel olarak, koruma ve yenileme kapsamına alınmalıdırlar.

2.6. Endüstri Yapılarında İşlev Dönüşümü ve Süreklilik

Endüstri yapılarının işlevsel olarak eskimeleri, yeni teknolojilere yapısal uyum sağlayamamaları, kent baskıları ve çeşitli nedenlerle işlevini bütünüyle kaybetmeleri konusu, bu yapıların yeniden farklı amaçlarla kullanımını, daha kapsamlı bir anlatımla, “İşlevsel Dönüşüm” olgusunu gündeme getirmiştir.

Teknolojik değişiminin sonucu olarak, işlevini yitirmiş endüstri mirası, başta Avrupa olmak üzere büyük yapısal alanlara sahiptir. Bu yapıların işlevsel dönüşümü, günümüzde kullanılmayan teknik ve malzemeye gerçekleştirilmiş mimariyi korumak ve değerlendirmek kapsamında ele alınmaktadır. 19. yüzyılın sonuna kadar yapılar, kalıcılık kriterlerine göre inşa edildiklerinden, bu yapılarda dayanıklılık belirgin özellik olarak göze çarpmaktadır. Özellikle endüstri yapıları yeni yapılara oranla çok daha fazla güven uyandıran yapılardır. Büyük emek, para, güç ve malzeme kullanılarak yapılan bu yapıların yeniden kullanımı buldukları bölgelere ekonomik olarak kazanç sağlamaktadırlar (Robert, 1985).

2.6.1. Endüstri Yapılarında İşlev Dönüşümünün Nedenleri

Yapılar, tarih boyunca çeşitli amaçlarla kullanılmış ve değişimlere uğramışlardır. Yapıların mevcut yapılar içindeki yeri, yeniden kullanımı, bu kullanımın ekonomik, sosyal ve çevresel sonuçları, yapının mimarisi kadar önem taşımaktadır.

Kültür varlıklarının yok olmasına neden olan en önemli faktörlerden biri yapının işlevini yitirmesidir. Endüstrileşmenin çıkış noktasını oluşturan teknolojik gelişim, beraberinde, değişim ve geçmişi de getirmektedir. Endüstri yapıları bu değişime mimarisi ölçüsünde uyum sağlamış, değişimin önlenemediği durumlarda ise işlevini yitirmişlerdir.

Bu bağlamda; Umberto Eco, yapının ilk inşa edildiğinde içerdiği kullanımını “birincil işlev”, zaman ve çevre koşullarındaki değişimlerin yapıya kattığı yeni işlev boyutunu da “ikincil işlev” olarak tanımlamaktadır.

Yapının kullanımı ile ilintili olarak nitelendirilmesinin yanı sıra, yapının kendi işlevleri, nitelendirmenin nedenini oluşturur. Bu; mimari iletişim sürecinin işlevleridir ve Göndergesel işlev, Estetik işlev, Teritoryal işlev, Anlatımsal işlev ve Uyarı işlevi olarak sınıflandırılmaktadır (Kalpaklı, 1990).

Sürekli gelişen gereksinmelerin ve değişimlerin yapı işlevini zorlaması; yapıların işlevlerinin tamamen değiştirilmesini ya da mevcut işlevin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yapılar; İşlevsel olarak eskime veya orijinal işlevlerini kaybetmeleri sonucu, işlev dönüşümü yaşarlar (Altınoluk,1998)

Yapıların işlevini yitirmesinin nedenleri;

- Tarihsel-Kültürel Nedenler

İşlevsel gelişmeler ve ortaya çıkan yeni gereksinmeler, çeşitli boyutlarda sorunlara neden olabilmektedir. Koşulların, değer yargılarının ve beklentilerin değişmesi, yapıların yeniden kullanımını gerektirmektedir.

Tüm özellikleri ve işlevi ile yapıldığı döneme ait özellikler içeren ve o dönem için gerekli olan bir yapıda; zaman içinde eski işleve duyulan gereklilik ortadan kalkabilmektedir. Yapı; özelliklerinden dolayı, tarihsel ve kültürel nedenlerle yeniden işlevlendirilerek kullanılmalıdır.

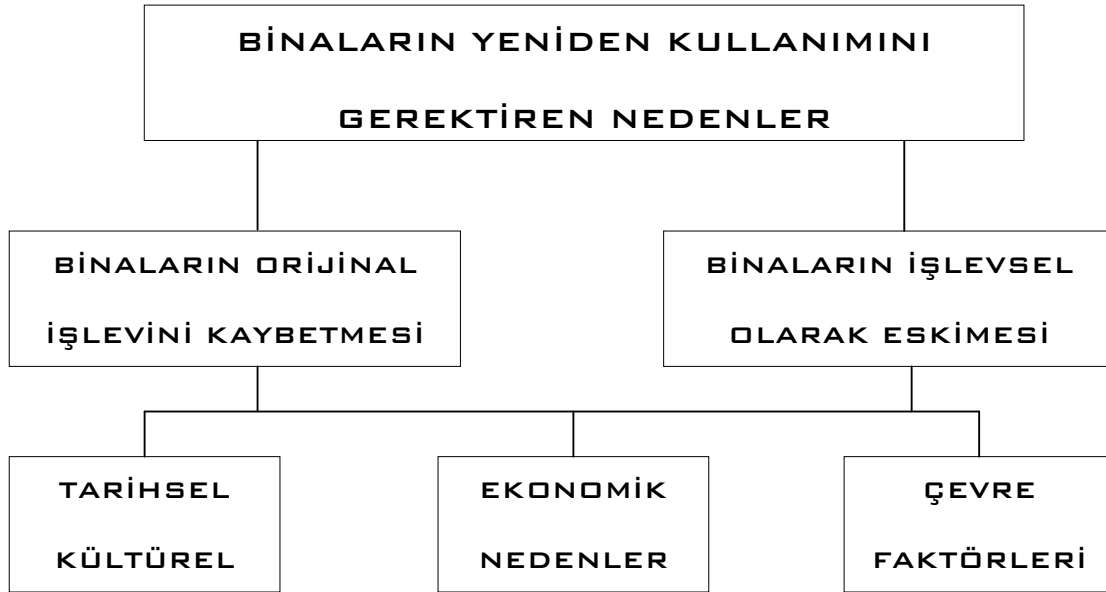
- Ekonomik Nedenler

İşlevini yitirmiş yapıların, çağdaş işlevlerle donatılması ekonomik ilişkileri de gündeme getirmektedir. Yeni yapı yapılması veya mevcut yapıya kullanım dönüşümü kapsamında

yaklaşılması, ekonomik olarak karşılaştırılması gereken verilerdir.

Yeni yapı, enerji yoğunluklu bir çabayı gerektirirken, yapıda işlevsel dönüşümün yapılması emek yoğunluklu bir çabayı gerektirmektedir. Bu bağlamda; dönüştürme planlama çalışması yapılırken, tasarlama, uygulama, tanıtım pazarlama ve işletmeye ait tüm maliyetler saptanmalıdır.

Çizelge 2.1 Binaların yeniden kullanımını gerektiren nedenler

- Çevre Faktörleri

Yeniden kullanım kavramı çevresel değişimlerin bir sonucudur. Örneğin; zaman içinde konut yoğunluğunun arttığı bir bölgede yer alan bir sanayi yapısı için kullanım dönüşümü kaçınılmaz olmaktadır. Bu değişimlerin yapıları yansıyan boyutlarının değerlendirilebilmesi için doğru bir programlama çalışması yapılması gereklidir. Bu nedenle programlama çalışmalarının başlangıcında, değişim planlaması ele alınmalıdır. Yapısal çevreyi oluşturan öğeler; yapılacak analizler sonucunda doğru olarak değerlendirilebilir.

Korunması gerekli kültür varlıklarının korunabilmesi için onlara verilecek yeni işlevin saptanmasında yöresel ve çevresel etkenlerin de en az yapının mimarisi kadar önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Yöresel ve çevresel etkenleri dört grupta irdelemek gerekmektedir.

a) Yörenin ve çevrenin kültürel yapısı,

- b) Yörenin ve çevrenin gereksinmesi,
- c) Yörenin ve çevrenin bugün ve geleceğe dönük planlama kararları,
- d) Yapının bulunduğu yerin doğal özellikleri (Aşkun, 2002).

Endüstri yapılarının farklı işlevlerle kullanımları 1900'lerin ortalarında başlamıştır. Bu yapıların ilk işlevlerinin sona ermesi endüstriyel, yeni işlevler doğrultusunda kullanılması genelde kentsel değişim nedenlerine dayanmaktadır. İşlevini yitirmiş ya da tam kapasite ile kullanılmayan geniş alanlara sahip endüstri yapılarının, işlevsel dönüşüm yaşaması doğal bir gelişmenin sonucudur. Endüstri yapılarının işlevsel değişimleri veya dönüşümleri, bu yapıların yeniden kullanımları kapsamında her yapı için farklı inceleme şeması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Planlama eksikliğinin işlevsel dönüşüm üzerindeki etkileri, özellikle kent içindeki yapılarda gözlemlenmektedir.

Yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunda iki yaklaşım ortaya konulabilir. Biri; eskiden var olan işlevin kültürel bir öge olarak devam ettirilmesi ki bu, toplumsal bellek oluşumuna katkıda bulunulmasını sağlamaktadır, diğeri ise, orijinal işlevinden farklı olarak kurgulanmış bir tema doğrultusunda yeni bir işlev verilmesi olarak açıklanmaktadır. Her iki yaklaşım kapsamında ele alınacak yapılarda, eski işlevden kalan özgün niteliklerin ve donanımların korunması ve yaşatılması gerekmektedir. Yeni kullanım ile eski özgün donanımların uyumu sağlanmalıdır.

Verilmesi düşünülen işlevin, o yapı için geçerliliği, gerekli mekansal kullanımlar için yeterli olup olmadığı, gerek yapısal uyum, gerekse kullanım kararları açısından çok iyi analiz edilmelidir. Yapının mimari değerlerinin zedelenmemesi için verilecek işlevin seçimi çok önemlidir.

Endüstriyel miras yapılarının işlevsel dönüşüm kapsamında kullanılmalarında yapının sahip olduğu endüstriyel değerler etkili olmaktadır. Yapılar uygun işlev seçiminde, değer parametreleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Endüstriyel değerler dört grupta tanımlanabilir:

- Simgesel değerler - Kültürel değerler geçmiş ve bugün arasında bağ kurarlar ve bu eserlerin kalıntıları boyutunda değerlendirilmektedir.
- Enformatik – Bilişimsel değerler - Bu kapsamda yalnız endüstriyel miras yapıları değil, ilişkili tüm değerler de göz önüne alınmakta, endüstriyel geçmiş bütün boyutlarıyla incelenmektedir.
- Ekonomik değerler- Çevrenin dinamik yapısı paralelinde endüstriyel kaynaklar

ekonomik değere de sahip olmalıdır. Ekonomik değerler yapıların yeni işlev oluşturulmasında da etkili olmaktadır.

- Estetik değerler (Matinen, 1990).

Bu kapsamda değerlendirilecek Endüstri yapıları, büyük mekânlara sahip olmaları, kent merkezinde konumlanmaları, tarihsel, mimari ve teknolojik değerleriyle nedeniyle yeniden işlevlendirilme için en uygun yapı grubundadırlar.

2.6.2. İşlev Seçimi ve Süreklilik

Endüstri yapılarının işlevsel olarak eskimleri, teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmaları, çeşitli nedenlerle işlevini bütünüyle kaybetmeleri ve işlevsel dönüşüm kapsamında değerlendirilmeleri, son yıllarda hız kazanmış bir olgudur.

Yeniden kullanım olgusu beraberinde, üretim kavramını gündeme getirmiştir. Yeniden üretim ile kentlerin sahip olduğu potansiyellerin ve değerlerin yeniden canlandırılması, kentlere gelişmiş çevre ile ekonomik ve sosyal katkı ile sürdürülebilirliğin sağlanması amaçlanmaktadır (Stratton, 2000).

Endüstri mirası anıt ve sitlerinin yeniden işlevlendirilmesi için, yapıların konumlandığı bölgenin ihtiyacı anket veya piyasa analizi yapılarak araştırılmalıdır. Uygun işlev seçimi, dikkatle yapılacak basit ve geri dönülebilir değişiklikler, teknik donatının yerinde sunulması ve özellikle endüstri yapılarının mekânsal ve strüktürel niteliklerinin doğru değerlendirilmesi başarılı uygulamalara olanak sağlayacaktır (Köksal, 2006) Yeniden işlevlendirilen endüstri yapıları için en büyük riskin, hızla yapılan yeniden işlevlendirme uygulamaları olduğu görülmektedir (Föhl, 1995). Bu nedenle koruma ve yeniden işlevlendirme önerileri dikkatle ele alınmalı, uzun vadeli programlarla süreklilik sağlanmalıdır (Köksal, 2006).

Endüstri yapılarının yeniden kullanımları diğer yapı tiplerinden farklı olanaklar sunmaktadır. Yeni işlev seçiminde ve uygulamada geniş bir seçim alanı bulunmaktadır. Örneğin hal yapıları gibi geniş mekanlara sahip yapılar, kültürel etkinlikler için uygun kullanımı sağlarken, tekstil fabrikaları gibi katlı yapılar, konut, büro kullanımlarına olanak tanımaktadır

Endüstri yapıları çoğunlukla anıtsal nitelikli olduklarından, işlev dönüşümü çalışmalarında, yapının mevcut doku içindeki yeri, ekonomik, sosyal ve çevresel etkiler, bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Küçük ölçekten büyük ölçeğe kadar, manüel bir dokuma tezgâhından, tuğla fabrikasına ya da,

yel değirmeninden un fabrikasına kadar tüm endüstri yapılarının işlevsel dönüşümü, buldukları bölgelere kentsel kazanımların yanı sıra ekonomik fayda da sağlamaktadır. Ayrıca, bu yapıların işlevsel dönüşüm kararlarının alınmasında ve doğru işlevlerle değerlendirilmesinde;

- Kentsel ve kırsal bölgedeki görsel önemleri,
- Yeni kullanımın kültürel değeri,
- İşlevsel dönüşümün tasarım kalitesi,

temel yaklaşımları oluşturmaktadır.

Bu endüstri yapılarının işlevlendirilmesinde iki paralel süreç olarak;

- Yapının özgün kimliğinin ve ilk işlevine ait izlerin korunarak, belirgin bir anlayışta seçilecek yeni işlevde vurgulanması,
- Yapının özgün işlevsel kimliği ile birlikte, yapının sahip olduğu mimari potansiyellerin analiz edilerek süreklilik kapsamında yeni bir işlevle değerlendirilmesi,

geçerli olmaktadır.

Şekil 2.5 Almanya'da müzeye dönüştürülen Essen Kömür İşletmesi

Endüstriyel mirasın değerlendirilmesinde, mirasın iyi anlaşılması birincil önemli faktördür. Endüstri yapılarında uygun işlevin seçimi kadar yapıya ait üretim donanımlarının da korunması önemlidir. Makine ve düzeneklerin bakım ve onarımlarının yapılarak, yerinde korunması doğru bir yaklaşımdır.

İşlevsel dönüşüm yaşayan endüstriyel miras yapılarının analizleri yapıldığında, özgün kimliğinin ve işlevinin mümkün olduğunca korunduğu ve yapıya ait özelliklerin vurgulandığı bir tasarım yaklaşımı getirildiği gözlemlenmektedir. Yeni kullanıma açılan yapılardaki ortak özelliklerin başında, yapıların eski işleyişinin panolarla veya bir modülün çalıştırılmasıyla kullanıcıya sunulması gelmektedir. Örneğin, Almanya'da Ruhr Havzasında, 1847 yılında kurulmuş olan Essen Kömür işletmesi, başarılı bir işlev dönüşümü çalışması ile müzeye dönüştürülmüştür. İşlev dönüşümü sonucunda yapıda, kömür tozuna kadar yapının özgün kimliğine ilişkin detaylar korunmuş ve kültürel yapıyı destekleyen eğitim ve sergi alanlarıyla donatılmıştır.

İşlevsel dönüşümde amaç, özgün işlevini yitiren endüstri yapılarının endüstriyel geçmişi ile bağ kurularak, yapının ve bulunduğu bölgenin kimliğine uygun işlevin kazandırılmasını sağlamaktır.

Endüstri anıtlarını yeniden işlevlendirmek diğer yapı türlerinden daha kolaydır. Genelde yalın olan bu yapıların, bir Barok, ya da zengin bezemeli bir saray yapısındaki gibi her metrekaresindeki ayrıntılarla uğraşmak gerekemeyebilir. Ancak yapıyı bir kabuk, ya da boş bir kutu olarak algılayıp içinde istenilen değişikliği yapmak yerine, onu özgün kılan özelliklerinin bozulmamasına özen gösterilmelidir. Bu yapıların taşıyıcı sistemini, dökme demir sütunlarını ya da ahşap taşıyıcılarını, pencere oranlarını ve profillerini, iç açıklığını, mekan bütünlüğünü, gabarisini, duvar dokusunu, avlularını, tesis içi ulaşımı sağlayan raylar vb. özelliklerini korumak gerekmektedir. Bunların sağlanabilmesi; uygun işlevin bulunmasına ve uygulamanın doğru yapılmasına bağlıdır. Yeni işlevin seçimi ve uygulamanın niteliği birbirleri ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin, bir hal yapısına konut işlevinin verilmesi, geniş iç mekanının bölünmesini gerektirir, bu da yapının özgün niteliğinin bozulmasına neden olmaktadır (Köksal, 2005).

Endüstri yapılarında yaşanan işlev dönüşümünü, kamu sektörü kültürel amaçlı kullanımlar için desteklerken, ekonomik faydalarından dolayı ise özel sektör desteklemektedir. Böylece çok boyutlu bir süreç söz konusu olmaktadır (Hume, 1987). İşlevini yitiren endüstri yapılarının yeniden kullanılması; tarihsel süreçte anıt yapılarının devamlılığının sağlanmasından, eski malzeme ve donanımları değerlendirmeye ve % 65-70'e varan maliyet karına kadar birçok konuda kazançta sebep olmaktadır. Diğer yandan Avrupa ülkelerinde onarım ve bakımda KDV oranı % 15 iken, işlev dönüşümü projelerinde bu oran %0 olarak uygulanmaktadır. Finansman, tanıtım ve pazarlama projeleriyle bir bütün olarak ele alınacak projeler, yanlışların yaşanmasına engel olacak ve verimliliği arttıracaktır.

Endüstri mirasında öncülüğe sahip Avrupa'da ve Amerika'da da işlevsel dönüşüm çalışmalarının günümüzde hız kazandığı görülmektedir. Sanayileşme sürecini temelden yaşamayan ülkemizde ise, endüstriyel miras olgusunun yaygınlaşmadığı, bu alanda toplumsal yaklaşımların geliştirilmediği gözlemlenmektedir. Ancak, sınırlı da olsa son 10 yıl içerisinde endüstriyel miras yapılarının işlevsel dönüşüm kapsamında değerlendirilmesi, kentsel sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar içinde en yeni örnek; İstanbul Silahtarağa Elektrik Santrali'nin enerji müzesi kompleksine dönüştürülme projesidir. Bilgi Üniversitesi sahipliğinde, uzman kadrolarla hazırlanan çalışmanın uygulama süreci devam etmektedir.

İstanbul ve Anadolu'da çoğu geleneksel üretim tekniklerinin izlerini taşıyan Darphane, Simkeşhane, Tophane, Lengerhane, Tersane, Feshane gibi yapılar, gazhaneler, mezbahalar, elektrik tesisleri, sabunhaneler, bira, un ve yağ fabrikaları ve benzeri özel ve tüzel kişi girişimleri olan endüstri arkeolojisi örnekleri resmen koruma şemsiyesi altında bulunmaktadır. Yeniden kullanma amacıyla projelendirme süreçlerinde kapsamlı mimari ve özellikle teknoloji tarihi araştırmalarının hedefi olmamakla birlikte, bunların bir kesimi yeniden işlevlendirilmiştir (Tanyeli, 2000).

Bir endüstri arkeolojisi sitinin sadece bir mimari imge olarak var olmasının anlamlı olacağı sanılmaktadır. Oysa endüstri arkeolojisi sitelerinin, barındırmak üzere inşa edildikleri teknolojik süreçle, tartışmasız birliktelikleri ortadan kaldırıldığı zaman korumanın bütünlüğü zedelenmektedir. (Tanyeli, 2000)

2.7. Endüstri Arkeolojisi Kapsamında İşlev Dönüşümü Türleri

İşlevini yitiren mimari ve endüstriyel kimliğe sahip sanayi yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, mimari olarak tek yapı ölçeğinde ve bölgesel ölçeklerde gelişmektedir. Eski depoların Loft tarzı mekanlara dönüştürülmesi, bir gazometrenin bilişim laboratuvarına veya kültür merkezine dönüştürülmesi ve yarattığı çekim alanıyla bulunduğu bölgenin sosyal-kültürel ve ekonomik gelişimine katkıda bulunması, ya da bir endüstriyel kompleksin tüm bölgenin kimliğini, toplumsal yaşamını ve ekonomisini dönüştürecek yaşam alanları olarak yeniden yapılandırılması ve bölgenin soylulaştırılması (gentrification) gibi izdüşümleri bulunmaktadır.

Endüstri yapıları, geniş mekanlara sahip olmaları nedeniyle, anıtsal korumanın dışında, ekonomik olarak sürdürülebilir işlevler sonucunda kalıcı nitelik kazanmaktadırlar. Yeni

işlevlerin seçiminde, yapının özgün kullanımı ile birlikte, bölgenin kimliğinin de değerlendirilme kapsamına alındığı çok boyutlu yaklaşımlar hedeflenmektedir.

Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi, yapının korunmasının ve ekonomik odaklı bir işlevle dönüştürülmesinin ötesinde, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutta irdelenmesini, toplumsal katılımın hedeflendiği, bölgesel yenileme ve dönüşüm anlayışında olmalıdır. Ayrıca, bir yapı için uygun olan işlev dönüşümü türü, başka yapılar için uygun olmamaktadır. Endüstriyel miras yapılarının yeniden kullanımlarında, yapıya ilişkin özgün yapısal, teknolojik ve sosyal niteliklerin de korunması gerekliliktir ve işlevsel dönüşümde, disiplinler arası bilimsel bir çalışma hedeflenmelidir.

Pek çok ülkenin ekonomisinde endüstriyel miras yatırımları, olağan bir durum haline dönüşmüş ve önem kazanmıştır. Bu yaklaşımlar kültürel endüstriyi, turizme ve eğlenceye, alışverişe ve ekonomik canlılığa bağlamayı hedeflemektedir. Genellikle endüstriyel miras dönüşüm projeleri bu tür sosyal ve ekonomik gelişmelerin öncüsüdür (Alfrey, Putnam, 1992).

İşlevsel dönüşüm türlerinin belirlenmesinde, toplumsal kullanımlara uygun seçimler tercih edilmektedir. Bölgesel niteliklerin dikkate alındığı, yapısal ve işlevsel kimliği göz ardı etmeyen, toplumsal ve ekonomik gelişim hedefleyen, katılımcı işlevsel dönüşüm çalışmaları ile süreklilik sağlanmaktadır.

2.7.1. Tek Yapı Ölçeğinde İşlev Dönüşümleri

Endüstri alanlarının tek yapı ölçeğinde dönüştürülmesi genel olarak, Michael Stratton tarafından aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Stratton, 2000).

- Anıtsal Yaklaşım

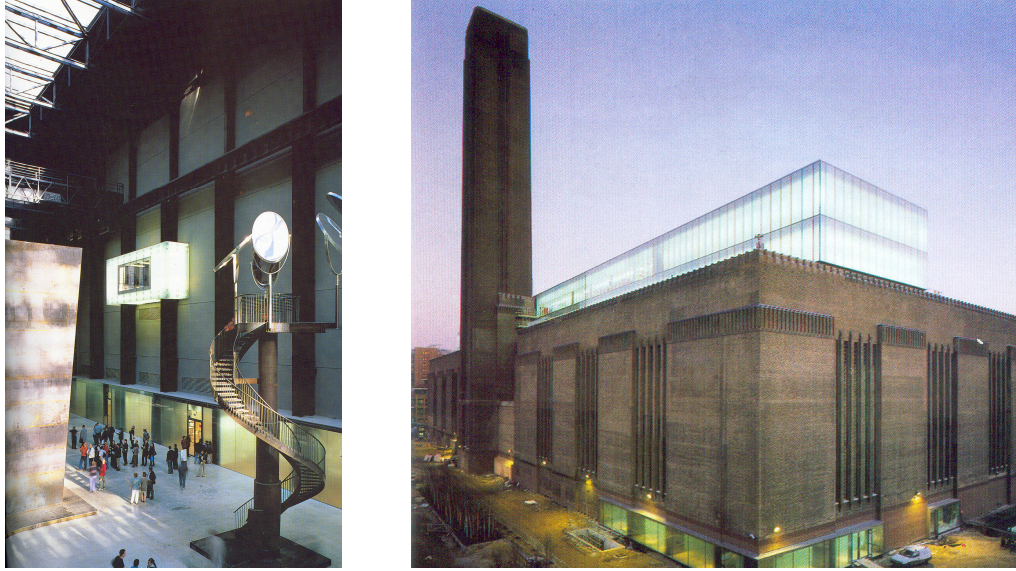
Özellikle tekil ve küçük ölçekli endüstri yapıları bu kapsama girmektedir. Bu tür yapılar, ek ve müdahale yapılmadan, yalnızca orijinal işlevin vurgulandığı bir anlayışla dönüştürülmektedir. Bu tür işlevlendirmede, endüstri yapılarına sembolik bir üretim işlevi kazandırılarak, ziyaretçilerin bir ürünün nasıl üretildiğine dair bilgilendirildiği merkezlere dönüşmektedir. Yapılar, dönüşüm sonrası kültürel ve eğitici nitelikte kullanılmaktadır.

Eski endüstri yapılarının anıtsal yaklaşımla değerlendirilmesinin diğer bir yöntemi de müze işlevi ile dönüştürmektir. Özgün donanımını koruyan, yapısal bozulmaların en az düzeyde gözlemlendiği endüstriyel miras yapıları, müze kullanımı için uygun niteliktedirler.

Müze kullanımında, endüstriyel anıta ait donanımların, ilk işlevindeki biçimiyle çalışırken sergilenmesi en doğru dönüşüm yaklaşımıdır. Endüstri müzelerinde, anıtın dönemine ait

teknolojik gelişim, üretim teknikleri, çalışanların yaşam biçimleri, ürünlerin nitelikleri, sosyal yapı gibi detaylı kurgular yapılması, endüstriyel tarihin devamlılığı için önemlidir. Bu işlev dönüşümü türünde, endüstri yapıları, bilim merkezleri olarak kullanılmakta, dönemsel üretim tekniklerinin sergilendiği bir müzeye dönüştürülmektedir.

Müze kullanımının en iyi örneklerinde biri, Londra da bulunan “Tate Galeri” dir. Mimar Giles Gilbert Scott tarafından 1947’de tasarlanan, ancak 1963’te tamamlanabilen yapı, enerji santrali olarak kullanılmaktaydı. Yapı; 1981 yılında boşaltıldıktan sonra, Tate Gallery tarafından yeni bir müze yaratmak için alınmış ve işlevsel dönüşüm projesi için 1994 yılında yarışma açılmıştır. Yarışmayı İsviçre’li mimarlar Jacques Herzog ve Pierre de Meuron kazanmış ve var olanı vurgulayarak moderne dönüştürme konsepti kapsamında dönüştürülme yapılmıştır.

Şekil 2.6 Tate Gallery dış görünüş ve sergileme holüne bakış

Yapıya ek olarak oluşturulan aydınlık kutular ana salonda yer almakta ve dinlenme alanlarını içermektedir. Yeni düzenlemedeki kaba ahşap görüntülü kat alanları, geçmiş sanayi anlayışına sembolik vurgu yaparken, yapının çeşitli sergi bölümleriyle ilişkilendirilmesini sağlamıştır. Bu kutular, yapının ilk gününden beri oradaymış izlenimi vermektedir.

- Konut Kullanımı

Eski endüstri yapıları, geniş açıklıklara sahip olmaları, esnek planlama yaklaşımlarına olanak sağlamaları ve yeni yapı maliyetine oranla ekonomik olmaları nedeniyle, üretim ilişkilerine ilgi duyan sanatçılar, mimarlar ve tarihsel değerlere önem veren kişiler tarafından konut

işlevine dönüştürülmektedir. Küçük ölçekli sanayi yapılarında kullanılan bu işlev, restoran, sanat galerisi olarak da kullanılmaktadır.

- Ofis İşlevi

Son yıllarda endüstri yapılarının yeniden kullanımında ofislerin ilk sırada olduğu gözlemlenmektedir. Açık ve geniş kullanım alanlarına sahip sanayi yapıları ve depolar, açık ofis kullanımları için ideal çözümleri sunmaktadır. Ayrıca, büyük şirketler, prestijli ve kent merkezindeki yapılarda konumlanmayı tercih ettiklerinden, tarihsel nitelikleri ile bu yapıları tercih etmektedirler (Bedoire, 1987).

- Karma Kullanım

Ekonomik sürekliliğin sağlanması ve farklı işlevleri barındırabilmesi özelliğinde dolayı bu kullanımın, ilgi çektiği ve sıklıkla tercih edildiği gözlemlenmektedir. Konut, ofis, otel, sanat galerisi, kültürel merkezler gibi birbirini tamamlayan işlevler, endüstri yapısına ve bulunduğu çevreye ekonomik ve sosyal açıdan katkıda bulunmaktadır (Stratton, 2000).

Büyük ölçekli endüstri yapılarında bu kullanım esneklik sağlamaktadır.

- Kültürel Kullanım

Endüstri yapılarının sahip olduğu geniş açıklıklı mekanlar bu tür işlev dönüşümüne olanak sağlamaktadır. Sahne sanatları, konser salonları, sanat galerileri vb. kültürel aktivitelerin bir arada bulunduğu kültürel işlevler, endüstri yapısının içerdiği tarihsel değerler ve özgün mimari kimlik ile pekişmektedir. Bu tür kültürel yapılar her yaş grubundan ziyaretçi için çekici mekansal kurgular sergilemektedir.

Şekil 2.7 Almanya’da günümüzde “Sanat ve Medya Merkezi” olarak yeniden işlevlendirilerek koruma altına alınan Karlsruhe Sanat Merkezi

Kültürel amaçlı işlevsel dönüşüme örnek olarak, Almanya’da yer alan Philip Jakob Manz’ın 1918’de tamamladığı fabrikanın Sanat ve Medya Teknoloji Merkezi ne dönüştürülme projesi verilebilir. Düzenlemede, bu tarihi sanayi yapısının temel nitelikleri korunmuş ve yeniden oluşturulan atölyelerin alt yapısı oluşturulmuştur. 10 atriumdan oluşan yapıda avlular, cam ile örtülmüş, böylece iletişim için bol fuayeli mekanlar elde edilmiştir. Yapıda, Belediye’ye ait sanat galerisi, müzik stüdyosu ve sanat okulu bulunmaktadır.

2.7.2. Bölgesel Ölçekli İşlev Dönüşümleri

Endüstriyel bölgeler, yıllarca arkeologlar, coğrafyacı ve tarihçilerin ilgisini çeken alanlar olmuşlardır. Günümüzde terk edilen bu alanlar zamanla endüstri arkeologları tarafından tescil edilmekte olup, analiz ve kayıtlarla belgeleme sonrasında koruma kapsamına alınmakta, rehabilitasyon projeleri hazırlanmaktadır (Wakelin, 1998).

Endüstriyel arkeoloji, eski endüstri yapılarını yeniden ve daha ekonomik kullanarak sağlıklı kentsel mekanlar yaratılmasını sağlamaktadır. Endüstriyel miras alanları, bir bölgenin yeniden gelişimi için itici güç potansiyeline sahiptir (Worth, 2000).

Endüstriyel arkeoloji bölgeleri, kentleri kendilerini yeniden kullanmaları için teşvik etmektedir. Çöküntüleşen bu bölgeler endüstri sonrası dönemde de kentler için avantajlar yaratmaktadırlar. Endüstri yapıları mimari açıdan esnek ve yeniden kullanım için uygun alanlardır.

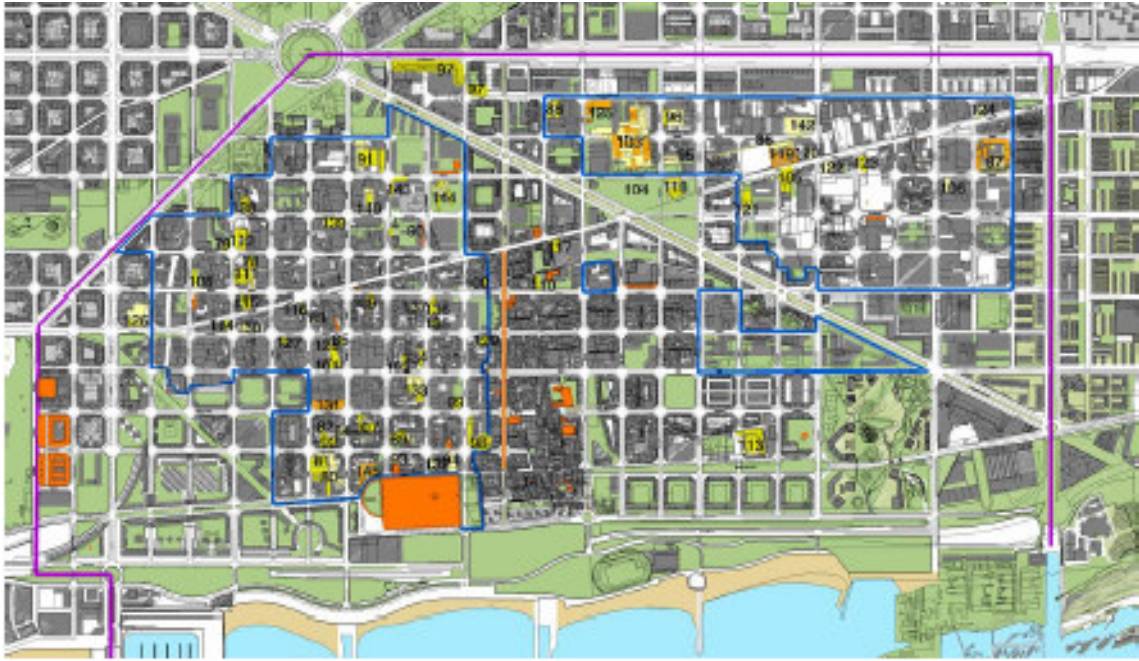
Bu tür alanlara sahip sanayi kentleri veya kent içindeki işlevini yitirmiş sanayi alanlarının kente yeniden kazandırılması amacıyla bölgesel ölçekte işlevsel dönüşüm yaklaşımları geliştirilmektedir. Genel olarak; bu yaklaşımların kapsamı;

- Endüstriyel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Bölgesel kapsamdaki sanayi alanının yeni işlevinin rekreasyon, kültür ve turizm unsurları ile güçlendirilerek bölgenin mekansal ve ekonomik gelişiminin sağlanması,
- Uygun işlevsel dönüşümü kararlarıyla yatırımların bölgeye çekilmesinin ve bölgenin çekici hale gelmesinin sağlanması,
- Bu alanlarda yaşayan sanayi nüfusunun işlev dönüşümü paralelinde yeni profilinin tanımlanması,
- Sosyal altyapının geliştirilmesi,
- Teknik altyapının iyileştirilmesi,
- Çevresel değerlerin korunması,

- Bölgede yaşayan yerel halka yeni iş olanaklarının kazandırılması,
- İşlevsel dönüşüm alanındaki donatıların, bölgenin yeni profilini vurgulayacak oranda ve niteliklerde düzenlenmesi,
- Endüstriyel miras alanı çevresindeki konut kullanımının düzenlenmesi ve rehabilitasyonunun sağlanması,
- Bu kapsamdaki kullanım dönüşümünü vurgulayacak kentsel tasarım yaklaşımlarının ve hedeflerinin ortaya konması,
- Uygun işlevsel dönüşümü kararlarıyla yatırımların bölgeye çekilmesinin ve bölgenin çekici hale gelmesinin sağlanması,
- Dönüşüm sürecinde, bölgedeki yerel halk katılımının ve finansal olanakların sağlanması,

olarak açıklanabilir.

Bölgesel ölçekteki işlev dönüşümü projelerinden en önemlilerinden biri İspanya- Barcelona Poblenou Projesi'dir.

Şekil 2.8 Barcelona Poblenou endüstri kentindeki yenileme alanı

Barcelona, 19. yüzyıldan bu yana İspanya'nın sanayi bölgesi olmuştur. 21. yüzyılda ise; sanayi kentinin, bilgi ve teknoloji kenti olarak yeni bir kimlik kazanması amacıyla, bölgesel ölçekte işlevsel dönüşüm ve yenileme programı oluşturulmuştur. Bu yenileme programı ile Barcelona'nın İspanya'nın teknoloji merkezi olması hedeflenmiştir. Düzenleme projesi

kapsamında 200 hektar sanayi alanı yeniden kullanım yaklaşımları ile değerlendirilmiştir. (http://www.audis.it/doc/22@Barcelona_1.pdf)

Poblenou, Katalan dilinde “yeni kent” anlamına gelmektedir. Bölge, endüstri yapılarının kurulu olduğu bir bölge ve burada çalışan işgücünün yaşama alanı olarak kullanılmaktaydı. 1980'lere kadar olan süreçte kent için alınan planlama kararları, sanayiye geliştirmek üzerine oluşturulmuştur. Sanayinin desantralizasyonu süreci ile birlikte oluşturulan yeni modelde bu yapıya uyum sağlayacak şekilde kentsel ve çevresel yapılanma gerçekleştirilmiştir.

İşlevsel dönüşüm kapsamındaki yenileme projesi, yeni üretim sürecine bu bölgeyi adapte etmek ve hedeflenen kentsel koşulları sağlamayı amaçlamaktadır. Proje, sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı geliştirilerek kentin vizyonunu geliştirmeye yönelik bir strateji benimsemiştir. Bu kapsamda, bölgede işlevini yitirmiş geleneksel sanayi sektörü, daha üst düzey teknoloji kullanan sektörler – Information and Communication Technology Sector ICT- Bilgi ve İletişim Sektörü' ne dönüşmüştür.

Şekil 2.9 Barcelona Poblenou endüstri kenti

Poblenou bölgesel düzenleme projesinde, hedef olarak, 21. yüzyılın kentlerinin güçlü iletişim ağı geliştirerek araştırmaya ve yaratıcılığa ortam hazırlayan merkezler- teknoparklar oluşturulması yaklaşımı belirlenmiştir. Yeni teknolojilere uyumlu yeni sektörleri geliştirmek için, eski endüstriyel alanlarının, yeni kullanıma uygun alanlara dönüştürülmesi projenin ana

amaçlarındandır. İşlevini yitirmiş endüstriyel alan, teknoloji firmalarının gelmesiyle yeni bir ekonomi-kültür alanına dönüşmüştür. Bölgenin düzenleme öncesi zonu 22 a iken, yenileme sonrasında bölge kimliğini yansıtması amacıyla 22 @ olarak değiştirilmiştir.

Poblenou Bölgesi; sanayi tarihine sahip olması, ulaşım kolaylığı, üretken bir kentsel dokuya sahip olması, kent merkezinde konumlanması gibi özellikleriyle bölgesel yenileme için uygun bulunmuştur. (Barselona Belediyesi, 2000) Bu paralelde yenilenen kentteki endüstriyel miras yapıları, kültürel ve bilgi teknolojilerinin sergilendiği mekanlar, araştırma merkezleri olarak kullanılmıştır.

Şekil 2.10 Barcelona Poblenou endüstri kentindeki sanayi yapıları

Bu projede hedeflenen, alanı çok fonksiyonlu bir kentsel alana dönüştürmektir. Yeni sektörün diğer kentsel fonksiyonlarla uyumlu ve destekleyici nitelikte olması amaçlanmıştır. Diğer bir çalışma olarak, alandaki mevcut konutlar onarılmış ve yenilenmiştir. Bölgede faaliyet gösteren eski sanayi, taşımacılık ve eski depolar kentin dışına taşınmıştır.

Proje alanında mevcut sanayi kullanıcıları yerlerini yeni sektör kullanıcılarına bırakmıştır. Alanın kullanıcıları neredeyse tamamen değişmiştir. Poblenou'nun eski bir sanayi ve işçi konutları alanı olması nedeniyle ve sanayinin giderek bu alandan çıkmasıyla, alanda yaşayan kesim genelde emekli, yaşlı, eski işçi aileleri iken, proje ile birlikte bu aileler kentin başka alanlarına göç etmek durumunda kalmışlardır. Bugün alan, gençler, sanatçılar ve orta-üst gelir grubunun yaşadığı bir alan haline dönüşmüştür (Erden, 2003).

Proje; belediye, bilişim sektörünün öncüleri ve kültür kurumları işbirliğiyle gerçekleşmiştir. Proje kapsamında bölgenin yeni işlevleri; Bilgi ve iletişim sektörü, Araştırma merkezleri, Tasarım birimleri, Kültür fonksiyonları, ofisler, otel ve restoranlar olarak biçimlenmiştir.

3. ENDÜSTRİYEL MİRAS ALANLARINDA KENTSEL YENİLEME YAKLAŞIMLARININ İRDELENMESİ

3.1. Kentsel Yenileme Kavramı

Kentler, günümüz yaşamında belirleyici odaklar olarak konumlanmaktadır. Dünya nüfusunun önemli bir bölümünün kentlerde yaşıyor olması bunun en temel göstergesidir. Sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal değişimler, kentleri ve yaşam biçimlerini etkilemekte, kentlerin geleceğine ilişkin oluşumları belirleyecek verileri oluşturmaktadır.

Farklı bakış açıları ve değişimleri hazırlayan bu dinamikler, kentlere kimlik dönüşümü olarak yansımaktadır. Bu süreçte, kentin yeniden algılanması, sorunların yanı sıra fırsatların ve potansiyellerin ortaya konulması, doğru yaklaşımlar olarak kabul edilmektedir. Kente ilişkin vizyon geliştirme kapsamındaki süreçte, kentlerin mevcut, tarihsel, kültürel değerleri korunurken, işlevini yitirmiş kent alanlarının da kentin potansiyelleri ve dinamikleri paralelinde yenilenmesi gündeme gelmektedir. Tüm bu gelişmeler, kentte yeni çözüm arayışları olarak, “kentsel yenileme” kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Bu kapsamda tanımlanan “Kentsel Yenileme” kavramı; İngilizce “urban regeneration” kavramının Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır. İngilizce “regeneration” kavramının Türkçe sözlük karşılığı; “yeniden hayat verme, canlandırma”dır (The Oxford Dictionary,1994).

Urban Regeneration kavramı, bazı kaynaklarda Türkçe’ye “kentsel yenileme” olarak çevrilmektedir. Ancak, Türkçe’de “kentsel yenileme”, “urban renewal” kavramının karşılığı olarak kent planlama terminolojisine girmiştir. “Urban renaissance” teriminin karşılığı olarak kentsel yenileşme tanımı kullanılmaktadır. “renewal” yıkıp yeniden yapma anlamını da içermektedir. Yenileşme kavramı ise, yeni yaşam biçimi yaratmayı ifade etmektedir (Çubuk, 1998). Çalışmada, “Urban Regeneration” , kentsel yenileme kavramı olarak baz alınmıştır.

Kentsel yenileme, değişim içinde olan bir alanın problemlerinin çözümüne yönelik olarak ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının gelişmesini amaçlayan bütüncül ve bütünleştirici vizyon ve operasyonlar bütünüdür. Kentsel yenileşme her kenti kendi fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik şartları içinde ele alır ve karmaşık bir süreç içerdiği ve çok disiplinli olduğu için, sosyal ve ekonomik güçleri dikkate alan çeşitli politikaları gerektirmektedir (Erden, 2004).

Kentsel yenileme; yerel ekonomiye ait dinamikleri harekete geçirmek yolu ile fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kent alanlarının yeniden canlanması ve kent

yaşamına katılmasını hedefleyen çok yönlü bir vizyon ve çalışmalar bütünüdür (Roberts, 2000).

Farklı bir tanımlama ile kentsel yenileme, “kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylemler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Thomas, 2003).

Kentsel yenileme, değişik aktörler ve çıkarları içeren, çeşitli karmaşık ve genellikle belirsizce tanımlanan bir eylemler dizisidir (Turok, 2004).

Bir başka deyişle, “mevcut kentleri ve kent merkezlerini düzenlemek ve çağın gereklerine uygun hale getirmek amacıyla yeniden planlama ve bunun uygulanması çalışması” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1998).

Öncelikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nde olmak üzere kent planlamanın gündemine giren ve giderek önemli bir yer kazanan kentsel yenileme; yerel ekonomiye ait dinamikleri harekete geçirmek yolu ile fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kentsel alanları yeniden yaşanılabilir, canlı alanlar haline getirmeyi ve kente yeniden kazandırmayı hedefleyen bir kent planlama ve kentsel koruma yaklaşımı olarak ortaya çıkmıştır.

Kentsel yenileme dört temel kriteri sağlamayı hedeflemektedir:

1. Kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak,
2. Ekonomik yaşamı canlandırmak,
3. Kentsel yaşam kalitesini arttırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek,
4. Her ölçekte katılımı sağlamak (Erden, 2003).

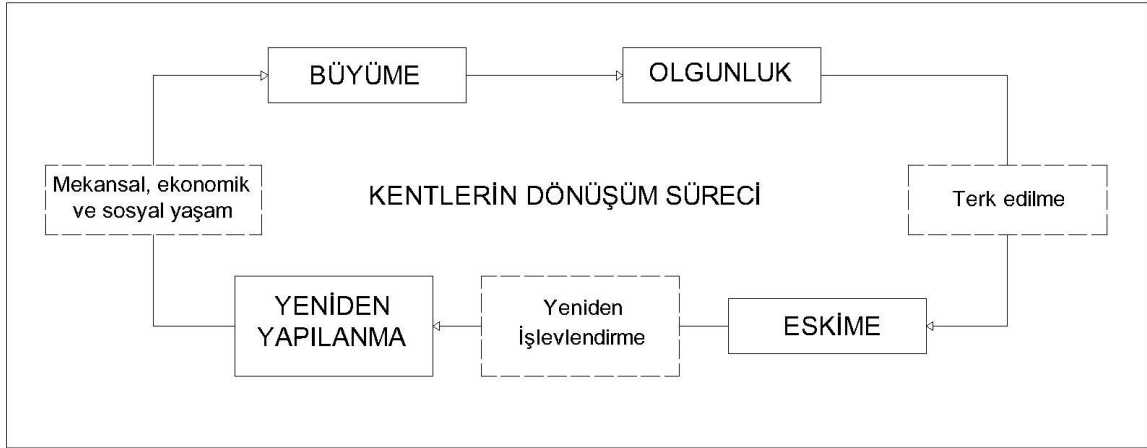
Kentsel yenileşme kavramı, değişim süreci içinde olan kentlerdeki sorunların çözümü ve küresel kentler içinde yer alma yarışında kent yönetimlerinin geliştirdiği bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Planlamanın son dönemlerde geliştirdiği kentsel yenileşme yaklaşımı içinde dönüşüm projeleri, yeni araçlardan biridir ve günümüz planlama pratiğinin kavramsal değişiminin geldiği noktada ve uygulamalarda ön plana çıkmaktadır (Erden, 2003).

Kentin çöküntü alanları olarak kabul edilen köhnemiş kentsel alan parçalarının canlandırılıp hayata döndürülmesi sonucu yeniden kente kazandırılması sürecinde, kent parçasının

canlandırılması, kentsel politikalar içindeki en önemli konulardan biri olarak kabul edilmektedir. Yenilemenin, kent politikaları kapsamındaki önemi, ekonomik, fiziksel ya da sosyal açıdan çöküntü süreci yaşayan ve sürecin devamında terk edilen kentsel alanlardaki çöküntüyü oluşturan nedenlerin ortadan kaldırılması ve alanın yeniden yaşam kazanmasını ve özellikle de tarihsel kimliğin korunması ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını amaçlamasıdır (Roberts, 2000).

Bir kent parçasının köhnemesinin nedeni, işlevsel değişimler ve gelişimlerdir. Bu değişim ve gelişimler kentlerin ekonomik ve sosyal açıdan farklılaşmasını da beraberinde getirmektedir. Değişim sürecinde, kentsel alanın gerçek sahipleri - yerel halk değişimi artırıcı yönde davranış sergilemekte ve bu paralelde alanın çöküntü bölgesine dönüşmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Çizelge 3.1 Kentlerin dönüşüm süreci (Erden, 2003)

Kentsel yenileme, en temel misyonu olan kentsel gelişmenin amaçlarını içerir ve aynı zamanda kentsel rehabilitasyon ya da canlandırmanın (revitalization) sürekliliğini savunan korumacı yaklaşıma yönelik yeni yöntemler geliştirir (Couch, 2000).

Yenileme projelerinin başarısında 4 temel noktanın sağlanması gerekliliktir. Bunlar;

- Yenileme projesini gerçekleştirecek organizasyon yapısının, projenin gerçekleştirilmesi için gerekli olan yasal dayanağının oluşturulması,
- Projenin finansmanı ile ilgili yeterli kaynağın sağlanması,
- Yenileme projesinin gerçekleştirme sürecinde, kent halkının ve yerel politikacıların desteğinin alınması,

- Projenin gerçekleştirilmesi için uygun bir organizasyon yapısı ve kapasitesinin oluşturulması,

olarak sıralanmaktadır (Couch, 1990).

Kentsel yenileme üç özelliği ile tanımlanmaktadır:

1. Bir yerin doğasını değiştirmeyi ve yerleşik halk ile söz konusu yerin geleceğinde söz hakkı bulunan diğer aktörleri sürece dahil etmeyi amaçlar.
2. Bölgenin özel sorunlarına ve potansiyeline bağlı olarak devletin temel işlevsel sorumlulukları ile kesişen çok çeşitli hedefleri ve faaliyetleri içerir.
3. Ortaklığın özel kurumsal yapısı değişkenlik gösterse de, genellikle, farklı paydaşlar (ortaklar) arasında işleyen bir ortaklık yapısı içerir.

Yenileme yaklaşımları farklı şekillerde bölümlere ayrılabilir. Örneğin, duyarlı bir yaklaşım geliştirildiğinde, kişiler ve mekanlar üzerine kurulu bir beraberlik meydana gelmektedir. Bu, daha farklı bir tanımlamayla, üretimin temel faktörleri olan işgücü, toprak ve sermaye ile bir bağ kurulması ve aşağıdaki toplumsal hedeflerin sağlanması olarak açıklanabilir:

- a. Kişilerin becerilerini, kapasitelerini ve beklentilerini, onların daha kapsamlı sosyal ve ekonomik olanaklara ve ileri refah seviyesine kavuşmalarını ve bunlardan faydalanmalarını sağlayacak şekilde güçlendirmek,
- b. Daha fazla yerel iş olanakları ve yüksek gelir yaratmak amacıyla istihdam performansını yükseltmek,
- c. Yerleşecekleri yer konusunda seçme hakkı bulunan kişi ve firmaları çekmek ve korumak için yerin cazibesini arttırmak.

Bu hedeflerden en önemlisi, her kentin kendi fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik boyutlarında değerlendirilmesidir. Bu, çok boyutlu süreç, sahip olduğu değişken yapı nedeniyle, disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir. Bu kapsamda, sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları da değerlendirme kapsamına alan politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Kentsel yenileme politikaları ve geliştirilen stratejiler, kentlerdeki farklı işlevler içeren bölgeleri için farklı mekansal nitelikler sergilemektedir. Kentsel Yenileme, Avrupa'da yaygın bir çalışma alanı olmasına karşın, her ülkede değişken model, yöntem ve stratejileri kapsamaktadır.

Bu kapsamda, eğer bir yerin fiziki özellikleri, bireylerin gereksinimleri ele alınmadan ve mekansal yenilemede işlevler araştırılmadan geliştirilirse, bu bölgedeki bireylerin yaşam standartlarında anlamlı bir değişiklik olmamaktadır. Bireylerin ilişkide bulunduğu kentsel

mekan geliştirilmeden, bireylerin beceri ve gelirleri geliştirilirse, kentli nüfusun başka bir yere taşınması söz konusu olabilir. Bu üç hedefin önemi yerel koşullara ve kentin kimliğine göre değişiklik göstermektedir.

Kentsel Yenilemenin Hedefleri:

- Kentsel mekândaki fiziksel çöküşün engellenmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması;

Kent mekânlarındaki sorunlu dokuların, sürdürülebilirlik kapsamında bütüncül bir planlama yaklaşımıyla yenilenmesini hedeflemektedir.

Kentsel yenileme, tarihi kent dokularında gerçekleşen fiziksel köhneleşme sorununun yanı sıra, terkedilmiş sanayi alanları ve yerleşim bölgeleriyle de ilgilenmektedir. Kentsel yenileme projelerinde, sorunlu alanlar tespit edilmekte, mevcut fiziksel dokunun iyileştirilmesi sağlanmakta ve bu amaçla programlar geliştirilip, uygulanmaktadır.

- Kentsel yaşam kalitesini arttırmak;

Kentsel yenileme, fiziki çevrenin iyileşmesi ve bölgesel ekonominin harekete geçirilmesi ile kentsel yaşamın niteliksel değişimini hedeflemektedir. Ayrıca, yerel kültüre ait potansiyelleri kullanarak; kentsel yenileme kapsamındaki mekanın yeniden işlevlendirilmesi veya eski işlevlerin canlandırılması yolu ile kentte yaşam kalitesini arttırmayı amaçlamaktadır.

- Ekonomiyi canlandırmak;

İşlevini yitirmiş alanlardaki kentsel yenileme hareketi, ekonomiyi canlandıracak yeni mekansal ve toplumsal oluşumları gerçekleştirerek, fiziksel yenilenmenin dinamiklerini oluşturmayı hedeflemektedir.

- Toplumsal Katılımı Sağlamak;

Kentsel yenileme alanlarında sürece yönelik kararların alınmasında, yerel halk, yerel inisiyatifler ve sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak katılımını amaçlamaktadır.

Yenileme projelerinde yerel katılımın amacı, yerel gereksinimlere uygunluk ve yerel sahiplenmenin sağlanabilmesidir. Yerel halk, strateji hakkında karar verme ve uygulama sürecine etkin biçimde dahil olmalıdır. Böylece, kentsel yenilemenin yerellik, meşruiyet, güvenilirlik ve aidiyet kazanması ve her ölçekte toplumsal katılımı sağlaması hedeflemektedir.

Kentsel Yenileme Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi:

Kentsel Yenileme gereksinmesi, yapıların fiziksel ve işlevsel - toplumsal ve ekonomik anlamda eskimesinden doğabileceği gibi, belli bir semtin ya da kent kesiminin değerini tam olarak yitirmesi sonucunda ortaya çıkabilir (Keleş, 2004a).

Yenileme hareketinin ortaya çıkışı, 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başı olarak gösterilebilir. Kentsel büyüme hareketi sebebiyle yıkıp-yeniden yapma niteliğinde kentsel yenileme yaklaşımı olarak başlamıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında, modern kentleri planlama amaçlı yenileme anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kentlerin savaş sonrası yeniden yapımı ve endüstrileşmesi gündeme gelmiştir. Kentlerde yenilenen alanlar, meydanlar, bulvarlar, açık kamusal alanlar ve yeşil alanlardır.

II. Dünya Savaşı sonrasında ise, savaş sonrası kentin yeniden yapımı ve kentsel rehabilitasyon kapsamında yenilenmesi yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu dönemde endüstrinin desantralizasyonu gündeme gelmiş, endüstri kentlerinin sosyo- ekonomik gelişimine yönelik farklı yöntemler geliştirilmiştir.

Bu dönemde, dünyada sosyo-kültürel, ekonomik ve kentsel boyutlarda büyük değişimler yaşanmıştır. Nüfus hareketleri ve yoğunlaşmaları ile birlikte, başta kent merkezleri olmak üzere tüm kentsel alanda bir dönüşüm başlamış, kent merkezlerinde yaşayan nüfusun yerine yeni sosyal sınıflar yerleşmiştir. Buna paralel olarak, kentsel alandaki işlevsel değişimler artmış ve kentsel çöküntü süreci başlamıştır. Tarihi kent merkezlerinin işlevini yitirmesiyle, bu alandaki mevcut olan konut kullanımı, yerini küçük ticaret birimlerine, imalathanelere ya da depolara bırakmış, burada yaşayan nüfus kent merkezlerini terk etmiştir. Bunun devamı olarak, yeni işlevlerin geliştirdiği, yeni toplumsal kitle kent merkezinde yaşamaya başlamıştır. Bu süreç, kent merkezlerinin son derece olumsuz yönde etkilenmesi ve kentlerin sosyo-kültürel ve fiziksel açılardan özgün niteliklerini kaybetmeleri ile sonuçlanmıştır. Özellikle de II. Dünya Savaşı'nda büyük zarar gören ve tarihsel dokuya sahip kentlerde yaşanan kentsel çöküntü, ilgili çevrelerin dikkatini çekmiş ve çözüm arayışlarına yöneltmiştir (Couch, 1997).

1950'li yıllarda imar planları ile oluşturulmuş kent parçalarının yeniden yapılandırılması gündeme gelmiş, planlama programlarında yerel yönetimler ve devlet aktif rol oynamıştır. Bu dönemde, özel sektörün katılımı da başlamıştır.

1960–1980 yılları arasında, dünyadaki liberal politikanın iz düşümü olarak, endüstri sonrası

kentlerin planlanması amacıyla kentsel yeniden canlandırma yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, kentsel alanların yeniden canlandırılması ve tarihi kent merkezlerinin korunması anlayışı benimsenmiştir.

1970'lerde, değişen üretim teknikleri ve bu süreç ile bağlantılı olarak sanayi alanlarının terk edilmesi gündeme gelmiş, bu dönemde, yeni tekniklerin üretim alanına girmesi ve değişen örgütlenme biçimleri, geleneksel anlamda üretim yapan büyük firmaların dahi rekabetini zorlaştırmıştır (Harvey, 2002).

Bu paralelde, gelişmiş kapitalist toplumların 70'li yıllarda girdikleri ekonomik krizi aşma çabaları bir dizi ekonomik, sosyal ve politik dönüşümü beraberinde getirmiştir (Sassen, 1995). Bu dönüşümdeki en önemli etkenlerden biri, endüstriyel üretimin yeniden yapılanması olmuştur. Parçalanmış üretimin kontrol ve koordine edilmesi gereği ve finansal sermayenin yapısındaki değişimler hizmetler sektörünün giderek gelişmesini beraberinde getirmiş, bu süreçte, kent merkezleri imalat sanayi yerine finansal sektör ve üretici hizmetlerinin yoğunlaştığı alanlar olarak yeniden önem kazanmıştır (Enlil, 2000).

Bir yandan desantralize olan kent merkezlerinde, sanayi istihdamı açısından da önemli kayıplar yaşanırken, diğer yandan kentsel alanda mekansal ve sosyal kayıplar meydana gelmiştir.

1980'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte, yeniden üretim kapsamında geliştirme programları uygulanmıştır. 1980'li yıllarda, tüm dünyada, özellikle Avrupa ve Amerika'da önemli bir kentsel dönüşüm süreci başlamıştır. Bu süreç, kentlerde ekonomik, politik, sosyal ve mekansal değişimleri beraberinde getirirken, kentlerin dönüşümünü hazırlayan mekanizmalarda da önemli farklılaşmalara yol açmıştır. Bu dönemde, devletin kentsel yenileme için kaynak yaratması gerekliliği düşüncesi ikinci plana atılmıştır. Bu yeni yaklaşım ile kent yenilemesinde özel sektör önemli bir rol üstlenmiştir.

1990'larda kent planlamada kavramsal bir yaklaşım olarak stratejik planlama gündeme gelmiştir. Kentsel mekanın sahip olduğu potansiyeller ve sorunların değerlendirilmesi ve bunun strateji eylem planına dönüştürülmesi birincil amaç olarak kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak stratejik planlama ve kentsel yenileme yaklaşımları kent mekanına dönüşüm projeleri ile yansımaktadır. Kentsel yenileme amaçlı oluşturulan dönüşüm projeleri, alanların sosyal bütünleşmesini ve yarışabilirliğini destekleyen girişimler olarak gözlemlenmektedir (Borja, Castells, 1997).

1990'lı yıllarda, üretim sistemlerindeki değişimler ve teknolojik gelişmeler, ekonomik alanda

ve mekansal biçimlenişte önemli farklılıklara yol açarken, toplumun sosyo- kültürel yapısında da dönüşüm gerçekleşmiştir. Hizmetler sektörünün gelişimi ile uzman, idari ve teknik gruplar oluşmuştur. Bu bağlamda, üretimin kent dışında konumlanması ile kent merkezlerinde yer alan hizmet ve yönetim sektörü, kent merkezlerinin yeniden ele alınmasının ve geliştirilmesini sağlayan faktör oluşturmuştur.

Ekonomik yeniden yapılanma, toplumsal yapıdaki değişim oluşturmuş, bu değişimle birlikte, yaşam tarzlarının da farklılaşmış ve toplumda farklı gruplardan oluşan parçalanmış bir yapı ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, toplumun farklı gruplarının farklı yaşam biçimlerinin oluşması ve bunların gerçekleştiği yaşam alanlarının dönüşüm ve gelişimine yansması, kent mekanındaki dönüşüm ve yenilemeyi hazırlamıştır.

Bu dönemde, kentsel yenilemenin bir alt başlığı olarak, ulaşım yapısının değişimi de önem kazanmaktadır. Ülkeler ve kentler arası sınırların esnek hale dönüşmesi, sınırlar arası ulaşımın gelişmesini beraberinde getirmiş, bu kapsamda pek çok kent, ulaşım sistemleri odaklı merkezlere dönüşmüştür.

Günümüzde ise, küresel bilgi ekonomisine geçiş sürecinde kentlerin yaşadığı önemli değişimler ve üretim süreçlerinin yanı sıra, kentlerin bilgisayar teknolojileri, iletişim ağları ve hızlı ulaşım kanalları üzerinden birbirlerine bağlanmalarıyla ilgilidir. Bu süreçte, kentler arası ilişki ağları, küresel ve bölgesel pazarların sürdürülebilmesini olanaklı kılar. İlişki ağlarının önemli kesişim noktalarında yer alan kentler, yönetim ve servis ilişkilerini barındıran etkileşim merkezlerini oluşturur. Bu anlamda sürdürülen ağsal ilişkiler bir yandan merkez kentlerin küresel ve bölgesel ölçekteki rollerini belirlerken, diğer yandan mal ve hizmet üretimine yönelik örgütlenmelerin mekansal dağılımını etkiler (Kayasu, Yaşar, 2003).

Bununla birlikte yeniden yapılanan kentler, uluslar arası düzeyde yeniden düzenlenen ve giderek akışkanlaşan sermayeyi çekme yarışına girmişlerdir. Çok uluslu şirketleri çekmeyi planlayan kentler birer girişimci kent olarak çekici hale gelebilmek için bir dizi kentsel yenileme projesine gerek duymuşlardır (Enlil, 2000).

Bu süreçten sonra farklılaşan yatırım ve üretim biçimlerinin oluşturduğu sosyal ve mekansal değişim, kentsel yenileme yaklaşımını beraberinde getirmiştir.

Böylelikle, kentin sorunlu alanları olarak görülen alanların yenilenmesi ve bu suretle kente kazandırılması zorunluluğu ortaya çıkmış; hükümetlerin bu konuda geliştirdikleri politikalar ve çeşitli tarihlerde gerçekleştirilen toplantılar, hazırlanan raporlarla kentler yenilenmeye, yeniden canlanmaya başlamışlardır. Ayrıca bu dönemde, sürdürülebilir kentsel yenileşme

yaklaşımları geliştirilmiş, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının dahil olduğu çok katımlı bir boyutta yenileşme anlayışı oluşturulmuştur.

Avrupa ve Amerika'da Kentsel Yenileme Olgusuna Yaklaşım:

Endüstri devriminden itibaren ortaya çıkan mimari mirası koruma çabaları, önceleri bireysel yapı koruması üzerine yoğunlaşırken, 60'lı yıllardan itibaren benimsenmeye başlanan geniş kapsamlı planlama yaklaşımının da etkisiyle, alan ölçeğinde koruma üzerine yoğunlaşmıştır. Benimsenen bu yaklaşımın paralelinde, Hollanda'da Anıt Yasası (1961), Fransa'da Malraux Yasası (1962), İngiltere'de Civic Amenities Act (1963), İtalya'da Kent Planlama Yasası (1967) ve Türkiye'de (1973) de Eski Eserler Yasası çıkarılmıştır. Alansal ölçekte koruma ilkelerinin de benimsenmeye başladığı bu dönemde alanın müze olarak kalmasının önüne geçilmesi için kentsel yenileme politikaları geliştirilmiştir.

Avrupa ülkeleri ve Amerika'da kentsel yenileme 1950'lerde önem kazanmıştır. 1970'li yıllarda kentsel yenileme ile ilgili çeşitli yöntem arayışları ve çalışmalar açısından gelişim dönemini ifade etmektedir.

Kentsel yenileme kavramı Amerika temellidir. Amerika ve pek çok Avrupa ülkesinde, eski kentlerin ve merkezi iş alanlarının iyileştirilmesini yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir. Uygulama açısından bakıldığında, genellikle düşük gelirli kişilerin yaşadığı bölgelerin, rant değeri yüksek yapılaşmalara dönüştürülmesi ve ulaşım alt yapısının geliştirilmesi olarak açıklanmaktadır (Gibson, Langstaff, 1982).

1950 ve 1960'larda kentsel yenileme gayrimenkul piyasasının talepleri doğrultusunda gerçekleştirildiği için, ABD'deki pek çok kentte kentsel yenileme genellikle negatif sosyal sonuçlar doğurmuştur. Yoksulların yaşadıkları yerlerde yeniden konuta kavuşturulmalarına yönelik programların yokluğunda, daha sonra "soylulaştırma" (gentrification) olarak adlandırılan çeşitli uygulamalar ortaya çıkmıştır (Kocabaş, 2006).

1970'lerde Kuzey Amerika ve Avrupa'da sanayi kentleri ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu, sanayinin güç kaybetmesine, işgücü kaybına ve nüfus hareketlerine neden olmuştur. Bu paralelde, küreselleşme süreci yaşayan dünyada, değişen ekonomik düzen ve buna bağlı olarak farklılaşan toplumsal gereksinimler kent mekanlarına yansımış ve dönüşüm kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu hareketin iz düşümü, kent merkezlerindeki üretim işlevinin taşınması ve orta sınıfa ait konut yerleşimlerinin banliyölere konumlandırılması olmuştur.

1980'lerden günümüze kadar olan süreçte, kentsel yenileme çeşitli boyutlarıyla kabul

görmüş, pek çok ülkede başarılı uygulamalara sahne olmuştur. Bu dönemde, ekonomik gelişme beraberinde nüfus artışını getirmiş bu da kent mekanına yansımıştır. Kentlerde hizmet sektörünün gelişimi ile bu yönde değişimler yaşamıştır.

Kentsel yenileme ile ilgili olarak, Avrupa Konseyi çeşitli çalışmalar yapmış ve 1981 yılında bir kampanya başlatmıştır. "Urban Renewal" (Kentsel Yenileme) adı verilen kampanyanın adı, daha sonra, içerdiği yıkıp yeniden yapma anlamından dolayı, "Urban Renaissance" (Kentsel Yenileşme) olarak değiştirilmiştir (Çubuk, 1993).

Özellikle, 1987 tarihinde gerçekleştirilen Bellagio Konferansı ile savaş sonrası kentlerinde yeniden yapılanmayı amaçlayan çalışmalar yapılmış ve bu amaçla çeşitli disiplinler bir araya gelmiştir.

Kentlerde yaşamının çağın gereklerine uygun donanımlarla geliştirilmesi, kentlerin vizyonlarının ve gelişme stratejilerinin belirlenmesi, kentsel kullanımların geliştirilmesi kapsamında yasal ve yönetsel uygulama yaklaşımları oluşturulması, kentsel sorunlarla ilgili olarak çözüm yöntemlerin geliştirilmesi gibi kriterleri sağlamayı hedefleyen kampanya, Avrupa'da pek çok kentin yenilenmesini sağlamıştır.

1980 ortalarında, tüm Avrupa'da yeniden yapılanma üzerine bilimsel çalışmalar başlatılmıştır. 1980'li yıllarda, ABD 'de önem kazanan gayrimenkul merkezli kentsel yenileşme hareketi ön planda olmuş ve ekonomik boyuta verilen değer artmıştır. Bu yıllarda, kamu ve özel sektörün birlikte hareket etmesi daha etkin bir hal almıştır. Bu yaklaşımların sonucu olarak, sağlıksız konut alanlarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalar durdurulmuş, sosyal amaçlı projeler göz ardı edilmiştir. Buna paralel olarak, prestijli yenileme projeleri önem kazanmış, kentin asıl kullanıcılarının gereksinimleri dikkate alınmamıştır (Loftman, Nevin, 1995).

1980'lerdeki uygulamalarda gözlemlenen diğer bir konu da, yenileşme projelerini uygulama sorumluluğunun kamu yerine özel sektöre devredilmesidir. Özel sektörün özendirilmesine yönelik yöntemler geliştirilmiştir. Yenileme alanlarının planlanması ve idaresi kentsel yenileme şirketlerine verilmiştir. Bu şirketlerin asıl görev belirlenen alanlarda küresel ekonomik talepler doğrultusunda genişleyen kent merkezlerinin gereksinim duyduğu ofis yapıları ile bu sektörde çalışanların taleplerini karşılayacak konut alanlarını sağlamaktır (Keskin, Sürat, Yıldırım, 2003).

Kentsel planlama ve kentsel korumanın kesişen hedefleri kapsamında ortaya çıkan kentsel yenileme yaklaşımı, 1990'lı yıllardan itibaren kent mekanında dönüşüm projeleri ile gözlemlenmektedir. Bu yıllarda, kentsel yenileme dengelerinde değişimler yaşanmıştır. Bu

dönemde, kentsel yenileme, yalnızca gelir getiren Prestijli projeler ile değil, kaliteli ve yarışabilir kentler yaratılmasına olan katkısı ile değerlendirilmiştir. 1990 yılında Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından kentsel çevre konusunda hazırlanan "Green Paper" ile Avrupa'da kentsel planlamanın hedefleri ve amaçları belirlenmiştir. Bu hedeflerden kentsel alanın yeniden canlandırılması birincil önemde kabul edilmiştir. 1990'da yayınlanan bu rapor, 1993 yılında düzenlenerek; "Kent Merkezleri ve Yeniden Gelişim" başlığıyla yayınlanmıştır. Yönetimsel boyutun kentsel alandaki yaşam koşullarını ve canlılığını sürdürmedeki etkinliği tartışılmaz kabul edilmektedir. Yayınlanan bu raporun devamı olarak, 1994 yılında "Canlı ve Yaşanılır Kent Merkezleri: Mücadele Toplantısı" adlı toplantının sonuçlarının ifade edildiği rapor yayınlanmıştır (Çubuk, 1998).

1992 yılındaki "Rio Ulusal Kalkınma ve Çevre Konferansı, Dünya Zirvesi"nde Gündem 21 olarak anılan eylem programı oluşturulmuştur. Bu program, hükümetlere, hükümet dışı kuruluşlara, yerel yönetimlere, BM örgütlerine, kalkınma kuruluşlarına, çevre üzerinde etkisi olan her kurum ve kişiye sorumluluk yükleyen kapsamlı bir belgedir (Yirmibeşoğlu, Yiğiter, 2003). Bu paralelde kentsel strateji ve hedef geliştirme kavramlarının önemi artmıştır. Bunun beraberinde kentsel yenileme yaklaşımlarında ekolojik boyuta dikkat edilmesi vurgulanmıştır.

1994 yılında, Aalborg Sözleşmesi imzalanarak, sürdürülebilir kentlerin kriterleri belirlenmiş; yerel yönetimlerin bu hedefi gerçekleştirmedeki rolleri tüm yönleriyle tanımlanmıştır (Dieffendorf, 1989). Bu sözleşme bağlamında oluşturulan "Avrupa Sürdürülebilir Şehirler-Yerleşmeler Kampanyası" ile tüm yerel yönetimler bu kampanyaya katılmaya davet edilmiş ve sözleşmeyi benimseyip imzalamaları öngörülmüştür. Bu gelişmeler ve çabalar sonucunda kentsel yenilemeye ilişkin kriterler, ilkeler belirlenmeye çalışılmış; hükümetlerin ve yerel yönetimlerin bu konudaki sorumluluklarına dikkat çekilerek, önemli görevler üstlenmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır (Özden, 2000).

Kültürel mirasın ve tarihi yapıların korunması ile ilgili olarak imzalanan uluslararası anlaşmalara ve yenileme kampanyalarına ek olarak, kentsel yenilemenin 1990'ların ortalarından itibaren Avrupa Birliği'nin gündeminde yer aldığı ve ortak kentsel yenileme politikalarının oluşturulmasının hedeflendiği görülmektedir. Avrupa Birliği kapsamında kurulan komisyonlar ile üye ülkelerin kentlerinin sorunlarına yönelik olarak, ortak stratejilerin geliştirilmesi bağlamında çalışmalar ve kentsel politikalar üretilmektedir. Uluslar arası ölçekte oluşturulan bu politikalar, kentlerin gelişimine yön vermekte ve oluşturulacak yenileme yaklaşımlarının finans desteğinden yararlanacak örgütlenme oluşumları gerçekleştirmesini sağlamaktadır.

Amerika'da kentsel alanların yenilenmesi ve canlandırılması amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Her eyalet için ayrı ayrı hazırlanan yenileme planları ile kentsel merkezlerinin canlandırılması hedeflenmekte ve bu amaçla stratejiler geliştirilmektedir. 1997 tarihli ‘‘Amerikan Toplumunu Yenileme Yasası’’nda bu stratejiler tanımlanmıştır (Erbay, Yener, 1999). Bu yasa ile Amerikan İskan ve Kentsel Kalkınma Departmanı (HUD)‘nın mülkiyetinde bulunan boş ve niteliksiz yapıların, buldukları alanda yetkili olan yerel yönetimlere devredilmesi olanağı tanınmıştır. Yerel yönetimler bu yapıları altı ay içinde, kar amacı gütmeyen toplum geliştirme birimlerine satmakta, bu birimler, söz konusu yapıları düşük gelirli ailelerin satın alabilmeleri amacıyla elverişli hale getirmekte, yenileyerek ve restore ederek satışa sunmaktadırlar (Özden, 2000).

Amerika’da hazırlanan bir yasa değişikliği tasarısına göre (Görgülü, 1994) yerel yönetimlere, kentsel yenileme konusunda oldukça önemli yükümlülükler verilmektedir. Tasarı, yerel yönetimlerin her yıl 30 Eylül’e kadar bir yıllık finansal rapor hazırlamasını, bu rapora ek olarak aşağıda belirtilen bilgileri de temin etmesini öngörmektedir:

- a- Kentsel yenileme alanı içinde yer alan her bir projenin verileri ve tanımlamaları
- b- Kentsel yenileme alanının asıl amacının tanımlanması
- c- Kentsel yenileme alanının başlangıç ve son durum tarihlerinin, bu tarihler itibariyle borç durumlarının belirtilmesi
- d- Kentsel yenileme alanı kararlaştırıldığında yapılan tespitler
- e- Kentsel yenileme alanının yıllık genel değerlendirmesi
- f- Kentsel yenileme alanında artan değerlerin miktarlarının saptanması
- g- Arttırılan fonların kullanımına ilişkin tanımlamalar
- h- Kentsel yenileme alanında yapılması gereken işlerin sınıflandırılması
- i- Her bir kentsel yenileme alanındaki tamamlanmış olan projelerin belirlenmesi
- j- Kentsel yenileme projelerinin finansal açıdan türü ve kategorisinin saptanması
- k- Her bir kentsel yenileme projesi için, bir sonraki mali yıla ait ya da özel fonlardan gelen kaynakların miktarlarının ortaya konması (Özden, 2000).

Kentsel yenileme, tüm Avrupa’da geçerliliği olan bir yaklaşım olmasına karşın, her ülke özeline göre farklı örgütlenme yöntemleri ve modelleri içermektedir. Örneğin Almanya, Berlin’deki 1991 yılından sonraki kent yapılanmasını kentsel yenileşme hareketi olarak tanımlamaktadır. Danimarka ise, ‘‘Ulusal Kentsel Yenileşme Bürosu’’ adıyla bir kuruluş oluşturarak, kentsel yenileşmeyi ülke gündemine taşımıştır.

Kentsel yenilemenin İngiltere’de 1980’lerden 1990’lara kadar geçirdiği evrimi, sürekli

mekansal hedefe yönelme, yerel yönetimlerin rolünün azaltılarak özel sektörle işbirliğinin öne çıkarılması ve planlamanın mekan hedefli ve zamanlama programları içinde oluşturulması biçiminde tanımlamak mümkündür (Erden, 2003).

Özetle, ortaya çıkışından bu yana kentsel yenileme yaklaşımı, vurguladığı noktalar ve geliştirdiği politikalar ile farklı biçimler almıştır. 1950’lerde “çevresel kalite” ye odaklanan kentsel yenileme, 1960’larda “sosyal politikalar”, 1970’lerde ise ekonomik söylemler üzerinde yoğunlaşmıştır (Ağan, Arkon, 2003). Bununla beraber 1980’lerde, işlevini yitirmiş kentsel alanların yenilenmesinde pazar ekonomisi geçerli kabul edilmiş, yenileme projelerinde, ticari kaygılar temel yaklaşımlar olarak kabul edilmiştir. Günümüzde ise kentlerin sahip olduğu potansiyellerin değerlendirildiği kentin gerçekleri paralelinde, özgün, sürdürülebilir kentsel yenileme politikalarının gerçekleştirilmesi geçerli kabul edilmektedir.

3.2. Kentsel Yenileme Yaklaşımları

Kentsel yenileme, kentin çöküntü alanları olarak kabul edilen kentsel alan parçalarının canlandırılıp hayata döndürülmesi sonucu yeniden kente kazandırılması sürecidir.

Kentsel yenileme geçmişten günümüze kentlerin yasal, yönetsel ve ekonomik yapılarındaki değişimin nedeni olarak farklı yöntemler geliştirmiş ve değişim göstermiştir. Kentin çöküntü alanları olarak kabul edilen kentsel alan parçalarının canlandırılıp, hayata döndürülmesi sonucu yeniden kente kazandırılması, kentsel yenileme sayesinde mümkün olabilmektedir. Bu; terkedilmiş, köhnemiş, eskimiş kentsel alan parçalarına sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel açılardan yeni bir kimlik ve karakter yüklemek suretiyle başarılmaktadır.

Kentlerin eski, eskimiş ya da eskimeye yüz tutmuş kesimlerinin ekonomiye ve topluma kazandırılmasında işlevleri, konuları, amaçları ve yöntemleri birbirinden az ya da çok ayrılıklar gösteren bu kavramların hepsinden, yararlanma olanağı bulunmaktadır (Keleş, 2003).

Kentsel yenileme politikaları ve geliştirilen stratejiler, bir kent içindeki farklı fonksiyonel bölgeler ve farklı mekanlar için değişkenlik gösterirken tüm Avrupa’ya yayılan bir politika olmasına karşın, her ülkede şehircilik politikalarına göre farklılık gösteren öncelikler, farklı örgütlenmeler ve modeller içerir (Roberts, 2000).

Kentsel yenileme eylemlerinin türlerini kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

a-Yeniden Canlanma - Canlandırma (Revival - Revitalization):

Revitalization; sözlük anlamı olarak yeniden canlandırma, güçlendirme ve yaşam katma kavramlarını ifade etmektedir.

Kent merkezilerindeki göç ve buna bağlı olarak kentlerin plansız yapılanması, kentte sosyal ve ekonomik yapıdaki değişim ile sonuçlanmaktadır. Sosyo-ekonomik yapıdaki bu değişim, fiziksel çevrede köhnemeye neden olmaktadır. Bu bağlamda yeniden canlandırma, sosyo-kültürel, ekonomik ya da fiziksel açılardan bir çöküntü süreci yaşamakta olan kentsel alan parçalarının, çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ya da değiştirilmesi sonucu, o alanın tekrar hayata döndürülmesi, canlandırılmasıdır.

b-Yenileme - Yenilenme (Renewal - Renovation):

Kentsel yenileme, zaman içerisinde eskimiş ve zarar görmüş kent dokularının, günün sosyal ve ekonomik standartları kapsamında değiştirilmesi veya yenilenmesini sağlayan süreçtir.

Kent yenileme, kent içinde yer alan, çeşitli nedenlerle çöküntüye uğramış, bozulmuş ve köhnemiş kentsel alanların yeniden yaşama kazandırılmasıdır. Kentsel alanın yenilenmesini konu alan bu eylem türü, içinde, yıkıp yeniden yapma anlamını da barındırmaktadır.

Mevcut dokunun doluluk ve boşluk oranlarının değerlendirilerek yenilenmesi, mevcut ve yeni yapılacak yapılara ilişkin kararların alınması, korunacak yapılara ilişkin koruma kriterlerinin saptanması, ulaşım ağının gözden geçirilmesi, alanın yeniden işlevlendirilmesi, sosyal profile ilişkin politikaların belirlenmesi gibi son derece önemli ve kapsamlı hedefleri olan bir uygulamadır (Özden, 2002).

c-Yeniden Oluşum (Regeneration):

Tümüyle yok olmuş, bozulmuş, köhnemiş, dolayısıyla çöküntü bölgesi haline gelmiş alanlarda yeni bir dokunun yaratılması ya da mevcudun iyileştirilmesi ile bu alanların kente kazandırılması anlamlarını içerir.

d-Soylulaştırma (Gentrification):

Gentrification, kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhnemenin yaşandığı alanların fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesidir (Ergün, 2006).

Soylulaştırma kavramı, kentlerin yenileşmesi ve orta-üst sınıfların kent merkezinde konumlanmalarını ifade etmektedir. Bu süreçte, kent merkezlerine önceleri yerleşmiş olan alt sınıfların yerini yeni kullanıcılara bırakması söz konusudur.

Sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Gentrification terimi ilk defa 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından Londra'nın işçi mahallelerindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunun yerine şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır (Glass, 1964).

Bu kavram, kentlerin yeniden oluşum sürecine paralel olarak ele alınmış ve kent merkezlerinin yeniden ele geçirilme sürecinin nüfus, sosyo-ekonomik, ve toplumsal boyutta etkileri gözlemlenmiştir.

Soylulaştırmanın önemli bir kentsel araştırma konusu olarak ortaya çıkmasında kentsel politikalar ve siyasi görüşlerin de etkisi olmaktadır. Birçok kentsel politikalar, örneğin kent merkezinin korunması politikaları, orta sınıfın merkezden kaçmasını, konut alanlarının terk edilmesini önlemede ve hatta yeni bir ekonomik değer oluşturma sürecinde önemli roller oynamaktadır (Karaman, 2006).

Soylulaştırmanın dört bileşeni bulunmaktadır:

- Düşük gelir gruplarının buldukları alandan taşınması ve istekleri dışında bir yere yerleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Alanın gerçek sahipleri yükselen rant değeri sonucunda buldukları bölgeyi terk etmek zorunda kalmaktadırlar.
- Soylulaştırma, düzenleme alanındaki konut stokunu geliştirmenin yanı sıra, fiziksel ve sosyal boyutta da etkili olmaktadır.
- Soylulaştırma, yenileme alanında mutlaka değişiklik yaratmaktadır. Alana yüksek gelir grubunun yerleşmesi ile sosyo-ekonomik yapı da değişmektedir.
- Konut ölçeğinde başlayan soylulaştırma, kent ve bölge düzeyinde etkilere sebep olmaktadır (Kennedy, Leonard, 2001).

Gentrification, kentsel yenileşmenin üç bileşeni olan sosyal eşitlik, sürdürülebilirlik ve ekonomik yarışabilirlik kavramlarından sosyal eşitlik ilkesi ile çatışmaktadır. Kentsel mekandaki fiziksel yenileşmeye olan olumlu etkisinin yanı sıra, kentsel yenileşmenin sosyal-mekansal ve ekonomik bileşenleri arasında denge kurma amacını göz ardı etmektedir (Erden, 2003).

e-Eski Haline Getirme (Rehabilitation):

Rehabilitasyon, esenleştirme, iyileştirme kavramlarını ifade etmektedir.

Deformasyonun başladığı, ancak özgün niteliğini henüz kaybetmemiş olan eski kent parçalarının eski haline kavuşturulması olarak tanımlanabilir (Özden, 2002).

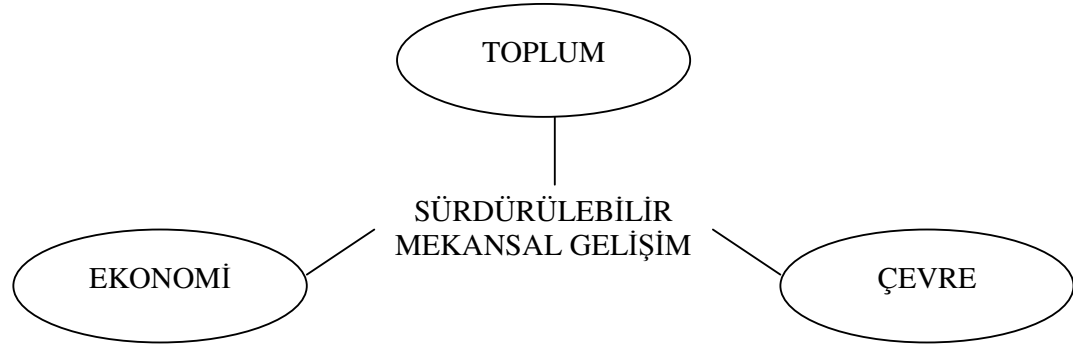
Bu yenileme türünde, alanın mevcut kullanıcıları olan yerel halk korunmakta ve düzenlemenin birincil unsuru olmaktadır. Bu süreç, kullanıcıların yerleşim alanında olması nedeniyle diğer yenileme türlerinden daha zorlu olmaktadır.

Sürdürülebilir Kentsel Yenileme Yaklaşımı:

Kentsel yenileşme yaklaşımı ile kentlinin kent mekanı ile birlikte ele alınması, kentin yerleşik değerleri ölçü ve oranları ile korunması, mekansal tanım ve anlamların göz önünde tutulması ve kent kültürünün ve kentsel yaşamın yeniden canlandırılması amaçlanmaktadır.

Sürdürülebilir kentsel yenileşme ile kenti yeniden yaşanılır kılmaya amacıyla yürütülen eylemlerin, kentin sahip olduğu değerleri ve dengeleri zedelemeyen yapılan bir geliştirme hareketi olduğu ifade edilmektedir.

Çizelge 3.2 Dengelenmiş ve sürdürülebilir gelişme için hedef üçgeni - ESDP, 1999'dan aktaran, (Keskin, Sürat, Yıldırım, 2003)

Günümüzde, bu kavramın küresel kentler ve dünya kenti kavramları da paralel kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramların ilişkisi, küreselleşme sürecinde ön plana çıkarak dünya kenti olmayı hedefleyen kentlerin, kentsel alanlardaki farklılık yaratılması ve yerel değerlerinin vurgulanması kapsamında ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, küreselleşme süreci ile kentlerin yerel kimlik değerleri arasında bir çatışma meydana gelmektedir.

Bu durum, farklılaşan kent mekanları yaratılması düşüncesine karşın, kent ve kentliler açısından mekanın anısının sürdürülebilirliğinin sağlanması olarak açıklanabilir. Kent alanlarına ilişkin anılar, toplumsal yapı paralelinde çeşitli ölçülerde ve biçimlerde farklılıklar gösterir.

En geniş anlamı ile sürdürülebilirlik, insan-çevre ilişkisinde geleceği tüketmeden, yaşam kalitesini sağlamada, günü karşılamak olarak tanımlanmaktadır. Yerin anılarının sürekliliğini sağlayacak "sürdürülebilir kentsel yenileme yaklaşımı", mekanın yaşam kalitesini ve yaşanabilirliğini sağlamada yürütülecek canlandırma ve çağdaşlaşma operasyonlarında geçmişten geleceğe uzanan bir kültür köprüsünün varlığını sürekli gözetmekten geçmektedir (Ünverdi, 2003).

Sürdürülebilir kentsel yenileşme hedefleri;

- Fiziksel çevre koşullarının iyileştirilmesi

Altyapı, tarihsel dokunun korunması, kentsel mekan kalitesinin artırılması, enerji ve kirlilik problemlerinin çözülmesi çalışmalarını kapsamaktadır.

- Sosyal koşulların iyileştirilmesi

Kentteki eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik sosyal donatıların geliştirilmesi, her kesimden bireylerin kent yaşamına katılımı amaçlanmaktadır.

- Ekonomik koşulların iyileştirilmesi

Ekonomik rekabetin artırılması, kente ilişkin ekonomik getirilerinden her kentlinin eşit oranda yararlanması ve eşitlik hedeflenmektedir (Gibson, Kocabaş, 2001).

Avrupa Konseyi'nde 1980'li yıllarda tanımlanan ve üye ülkelerin kentlerinde uygulamaya geçilen "Kentsel Yenileşme Kampanyası" (European Campaign for Urban Renaissance) (European Council, 1982), yerleşik kültürel değerlerin korunup geliştirilmesi ve onlardan canlandırma-yeniden yaşatma, yaşama döndürme yoluyla yeniden yararlanmada kentli halkın, yaşadığı çevrenin iyileştirilmesine bilinçli katılım sağlanması amaçlanmıştır.

Bu kampanya ile kentlerin, sahip oldukları tarihsel mekanın değeri konusunda çaba göstermeleri, kentsel çevre koşullarını iyileştirerek, yaşanabilir kentsel mekan oluşumuna etkin katkıda bulunmaları hedeflenmektedir.

1996 yılındaki, Avrupa Kent Forumu'nda, sürdürülebilir kentsel yenileşme katılımcı,

demokratik bir toplum modelini esas alan bütüncül planlama anlayışı, bütün toplumsal kesimlerin katıldığı ortak düşünceye dayanan karar verme süreçleri kabul edilmekte ve sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik, sosyal ve siyasal boyutları olan bir kavram olarak açıklanmaktadır (Newman, Thornley, 1996).

Sürdürülebilir kentsel yenileme yaklaşımı ile kentlerde makro ve mikro ölçeklerde gereksinimlerin sağlanması gerekmektedir. kentsel yenileşme çalışmalarının başarısı, bu gereksinimlerin karşılanabilme oranları ile değerlendirilmektedir.

Makro ölçekteki gereksinimler,

- Eşitlik, toplumsal adalet ve insan hakları,
- Temel insan gereksinimleri,
- Toplumsal ve etnik özgürlük,
- Çevresel farkındalık ve bütünlük,
- Zaman ve mekan ilişkisi kapsamında farkındalık

olarak açıklanabilir.

Mikro ölçekteki gereksinimler ise,

Politik

- Yönetimin rolü,
- Demokratik kurumlaşma,
- Katılımcı planlama,

Toplumsal

- Temel gereksinimler
- İnsan hakları

Demografik

- Verimlilik,
- Göç,
- Yerellik

Ekonomik

- Kentsel mali gelişimler,
- Gelir dengesi

Çevresel

- Yenilenebilir kaynakların sürdürülebilir kullanımı
- Yenilenemez kaynakların en az düzeyde kullanımı,
- Fiziksel planlamanın kabul edilmesi (Drakakis, Smith,1995)

Nisan 2000 tarihinde, Rio de Janerio’da gerçekleşen “Birinci Uluslararası Kentsel Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik” konferansı, 1989’daki sürdürülebilirlik kavramının yeniden tanımlanmasını uygun görmüş, sürdürülebilirliği kentsel alan ve bölgesi içinde toplumun istediği yaşam kalitesini sağlayan fonksiyonların devamlılığının mevcut ve gelecek kuşaklar için uygun tercihleri kısıtlamadan kentin içinde ve dışında olumsuz etkiye neden olmadan sağlanması olarak kentliler lehine yeniden vurgulamaktadır.

3.3. Endüstri Miras Kapsamındaki Alanlarda Kentsel Yenileme Yaklaşımı Model Önerisi

Endüstri sonrası kentlerde, büyük kayıp alanlar bırakarak çekilen endüstriyel dokuların, belirli bir mimari kimlik taşıyan bölümü, “endüstriyel miras kapsamındaki alan” tanımlamasıyla, kentsel alanda dönüşüme uğramıştır. Bu kavram ile, yalnızca, tarihsel miras değeri değil, ekolojik ve sosyal değerler de ifade edilmektedir.

Kent merkezlerindeki sanayi yapılanmasındaki değişimler 1960’lı yıllarda başlamıştır. “Kent merkezlerinin sanayiden temizlenmesi hareketi, örneğin Chicago’da 19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın başlarında başlamıştır.” (Tümertekin, 1997) Bu hareketin İngiltere ayağını, adı “yeşil kuşak” ile anılır olmuş, ilki Londra dışında inşa edilmiş olan, Howard’ın geliştirdiği “Bahçe Şehir” akımı oluşturmaktadır.

70’li yıllardan itibaren ekonomideki değişikliklerin hazırlayıcısı olarak, sanayi kentlerinin sanayiden arınma eğilimi içine girmeleri gösterilebilir. Teknolojik gelişmeler, yeni tekniklerin üretim alanına girmesi ve değişen örgütlenme şekilleri, geleneksel anlamda sanayinin rekabetini zorlaştırmaktadır (Harvey, 1996).

Bunun sonucu olarak pek çok sanayi tesisi teknolojik yetersizlikten dolayı kapanmış ve yeni yatırımlar, işgücünün ucuz olduğu Çin gibi ülkelere kaymıştır. Bu ülkeler Asya ülkeleri dışında genel olarak Batı Yarımkürenin en yoksul ülkeleridir (Malecki, 1991).

Bu değişimle birlikte mevcut sanayi dokusu kent merkezinden taşınarak, kent dışı alanlarda konumlanan özel sanayi bölgelerine yerleşmiştir. 1980’lere kadar devam eden bu süreçte, kent merkezlerinde ortaya çıkan fiziksel, sosyal ve ekonomik problemlerin temelinde, sanayinin kent dışına taşınması ve bunun beraberinde değişen toplumsal yapı yatmaktadır. Bu

değişimden Amerika, İngiltere de Liverpool ve Manchester, İskoçya'da Glasgow, İspanya'da Bilbao gibi birçok sanayi kenti etkilenmiştir. Sanayinin yeniden yapılanma süreci sona erdiğinde geride terkedilmiş sanayi alanları ve çöküntü bölgeleri kalmıştır.

Sanayi kentleri, iş oranındaki azalmanın yanı sıra, sosyal, politik ve kültürel karmaşayı da yaşamaktadırlar (Gittel, 1992).

Sanayi alanlarının yenilenmesinde, "Brownfield" kavramı söz konusu olmaktadır. Amerika'daki Çevre Koruma Merkezi'nin tanımlamasıyla, "gelişmenin gerçek ve görünen çevresel kirlilikle özdeşleştiği kentsel alanlardaki, işlevini yitirmiş, terkedilmiş endüstriyel alanlardır" (Centre of Excellence for Sustainable Development, 2001). "Brownfield" alanları, kentlerin ekonomik büyümesi ve gelişmesiyle de doğrudan ilgili kentsel bölgelerdir. Bu alanlar, kent merkezinde konumlanmış olmaları nedeniyle, yeniden işlevlendirme kapsamında değerlendirilmektedirler (Özden,2002).

Bu alanlar, kentin ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlayacak işlevler paralelinde projelendirilirler. Bu sürecin ilk aşamasında mevcut potansiyellerin değerlendirilmesi ve ekonomik kazanım hedeflenmektedir.

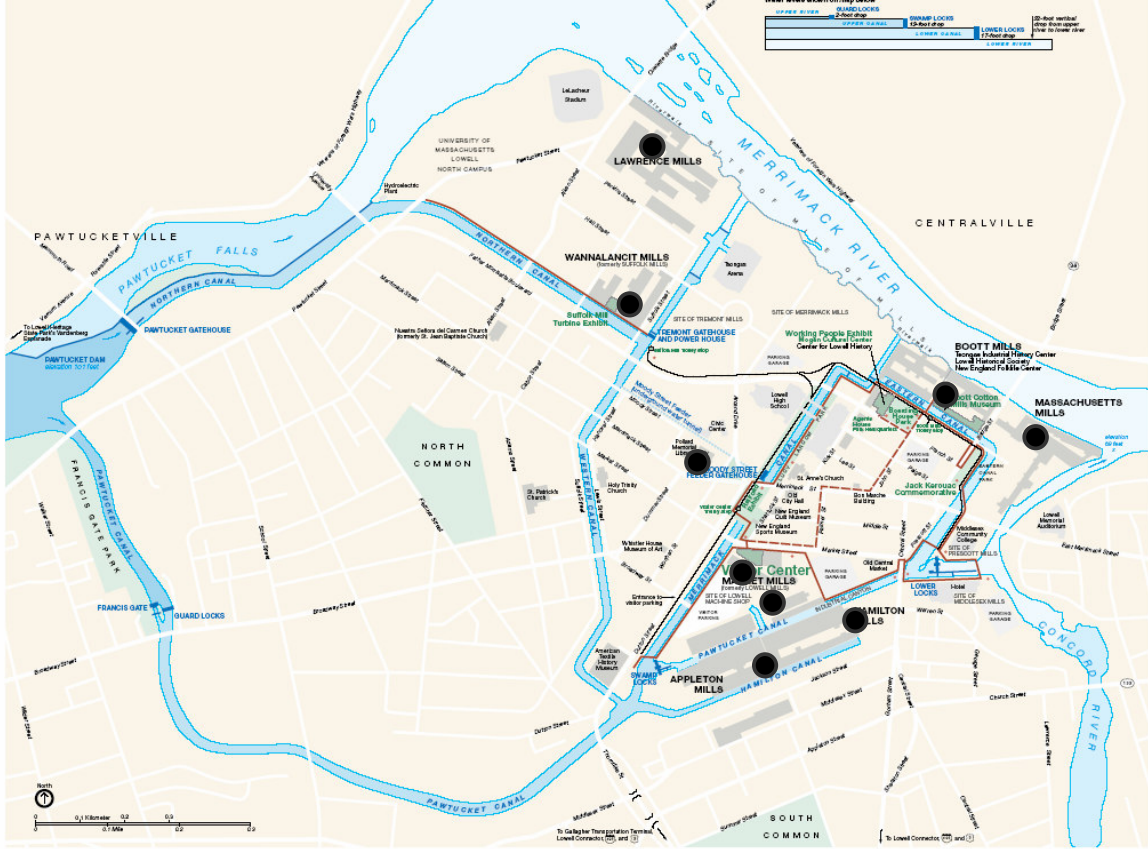
Bu tür alanlara sahip sanayi kentleri veya kent içindeki işlevini yitirmiş sanayi alanlarının kente yeniden kazandırılması amacıyla, kentsel yenileme projeleri geliştirilmektedir. Genel olarak; endüstriyel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, alanın işlevinin rekreasyon ve turizm unsurları ile güçlendirilip zenginleştirilmesi, bu alanlarda yaşayan sanayi nüfusunun yeni profilinin tanımlanması ve biçimlendirilmesi, yeni iş olanaklarının tanımlanması, yenileme alanındaki donatıların, alanın yeni profilini vurgulayacak oranda düzenlenmesi, alandaki konut kullanımının desteklenmesi ve bu yenileşmeyi vurgulayacak kentsel tasarım yaklaşımlarının ve hedeflerinin ortaya konması, bu kapsamda yerel halk katılımının ve finansal olanakların sağlanması, kentsel yenilenme programlarının kapsamını oluşturmaktadır. Bu paralelde oluşturulacak olan kentsel gelişim analizleri şu noktalar üzerinde odaklanmaktadır (Gittel, 1992)

- Kentteki bireylerin ve örgütlerin davranışları ve tepkileri
- Kentin kurumsal, politik, sosyal ve entelektüel yaklaşımları
- Kentteki iş oranı ve ekonomik düzey
- Kentin üretim ve tüketim ilişkisi
- Kentin uzun dönem hedefleri (Özden,2002)

Endüstrileşmenin kente getirdiği baskı, bütüncül planlama yaklaşımlarının ortaya çıkışını

gerekli kılmıştır. Bunun beraberinde, yoğun tüketici ilişkili olan gıda ve hazır giyim endüstrisi dışındaki üretim kolları şehrin merkezinden çeperlere doğru kaymış, bunu da endüstri ilişkili konut alanlarının toplu üretimi takip etmiştir.

İşlevini yitiren endüstri kentlerinin; endüstriyel mirasın korunması ve kentin geleceğine yönelik vizyon kazanması kapsamında kentsel yenileme yaklaşımları ile değerlendirilmeleri, Amerika Lowell Sanayi Kenti örneğinde irdelenebilir.

Şekil 3.1 Amerika'da Lowell kenti endüstriyel yapılar ve yenileme alanı
(www.nps.gov/lowe/index.htm)

Amerika'nın ikinci büyük sanayi kenti olan Lowell, 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuş, 20. yüzyılın başında nüfusu 100.000'e ulaşmıştır. Ağırlıklı olarak tekstil farikalarının yer aldığı bölgede 1937 yılında yerleşik nüfus %45 oranında azalmış, 1970'lere kadar olan süreçte bölgede, nüfus azalması ve ekonomik çöküş devam etmiştir.

1960'larda Lowell kenti yaşayanlarından oluşan bir grup ve kentte yaşayan eğitimci Pat Mogan, toplumu harekete geçirmek ve kentsel ekonomiyi canlandırmak amacıyla toplanmış ve kentin geleceğine yönelik stratejiler üretmişlerdir. Bu kapsamda Lowell kentinin sahip

olduğu endüstriyel miras potansiyelinin değerlendirilmesinin kent için en doğru yaklaşıım olduğunu savunulmuş ve bu yönde çalışmalarına başlanmıştır (Gittel,1992).

Çalışma kapsamında, Lowell kenti yaşayanlarının bölgedeki sanayi dokusunun tarihini anlatacak, aynı zamanda kent için sembolik bir değer oluşturacak bir park meydana getirilmesinin, kenti yeniden canlandırmada gerekli olacağı düşünölmüştür. 1968 yılında, Lowell kenti model olarak seçilmiş ve uygulama süreci başlamıştır. Bu paralelde, alanda yaşayanların, bölgeleri hakkında duyarlı yaklaşımlar geliştiren birer kentliye dönüştüğü ve kentin de gelecekle ilgili bir vizyon kazandığı kentsel park projesi hayata geçirilmiştir. 1969 yılında, Amerika'nın büyük üniversitelerinden akademisyenler kente davet edilmiş ve oluşturulan çalışmalarla kent için geniş kapsamlı bir veri tabanı oluşturulmuştur. Çalışma ile kent içindeki Merrimack nehrinin önemi, kent içi kanal sisteminin varlığı, mevcut endüstriyel yapıların tarihsel değeri ve yerleşik nüfusun kültürel çeşitliliğinin vurgulandığı çok yönlü bir kentsel geliştirme projesi kurgulanmıştır.

Şekil 3.2 Lowell kentinde Boott Tekstil Fabrikası ve Merrimack nehri kıyısında konumlanan Massachusetts Fabrikası (www.nps.gov/lowe/index.htm)

Bu kapsamda, kent plancıları ve tarihçiler, Lowell kentinin mimari ve kültürel mirası üzerinde odaklanan yenileme projesini oluşturmuşlardır. Projeye kentteki özel sektör temsilcileri ve politikacılar destek olmuşlardır. Böylece, 1974 yılında, “Lowell Heritage State Park”, 1978 yılında ise, “Lowell National Historical Park” tamamlanmıştır (Gittel, 1992).

1980’li yılların başında, ileri teknoloji ve kültürel işlevler çerçevesinde gelişen ekonomi ile kentte işgücü olanakları artmıştır. Ancak 1980’lerin sonunda ekonomik çöküş başlamış ve kentin yeniden canlandırılması gündeme gelmiştir. Bu yenileme projesi kapsamında, kent için ayrıntılı çalışmalar hazırlanmış ve endüstri alanların doğru işlevlendirme ve yatırım kararlarıyla değerlendirme kapsamına alınmıştır. Yenileme projesinde, Lowell kentinde,

Hilton oteli açılmış, özel sanatçı mekanları oluşturulmuş, eski endüstri yapılarından önceleri işlevlendirilmemiş bir yapı, teknoloji merkezine dönüştürülmüştür (www.nps.gov/lowe/).

Yenileme projesinin başarıyla devamlılığı konusunda “Lowell Kentsel Yeniden Canlandırma Birimi” ve “Merkez Yeniden Canlandırma Birimi” aktif rol oynamıştır. Kent içinde düzenli incelemeler oluşturan bu kuruluşlar, endüstriyel alanın; mevcut koşullarının ve alanın özgün kimliğinin göz ardı edilmeden geliştirilmesini vurgulamışlardır.

Lowell kenti örneğinde görüldüğü gibi kentsel yenileme projeleri,

- Bütünsellik,
- Sürdürülebilirlik
- Tasarımsal, sosyal ve ekonomik

katkı oranlarında değerlendirilmektedirler.

Eley ve Worthington, endüstriyel miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesine ilişkin bir yaklaşım modeli önermektedir:

- Dönüşüme uğrayacak bölgenin ve yapıların analiz edilmesi
- Yenileme alanına ve işlevini yitirmiş yapılara ilişkin fiziksel durum raporlarının oluşturulması
- Finansman raporunun hazırlanması
- Düzenleme bölgesinde piyasa araştırmasının yapılması
- Mimari raporlarının oluşturulması
- Alanın halihazır ve öneri projelerinin geliştirilmesi
- Maliyet raporlarının hazırlanması

(Eley, Worthington, 1984)

Buna paralel olarak sürdürülebilir planlama yaklaşımını hedefleyen sistem önerisi;

- a. Yönlendirici bir grubun oluşturulması
- b. Yapının ve alanın analiz edilmesi
- c. Yapısal özelliklerin dikkate alınması
- d. Geleceğe yönelik bir vizyon belirlenmesi
- e. Fizibilite çalışmalarının yapılması
- f. Projenin uygulama aşaması

olarak sıralanmaktadır.

İşlevini yitirmiş endüstri yapılarına; ekonomik devamlılığı sağlayacak bir işlev kazandırılması, bu kullanımın farklı boyutları içermesi, piyasa riskinin azaltılması ve yenilemenin sürdürülebilirliği açısından doğru bir yaklaşımdır. Endüstri yapısına verilecek konut, ofis, restoran, satış ve kültürel işlevler, birbirini destekleyen kullanımlar olmalarından dolayı, yapıya ve bulunduğu kentsel alana sürekli bir canlılık kazandırmaktadır (Stratton, 2000).

3.3.1. Endüstri Alanları ve Kent İlişkisi

Sanayi öncesi dönemde şehirler, kolaylıkla savunulabilecek küçük alanların ticaret ihtiyacını karşılayan merkezlerdir (Tümertekin, 1997).

Sanayi devriminin yol açtığı değişimler İngiltere'de 18. yüzyılın ortalarına doğru belirmeye başlamakta, az bir gecikmeyle diğer Avrupa ülkelerinde de ortaya çıkmaktadır: Bu değişimler,

- Nüfus artışı,
- Endüstriyel üretim oranının artışı
- Üretim tekniklerinin farklılaşması, makineleşme süreci,

olarak özetlenebilir (Benevolo, 1981).

İngiltere, 18. ve 19. yüzyılların ilk sanayi-şehirselleşim yerleşimleri olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin kentleşmesi sanayileşmesine paralel gelişmiştir. Bu dönemde kırsaldaki nüfus, fabrikaların yer aldığı yeni sanayi şehirlerine göç etmişlerdir. 1750'den başlayarak, çekim merkezi kuzeydeki maden kömürü yataklarında yer alan sanayi merkezlerine doğru kaymaya başlamıştır. 1790'dan sonra buhar makinesinin kullanıma girmesiyle, kömürle çalışan iplik eğirme fabrikaları şehirlerde hızla çoğalmışlardır. Bu dönemde İngiltere'yi etkisi altına alan ekonomik ve toplumsal hareketin geliştirdiği ilk sanayi şehri Manchester* olmuştur.

1800'de Avrupa'da 500.000 nüfuslu tek şehir Paris iken, yüzyılın sonunda beş şehrin (Paris, Berlin, Viyana, St. Petersburg ve Moskova) nüfusları 1 milyonu geçmiştir.

Sanayi devrimi bu dönemde Amerika'da da etkisini göstermiştir. New York 1880'de nüfusu bir milyonu geçen ilk Amerikan şehri olmuştur.

* Bu bağlamda, 19. yüzyılın sonuna doğru yukarıda ele alınan Manchester şehri de sanayiden elde ettiği kazançla altyapısını, ulaşım sistemini ve banliyöleşme hareketini sürdürmüştür; fakat büyümenin sürmesiyle şehir, 1920'ler ve 1930'larda artık kendi uydu şehirlerini inşa etme noktasına varmıştır. 1945'de yayılma durmuş ve şehir merkezinde, şimdilerde iyileştirilmeye çalışılan bozulmalar başlamıştır. (Tümertekin, 1997)

Nüfus artışına daha önce görülmedik çapta bir üretim artışı eşlik etmiştir. Sanayi çeşitleri çoğalmış, ürünlerin yanı sıra üretim metotları da değişime uğramıştır. Nüfus artışı ile sanayinin gelişimi birbirine paralel etki sergilemiştir.

Ucuz ve nitelikli ulaşım sistemi gerekliliği sonucu, gelişen demiryolu ulaşımı ile ticari hammadde ve ürünlerin, gıda ve inşaat malzemelerinin taşınması sağlanmış, merkezlerin gelişmesine olanak tanımıştır. Bu kapsamda, sanayi merkezlerinin dışında, nüfus ulaşım aksları çevresinde konumlanmaya başlamıştır.

Bir yandan şehirlerin su dağıtım, kanalizasyon, elektrik vb. gibi alt yapısı oluşturulmaya, konut standartları yükseltilmeye çalışılırken, bir yandan da motorlu araçların gelişimiyle birlikte şehirlerin çevrelerine doğru yayılma hareketi de hız kazanmıştır. Kentlerin özellikle banliyölere doğru yayılması ve ulaşım teknolojisinin mekansal bağlantıyı kolaylaştırması, artık çalışanların işyeri ve yaşama yerinin birbirinden ayrılmasını sağlamıştır. Bu durum kentlerin üzerindeki konut yoğunluğunun azalmasına neden olmuştur (Palmer, Neaverson, 1998).

Sanayileşme ticaret ve imalat üzerinde büyük bir artışa yol açmaktadır. Kentler hammadde ve malzemedeki yeni formlara dönüştüren malzeme yönlendirme merkezleri gibidir. Bu nedenle sanayi kentleri daha çok limanların, suyollarının ve enerji kaynaklarının yakınına kurulmuşlardır (Mulgan,1992). Tüm bu gelişmeler, hızlı bir kentleşmeye neden olmaktadır. Bu nedenle sanayi toplumlarında nüfusun %90'ından fazlası kentlerde yaşamaktadır

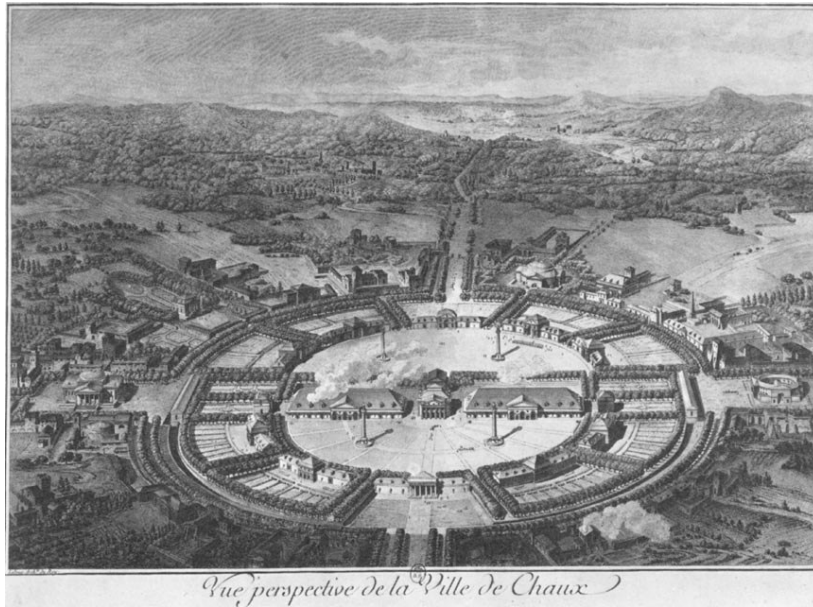
Sanayilerin derlenip belli yerlerde toplanması ya hızla gelişen yeni kentlerin doğuşuna yol açmış; ya da zaten varolan kentlerin kıyısına yerleşen sanayi alanları bu kentlerde ölçü tanımaz bir nüfus artışı yaratmıştır (Benevolo, 1981). Sanayileşmenin yarattığı işgücü, tarımsal alanlarda çalışan nüfusun kente göç etmesine neden olmuştur.

Endüstrileşmede görülen gelişmeye paralel olarak göç ve nüfus artışından doğan büyüme gereksinimi, yerleşmelerde plansız ve sağlıksız alanların oluşmasına neden olmuş ve bunun paralelinde kent merkezlerindeki mevcut endüstriyel tesislerin bu alanı kullanarak büyüme eğilimi içine girmeleri, merkezde köhneleşmiş çöküntü bölgeleri yaratmıştır (Benevolo,1993).

Yerleşmelerde gözlenen bu hızlı gelişmeler araştırmacıları, yerleşmelerin reorganizasyonu ve gelişme alanlarının planlanmasında yeni modeller oluşturmaya zorlamıştır. 1776'da Fransa'da mimar Claude Nicholas Ledoux tarafından planlanan Chaux Kenti, sanayinin ortaya çıkardığı olumsuz koşulların planlama ile aşılma düşüncesi, çevreye duyarlı bir planlama anlayışının geliştiği ilk çalışmalardandır (Yüzer, 2003).

1898'de İngiltere'de Ebenezer Howard'ın, şehirlerdeki gelişmeyi eski dokuların yeniden düzenlenmesi yolu ile değil, yeni şehirlerin inşası yolu ile aşılabileceğini savunarak geliştirdiği Garden City - Bahçe Şehir önerisinde, merkezde ve gelişme alanlarında dairesel form hâkimiyeti söz konusu olsa da, her bir halka kendi içinde çeşitli fonksiyonlara sahip hücrelerden oluşmakta ve halka içindeki hücreler tekrarlanan yapısı ile fractal özellik göstermektedir (Longley, 1994). 1904'de Fransız mimar Tony Garnier tarafından geliştirilen Lineer Şehir modelinde hücresel oluşum ve gelişim yerleşmenin formunda etkili olmuştur.

Sanayi Kenti ile sanayi öncesi kent yaşamı arasında iki açıdan farklılık bulunmaktadır. Birincisi, sayısal büyüklük ve yoğunluk açısından farklılık, ikincisi kent ve toplum arasında kurulan yeni niteliksel ilişkiler bakımından farklılıktır. Sanayi öncesi kentler, tarım denizinde oluşmuş birer ada gibiydiler. Sanayileşme hareketi ile birlikte nüfus kentlerde yoğunlaşmıştır. Bugün sanayileşmiş toplumlarda kentleşme düzeyi kimi ülkelerde %70-80, kimi ülkelerde ise %80-100 civarındadır (Kumar,1988).

Şekil 3.3 Chaix kentini gösteren perspektif

Modernleşme sonrası sanayi kentini, sanayi öncesi kentten ayıran nitelikleri şu şekilde ifade edilebilir: “..sanayi ve ticaret merkezde yer almaktadır. İdari ve dini işlevler önemini yitirmiştir. Organik olmayan enerjinin sanayi ve tarımsal üretime, ulaşım ve haberleşmeye uygulanması, yoğun nüfusa ve örgütlenme imkânına sahip bir kent yaratmıştır. Sanayileşme sonrası modern kentlerin iç düzeni bu farklılaşmayı yansıtmaktadır. Kentsel arazi kullanımında artan yoğunlukta ihtisaslaşma söz konusu olmuş, yollar genişlemiş ve yapı

yükseklikleri artmıştır. Konut ve işyerleri arasında kesin bir ayırım bulunmaktadır. Sanayi öncesi kentin mekansal deseninden farklı olarak üst ve orta gelir grubu kent çevresinde yerleşmiş, merkez ve konut alanları arasında kalan bölüm de geçiş bölgesi olarak belirginleşmiş, alt tabaka burada konumlanmıştır” (Aslanoğlu, 1998).

20. yüzyılın sosyal, ekonomik, politik ve mekansal boyutunu belirleyen bir çok kavram vardır. Bu kavramlardan en önemlileri arasında kentleşme yer almaktadır. Kentler sanayileşmenin etkisiyle metropoliten kentlere dönüşerek, ait oldukları bölgelerin merkezi olmalarının yanı sıra, uluslar arası platformda önemli birer ekonomi ve idari merkezler haline gelmişlerdir. Günümüzde ise, bilgi toplumunun ortaya çıkışı ve küresel yeniden yapılanma ile birlikte kentlerin yapıları ve işlevleri değişmektedir. Bunun bir sonucu olarak yeni bir kent yaklaşımı ortaya çıkmakta, bu paralelde bazı kentler dünya kentine dönüşmektedir.

20. yüzyılın başından itibaren kentlerin giderek büyümesi ve kentsel mekandaki işlevsel yoğunluğun ve çeşitliliğin artması ile sadece arazi kullanımının değil, kentsel nüfusun sosyal ve demografik yapısı, sosyo-ekonomik faktörler, ulaşım gibi faktörlerin de dikkate alınmasını öngören geniş kapsamlı planlama ve kentsel yenileme yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır (Alexander, 1981).

3.3.2. Kentin Endüstriyel Gelişiminin Analizi- Alanın Seçim Kriterleri

Dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlerin en belirgin yansıması kent mekânlarında görülmektedir. Bunun beraberinde kentler, yeni roller üstlenerek, endüstriyel merkezler olmak yerine, bilgi, sanat ve kültür merkezlerine dönüşmektedir.

Günümüzde kentlerin ekonomilerinde miras yatırımları oldukça önem kazanmıştır. Bu yaklaşımla kültürel endüstrinin turizm, eğlence, ticaret ve ekonomik canlılığa dönüşmesi hedeflenmektedir. Genellikle endüstriyel miras kapsamındaki kentsel yenileme projeleri, bu tür gelişmelerin öncüsüdür (Alfrey, Punham, 1992).

Endüstriyel kentlerde, kent merkezinde yer alan sanayinin teknolojik değişimlere uyum sağlayamaması, zaman içinde öneminin azalması ve işlevini yitirmesine bağlı olarak çöküntü bölgesine dönüşmesi, alanın çevresel değerinin de yitirilmesine neden olmaktadır.

Sanayinin desantralizasyonu ile işlevsiz kalan alanlar kent merkezindeki konumları, büyüklükleri ve kültürel potansiyelleri ile değerlendirilme kapsamında büyük önem taşımaktadırlar.

Bu gelişmelerle birlikte yeniden yapılanan kentler, uluslar arası düzeyde yeniden düzenlenen ve giderek akışkanlaşan sermayeyi çekme yarışına girmişlerdir. Çok uluslu şirketleri çekmeyi planlayan kentler birer “girişimci kent” olarak çekici hale gelebilmek için, bir dizi kentsel yenileme projesine gereksinim duymuşlardır (Enlil, 2000)

Bu paralelde, özel sektör yatırımcılarının kent içinde yeni mekan arayışına gitmesi ve kent yönetimlerinin dünya kentleri arasına girme çabası ve özgün kent alanları yaratma yaklaşımı, boşalan, köhnemiş ve kent içinde işlevini yitirmiş sanayi alanlarının, kentsel yenileme projelerinin odak noktası haline dönüşmesine neden olmuştur. Kent merkezinde yer alan bu alanların seçilme nedenleri;

- Mevcut altyapı olanakları
- Kent içinde konumlanmaları
- Geniş yapısal alanlara sahip olmaları
- Ulaşım kolaylığı

olarak sıralanabilir.

Mevcut alt yapı olanaklarına sahip olmaları; endüstriyel miras kapsamındaki alanların kentsel yenileme yaklaşımları ile değerlendirilmelerinde önemli seçim kriteri olarak sayılmaktadır. Yenileme projeleri, mevcut dokudaki altyapıyı değerlendirerek, dönüşüm maliyetlerinin düşmesine olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen yenileme projelerinde, mevcut alt yapı olanakları, gerek kentsel yönetimler, gerekse özel sektör katılımcıları için uygulamayı kolaylaştırıcı önemli bir potansiyel oluşturmaktadır.

İşlevini yitirmiş endüstriyel miras alanlarının kent merkezinde konumlanmaları, yenileme kapsamında, kentlinin sosyo-kültürel gereksinmelerini karşılayacak, kültür merkezleri, sergileme salonları, müzeler, rekreasyon alanları gibi işlevlerin kazandırılması açısından önem oluşturmaktadır. Bu alanların merkezi nitelikleri, kentin yerel nitelikleri ve vizyonunun bir parçası olarak yenileme kapsamında değerlendirilmelidir.

Kentsel mekanda yer alan endüstriyel alanlar, sahip oldukları geniş mekanlar ile kentsel yenileme projelerinin öncelikle tercih ettiği alanlar olmaktadır.

Endüstriyel alanlar, ürünlerin kolaylıkla sevk edilebildiği, ulaşım ağının gelişmiş olduğu bölgelerde konumlanmışlardır. Gelişmiş ulaşım olanaklarına sahip olmaları, bu alanların kentle bütünleşecek, kente sosyal, kültürel ve ekonomik katkı sağlayacak işlevlerle yenilenmesine katkıda bulunmaktadır.

Bu bağlamda, kent merkezinde yer alan endüstriyel miras kapsamındaki alanların, kentsel yenileme ölçeğinde değerlendirilmelerinde, alanın seçim kriterlerinin yerel nitelikler göz önüne alınarak analiz edilmesi ve kentin endüstriyel gelişim şemasının oluşturulması doğru planlama yaklaşımı olacaktır.

Kentteki çöküntü bölgesi niteliğindeki endüstriyel alanların, kentsel tarihçelerinin analiz edilmesi, bölgenin geçirdiği değişim sürecinin değerlendirilmesi ve bölgede yapılmış olan planlama eksikliklerinin belirlenmesi, benzer nitelikler taşıyan kent bölgelerinin aynı çöküntü sürecini yaşamasına engel olacaktır.

3.3.3. Bölgedeki Fiziksel ve Sosyal Yapının Analizi

Aşırı nüfus hareketleri, yoğunlaşmaları ve yığılmaları, başta kent merkezleri olmak üzere tüm kentsel alanlarda dönüşümlere neden olmuş, kent merkezlerinde yaşayan nüfus yerini yeni sosyal tabakalara bırakmıştır. Bu duruma işlevsel dönüşümlerin de eklenmesi, kentlerde çöküntü alanları meydana getirmiştir. Kent merkezlerindeki sanayinin işlevini yitirmesi ve sanayinin kent dışı alanlara taşınması sonucu, merkezde yaşayan nüfus, sosyal ve fiziksel problemler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu işlevsel dönüşüm, kent merkezlerini olumsuz yönde etkilemiş, kent merkezleri, hem sosyo-kültürel hem de fiziksel açılardan özgün kimliklerini kaybetmişlerdir.

Kentsel yenileme çalışmalarında, yenilenmesi düşünülen alanlardaki mekansal değişikliklerin yanı sıra, o çevrede yaşayan toplumun yaşamları da kaçınılmaz olarak büyük değişikliklere uğramaktadır. Bu kapsamda kentsel yenileme, toplumsal katılımın en yüksek oranda sağlanması gereken planlama yaklaşımıdır. Kent yenilemesi genelde, bölgenin fiziksel sorunlarını gidermek, toplumsal yapıyı geliştirmek amacıyla uygulanmaktadır (Çakılcıoğlu, Cebeci, 2003).

Kentsel yenileme alanı olarak seçilen alanlarda yapılacak fiziksel analizler, yenileme alanındaki işlevini yitirmiş yapıların durumları, özellikleri, çevre yapı ve kentsel dokunun belirlenmesi, boş alanların tespit edilmesi, teknik alt yapı, ulaşım ağı ve bölgedeki yeni sanayi oluşum alanları gibi çalışmaları içermektedir.

Yenileme alanlarında, fiziksel çalışmaların yanı sıra, toplumsal değerlendirmeler de hedeflenmelidir. Yenileme kapsamındaki uygulama, bölgenin kullanıcılarının sosyal yapısı ile çelişmemeli, sosyal yapının aile, meslek, yaş grubu gibi özellikleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Bu alanlarda her kesimin uzlaşabileceği işlevsel dönüşüm ve yenileme

seçeneklerinin uygulanması, bölgedeki fiziksel ve sosyal yapının analiz edilmesine bağlıdır.

Örneğin, bir bölgede yaşayanların büyük çoğunluğu uzun yıllardır burada yaşıyorlar ise, yerel-toplumda, burada yıllar boyunca yaşamının kazandırmış olduğu bir takım alışkanlıklar, davranış biçimleri, alandan hoşnutluk, bilinçlilik veya bölgeyi sahiplenme duygusunun var olduğunu kabullenmek gerekmektedir (Özden, 2002). Bu durum yenileme alanında yapılacak uygulamalar için analiz edilmesi gereken önemli bileşenlerdir.

Kentsel yenileme her kenti kendi fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik şartları içinde ele alır. Karmaşık bir süreç içerdiği ve çok disiplinli olduğu için, sosyal ve ekonomik güçleri dikkate alan çeşitli politikaları gerektirmektedir. Kentsel yenileme politikaları ve geliştirilen stratejiler, bir kent içindeki farklı fonksiyonel bölgeler ve farklı mekanlar için değişkenlik gösterir. Örneğin Londra'da ortaya çıkan kararlar, planlar ve öneriler İstanbul kenti dinamikleri için yetersiz kalabilir. Bu sistemde planlamanın katıldığı pazarın esnekliği ve toplumların farklılaşmasıyla tanımlanan bir dünyada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle kentsel yenilemenin en temel özelliği, her alanın kendine özgü politikaları ve modelleri oluşturmasıdır (Erden, 2003).

Kentsel yenileme projeleri toplumsal projeler olarak kabul edilmeli, fiziksel planlama yaklaşımları bunun araçları olmalıdır. İşlevini yitirmiş endüstriyel alanların sorunlarının tespit edilmesi, fiziksel ve sosyal analizlerinin yapılması, bölgenin gelecek vizyonunun oluşturulmasını sağlayacak, sürdürülebilir kentsel yenileme yaklaşımının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

3.3.4. Bölgenin Potansiyelleri

Kentsel yenileşme alanlarının seçiminde en önemli kriterlerden biri de bölgenin sahip olduğu potansiyellerin analiz edilmesidir.

Yenileşme programları oluşturulurken bölgenin sahip olduğu potansiyellerin irdelenmesi, özel sektörün bölgeye çekilmesine katkıda bulunmakta ve finans desteğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Sahip olunan potansiyel, aktif durumda kullanılmıyor olsa bile, yapılacak doğru analiz çalışmaları ve uygulanacak nitelikli yenileşme yaklaşımları ile bölgenin harekete geçmesi sağlanabilmekte ve bölge yatırımların odak noktası haline dönüşebilmektedir.

Özellikle, tarihsel kimliğe sahip alanlar ile miras kapsamına alınan bölgeler, kentsel yenileşmenin öncelikli tercih ettiği alanlardır. Eski endüstriyel alanlar ve liman alanları genellikle kentlerde merkezi noktalarda konumlanmışlardır. Yenileşme kapsamında bu

alanlara verilen yeni işlevler, genellikle kentsel yaşamın gereksinmelerini karşılayacak ve merkezi konumu tercih eden sosyal ve kültürel mekanlar olmaktadır. Yapı stoğu açısından zengin endüstriyel miras alanları, mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi ve kentsel donatılarla geliştirilmesi sonucunda oluşturulan kentsel yenileme programları, bölgeyi çekim alanı haline dönüştürmektedir. Bir başka bakış açısıyla, endüstriyel mirasa sahip kentlerin, baskın kimliliğini oluşturan sanayi işlevinin bir avantaj olarak değerlendirilip, yenileme alanlarının bu paralelde düzenlenmesi doğru kentsel yenileme yaklaşımları olacaktır.

Bu kapsamda,

- Eski endüstriyel alanlardaki tarihsel, mimari ve kültürel açıdan değere sahip yapıların analizlerinin yapılması,
- Alana ilişkin diğer bölgesel potansiyellerin tespit edilmesi,
- Bölgenin potansiyelini oluşturan sanayi yapılarının, yerel kimlik paralelinde yeniden işlevlendirilmesi,
- Teknolojik gelişme paralelinde kullanılmayan eski üretim tekniklerinin ve bölgeye özel iş kollarının vurgulandığı planlama yaklaşımlarının oluşturulması,
- Mevcut kimliğin vurgulanması ile alana turizm potansiyeli kazandırılması,

yenileme çalışmalarının içeriğini belirlemektedir. Böylece alanın sahip olduğu potansiyellerin, kentsel boyutta katkıda bulunması amaçlanmaktadır.

3.3.5. Bölgenin Gelişme Stratejileri

Kentlerde köhneleşen, fonksiyonunu yitiren ve kenti mekansal, sosyal ve ekonomik olarak tehdit eden alanların kente kazandırılmasını, tarihsel değerlere sahip alanların korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasını ve kentin başta ekonomik, mekansal ve sosyal açılardan sorunlarının çözümlenmesini hedefleyen kentsel yenileme politikaları, bölgenin gelişme stratejileri paralelinde ele alınmalıdır.

Stratejik planlama, kent ölçeğinde uzun dönem hedefleri geliştirilmesi ve vizyon belirlenmesi ve bunların kentsel alanla uygulanması çalışmalarıdır. Yenileme alanın, yerel yönetimler ve yerel inisiyatifler işbirliğinde oluşturduğu gelişme planlarının analiz edilmesi, yenileme kapsamında doğru yaklaşımların geliştirilmesi açısından öncelik içermektedir. Kentsel yenileme çalışmasının, bölgenin gelişme stratejileri ile uyumu, katılımcı, esnek, sosyal, kültürel, kentsel ve ekonomik gelişmeyi sağlamaktadır.

Yenileme alanına ilişkin stratejiler, mevcut gelişme stratejilerini altlık olarak kullanmak

suretiyle üretilmek zorundadır. Yenileme stratejileri, bu anlamda, diğer birimler ve özel sektörün yenileme stratejileri, belediye örgütünün stratejileri (eğitim olanakları, planlanan kullanımlar), çevresel sürdürülebilirlik stratejileri (geri dönüşüm, enerji etkinlik ölçütleri) ve toplumun katılımını arttıracak stratejiler (toplum gelişim örgütleri kurmak, eğitim vermek vs.) gibi diğer stratejileri ile bağlantılı olmak durumundadır. Alana ilişkin diğer stratejilerden bağımsız geliştirilen yenileme stratejileri, yerel yönetimleri ve yenileme uygulamalarında işbirliği yaptıkları ortaklarının başarısız kılacaktır. Söz konusu stratejilere dayandırılmamış ve bu nedenle pratikte uygulaması olmayan yenileme stratejilerinin, alanın sürdürülebilirliğini sağlamada başarılı olması beklenmemelidir (Özden, 2002).

Kentsel yenileme projeleri oluşturulurken, öncelikli olarak kentin ekonomik kazanımları hedeflenmektedir. Kente kazandırılacak kimlik, yalnızca bölge kullanıcılarına değil, geniş ölçekte kent kullanıcılarına da sosyo-kültürel ve ekonomik gelişme sağlamaktadır. Bu paralelde oluşturulan yenileme yaklaşımları, bölgelerin gelişme stratejileri ile çatışan ve kalıcılıktan uzak düzenlemeler ile sonuçlanmaktadır. Harvey'in tanımlamasıyla, oluşan "Kolaj Kentler" in, kentin vizyonu ile farklılıklar sergileyen, sosyal ve mekansal ayrılmayı ortaya çıkaran düzenlemeler olduğu görülmektedir.

Özellikle kentin gelişmesi ve desantralizasyonu ile dönüşüme açılan sanayi alanlarının merkeze katılması ya da kentle bütünleşmeleri planlama açısından çözülmesi gereken bir sorun oluşturmaktadır. Kentin kopuk parçalar halinde gelişimi ve dönüşümü, bir yandan kent kimliği ve vizyonu açısından olumsuz etkilerde bulunurken, diğer yandan bu tür projelerin kent vizyonu ve gelişme stratejilerinden bağımsız olarak ele alınması ve uygulanması istenmeyen yan etkilere yol açabilmektedir. Bu nedenle, kentsel projelerle oluşturulan yeni alanların kentle bütünleşmesi noktasında stratejik planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır (Erden, 2003).

Bölgesel stratejik planlama kararlarına uygun geliştirilen kentsel yenileme programlarında;

- Bölgenin uzun ve kısa dönem hedeflerine paralelliklerinin kurulması,
- Bölgeye ilişkin sahip olunan potansiyellerin dengeli ve etkin kullanımlarının sağlanması,
- Sorun-çözüm odaklı anlayış benimsenmesi,
- Bölgenin geleceğine ilişkin vizyon belirlemesi,
- Yenileme alanına, bölgesel ve kentsel ölçekte yeni bir bakış açısı kazandırması,
- Toplumsal katılım boyutunun en üst düzeyde sürece dahil edilmesi,

- Kentin, fiziksel ekonomik ve kültürel açıdan dinamiklerini harekete geçirmesi,
- Kamu ve özel sektör birlikteliğinin sağlanması,

Hedeflenmeli, kentsel dokuda bütünleştirme ve geliştirme anlayışında yaklaşımlar geliştirilmelidir.

3.4. Endüstri Alanlarında Yenilemenin Hedefleri

Hızla gelişen, değişen, yoğunluğu giderek artan ve kültür mirası açısından son derece zengin olan kentlerin, sahip oldukları mevcut potansiyelleri değerlendirmek, bu sayede eskimeye başlayan kentsel alanları kentlerimize kazandırmak, onlara yeni fonksiyonlar yükleyerek canlanmalarını ve gelişmelerini sağlamak, sosyo- kültürel ve ekonomik açılardan büyük kazanç oluşturmaktadır (Çakılcıoğlu, Cebeci, 2003).

Endüstri sonrası kentlerde, köhneleşmiş çöküntü alanları bırakarak çekilen endüstriyel dokuların, belirli bir mimari niteliğe sahip alanları, “endüstriyel miras kapsamındaki alan” tanımlamasıyla, kentsel alanda değişime uğramaktadır.

Değişim sonucunda, bu alanların, kentin ekonomik, sosyo-kültürel ve mekansal gelişimine sağlayacak işlevler paralelinde yenilmeleri gündeme gelmektedir. Bu tür alanlara sahip sanayi kentleri veya kent içindeki işlevini yitirmiş sanayi alanlarının kente yeniden kazandırılması amacıyla kentsel yenilenme projeleri geliştirilmektedir. Bu yenileme sürecinin başlangıç hedefleri, kentin mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi, toplumsal ve ekonomik kazanımın sağlanması olarak özetlenebilir.

Kapsamlı bir bakış açısıyla, endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda kentsel yenileme yaklaşımlarının uzun ve kısa dönem hedefleri;

- Endüstriyel alandaki çevresel değerlerin tespiti ve iyileştirilmesi,
- Endüstriyel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Eski endüstri alanlarının kentle bütünleşmesinin sağlanması,
- Yenileme alanının kent içindeki merkezi kimliğini vurgulayarak, fiziksel çevre verilerinin getirdiği avantajları değerlendirmek,
- Kent merkezinde yer alan Endüstriyel miras alanlarında, yeni işlevler tanımlanması ile mevcut nüfusun bilinçlendirilmesinin sağlanması, alanın cazibe merkezine dönüştürülmesi,
- Endüstriyel miras alanında fiziksel çöküşün durdurulması ve mevcut nitelikli dokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması,

- Konut alanlarının yenilenmesi
- Bölgenin altyapısının iyileştirilmesi,
- Disiplinler arası bir çalışma programı ile endüstriyel miras alanının, çevresel ve kentsel kalitenin en yüksek seviyeye taşındığı bir merkez yaratılması,
- Alanda tükenen üretim tekniklerinin, endüstriyel miras anlayışı paralelinde, korunmasının ve devamlılığının sağlandığı işlevsel dönüşüm yaklaşımlarının geliştirilmesi,
- Bölgenin gelişme stratejilerine paralel olarak, endüstriyel alanın yenilenmesinden, kentin sosyal, mekansal ve ekonomik olarak gelişmesine kadar olan süreçte dinamiklerin harekete geçirilmesi,
- Yenileme kapsamındaki endüstriyel alanlar ile kent bütününde ulaşım ağının geliştirilmesi, yaya ulaşımının iyileştirilmesi, donatı alanlarının zenginleştirilmesi,
- İşgücünün artması ve ekonomik büyümenin sağlanması,
- Kentlinin kullanımına ayrılan yeni açık ve kapalı kamusal alanların oluşturulması,
- Bölge kullanıcılarının gelecekteki gereksinmelerinin ve taleplerini karşılayacak sürdürülebilir kentsel mekanlar yaratılması,
- Mevcut potansiyellerin etkin kullanımlarının sağlanması,
- Yenileme alanın işlevinin rekreasyon ve turizm unsurları ile güçlendirilip, zenginleştirilmesi,
- Kentin geleceği için bir vizyon sağlaması,
- Kirliliğin engellenmesi, çevresel kalitenin arttırılması,
- Yenileme yaklaşımlarında, sosyal eşitlik olgusunun vurgulanması,
- Endüstriyel alanların ilk kimliklerinin, yeniden kullanım yaklaşımları ile uyumlarının sağlanması,
- Endüstriyel alandaki yerleşik nüfusun yeni profiline tanımlanması ve biçimlendirilmesi,
- Yenileme sonrası endüstriyel alanın mevcut kullanıcılarının yerleşim alanındaki kalıcılığının sağlanması,
- Yerel yönetimler, özel sektör ve kamu-özel ortaklıkların, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması,

olarak açıklanabilir. Bu kapsamda oluşturulacak, kentsel yenileme projeleri, endüstriyel miras kapsamındaki alanların kentsel sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilmesini sağlayacak, kentsel ölçekte kazanımların merkezi haline dönüşecektir.

3.5. Endüstriyel Alanların Yenilenmesinin Boyutları

Kentler, bölgeleri içinde bir bütün olarak, sosyal, ekonomik ve mekansal verilerinin birlikte ele alındığı yaklaşımlarla planlanmaktadır. Ulusal ölçekte stratejik planlama yaklaşımları geliştirilirken diğer yanda kentlerin yaşam kalitelerinin artması için korunarak geliştirilmesi ilkesi, uluslararası ve ulusal politikalarla geliştirilmiştir. Bu politikalar, kentlerdeki ekonomik, sosyal ve fiziksel sorunların birlikte ele alındığı “kentsel yenileşme” yaklaşımlarının üzerine kurgulanmıştır (Erbey, 2004).

Kentsel yenileme çok boyutlu etkileri olan karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte en önemli parametre, kentin sosyal, politik, planlama ve ekonomik boyutlarda değerlendirilmesidir.

Endüstriyel miras kapsamındaki alanların yenilenmesinde de çok boyutlu mekanizma etkili olmaktadır. Bu çok boyutlu yenileme mekanizması, sahip olduğu değişken yapı nedeniyle, disiplinler arası bir çalışma gerektirmektedir. Bu kapsamda, endüstriyel alanın sosyal, çevresel, yasal-yönetmelik boyutları ile ekonomik boyutları paralel olarak değerlendirme kapsamına alınmalı, bu yönde politikalar geliştirilmelidir.

3.5.1. Sosyal Boyut

Endüstriyel alanların yenilenmesinde etkin olan sosyal boyut, bölgelere göre çeşitlilik sergilemekte, o bölgedeki yaşam kalitesi ve sosyal ilişkiler ile ilgilenmektedir.

Sosyal açıdan bütünleşme, düşük gelirli toplumlardaki sosyal koşulların iyileştirilmesi, psikolojik gereksinimlerin karşılanması ve kişiler arası ilişkilerin kurgulanması konusunu oluşturmaktadır.

Yenilemede sosyal boyut, karar verme sürecine daha fazla katılımı, grup içinde ve gruplar arasında güven ve işbirliği yaratılmasını, alanda özsaygı ve övünç duygularının oluşturulmasını ve kişilere farklılık korkularıyla yüzleşmelerinde ve sosyal, etnik, kültürel çeşitliliğin değerini anlama konularında yardımcı olmayı teşvik eder (Turok, 2004).

Endüstriyel alanlarda uygulanacak yenilemelerde, yenileme türünün belirlenmesi, bölgeye kazandırılacak kimliğin seçimi, yeniden kullanım kararlarının alınması, alana yapılacak yatırımların türü ve boyutları doğrudan bölgedeki yerel halkın niteliği ile ilgilidir. Toplumsal gereksinimlerin sağlanması, sosyal yapının geliştirilmesi, ortak hedef ve vizyonların belirlenmesi, toplumsal girişimlerin ve ortaklıkların desteklenmesi kapsamlı yenileme çalışmalarının çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Yerel topluma iş olanakları sağlamak, çeşitli konularda kurslar açarak mevcut nüfusu eğitmek, meslek sahibi yapmak, eğitsel-kültürel donatıları geliştirmek, spor yapma olanağı sağlamak ve merkezi yönetim-yerel yönetim-özel sektör işbirliği ile yerel topluma ev sahibi olma fırsatları temin etmek gibi uygulamalarla, sosyal yapıyı güçlendirip geliştirmek ve iyileştirmek mümkündür (Özden, 2002).

Endüstriyel miras alanlarındaki sosyal boyut belirlenirken,

- Alandaki nüfus yoğunluğu,
- Yerleşim alanındaki sosyo-kültürel yapı,
- Eğitim durumu ve bilinç düzeyi,
- Alanın mevcut kullanıcılarının yaş düzeyi,
- Kullanıcıların gereksinimleri ve geleceğe ilişkin beklentileri,
- Endüstriyel alandaki toplumun işgücü durumu,

analiz edilerek, değerlendirme kapsamına alınmalıdır.

3.5.2. Ekonomik Boyut

Yeni ekonomik merkezlerin kentlerin farklı noktalarına kayması ve yatırımların bu alanlara aktarılması da eski kent merkezlerindeki çöküntüyü hızlandırmıştır. Sanayinin desantralizasyon sürecinde, kent merkezlerinde kimlik değişimi yaşanmış ve bu alanların yenilenmesi ve dönüştürülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Kentlerin Pazar ekonomisine dayalı gelişimini ön plana çıkaran yeni yaklaşımlarla, kentlerin yenilenmesinde ekonomik işlevleri içeren kullanımların önem kazandığı görülmektedir. Kentsel mekanların canlandırılması, koruma, mevcut kentsel dokunun ekonomik getiri sağlayabilecek (turizm vb) kullanımlarla değerlendirilmesi, özel sektör ve kamusal katılımlı bir yenileme modeli olarak gündeme gelmiştir (Yiğitcanlar, 2001).

Bu dönemde kentlerin sahip olduğu miras yapıları ve alanları, yenileme stratejilerinde öncü rol üstlenmektedir. Yerel sanayileşmenin gerilemesiyle ekonomik sıkıntılar yaşanan bu alanlarda kültür, kent için ticari bir unsura dönüşmekte, ekonomik yapılanma için etkin bir araç haline dönüşmektedir (Zunjin, 1995)

Endüstriyel miras alanlarındaki kentsel yenileşme, fiziksel ve sosyal çöküntü içinde olan alanların yeniden canlandırılması ve iyileştirilmesinde, yerel ekonominin geliştirilmesini hedeflemektedir. İşlevini yitirmiş, köhnemiş endüstriyel alanların yeniden

işlevlendirilmesinde, yerel ekonomiye ve üretime ait dinamikleri harekete geçirecek kentsel ve yönetsel yaklaşımların yaratıldığı, özel sektör sermaye yatırımlarının alana çekilmesinin hedeflendiği ve bölgedeki işgücü ve gelir oranının arttırıldığı bir çalışma disiplini geliştirilerek, kentin yenilenmesi ve uluslar arası boyutta yarışabilirlik seviyesine ulaşması amaçlanmaktadır.

Endüstriyel alanların yenilenmesinin ekonomik boyutu analiz edildiğinde, yenilemenin öncelikle yatırımların kente yönelmesini sağlayarak yeni istihdam olanakları yarattığı, dolaylı olarak, bölgenin ekonomik gelişimine katkıda bulunduğu saptanmıştır. Endüstriyel miras alanlarına; ekonomik devamlılığı sağlayacak işlevler kazandırılması, bu kullanımların farklı alanları kapsamaları, piyasa riskinin azaltılması ve yenilemenin sürdürülebilirliği açısından geçerli bir yaklaşımdır.

Endüstriyel alanların yenilemesinde ekonomik bakış açısı, iş imkânları ve gelirle ilgilenmektedir. Öncelikli alanın içinde veya çevresinde istihdam olanaklarının nitelik veya niceliğini arttırmayı hedeflemekte ve/veya daha geniş yerel emek piyasasında rekabet edebilmeleri için yerel halkın becerilerini ve işe kabul edilebilirliğini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, vergi gelirlerini arttırmak için, bölgeden sorumlu yerel yönetimi gelişime teşvik etmekle de ilgilenmektedir (Turok, 2004).

Ekonomik büyüme, üretimi, üretkenliği ve yenilikçi yöntemleri arttırmak ve iş olanakları altyapısını geliştirmek suretiyle kentlerdeki ekonomik ve istihdama ilişkin koşulları iyileştirmekle de ilgilenmektedir. Bu, üniversiteler, gelişmiş iş hizmetleri, kültürel tesisler, turizm merkezleri ve yaratıcı sektörler gibi kurumları içermektedir. Ayrıca zaman zaman etkin bir toprak arzı, uygun işyeri tesisleri, iyi ulaşım bağlantıları ve uluslararası havayolları ulaşım hizmetleri gibi fiziksel altyapıyı da içerebilmektedir (Turok, 2004).

3.5.3. Çevresel Boyut

Tarihsel kimliği olan ve kültürel geçmişi sergileyen, özellikle endüstri mirası kapsamındaki alanlar gibi miras alanları, kentsel yenileme projelerinin öncelikli olarak uygulandığı alanlar olmaktadır. Alanın sahip olduğu özel kimliği, yerel yönetimlerin, özel sektör ve kamu kuruluşlarının, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının odak noktasını oluşturmakta ve potansiyellerinin etkin kullanımları kurgulanmaktadır.

Endüstriyel yapı içeren kentlerde, endüstrinin desantralizasyonu sonucu yaşanan fiziksel çöküş ve endüstriyel mirasın yok olması problemine tavr olarak kentsel yenileşme,

sürdürülebilir ve çevresel değerlerin iyileştirildiği bütüncül bir planlama yaklaşımı geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu tür alanlarda oluşturulacak kentsel yenileşme projeleri, yalnızca, fiziksel çöküntü yaşayan endüstriyel bölgelerin iyileştirilmesini değil, aynı zamanda, çevresel doku, konut alanları, sosyal mekanlar ve yeni oluşum alanlarını da değerlendirme kapsamına almaktadır.

Bu paralelde, kentsel yenileme projelerinde, kentsel dokuyla bütünleşme ve mevcut doku arasında biçimsel bütünlük oluşturmak ve korumak, pek çok örnekte en önemli kriteri oluşturmaktadır. Bazı projelerde, güçlü, prestij getiren, devamlılığı esas kılan operasyonlar tavsiye edilmektedir. Radikal ve simgesel değeri olan bir proje, mevcut çevresel alanlarla kopukluğu oluşturmasına rağmen sürekliliğin sağlanmasında etkili olmaktadır. Mekansal sürekliliğin sağlanması, alanlar arasında sosyal ayrışmayı güçlendiren fiziksel ya da bilişsel sınırların ortadan kaldırılması açısından gerekli görülmektedir (Erden, 2003).

Kentsel yenileşme projeleri, fiziksel dokunun iyileştirilmesi ve çevresel etkinin güçlendirilmesini amaçlayan program ve uygulamalar geliştirerek kentsel ölçekte kazanımları amaçlamaktadır. Bu kapsamda oluşturulan yenileşme projeleri;

- İşlevini yitirmiş alanların yeniden işlevlendirilmesi,
- Teknik altyapının geliştirilmesi,
- Çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Kültürel değerlerin korunması,
- Fiziksel dokunun iyileştirilmesi,
- Yeni yerleşim alanlarının planlanması,

stratejilerini içermektedir.

Ayrıca, 2003 yılında yayınlanan “Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kentsel Gelişim” raporunda, kentsel yenileşmenin çevresel boyutu;

- Sorunlu bölgelerde doğal alanları geliştirmek, kirliliği önlemek,
- Fiziksel çevreyi iyileştirmek ve tarihi ve kültürel dokunun devamlılığını sağlamak,
- Köhneme sürecindeki alanlarda, toplumsal potansiyelleri ve bölgeye özel çevresel nitelikleri değerlendirmek,
- Ulaşım, iş alanları, konut alanları, eğitim vb. alanların planlamalarını gerçekleştirmek,

olarak açıklanmıştır (www.europa.eu.int).

3.5.4. Yasal-Yönetmel Boyut

Yönetmel boyut, yerel karar verme mekanizmasının yapısı, yerel halkla ilişkiler, diğer grup ve çıkarların katılımı ve liderliğin özelliği ve türü konularını kapsamaktadır (Turok, 2004).

Kentsel yenileme projelerinde gönüllü sektör kuruluşlarının da katılımı bulunmaktadır. Kar amacı gütmeyen kalite ve hizmet odaklı bu kuruluşlar dönüşüm sürecinde katkıda bulunabilir.

Kentsel yenileşmenin kent planlama ve kentsel korumanın ortak bir buluşma noktası olduğu görüşünün yanı sıra, kamu ve özel sektör için de ortaklıklar yolu ile oluşan bir buluşma noktası olduğu görüşü de vardır. Bu görüşe göre; kentsel ekonomiyi canlandırmak için yasalar üstü yaklaşımlar ve finansman teşvikleri ile planlama yaklaşımı geliştiren kentsel yenileşme, özel sektör-kamu sektörü işbirliği bağlamında pozitif bir kamu sektörü girdisidir (Erden, 2003).

Kentsel yenileşme, tüm Avrupa’da geçerliliği olan bir yaklaşım olmasına karşın, her ülke özeline göre farklı yasal ve yönetmel boyutlar içermektedir. Örneğin Danimarka’da, “Ulusal Kentsel Yenileşme Bürosu” adıyla bir kuruluş oluşturularak, kentsel yenileşmenin tüm ortaklıklar kapsamında yasal boyutları ile ülke gündemine taşınması sağlanmıştır.

Kentsel yenileşmenin İngiltere’de 1980’lerden 1990’lara kadar geçirdiği evrimi, sürekli mekansal hedefe yönelme, yerel yönetimlerin rolünün azaltılarak özel sektörle işbirliğinin öne çıkarılması ve planlamanın mekan hedefli ve zamanlama programları içinde oluşturulması biçiminde özetlemek mümkündür (Erden, 2003).

Fiziksel ve ekonomik hedefli yenileme projelerinde, özel sektör katılımı kaçınılmazdır. Yerel firmaları ve ekonomik güce sahip sektörleri bu sürece dahil etmek, dönüşümün kapsamını genişletecektir.

Koordinasyon, yenileme hareketinin temel hedeflerinden biridir. Bu kısmen, birçok girişimin çok sayıda hedefi bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, bunlardan birinin elde edilmesi için birden fazla organizasyonun katılımı gereği de bir nedendir. Koordinasyon farklı amaçlar için farklı biçimler alır. En büyük ve karmaşık olan, kamu sektörü, özel sektör, yerel halk ve gönüllü sektöründen temsilcilerin bulunduğu ve özel bir mahalleyi veya bölgeyi içine alan, kapsamlı “alana özel ortaklıklar”dır. (Turok, 2004).

Birleşmiş Milletler tarafından kentsel yenileme ve kentsel politikalar kapsamında, Yönetim Endeksi oluşturulmuştur. Buna göre ilkeler;

- Etkililik,

- Eşitlik,
- Katılım,
- Halkın sürece dahil olması,
- Güvenlik

olarak sıralanmaktadır (Thornley, 2004).

Endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda da benzer süreç ve ortaklık yapısı geçerli olmaktadır. Endüstriyel miras alanları kent merkezinde olmaları ve tarihsel öneme sahip olmaları nedeniyle öncelikle sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin ilgilendiği alanlar olmaktadır. Ayrıca bu süreçte kamu sektörü katılımı da bulunmaktadır. Hedef kapsamında, yerel yönetimlerden, ekonomik kalkınma kurumlarından, kamu kuruluşlarından, üniversite ve yüksekokullardan, bölgesel ve ulusal yönetim temsilcilerinden oluşan katılımcı grup ile endüstri alanlarının yenilenmesinde doğru yaklaşım modeli belirlenmektedir. Bu kapsamda, bölge halkının sürece katılımı ve söz sahibi olması sürdürülebilir yenileşme yaklaşımı oluşturulmasında önemli bir faktördür.

3.5.5. Planlama ve Tasarım Boyutu

Kentsel yenileme, “mevcut kentleri ve kent merkezlerini düzenlemek ve çağın gereklerine uygun hale getirmek amacıyla yeniden planlama ve bunun uygulanması çalışması” olarak tanımlanmaktadır. Bu paralelde, kentlerin yeniden planlanmasının tüm boyutlarının yanı sıra planlama ve tasarım boyutu da etkili olmaktadır.

Fiziksel analizler, mevcut dokudaki doluluk ve boşluk oranlarının değerlendirilerek yenilenmesi, mevcut ve yeni yapılacak yapılara ilişkin kullanım kararların alınması, korunacak yapılarda koruma standartlarının belirlenmesi, ulaşım yapısının gözden geçirilmesi, teknik alt yapının geliştirilmesi, alanın yeniden işlevlendirilmesi gibi planlamaya ait tasarım kriterlerini ve kapsamlı hedefleri içeren bir çalışmadır. Ayrıca, altyapı, tarihsel dokunun korunması, kentsel mekan kalitesinin artırılması, enerji ve kirlilik problemlerinin çözülmesi çalışmalarını kapsamaktadır.

Kentsel yenileme çalışmalarında, yenilenmesi düşünülen alanlardaki mekansal değişikliklerin yanı sıra, o çevrede yaşayan toplumun yaşamları da kaçınılmaz olarak büyük değişikliklere uğramaktadır. Bu kapsamda kentsel yenileme, toplumsal katılımın en yüksek oranda sağlanması gereken planlama yaklaşımıdır. Kent yenilemesi genelde, bölgenin fiziksel sorunlarını gidermek, toplumsal yapıyı geliştirmek amacıyla uygulanmaktadır (Çakılcıoğlu,

Cebeci, 2003).

Endüstriyel miras alanlarında uygulanacak yenileme çalışmalarındaki planlama yaklaşımları için,

- Endüstriyel alandaki yapıların analiz edilmesi,
- Yenileme alanına ve işlevini yitirmiş yapılara ilişkin fiziksel durum raporlarının oluşturulması,
- Düzenleme bölgesinde kullanıcı araştırmasının yapılması,
- Yeniden işlevlendimeye ilişkin analiz raporunun hazırlanması,
- Mimari raporlarının oluşturulması
- Alanın öneri projelerinin geliştirilmesi,
- Uygulamaya yönelik planlama stratejilerinin belirlenmesi

olarak bir yöntem önerilmektedir.

Bu yöntem kapsamında endüstriyel miras alanlarında yapılacak yenileme çalışmalarında,

- Endüstriyel alandaki çevresel değerlerin tespiti ve iyileştirilmesi,
- Endüstriyel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Eski endüstri alanlarının kentle bütünleşmesinin sağlanması,
- Yenileme alanının kent içindeki merkezi kimliğini vurgulayarak, fiziksel çevre verilerinin getirdiği avantajları değerlendirmek,
- Kent merkezinde yer alan endüstriyel miras alanlarında, yeni işlevler tanımlanması ile mevcut alanın planlanmasının sağlanması ve alanın cazibe merkezine dönüştürülmesi,
- Endüstriyel miras alanında fiziksel çöküşün durdurulması ve mevcut nitelikli dokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Konut alanlarının yenilenmesi
- Bölgenin altyapısının iyileştirilmesi,
- Disiplinler arası bir çalışma programı ile endüstriyel miras alanının, çevresel ve kentsel kalitenin en yüksek seviyeye taşındığı bir merkez yaratılması,
- Alanda tükenen üretim tekniklerinin, endüstriyel miras anlayışı paralelinde, korunmasının ve devamlılığının sağlandığı işlevsel dönüşüm yaklaşımlarının geliştirilmesi,
- Bölgenin gelişme stratejilerine paralel olarak, endüstriyel alanın yenilenmesinden, kentin sosyal, mekansal ve ekonomik olarak gelişmesine kadar olan süreçte dinamiklerin harekete geçirilmesi,

- Yenileme kapsamındaki endüstriyel alanlar ile kent bütününde ulaşım ağının geliştirilmesi, yaya ulaşımının iyileştirilmesi, donatı alanlarının zenginleştirilmesi,
- Bölge kullanıcılarının gelecekteki gereksinmelerinin ve taleplerini karşılayacak sürdürülebilir kentsel mekanlar yaratılması,
- Mevcut potansiyellerin etkin kullanımlarının sağlanması,
- Yenileme alanın işlevinin rekreasyon ve turizm unsurları ile güçlendirilip, zenginleştirilmesi

Kentsel yenileme projeleri toplumsal projeler olarak kabul edilmeli, fiziksel planlama yaklaşımları bunun araçları olmalıdır. İşlevini yitirmiş endüstriyel alanların sorunlarının tespit edilmesi, fiziksel analizlerinin yapılması, bölgenin geleceğe ilişkin planlama vizyonunun oluşturulmasını sağlayacak, sürdürülebilir kentsel yenileme yaklaşımının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

3.6. Yenileme Yönteminin Belirlenmesi

Kentsel yenileme projeleri; kentlerin yaşamış olduğu, ekonomik yeniden canlandırma amaçlı işlevsel değişimler ve kentlerin yeni kimlikler kazanmasını hedefleyen yaklaşımlar sonucu ortaya çıkmıştır.

Kentsel yenileşme politikaları ve geliştirilen stratejiler, bir kent içindeki farklı fonksiyonel bölgeler ve farklı mekanlar için değişkenlik gösterirken tüm Avrupa'ya yayılan bir politika olmasına karşın, her ülkede şehircilik politikalarına göre farklılık gösteren öncelikler, farklı örgütlenmeler ve modeller içerir (Roberts, 2000).

Özellikle kentin gelişmesi ve desantralizasyonu ile dönüşüme açılan sanayi alanlarının merkeze katılması ya da kentle bütünleşmeleri planlama açısından çözülmesi gereken bir sorun oluşturmaktadır. Kentin kopuk parçalar halinde gelişimi ve dönüşümü, bir yandan kent kimliği ve vizyonu açısından olumsuz etkilerde bulunurken, diğer yandan bu tür projelerin kent vizyonu ve gelişme stratejilerinden bağımsız olarak ele alınması ve uygulanması istenmeyen yan etkilere yol açabilmektedir. Bu nedenle, kentsel projelerle oluşturulan yeni alanların kentle bütünleşmesi noktasında stratejik planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır (Erden, 2003).

Kent içinde dönüşüme açılan alanlar yeni işlevlerle öncelikle kısa vadeli ekonomik hedeflere yönelik olarak projelendirilmektedirler. Özellikle eski sanayi alanları ilk etapta dönüştürülen alanların başında gelmektedirler. Bu alanlara verilen yeni işlevler ise kentin ekonomik olarak

daha fazla yarar sağlayacağı işlevler olmaktadır. Bu tür projelere ilişkin kararlar verilirken ilk aşamada kentin ekonomik kazanımı ön planda tutulmaktadır. Mevcut potansiyeller öncelikli olarak ekonomik zeminde değerlendirilmektedir. Bunun en temel nedeni, kent ekonomisinin yalnızca o kentte yaşayanlar için değil, kent bölgesi için, hatta ulusal ölçekte canlandırıcı etkisinin olmasıdır (Erden, 2003).

Endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda uygulanacak kentsel yenileme projelerinde, alanın sorunlarının, sahip olduğu potansiyellerle dengesini sağlayacak yenileme modelinin belirlenmesi, kentin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesini sağlamaktadır. İşlevini yitirmiş ve kent için sorun oluşturan endüstriyel alanlar, sahip oldukları potansiyellerin doğru yenileme programları ile değerlendirilmeleri sonucu, kente ve alt bölgelere ait dinamiklerin harekete geçmesi ve kentin ekonomik olarak büyümesi ile sonuçlanan kazanımlara neden olmaktadır.

Farklı bir irdelemeyle, kentsel yenileme yöntemi geliştirilecek endüstriyel miras alanının, kimliğinin vurgulandığı bir yenileme yönteminin seçilmesi doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Eskimiş, köhnemiş endüstriyel alanlara verilecek yeni işlevin seçiminde ve kente ilişkin oluşturulacak yenileme yönteminin belirlenmesinde, alanın endüstriyel kimliğinin korunduğu, rehabilite edildiği ve değerlendirildiği programlar geliştirilmeli, alana kentsel değer kazandırılmalıdır.

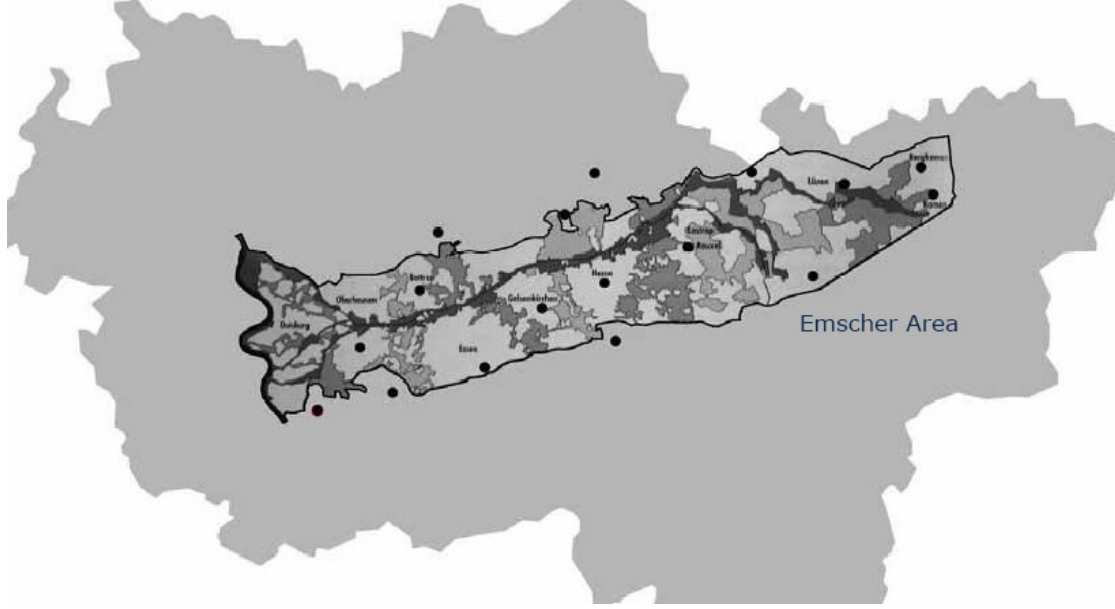
Ayrıca, endüstriyel alanların yenilenmesinde uygulanacak yöntemin belirlenmesi sürecinde, mevcut kaynakların, süre parametresi ve kentsel mekanla dengeli bir birliktelik oluşturması da sağlanmalıdır.

Endüstriyel alanlarda kentsel yenileme yöntemi geliştirilmesi konusunda, Ruhr Havzası açıklayıcı bir örnek olmaktadır.

Almanya Ruhr Havzası, Duisburg'tan Dortmund'a kadar sıralan 17 kentten oluşan 800 km²'ye yayılmış bir endüstri alanıdır. 5 milyon nüfusa sahip olan bölge, zengin kömür yatakları ve maden ocakları ile çevrilmiş, güçlü demiryolu bağlantıları ile 20. yüzyılın başlarında Almanya'nın ve Avrupa'nın en büyük endüstri bölgesi durumuna gelmiştir.

1900'lerin başlarında Almanya'nın en verimli endüstri bölgesi olan Ruhr, yüzyılın sonlarına doğru endüstriyel ve ekonomik alanlarda çöküşe geçmiş, terk edilmiş ağır sanayi yerleşimleri ve eskimiş demiryolu ağı ile kentsel bozulmaya uğramıştır.

Zamanla kömür madenlerinde üretim maliyetlerinin, Amerika, Avustralya gibi ülkelerden ithal edilen kömürün üzerinde olması nedeniyle, sektör üretiminde ciddi boyutta azalma yaşanmıştır. 1960'ların başında maden ocaklarında çalışan işçi sayısı 600,000 iken, 1997'de 73.000'e düşmüştür. (<www.route-indestriekultur.de>)

Şekil 3.4 Ruhr bölgesi “Emscher Parkı” (<http://www.cudc.kent.edu/d-Service-Learning/Mahoning/Emscher.pdf>)

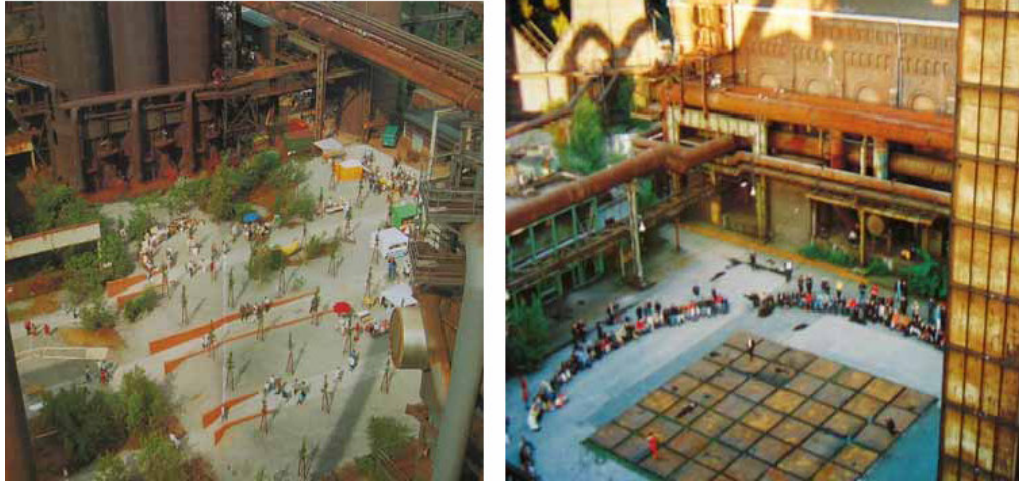
Çelik endüstrisinde de, üretim sektörlerinde alternatif ürün kullanımı ve ucuz ithal ürün temini gibi sebeplerden dolayı gerileme başlamış ve 1970'den sonra birçok fabrika kapatılmış ve iş gücü azalmıştır. 1980'lerin sonlarına doğru Ruhr bölgesi Almanya'nın en sorunlu ve işsizliğin yoğun olarak arttığı bir bölge haline gelmiştir.

Bu sonucun paralelinde yerel yönetim, geçici ekonomik çözümlerin aksine, var olan endüstriyel mirasın dönüşümünü temel alan bir kentsel gelişme planını uygulamaya koyulmuştur.

Gelişme planı doğrultusunda pilot bölge olarak seçilen ve IBA tarafından “Emscher Park” adıyla anılan proje, 1988 yılında çalışma kapsamına alınmıştır. Endüstriyel mirasın dönüşümünü temel alan kentsel yenileme planı, 90 seçilmiş projeden oluşmuştur.

“Emscher Parkı Ekonomik, Sosyal ve Kentsel Yenileme Çalışması”nın ve seçilen yenileme yöntemlerin, IBA tarafından tanımlanan tematik yapısı şöyle özetlenebilir:

- Kentsel ölçekte alan bütün olarak ele alınmış ve bölgenin tarihsel ve mimari bağlamda sürekliliği sağlanmıştır.
- Emscher nehrinin temizlenmesiyle, doğal çevreye yeniden hayat kazandırılması sağlanmış, peyzaj düzenlemeleri ve ekolojik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.
- Endüstriyel tesislerin atıkları sonucu oluşan özgün bitki örtüsü koruma altına alınmış ve sergilenmiştir.
- Endüstriyel mimari miras dönüştürülerek yenilenmiştir. İşlevini yitirmiş endüstri yapıları, bölgesel ölçekte endüstri müzeleri, kültür merkezleri, eğitim alanları ve rekreasyon mekanları olarak değerlendirilmiştir.
- Nehir kıyısı rekreasyon amaçlı gezinti güzergahı olarak düzenlenmiştir.
- Park içerisinde yer alacak yeni eylem alanları yaratılmıştır.
- Endüstriyel miras alanları yeniden kullanım kapsamında turizm amaçlı kullanılmıştır.
- Var olan bahçe-şehir yerleşimlerinin yenilenmesi ve geleceğe dönük konut alanları projelendirilmiştir (Ganser, 1992).

Şekil 3.5 Ruhr bölgesi “Kuzey Duisburg Parkı” Açık hava etkinliklerinin ve eğlencelerin merkezi bir alan olarak işlevlendirilen mekanlar (<http://www.cudc.kent.edu/d-Service-Learning/Mahoning/Emscher.pdf>)

Kentsel Yenileme kapsamında uygulanan Kuzey Duisburg Parkı 200 hektarlık bir alanda konumlanmıştır. Finanssal desteğini federal hükümet ve yerel yönetimlerden alan proje, çeşitli spor ve eğlence alanların bünyesinde barındırmaktadır. Proje kapsamında işlevini

yitirmiş Thyssen demir-çelik fabrikası ve yakın çevresi değerlendirilmiştir. Fabrikanın eski eritme ocakları bugün yeşilliklerle kaplı bir kültür merkezine dönüştürülmüştür.

Ruhr bölgesindeki kentsel dönüşümün diğer bir örneği de Ren Endüstri Müzesi'dir. 1979 yılında kapatılan çinko fabrikası, çelik ve tuğlanın bir arada kullanıldığı endüstri mimarisinin en iyi erken dönem örnekleri arasında yer almaktadır. Yapıların endüstri müzesine dönüştürülmesi aşamasında dikkat edilen temel noktalardan biri de, farklı yapıların orijinal kullanımlarını kendi geçmişleri paralelinde, endüstriyel ve kültürel gelişimi yansıtan bir müze yaratmak olmuştur (<www.route-indestriekultur.de>).

Şekil 3.6 “Kuzey Duisburg Parkı” ve Mülheim an der Ruhr - Su Müzesi
(<http://www.cudc.kent.edu/d-Service-Learning/Mahoning/Emscher.pdf>)

Almanya Ruhr örneğinde görüldüğü gibi, endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda, bölgesel planlama kararları paralelinde geliştirilen kentsel yenileme yöntemlerinde;

- Kentin, uzun ve kısa dönem hedefleriyle çatışmayacak işlevler kapsamında dönüştürülmesi,
- Kentte sahip olunan endüstriyel miras potansiyellerinin dengeli ve aktif değerlendirilmelerinin sağlanması,
- Sorun-çözüm merkezli yaklaşımların benimsenmesi,
- Kentin gelecek kullanımlarına ilişkin vizyon kazandırması,
- Kentin endüstriyel kimliğinin vurgulanması,
- Yenileme alanına, bölgesel ve kentsel ölçekte yeni bir bakış açısı kazandırması ve

çekim merkezi yaratılması,

- Toplumsal katılım boyutunun en üst düzeyde sürece dahil edilmesi,
- Kentin, fiziksel ekonomik ve kültürel açıdan dinamiklerinin harekete geçirilmesi,
- Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliklerinin sağlanması,

asal kriterler olarak değerlendirilmeli, kentsel ölçekte sürdürülebilir yenileme yöntemleri uygulanmalıdır.

4. ENDÜSTRİYEL MİRAS ALANLARININ KENTSEL YENİLEMEYE ETKİLERİNİN ÖDEMiŞ ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

4.1. Ödemiş Kenti'nin Tarihsel Gelişimi

Ödemiş, 1700'lerden itibaren gelişmeye başlayan, zengin tarım potansiyeline sahip, Batı Anadolu'da bir yerleşimdir.

İzmir'in güneydoğusunda, Bozdağların güney yamaçlarından başlayan Küçük Menderes çukurunun başlangıcındaki geniş ovada, Bozdağlar'a 5 km. mesafede yer alan Ödemiş; Osmanlı döneminde küçük ama önemli bir kasabaydı. Çevresini geniş bir alan halinde incir bahçeleri ve yamaçlara doğru zeytinliklerin kapladığı bu kasabanın önemi, tarımsal bir kasaba olmaktan çok verimli bir arazi olmasından ve eski ticari geçit yolunda bulunmasından kaynaklanmaktaydı (Bengisu, 1993).

Tire, Adagide, Bademiye, Beydağ, Keles, Birgi, Genev, Dadbey gibi yerleşmeler kenti çevrelerken, Küçük Menderes Irmağı da bölgeye hayat vermektedir (Bengisu, 1993).

Kent, Küçük Menderes Havzasında merkez konumundadır. İzmir'e bağlı bir ilçe olan Ödemiş, İzmir'e 110km., Salihli'ye 60km., Kiraz ilçesine 29km., Beydağ'a 28km., Tire'ye 31 km., Nazilli'ye 78km. ve Bayındır'a 32km.dir.

Şekil 4.1 Ödemiş Kenti Belediye Meydanı genel görünüş

Küçük Menderes Havzası, eski çağlardan itibaren uygarlık, sanat ve üretim konularında öncü

olmuştur. Dünyada paranın ilk kez bu topraklardan doğan Paktolos Irmağı'nda bulunan elektrondan elde edilmesi, uygarlıkların beşiği olması ve doğal zenginlikleri ile bu bölge, her zaman önemli olmuştur. "Asya" isminin ilk kez Küçük Menderes Havzası'ndaki topraklar için kullanıldığı, daha sonra Batı Anadolu, Anadolu ve sonunda bütün kıtanın ismi olduğu bilinmektedir (Altınoluk, 2006).

Ödemiş, yaklaşık 300 yıllık bir geçmişe sahiptir. Küçük Menderes Havzası'nın doğu kesiminde bulunan göçebe Türkmenlerin güvenlik nedeniyle 1684 tarihinden itibaren yerleşik duruma geçmeleriyle oluşan Ödemiş, uzunca bir dönem köy olarak kalmıştır (Refik, 1992).

Küçük Menderes Irmağı'nın (Kaystros) suladığı Küçük Menderes ovası, Ege denizine dik inen Bozdağlar (Tmolos) ve Aydındağları (Messogis) arasında yer almaktadır. Bu ovada yer alan Ödemiş, 1700'lerde kırmızı boyanın elde edildiği bir köy konumunda iken, bulunduğu ovada yetiştirilen boya bitkisinden ve Eskiçağlardan itibaren işlenen civa ve zincifre madenlerinin Efes ve İzmir limanı aracılığıyla ihraç edilmesinden dolayı hızla gelişmiştir.*

1831 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan ilk nüfus sayımında Ödemiş'in kaza merkezi olduğu görülmektedir (Kara, 1945).

1850 yılında yaşanan büyük depremle hasar gören Ödemiş'te, 1881 yılında ilk belediye kurulmuştur.

Ödemiş'in nüfusu, 1800'lerden başlayarak hızla artış göstermiş ve kasaba kuzeybatıdaki antik Hypaipa'nın mimari malzemelerinden yararlanılarak onarılmıştır (Cuinet, 1894).

Kente, İç Batı Anadolu ürünlerinin ekonomik bir yolla İzmir Limanına ulaşımını sağlamak amacıyla, 1888 yılında demiryolu getirilmiştir. Bunu takip eden süreçte kent, bir Pazaryeri konumuna gelmiştir.

Ödemiş'in en önemli geliri olan meyan kökü üretiminin gerilemesine karşın, tarımda yeni arayışlara gidilmesi, ardından el tezgâhlarına dayanan küçük sanayi işletmelerinin gelişmesi ve ticaret aktivitesinin yoğunlaşmasıyla, bölge yabancıların da ilgisini çekmeye başlamıştır (Güran, 1985). Bu dönemde yabancıların ticarete bağlı altyapı yatırımlarına yönelmesi ve malların iç bölgelerden ulaşmasını kolaylaştıran İzmir-Aydın Demiryolunun yapımına başlanması ve demiryolunun Ödemiş hattının tamamlanması sonucunda, eski kervan yolları önemini büyük ölçüde yitirmiştir (Güneş, 1999).

*Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap (Çeviren: Suna Güven), 3. Baskı, İstanbul 1998, Syf. 159.

Bu kervan yollarının geliştirdiği tarihi kentler olan Tire ve Birgi, yerlerini 1867 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim bölümlenmesinin değişmesiyle havzanın yönetim merkezi olan Ödemiş'e bırakmışlardır. İzmir, 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük ticaret limanı olma özelliğini korurken, (Kasaba, Keyder, Özveren, Quataert, 1994) Ödemiş kenti de bu gelişme paralelinde, iktisadi ve sosyal dönüşümden olumlu yönde etkilenmiştir (Tekeli, 1992).

1862'de Aydın (Turgutlu) Demiryolunun Efes'e bağlanması, Selçuk, Aydın, Nazilli, Sultanhisar, Söke, Kasaba, Ödemiş, Tire ve Bayındır gibi merkezlere ulaşımı beşte dört oranında azalmasını sağlamıştır. Bu bölgelerde ulaşım gidiş-dönüş olarak bir haftayı alırken, bu demiryolu bağlantısından sonra, yalnızca iki günde tamamlanmaktaydı. Demiryolunun kente gelmesi ile çevre belde ve köylerden ürünlerin kente getirilmesi sağlanmış, bunun sonucu olarak, Ödemiş merkez konumuna gelmiştir.

Ödemiş, Küçük Menderes Ovası üzerinde bulunması ve İzmir'e demiryolu ile bağlanmasının sonucu olarak, ekonomik faaliyetini büyük ölçüde yetiştirdiği tarımsal ürünlerin ihracatına dayandırmaktaydı. Tütün ve zeytinlikler, tarımsal alanın büyük bir kısmını kaplayan incir, bölgenin en büyük gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı. 1800'lerin sonunda kent, Batı Anadolu'da birinci kalite tütün yetiştiren önemli merkezlerden biri konumuna gelmiştir.

Aydın Vilayeti Salnamesi'ne göre 1890'larda 9130 olan kasaba nüfusu, 20.yy. başlarında 10981, II. Meşrutiyet dönemi boyunca 13000 'e ulaşmıştır (1326 Senesi Aydın Vilayeti Salnamesi, 1327). Kısa sürede oldukça büyüyen kasabada hızlı nüfus artışı, gelişigüzel ve plansız yerleşimlere yol açmıştır. Bu nedenle Ödemiş'in yerleşimi parlak tarihsel gelişiminin çok gerisinde kalmıştır (Güneş, 1999).

1900'lerin başında 3517 ev, 871 dükkân, 27 han, 3 hamam, 1 zeytinyağı fabrikası, 1 un değirmeni, 1 zeytin ve üzüm sıkma işliği bulunan Ödemiş'te nüfus, 15.981'di (Altınoluk, 2006).

20. yüzyılın başlangıcından Cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemde yerel yöneticilerin ve merkezi yönetimin özverili çalışmalarına rağmen kasabanın düzenli gelişmesini sağlayacak ciddi adımlar atılmasında zorluklar yaşanmıştır. Bu sorunların başında gelen muhacir akını, eşkıyalık nedeniyle güvenli görülen kente kaçış, Ödemiş kentinde plansız yerleşime davetiye çıkarmaktaydı (Güneş, 1999).

1919–1922 yılları arasında Yunan işgalini yaşamış olan Ödemiş, savaşın getirmiş olduğu yokluk, sefalet ve yıkımı bir arada yaşamıştır. 1923 yılında Cumhuriyet ilan edildiğinde bir

Ortaçağ kasabasından farksız bir görünümde olan Ödemiş'in nüfusu 14227 olarak belirlenmişti. Kasabanın konumu; güneybatıdan, kuzey doğuya hafifçe yükselen bir arazide, Rumlar zamanında meyhaneleri ile ün yapmış ve merkezi bir çarşının yer aldığı cadde olan Meyhane Boğazı denen mihverinin çevresinde, kuzeyden başlayarak güneye doğru genişleyen bir üçgen biçimindeki alandıydı. Üçgenin tepe noktasında, 3 Eylül'de Ödemiş'i terk eden Rumların kurdukları gelişmiş mahalleler, güneye doğru taban kısmında ise yerli Türk mahalleleri yer alıyordu. Güneyde ise, İngilizlerin yaptığı klasik Demiryolu istasyon binası bulunuyordu. Terkedilmiş Rum ve Ermeni kiliselerine karşı, şehir merkezinde Büyük Cami, Küçük Cami, Yeni Cami ve Arduvanlı camileri bulunmaktaydı. Ödemiş'te ticaret merkezi, Meyhane Boğazı idi. Meyhaneciler, aşçılar, katmerciler, manifaturacılar, nalburlar, zeybek elbisesi satan dükkânlar bu caddede, nalbant, kunduracı, demirci vb. gibi küçük esnaf ise, Katırcı sokağında yer almaktaydı. Türk mahallelerinde, Türk mimarisinin güzel örneklerinden ağa konakları bulunmaktaydı. Konaklar dışındaki meskenler, kerpiç yapıli tek katli ve mimari değeri olmayan yapılardı. Rumların yaşadığı bölgelerde ise binalar düzgün, sokaklar genişti (Bengisu, 1993).

Ödemiş'te ilk büyük adımlar imar alanında kendini göstermiştir. 1923–1927 yılları arasındaki imar faaliyetleri içinde, 26 ev, 60 dükkân, iki fabrika ve bir okul bulunmaktadır (Hizmet, 1928).

Ödemiş, 1920'li yılların sonunda yetmiş bini aşkın nüfusuyla adeta dev bir merkez haline gelmişti (T.C. Devlet Yıllığı, 1929–1930). Kent, özellikle Cumhuriyet dönemi Türk Mimarlığı'nın Birinci (1908–1940) ve İkinci (1940–1950) dönemlerine ait özgün çalışmalara sahne olmuştur (Altınoluk, 2007).

Bu dönemde, yol yapımı çalışmalarında da önemli mesafeler alınmıştır. 1928 yılında Ödemiş'in İzmir, Adagide (Ovakent), Balyambolu (Beydağ), Birgi ve Keles (Kiraz) ile ulaşım bağlantısı kurulurken, köy politikasıyla köyleri birbirine bağlayan köy şebekesi 1933 yılında 300 km.ye, (Anonim, 1933) 1936 yılında 595 km.ye ulaşmıştır. Uzun yıllar deve ve merkeplerle yapılan ulaşım ve nakliye işi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren modernleşirken, çağdaş ulaşım araçları otomobil ve kamyon 1930'lu yıllarda Ödemiş caddelerinde boy göstermekteydi (Anonim, 1927).

1935'de Ödemiş kentinin nüfusu 10180 erkek ve 10552 kadın olmak üzere 20732'di.

1938 yılında Ödemiş, İstanbul, Ankara, İzmir'den sonra otomatik santrale kavuşan ilk kent

olmuştur.

Ödemiş- İzmir arasındaki toprak yol ancak 1951 yılında asfalt hale gelirken, Ödemiş Otogarı da 1954 yılında tamamlanmıştır (Sarıkaya, 1968).

Devletin demiryolunu özendirilen politikasının ardından 1 Haziran 1935 tarihinde, Aydın Demiryolları Hükümet tarafından millileştirilirken, Torbalı-Ödemiş hattının satın alınması da 1 Temmuz 1935 tarihinde, Ödemiş İstasyonunda törenlerle kutlanmıştır.

Ödemiş'in ilk kanalizasyon şebekesi Dr. Mustafa Bengisu döneminde yapılmıştır. Ödemiş'in kanalizasyon işi için Mösyö Jüber görevlendirilmiştir. Aynı dönemde, itfaiye teşkilatı için, Ödemiş'te bazı caddelere, sokaklara yangın vanaları yerleştirilmiş, bunların kullanımı için hortumlar sipariş edilmiş ve çalışmalar yapılmıştır (Bengisu, 1993).

Ödemiş'in bugünkü durumuna gelmesinin temelleri, 1927-1934 yılları arasında Belediye Başkanlığı yapan Dr. Mustafa Bengisu tarafından atılmıştır. Bengisu, ilk şehir planını Macar mühendis Scarpa' ya çizdirmiştir (Altınoluk, 1998). Yeni plana göre Ödemiş, kuzeydoğudan güneybatıya doğru gelişmekteydi. Sokak genişletmesi ile başlayan imar çalışmaları, çevre evlerin istimlakı ve geniş caddelerin açılmasıyla devam etmiştir. Kentin içindeki mezarlık kaldırılarak, bu alana Hükümet Binası, Tekel binaları ile çocuk bahçesi ve park yapılmıştır. Rum mezarlığının bulunduğu alanda, Adliye ve Jandarma binaları inşa edilmiştir (Anadolu, 1930).

Küçük Cami çevresindeki Zülamoğlu Hanı ve diğer binalar yıkılıp, meydan yapılırken, meydanın diğer bir yanına Dr. Mustafa Bengisu'nun Paris'te görüp etkilendiği hal binalarının benzeri inşa edildi. Meydanın diğer yanlarında 1800'lerde yapılmış olan Küçük Camii ve Ödemiş Arastası yer almaktaydı. Meydanın karşısındaki alan ızgara plan olarak düşünülmüş ve 1934 yılında Yeni Çarşı inşa edilmiştir (Güneş,1994).

Kent çok yönlü planlanıp, uygulanırken, peyzaj ve tarihi değerlerin korunmasına da önem verilmekteydi. Cumhuriyet döneminde Ödemiş'te çözümlenen en önemli sorunlardan biri de elektrik şebekesinin kurulması olmuştur. Osmanlı döneminde Ödemiş'te aydınlatmada uzunca yıllar gaz lambası ve fener kullanılmıştı (Güneş, 1999).

1928 yılında Emirli (Beydağ) madeninde bulunan elektrik santrali Belediye tarafından 8 bin lira karşılığında alınmıştı. Su işleri ile birlikte ihaleye çıkarılan Ödemiş'in elektrik tesisatının kurulmasını Macar Ganz Şirketi üstlenerek, 1932 yılında başladığı çalışmalarını 1934 yılında İstasyon binasını da devreye sokarak tamamlamıştır. Kentte iki transformatör binası inşa eden

şirket, içine bütün donanımı ile transformatörler konmuş ve Ödemiş köyleri elektriğe kavuşmuştur (Hüsrev, 1934). 1933 yılında elektrik abone sayısı 550 iken, 1950 yılında 2184'e ulaşmıştır (Belediyeler Yıllığı, 1950).

1938 yılında kent, Türkiye'de İstanbul, Ankara, İzmir'den sonra otomatik santrale kavuşan ilk kent olmuştur. 1944 yılında imar planı yarışması düzenlenen kentte, 1948 yılında Halkevi binası açılmış, 1949 yılında ise, Ödemiş-İstanbul telefon hattı kullanıma başlamıştır. 1986 yılında nüfusu 47.475 olan kent, 1990 yılında 51.620 nüfusa ulaşmıştır.

Ödemiş sınırlarındaki yer alan ve Ödemiş kadar önemli bir yerleşim olan Birgi ise, Küçük Menderes Irmağı'nı besleyen Birgi Çayı'nın iki kolla şehir içinde geçmesi ile "su şehri" niteliği sergilemektedir. Küçük Menderes vadisinin bu özgün yerleşimi, kimi zaman deri, ipek ipliği ve dokumacılık konularındaki üretimi ve bunların ticaretiyle en zengin şeklini bulmuş, kimi zamanlarda depremler, veba salgını, yangın ve sel baskını nedeniyle zor zamanlar yaşamıştır (Altınoluk, 2006).

Şekil 4.2 Birgi genel görünüm

Evliya Çelebi seyahatnamesinde, Birgi'den, "Kalesi Bozdağ dibinde balıksırtı gibi bir bayır üzerindedir. Evleri kiremitli olup, ikibinaltıyüz adettir. Tire'den gelirken Birgi bağ ve bahçeden hiç görülmez. Kırkyedi un değirmeni olup, inciri, narı, üzümü, ipek ipliği meşhurdur" diye bahsetmiştir.

Birgi, dünya literatürüne geçmiş Birgi Ulu Camisi, Çakırağa Konağı, Güdük Minare Mescidi gibi önemli binaların yanı sıra, doğal özellikleriyle de gündemini koruyan bir beldedir. Yerleşim 17. yüzyıla kadar medreseleriyle, vakıflarıyla, Osmanlı'nın önemli kentlerinden biri olmuştur.

1930'lu yıllardan başlayarak yapılan çalışmalarla Ödemiş, bir Osmanlı kasabası kimliğinden, bir Cumhuriyet kentine dönüşmüştür. Ödemiş'te ayrıntıdan kent ölçeğine kadar hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Verimlilik açısından dünyada üçüncü sırada gösterilen ovanın imara açılan topraklarında hızlı bir yapılaşma hareketi ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, eski kentin kullanımında da sorunlar yaşanmaktadır. Bu tablonun oluşmasındaki en önemli etkenler, imar planının içerdiği sınırlar ve nüfus artışıdır. Nüfus artışı, kendi iç dinamiği ile köyden kente göç ve başka kentlerden Ödemiş'e göçten kaynaklanmaktadır. Bu paralelde gelişen kentte bugün ekonomik, kentsel sorunlar gözlemlenmektedir.

4.2. Ödemiş Kenti'nde Fiziksel ve Sosyal Yapının Analizi

Aşırı nüfus hareketleri, yoğunlaşmaları ve yığılmaları, başta kent merkezleri olmak üzere tüm kentsel alanlarda dönüşümlere neden olmuş, kent merkezlerinde yaşayan nüfus yeni bir sosyal kimlik kazanmıştır. Bunun paralelinde işlevini yitiren yapılar, kentlerde çöküntü alanları meydana getirmiştir. Kent merkezlerindeki sanayinin işlevini yitirmesi ve sanayinin kent dışı alanlara taşınması sonucu, merkezde yaşayan nüfus, sosyal ve fiziksel problemler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu işlevsel dönüşüm, kent merkezlerini olumsuz yönde etkilemiş, kent merkezleri, hem sosyo-kültürel hem de fiziksel açılardan özgün kimliklerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır.

Önemli bir ulaşım ağı üzerinde bulunan Ödemiş yerleşmesi, aynı zamanda ülkemizin önemli ovalarından birisi üzerinde yer alan bir ova yerleşmesidir. Ödemiş yerleşmesinin süreç içinde, özellikle 1980'li yıllardan itibaren artan kentleşme eğilimleri ile birlikte toplu konut ve kooperatifleşmeye yönelik yeni yasal düzenlemeler ile birlikte, içinde bulunduğu konum ve koşulları olumsuz bir biçimde etkileyecek şekilde özellikle kuzey ve kuzeydoğu yönünde verimli tarım alanları üzerinde yayılmaya, gelişmeye başladığı görülmektedir (Kılıç, 2006).

Ödemiş'te geliştirilecek kentsel yenileme projelerinin kentin dinamikleri ile olan ilişkilerini kurgulayabilmek için, kentin fiziksel ve sosyal yapısının irdelenmesi gerekmektedir. Ödemiş kentinde sosyo – ekonomik ve fiziksel bir değişim yaşandığı gözlemlenmektedir. Ödemiş kenti mekânsal yapısında önemli değişikliklerin meydana gelmesinde sanayi faaliyetleri önemli bir yere sahiptir. Kentin içinde önceleri yoğun yerleşme alanı olmayan yerlerde kurulmuş endüstri yapılarının bir kısmı zaman içinde kapanmış, kimi de faaliyetlerini sınırlı olarak sürdürmektedirler. Yeterince kullanılmayan bu yapılar ve endüstriyel alanların yakın çevresiyle bütünleştirilmesi, bölgenin sosyal ve kültürel yapısını destekleyen mekanlar dizisi olarak biçimlendirilmesi, kentin gelişimi açısından gerekliliktir.

olarak kabul edilebilir.

Ödemiş'in Tire üzerinden İzmir-Aydın, Kiraz üzerinden Sarıgöl-Denizli, Bozdağ üzerinden ise İzmir-Ankara Karayolu'na bağlantısı bulunmaktadır. Ödemiş-İzmir karayolu ile bir düğüm noktası olan İzmir'e ulaşılmaktadır. Kara-deniz bağlantısı da bu yolla sağlanmaktadır.

Kentin, karayolu dışında, demiryolu ulaşım da bulunmaktadır. 1888 yılında işletmeye açılan demiryolu, Ödemiş'le İzmir'i birbirine bağlamaktadır. Bu hat 110 km. olup, Ödemiş'ten Tire'ye, Tire'den Torbalı'ya buradan da İzmir'e ulaşmaktadır.

İlçe merkezini çevredeki yerleşim birimlerine bağlayan yolların gelişmişliği yanında, kentteki cadde ve sokaklar modern ve düzenli bir görünüme kavuşmuştur.

Sosyal Yapı

Yapılan araştırma ve gözlemler ile Ödemiş kentinde bölgenin kullanıcılarının sosyal yapısı, aile, meslek, yaş grubu gibi özellikleri analiz edilmiş, bölgenin gelecek kullanımına ilişkin altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Nüfus Durumu:

Küçük Menderes Havzası'nda Ödemiş'in nüfusu incelendiğinde, en yüksek şehir ve köy nüfusuna sahip ilçenin Ödemiş olduğu gözlemlenmektedir. Kent nüfusunun 10 yıllık periyoda artmasına karşın, köy nüfusunda %10'luk azalma olmuştur. Bunun en önemli sebebi, genç nüfusun kente göçü olarak gösterilmektedir. Ödemiş'te iş alanlarının genişlemesi ve yeni iş imkânlarının yaratılması kent nüfusunun artmasında etkili olmuştur (İzmir Strateji Planı, 2003).

Ödemiş ilçesi'nde 12 yaş üzeri iş gücü durumu analiz edildiğinde, iş gücü sayısının 19.414 olduğu ve toplam nüfusa oranının %38.33 olduğu görülmektedir. Bu paralelde istihdam edilen işgücü 16.922 iken, toplam nüfusa oranı %33.41, toplam iş gücüne oranı ise, %87.16'dır. İlçede, 2492 işsiz bulunurken, bunun toplam nüfusa oranı %4.92, toplam iş gücüne oranı % 12.84'dür (İzmir Stratejik Planı, 1996).

Ödemiş'te istihdam edilen nüfusun 3329'u hizmetler sektöründe, 2060'ı servis sektöründe, 2782'si tarım alanında, 6101'i ise sanayi sektöründe bulunmaktadır.

Ödemiş kentinin günümüze kadar olan nüfus hareketi genel çerçevede incelendiğinde kimlik değişiminin belirgin olduğu gözlemlenmektedir. 1831 nüfus sayımında Ödemiş'in nüfusu 9517

olarak belirlenmiş, bunun 8358'i Müslüman, 832'si Reaya, 336'ısı Ermenilerden oluşmuştur.

Çizelge.4.1 Ödemiş kenti yıllara göre karşılaştırmalı nüfus durumu

YIL	NÜFUS
1893	58.680
1895	60.513
1901	63.980
1927	76.122
1935	88.612
1940	93.656
1945	79.688
1950	87.586
1955	93.327
1960	104.274
1965	112.902
1970	117.842
1980	128.761
1985	121.103
1990	124.968
1997	123.980

1893'te 29562 erkek, 29118 kadın nüfus bulunmaktaydı. 1927 yılında 76122 olan nüfus, 1990 yılında 124.968'e ulaşmıştır (Koçoğlu, 1998).

Nüfusun en yoğun olduğu alanlar sırasıyla, Ödemiş İlçe Merkezi, Birgi, Kaymakçı, Çaylı, Ovakent, Bademiye, Kayaköy ve Konaklı'dır.

Sosyal Kaynaklar:

Ödemiş'te sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve radyolar, TV ve 4 yerel gazete kentin sosyal kalkınmasında etkin rol oynamaktadır (Altınoluk, 2006).

İlçede 14 adet sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar; Türk Hava Kurumu, Kızılay Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği, Muhtarlar Derneği, Yardım Sevenler Derneği, Sanat Severler Derneği, Ödemiş Genç İşadamları Derneği, Genç Ufuklar Derneği, Halk Evi, Çekül Vakfı, Ödemiş Eğitim Vakfı, Çevre Vakfı, Sağlık Vakfı ve Hadimi Eğitim Vakfı'dır. Bununla birlikte ilçede 21 adet meslek odası bulunmaktadır (Altınoluk, 2006).

Kentte, 1 adet cep sineması, panel ve konferans amaçlı da kullanılabilen 2 adet Kültür Evi ve 1 adet Şehir Salonu, 1 adet resim sergisi salonu bulunmaktadır.

Eğitim:

Ödemiş'te yüksek öğretim kurumu olarak Ege Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu ve Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

Ödemiş merkezinde, okul kütüphaneleri dışında, 15.000 kitap kapasiteli Belediye Kütüphanesi ile 20.000 kitap kapasiteli Halk Kütüphanesi bulunmaktadır. Günümüzde, işlevini sürdüren 8 özel dershanede toplam 2514 öğrenci öğrenim görmektedir.

Ödemiş ve beldelerinde 10 lise, 1 Mesleki Eğitim Merkezi bulunmakta ve bunlarda toplam 5185 öğrenci öğretimlerini sürdürmektedir. Toplam 448 yatak kapasiteli 4 özel öğrenci yurdu bulunmaktadır (Altınoluk, 2006).

Spor Alanları:

Kentte bulunan Saraçoğlu Stadyumu 7500 seyirci kapasitesine sahip olup, atletizm pistini de içermektedir. İlk Kurşun Kapalı Spor Salonu ve yüzme havuzu Ödemiş kentine spor olanağı sağlamasının dışında, sosyal yaşama da hareket kazandırmaktadır.

4.3. Ödemiş Kenti'nin Potansiyelleri

Küçük Menderes Havzası, eski çağlardan itibaren uygarlık, sanat ve üretim konularında öncü olmuştur. "Asya" isminin ilk kez Küçük Menderes Havzası'ndaki topraklar için kullanıldığı, daha sonra Batı Anadolu, Anadolu ve sonunda bütün kıtanın ismi olduğu bilinmektedir.

Batı Anadolu'daki bu havzanın önemli kenti Ödemiş, İzmir'in en büyük ilçesidir. Ödemiş tarihsel-kültürel açılardan odak noktası konumundadır. Havzanın yer aldığı coğrafya, günümüzde de doğal, yapısal, kültürel zenginliklere sahiptir. Bu bölgeyi oluşturan kentlerin dokusu, anıtsal yapılardan ve tipolojik olarak geniş bir yelpazeyi içeren binalardan oluşur

Küçük Menderes Havzası'nın en önemli kenti olan Ödemiş, İzmir'in en büyük ilçesidir. Ödemiş, tarihsel ve kültürel açılardan odak noktası konumundadır. Havzanın yer aldığı doğal zenginliklerle oluşmuş coğrafyada konumlanan Ödemiş, sahip olduğu kentsel doku ve mimari ile çekim merkezi oluşturmaktadır.

Kentin sahip olduğu potansiyeller:

- Ödemiş kentinin sahip olduğu potansiyellerden en önemlisi, kentin tarih, arkeoloji ve mimarlık açısından zengin bir yapıya sahip olmasıdır. Ephesos, Sardes, Aphrodisias antik kentlerinin oluşturduğu üçgenin içinde kalan Ödemiş, kış, doğa ve kültür turizmi

için çeşitli olanaklara sahiptir. Kent merkezinden 5 km. uzaklıktaki Hypaipa ise, Eskiçağda dokumaları ile ünlenmiş, Arakhne mitolojisi ile ismini bütün dünyaya duyurmuştur.

- Ödemiş'in yüzölçümü 107.900 hektardır. Kent topraklarının % 36'sı tarım arazisidir. Kentin oldukça verimli topraklara sahip olması, tarım açısından zengin potansiyele sahip olmasını sağlamıştır. Kentte, patates, incir, zeytin, kestane, yaş sebze ve meyve yetiştirilmekte, yurtiçi ve yurtdışına pazarlanmaktadır. Türkiye genelindeki meyve fidanlarının % 55'i ise, Bademli'de üretilmektedir. Ayrıca, Ödemiş kenti seracılık ve süs bitkisi yetiştiriciliği konusunda da gelişme göstermektedir.
- Ödemiş; gerek Küçük Menderes Havzası'ndaki merkezi konumu, gerekse ve Ege Bölgesi'nin sanayi yapısını sergilemesi nedeniyle, kentsel ölçekte incelemeye değer bir potansiyel oluşturmaktadır.
- Kent merkezinin büyümesi ve sanayinin kent dışına taşınması sonucu işlevini yitiren ve değerlendirilmeye açık endüstriyel miras potansiyeline sahiptir. Yeterince kullanılmayan bu yapılar ve endüstriyel alanların yakın çevresiyle bütünleştirilmesi, bölgenin sosyal ve kültürel yapısını destekleyen mekânlar dizisi olarak biçimlendirilmesi, kentin gelişimi açısından gerekliliktir.
- Ödemiş'te gerçekleşmesi planlanan Organize Sanayi Bölgesi, bir potansiyel arz etmekle birlikte, yerleşim alanının sanayi ve ticaret açısından gelişmesini sağlayacaktır.
- Ödemiş'te Bozdağ, önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır.
- Tarihteki önemli yollardan Susa yolu yakınında konumlanmış olan kentin, en önemli beldelerinden olan 8 km. uzaklıktaki Birgi, tarihte başkentlik yapmış bir yerleşim olmuştur. Birgi yerleşimi, sahip olduğu özgün kentleşme dokusu ve tarihsel-mimari kimliği ile değerlendirilmeye açık bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır. Birgi'de büyük ölçüde özgünlüğünü koruyan kent dokusunda Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin seçkin örnekleri, 18. ve 19. yüzyıl sivil mimarlık yapılarının oluşturduğu kültürel birikim ve mimari çevre zenginliği ile doğal çevre güzellikleri yörede çok önemli düzeyde potansiyel yaratmaktadır. Birgi, 1994 yılında inanç turizmi kapsamına alınmıştır. Çakırağa Konağı, İmam-ı Birgivi Medresesi, Sultan Şah Türbesi görülmeye değer eserlerdendir.

- Ödemiş'in sahip olduğu 1200 işyerine sahip küçük sanayi sitesi ile sanayide gelişme potansiyeli oluşmaktadır. Ayrıca kentsel alandaki, sanayi yapılarının çevresel etkilerinin de önlenmesi sağlanmaktadır.
- Kentte, Kayaköy, Bademli, Kaymakçı, Çaylı, Ovakent ve Konaklı tarımsal potansiyele sahipken, Birgi ve Bozdağ ise turizm alanında zengin kaynaklara sahiptir.

Yapı stoku açısından endüstriyel miras alanlarının, mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi ve kentsel donatılarla geliştirilmesi sonucunda oluşturulan kentsel yenileme programları, bölgeyi çekim alanı haline dönüştürmektedir. Bir başka bakış açısıyla, endüstriyel mirasa sahip Ödemiş kentinin, kimliğini vurgulayan sanayi işlevinin bir avantaj olarak değerlendirilip, yenileme alanlarının bu paralelde düzenlenmesi doğru kentsel yenileme yaklaşımları olacaktır.

4.4. Kentin Gelişme Stratejileri

Stratejik planlama, kent ölçeğinde uzun dönem hedefleri geliştirilmesi ve vizyon belirlenmesi ve bunların kentsel alanlara uygulanması çalışmalarını içermektedir. Yenileme alanı kapsamındaki kentin, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde oluşturduğu stratejik gelişme planlarının analiz edilmesi, yenileme kapsamında kentin kimliğine ve gereksinmelerine uygun yaklaşımların geliştirilmesi öncelikli çalışmaları içermektedir. Bölgede geliştirilecek kentsel yenileme çalışmasının, bölgenin gelişme stratejileri ile uyumu, katılımcı, esnek, sosyal, kültürel, kentsel ve ekonomik kentsel gelişmenin oluşmasına olanak sağlamaktadır.

Ödemiş'in gelişme stratejileri ile ilgili olarak, İzmir Ticaret Odası'nın 2003–2012 yıllarını kapsayan stratejik raporları kente ilişkin vizyon geliştirilmesini sağlamaktadır. Ege Bölgesi'nde en önemli konumda bulunan İzmir'in, tüm ilçeleriyle kapsamlı olarak değerlendirildiği raporda, Küçük Menderes Havzası'nın kara kesiminde yer alan Ödemiş'in 2013 yılına kadar gelişme stratejileri öngörülmektedir.

Buna göre;

- Stratejik alt yörelere yeni işlevler paralelinde roller verilmesi ve yatırım öncelikleri bu işlevlere göre tanımlanması,
- Alt yörelerde yer alan mevcut ikinci konut stoklarının, bu yöreler için işlevlere uygun olarak diğer kullanım biçimlerine teşvik edilmesi yönünde çalışmaların yapılması,

- Mevcut organize sanayi bölgelerinde tam kapasite elde edilinceye kadar kısa vadede ve dönem içinde yeni organize sanayi bölgelerinin açılmaması,
- Nüfusun gereksinimlerine uygun olarak, sürekli ve yeterli düzeyde sosyal alt yapı hizmetlerinin sağlanması,
- Demiryolları için hazırlanacak ana planda Ödemiş hattının yöresel bir demiryolu sisteminin parçası durumuna getirilmesi,
- Mevcut arkeolojik envantere uygun olarak müzelerendirme ve sergilendirme kapasitesinin artırılması,
- Bozdağ kayak merkezinin kurulması ve turizm kapasitesini karşılayacak büyüklükte bir konaklama tesisinin yapılması,

olarak öngörülmüştür. Bu paralelde Ödemiş kentinde,

- İnanç turizmi açısından Birgi'nin öneminin geliştirilmesi ve turizm odağı yaratılması,
- Tarihsel açıdan sahip olduğu potansiyel ve endüstri mirasının değerlendirilmesi,
- Kentteki mevcut yüksek okul ve genç nüfus dikkate alınarak, bölgenin bilgi ve eğitim odaklı bir strateji geliştirmesi, bölgenin gelişmesine olanak sağlayacaktır.

Çizelge.4.2 Ödemiş kenti için 2013 yılına kadar oluşturulmuş nüfus öngörüsü
(İzmir Stratejik Plan, 2003)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ÖDEMiŞ	129.262	129.597	129.934	130.272	130.610	130.950	131.290	131.631	131.973	132.316	132.660

Ödemiş kenti'nin 2013 yılına kadar yapılan nüfus öngörüsü analiz edildiğinde, kentin nüfusunun 132.660 olacağı tahmin edilmektedir. Bu kapsamda gelişecek kentin biçimlendirilmesinde, kentin sosyal ve kültürel açıdan gelişmesini sağlayacak, tüm halkın katılımıyla ve alanın kimliğine uygun bütüncül planlama yaklaşımları geliştirilmesi, kente vizyon kazandıracak ve değerlendirilmesini sağlayacaktır.

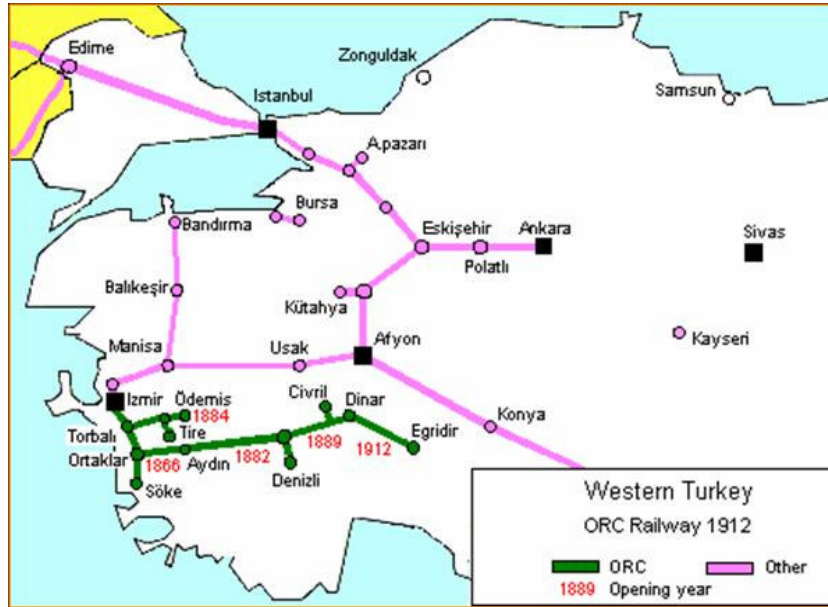
4.5. Ödemiş Kenti'nde Endüstriyel Gelişiminin Analizi

Ödemiş; gerek Küçük Menderes Havzası'ndaki merkezi konumu, gerekse ve Ege Bölgesi'nin sanayi yapısını sergilemesi nedeniyle, kentsel gelişim açısından incelenmeye değer bir örnek oluşturmaktadır. Ödemiş'teki sanayi faaliyetleri, tarımsal hammaddelere dayalı olarak gelişmiştir. Sanayi faaliyetleri için gerekli olan hammaddeler kentte mevcuttur. Tarımsal hammaddelerin bozulabilme özellikleri nedeniyle, değerlendirilebilmeleri amacıyla sanayi gelişmiştir. Ayrıca, İzmir iline olan ulaşım imkânları pazarlama için uygun bir ortam hazırlamıştır.

İlçede yer alan endüstri yapıları, Ege Bölgesi'ndeki sanayileşmeye ilişkin veriler sunmaktadır. Ödemiş kentinde endüstriyel gelişim, dönemler kapsamında incelenmiştir.

4.5.1. 19. YY. Endüstri Durumu

Ödemiş'in gelişimini hızlandıran en önemli faktör, 1888 yılında İzmir-Aydın demiryolunun yapılmasıdır. Aydın-Ödemiş hattı 214 km. uzunluğundadır ve "Oriental Railway Company" tarafından 1890'da tamamlanmıştır. Dinar ve Ödemiş hattının inşası için Aydın demiryolu şirketinin Londra'daki merkezinden 1.100 bin sterlin'lik ödenek ayrılmıştır (Hizmet Gazetesi, s.166, 1888). İlk bir ay içerisinde, Ödemiş hattının 10km.'lik kısmı yapılmıştır (Hizmet Gazetesi, s.174, 1888). Bu gelişmenin sonucunda, çevre belde ve köylerdeki ürünlerin kente ulaşması kolaylaşmış, Ödemiş bir Pazar konumuna gelmiştir.

Şekil 4.4.Ödemiş kenti demiryolu bağlantıları (1912) *Drawing JP Charrey*

Ödemiş sanayi, tarımsal ürünlere paralel olarak gelişme göstermiştir. Batı Anadolu ekonomisinin 19. yüzyılın sonuna doğru ihracat ve iç pazar sektörleri olmak üzere ikiye bölüdüğü gözlemlenmektedir. İhracat sektörüne, naklieden önce, pek az işlenmeyi gerektiren bir grup mal egemendi; buna karşılık, iç pazar sektöründe yer alan sanayi kuruluşları temelde tüketim mallarına yönelik üretim yapıyordu (Kasaba, 1994).

Bu gelişme sürecinde, ilçedeki geleneksel iş kollarından biri dericilikti. 1884'de İzmir Sancağı'ndaki 62 adet debbağhanenin 17 adeti Ödemiş'te bulunmaktaydı. Debbağhanelerde, ilkel yöntemlerle yarı işlenmiş hale getirilen deriler Avrupa'ya ihraç edilir ve orada işlendikten sonra büyük fiyat farkıyla geri dönerdi. Batı Anadolu ormanlarında bol miktarda yetişen ve içerdiği tanin maddesi nedeniyle derinin işlenmesinde kullanılan palamut, bölgenin ihraç ürünleri arasında ilk sırayı almaktaydı (Aydın Vilayeti Salnamesi, 1884).

1896 yılında Ödemiş'in kuzeyinde on dakika mesafede Davidyan biraderlere ait bir zeytinyağı imalathanesi bulunmaktaydı (Ahenk, 1896). Bu fabrikanın dışında, Ödemiş'te zeytinyağı üretimi uzun yıllar tasirhanelerde yapılmaktaydı.

Ayrıca, Ödemiş'te 19. yüzyıl sonunda, çarşaflık saf ipek kumaşlar ile altın işlemeli karışık ipekli kumaşlar üretilmekteydi. Aynı kumaştan yatak örtüleri de yapılıyordu (Quartaert, 1999). 19. yüzyıl boyunca Avrupa'nın fabrika ürünleri karşısında Ege bölgesinde dokuma üretimi gelişmişti. Ödemiş ise, ipekli dokumada uzmanlaşmıştı (Martal, 1999).

Ayrıca Ödemiş'teki en eski imalat kollarından biri de urgancılıktır. 19. yüzyıl ortalarında Ödemiş'in sosyo-ekonomik durumunu araştıran Tevfik Güran, 1844 yılında ilçenin %14'ünün urgancılıkla uğraşmakta olduğunu ve bunların önemli bir gelire sahip olduğunu kaydetmektedir (Güneş, 1997).

19. yüzyılın sonunda İzmir ve ilçeleri sanayi kuruluşları yönünden yetersiz görülmekte, fakat buna rağmen imparatorluğun tümüne oranla en çok sanayileşmiş kentlerden biri görünümünü sergilemektedir. Bu dönemde, sanayi kuruluşlarında yabancıların ve azınlıkların hâkim oldukları görülmektedir (Barbaros, 1995).

4.5.2. 20. YY. Başında Endüstri Durumu

Ödemiş'in eski kent merkezi, üç anıtsal caminin; Küçük Camii (1811), Büyük Camii (1854) ve Yeni Cami (1912) ile sınırlanmış olan alan olarak tanımlanmaktadır (Altınoluk, 2006).

1900 yılında Ödemiş'te 3517 ev, 871 dükkân, 27 han, 3 hamam, 1 zeytinyağı fabrikası, 1 un

değirmeni, 1 zeytin ve üzüm sıkma işliğı bulunmaktaydı. 1904'de kasabanın nüfusu 15.981'di.

1902 ve 1904 yılında Rumlar tarafından iki zeytinyağı fabrikası kurulmuştu. (Güneş,1997)

1916 yılında Ödemiş'te 550 bin kilo kendir üretimi yapılırken, 750 çıkırıktta 150 bin kilo urgan ihraç edilmekteydi (Anonim, 1926).

1919 yılında Ödemiş'te 6 kiremithane, 2 zeytinyağı fabrikası, 100 ilkel şartlarda yağ çıkarılan yağhane, 123 su değirmeni, kırsala yayılmış 750 urgan imalinde kullanılan el tezgahı ve çok sayıda ipek kozası imalathanesi bulunmaktaydı (Aydın Vilayeti, Mebani-yi İstatistiğı, 1335).

1922'de Dal pazarında Karagözoğlu Hüseyin Bey'e ait fabrikada, yılda 615 kg tahin, 641 kg helva, 128 kg susam yağı üretilirken, Meşrutiyet caddesinde yer alan Karagözoğlu Ethem Bey'e ait fabrikada: yılda 384 kg tahin, 1282 kg helva, 40 kg susam yağı üretilmekteydi.

4.5.3. Cumhuriyet Döneminde Endüstri Durumu

İzmir Vilayeti 1923 senesi istatistiğinde belirtilen sanayi kuruluşlarından Ödemiş'te su gücü ile çalışan 81 un değirmeni bulunmaktaydı (İzmir Vilayeti İstatistiğı, 1923).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ödemiş'te, 8 adet zeytinyağı fabrikası, 5 adet un fabrikası ve değirmeni, 1 adet gazoz fabrikası, 2 susam yağı fabrikası bulunmakta ve bu dönemde, ortalama bir milyon kg. zeytinyağı üretilmekteydi. Ayrıca bu dönemde üç mensucat imalathanesi faaliyet gösterirken, halkın kendi ihtiyaçlarını karşılayacağı şekilde basit el tezgâhlarıyla pamuk ipliğinden beyaz bezler dokunmaktaydı.

1924 yılında zirai aletler imal eden bir fabrika Ali Efendioğlu Mehmet Cemal Bey tarafından kurulmuştu. 6 işçi çalışan fabrikada susamyağı da üretilmekteydi (Güneş, 1997).

1927'de Ödemiş'te 15 zeytinyağı işliğı, el tezgâhlarına dayalı ipek mensucatu (mendil, eşarp kumaşlar) dokuma bez ve peştamal imali, Ödemiş'in eski bir sanatı olan ve eski usul çarklarla yapılan urgancılık bulunmaktaydı. Aynı yıl ilçede, Buldanlı Haşim Efendi'nin ipek mensucat imalathanesi kurulmuş ve 1928 yılında kapanmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinin ekonomik yapısı, 1930'ların başına kadar pazar için tarımsal üretime ve bu ürünlerin pazarlaması için uğraşan ticarete dayanmaktaydı (Keyder, 1993).

1931 yılında modern anlamda kendir üretimine yönelmek ve kendir üreticilerini bir çatı altında toplamak amacıyla, Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı tarafından (Ödemiş Urgancılar

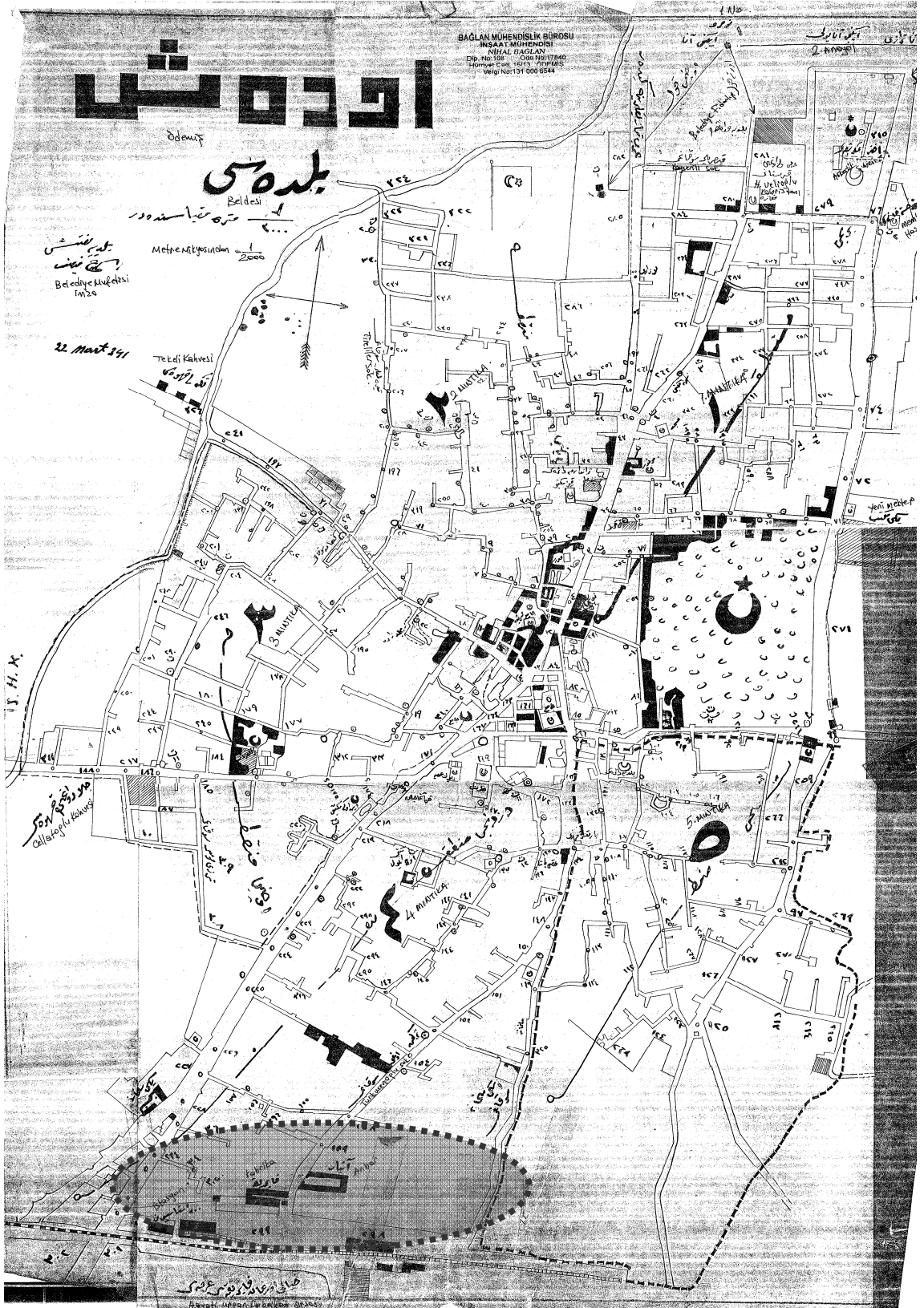
Kooperatifi) kurulmuş ve kooperatif 1931 yılında kendir elyafı ayırmaya yarayan bir makineyi Ödemiş'e getirmiştir (Yeni Asır, 1931).

1935 yılında, 7 adet tahin ve un imalathanesi bulunmaktaydı.

1936 yılında ilçede mezbaha, soğuk hava deposu ve buz fabrikaları kurulmuştur.

Ödemiş'te, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ikinci kez kent imar planının yapıldığı 1944'lere kadar kent bazında büyük bir altyapı oluşturulmuştur.

Cumhuriyet döneminde, sanayi gelişiminin dışında kentleşmeye ilişkin çabalar da gösterilmiştir. Ödemiş Kenti'nin gelişmesinde çok yönlü oluşturulmuş "kent omurgası" niteliğindeki çalışmaların yanı sıra, peyzaj ve tarih değerlerine de özen gösterilmiştir. Ödemiş'te su ve elektrik getirilmesinin simgesi olarak Fransız bir mimara, "havuzlu park" projesi yaptırılmıştır.

Şekil 4.5 Ödemiş Hicri 1341 - Miladi 1923 Kent Planı – Kentin beş mntukaya ayrıldığı ve fabrika yapılarının istasyon çevresinde az sayıda konumlandığı görülmektedir.

4.5.4. 20.YY. İkinci Yarısında Endüstri Durumu

Ödemiş kentindeki 20.yüzyılın ikinci yarısındaki endüstri durumunu anlayabilmek için, bu dönemdeki kentleşmeye ilişkin çalışmaları irdelemek gerekmektedir. Ödemiş'in kentleşme sürecindeki en önemli hareketi 1940'lı yıllarda gerçekleşmiştir. II. Ulusal Mimarlık Dönemi olarak nitelendirilen bu dönemdeki en önemli girişim, 1944 yılında Belediye Başkanı Mutahhar Başoğlu'nun döneminde şehir planının yarışmaya çıkarılmasıdır.

Yarışmacılardan, Ödemiş'in banliyösü olan Ahrandı bölgesinin planlanma kapsamına alınması istenmiştir. Jüri başkanının Başbakan Şükrü Saraçoğlu olduğu yarışmada, İzmir valisi, Ödemiş Belediye Başkanı, Mimarlık Birliği Temsilcisi, Mühendisler Birliği Temsilcisi ve bürokratların yanı sıra, Nazilerden Türkiye'ye sığınan dört şehircilik uzmanı da jüri üyesi olarak bulunmaktaydı. Şehircilik uzmanı olan bu jüri üyeleri ise, İstanbul Belediyesi imar danışmanı Henry Prost, teknik öğretim müsteşarlığında danışman Paul Bonatz, Siyasal Bilgiler Okulu'ndan, sonraki yıllar Berlin Belediye Başkanı olan Ernst Reuter ve Bayındırlık Bakanlığı şehircilik uzmanı Gustav Oelsner'dir. Jüri 24 Kasım 1944'te toplanmıştır (Anonim, 1945).

13 projenin katıldığı yarışmada birincilik ödülüne layık proje bulunamamış, iki adet ikinci ve iki adet üçüncü seçilmiştir. İkincilik ödülü sahibi Kemal Ahmet Aru, Orhan Safa, Celile Berk ile Sema Yönder, İzzet Aydınoglu almıştır. Kemal Ahmet Aru ekibi, jürinin önerilerini dikkate alarak projelerini yeniden hazırlamışlardır (Jüri Raporu, 1944).

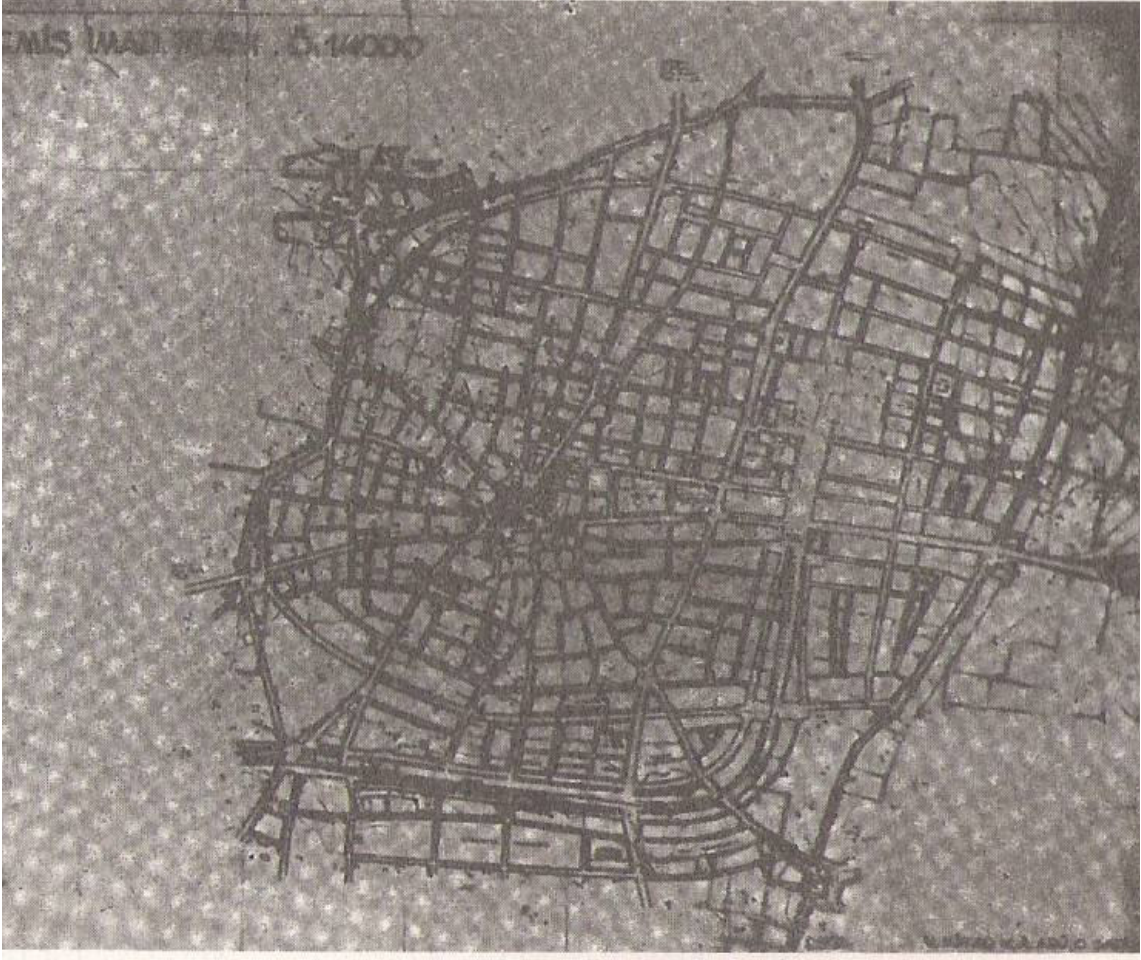
Jüri raporunda,

- Ödemiş'in mütevazı bir şehir olarak kalacağı ve burada anıtsal binaları öneren tekliflerin uygun olmayacağı,
- Çevre yollarının fazla dışarıdan geçirilmesi gerekli olmadığı,
- Devamlı olan deve ile nakliyatın şehir merkezini rahatsız etmeyecek şekilde demiryolu paralelindeki çevre yoluna kaydırılması gerektiği

önerilmiştir (Anonim,1945).

Ayrıca jüri raporunda, tabiatın bahsettiği tüm güzellikler içinde ve tarihi değer de taşıyan Birgi'nin, bu niteliklerinin yeterince vurgulanmadığı ve değerlendirilmediği ifade edilmiştir (Anonim, 1944).

Bu imar planının uygulanmasıyla Ödemiş'in bugünkü fiziksel yapısı, az değişikliklerle gerçekleşmiştir.

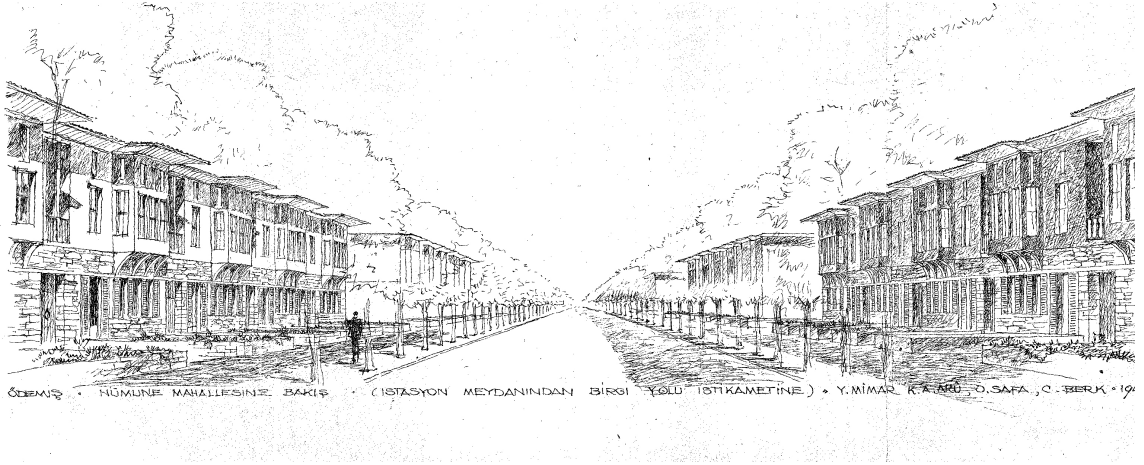
Şekil 4.6 Kemal Ahmet Aru, Celile Berk ve Orhan Safa tarafından hazırlanan
“Ödemiş Nazım Planı”

Jürinin önerileri dikkate alınarak yeniden hazırlanan Kemal Ahmet Aru, O. Safa, C. Berk projesinde; 1940 yılında 20.432 kişi olan Ödemiş nüfusu, planlama çalışmalarında 1995 yılı için 32.690 kişi öngörülmüştür. Yeşil alanlara önem verilmiş ve 13 yeşil alan belirlenmiş, yolların ağaçlandırılması istenmiştir.

Revize edilen proje ile Ödemiş beş bölgeye ayrılarak planlanmıştır (K.Aru, O.Safa, C.Berk, 1947).

1. Bölge: Ulus Meydanı, Yeni Cami arasında kalan alanın, şehir merkezi ve resmi binalar bölgesi olarak,
2. Bölge: Büyük Cami, Küçük Cami ve Yeni Cami'nin sınırladığı alanın, ticaret bölgesi,
3. Bölge: Nakliyatın şehir içinde yer almaması amacıyla istasyon çevresi sanayi bölgesi olarak düşünülmüştür.

4. Bölge: Konut bölgesi olarak, eski şehir kısmı ve gelişim alanı olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Yeni istasyon çevresi odak olmak üzere istasyonun doğu ve kuzeydoğusunda yeni mahalleler öneriliyordu. Sanayi bölgesine yakın alanlar, işçi mahallesi olarak planlanmıştır.
5. Bölge: İstasyondan Bozdağlar'a doğru kuzey-güney bandı, spor ve kültür-sanat bölgesi olarak planlanmıştı. Bu bantta kitap sarayı, sergi evi, müze, tiyatro, sinema, spor, resmigeçit alanı, tenis sahaları gibi kültür, sanat ve spor alanları öneriliyordu. Ödemiş'in birinci derecedeki caddeleri, Ödemiş'i Birgi'ye bağlayan şehir içi yolu, Saraçoğlu, İsmet Paşa, Gazi-Yayla ve eski istasyon caddeleri olarak belirlenmiş, bu caddeler için projede genişletme çalışmaları öngörülmüştü. Projede Hükümet, Belediye ve İstasyon adlarıyla üç önemli meydan da önerilmiştir.

Şekil 4.7 Ödemiş-Birgi yolu için öneri proje kapsamında Arû, Safa ve Berk tarafından oluşturulan ekibin hazırlamış olduğu, II. Ulusal Mimarlık dönemini yansıtan çalışma

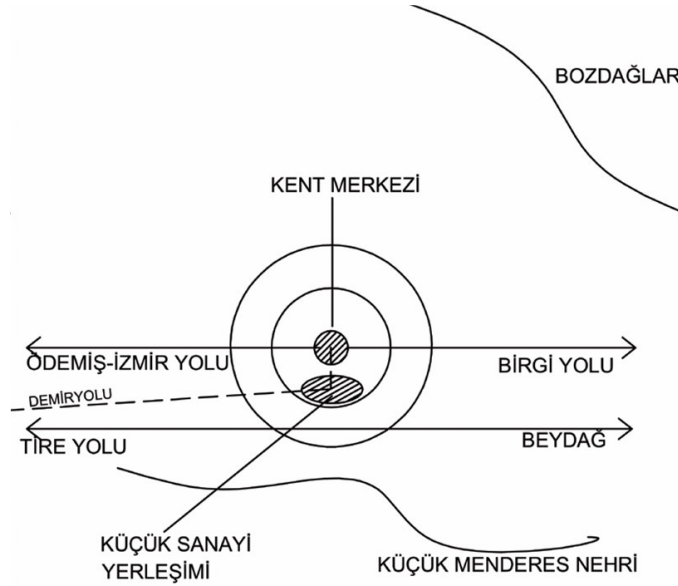
Beş yıllık çalışma ve imar planı ve uygulama programı, 1947 yılında Belediye Meclisi'ne sunulmuş, 1948 yılında Ödemiş Belediyesi istimlâk işlerine başlamıştır. İlk etapta 95.000 lira harcanmıştır (Yeni Asır, 1947).

1947 yılında hazırlanan yeni planda küçük bir değişikli yapılarak 30.000m² alana sahip Cumhuriyet Meydanı oluşturulmuştur (Yeni Asır, 1947).

1949 yılından itibaren imar planının genel hatlarına ve şehircilik karakterine dokunulmadan halk lehine bazı düzenlemelere gidilmiştir (Anadolu, 1949).

1950 yılında yapılan belediye seçimlerini DP kazanmıştır. Geçmişte Halk Partili belediyelerin izledikleri politikaların terk edileceğinin ilk işaretleri bu yılda verilmiş, İnönü ve Saraçoğlu Caddeleri'nin isimleri değiştirilirken, Gazi Caddesi'ndeki park yıktırılmıştır (Anadolu, 1950).

Bu paralelde endüstrinin gelişimi olarak ise 1942’de Ödemiş Dokumacılar Kooperatif Şirketi kurulmuştur. Bunu izleyen süreçte Ödemiş, Batı Anadolu’nun en ileri ipek üretim merkezine dönüşmüştür.

Şekil 4.8 Ödemiş kentinde 1950’lerdeki endüstri alanları – kent ilişkisi

1945 yılında, ilçe dahilinde 5 zeytinyağı fabrikası mevcut olup, bunlardan birinde yirmi amele çalışmakta ve diğerleri kullanılmaz halde bulunmaktadır. Bunun dışında, çeşitli bölgelerde 22 yağhane bulunmaktadır. İlçede elektrikle çalışan 5, su ile çalışan 88 değirmen bulunmaktaydı. Bu değirmenlerde öğütülen un miktarı 45000 ton civarındadır. Dörder işçi ile çalışan üç adet tahin ve susam fabrikası bulunmaktaydı. Yılda, 100–150 ton tahin ve helva üretilmekteydi. İki tabakhane bulunmakta, bunlar dörder işçi ile çalışmakta ve yılda 20 ton kadar işlenmiş deri elde edilmektedir (Dural, 2004).

1944 yılında Ödemiş İstasyon Bölgesinde, Gazoz Fabrikası, Mezbaha, Hayvan Pazarı, 3 adet zeytinyağı fabrikası, Dökümhane, İncir Tarım Satış Kooperatifi, İstasyon Binası ve ambar yapıları bulunmaktaydı (Şekil 4.9).

1956 yılında ilçede 5 zeytinyağı fabrikası, 22 yağhane ile pulluk ve benzeri tarım aletleri yapan imalathaneler bulunmaktaydı.

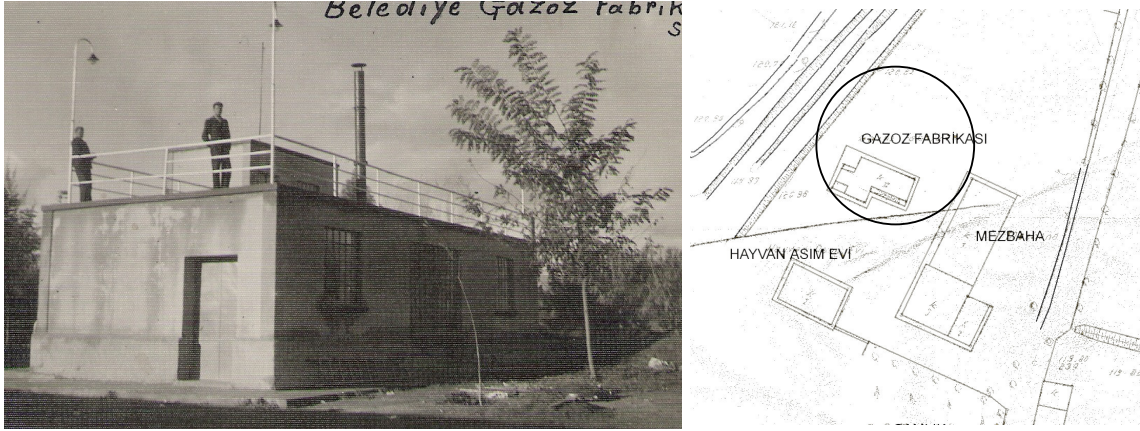

Şekil 4.9 Ödemiş 1944 yılında istasyon çevresindeki endüstri yapıları

Ödemiş’de Günümüze Ulaşamayan Endüstri Yapılarından Örnekler

Gazoz Fabrikası

1930’lu yılların başında Gazozcu Mustafa Bey’in Sebze Halinde (Kasaphane) açtığı bir dükkânda imal ederek Ödemiş’e tanıttığı gazoz, ilkel sayılabilecek bir teknikle göz kararı ölçülendirilerek üretilmekteydi. Gazoz, şişelere el ile doldurulmakta ve şişelerin ağzı mantarla kapatılmaktaydı. Bir şişe gazozun perakende fiyatı 5 kuruş idi. Ödemiş halkı gazozu tanıdıktan sonra kolayca benimsemiş ve gazoz yörede yeni bir tat yaratmıştır. 10 Haziran 1934 tarihinde Ödemiş Sebze Hali’nde çıkan yangında Gazozcu Mustafa’nın dükkânının da yanması, Ödemiş’te yeni başlamış olan gazoz imalatının durmasına neden olmuştu (Keskin, 2005).

Şekil.4.10 Ödemiş’te Eski Gazoz Fabrikası

Gazozcu Mustafa Bey’in İmalathanesinden sonra modern kabul edilebilecek ilk gazoz tesisi 1939 yılında Ödemiş Belediyesi tarafından Belediye Başkanı Mithat Baykal döneminde açılmıştır. Türkiye’ye 3 adet ithal edilen ve suyu çırparak sodalı su elde edilen makinelerden birisini Ödemiş Belediyesi almıştır. Belediye, Eski İstasyondaki Belediye Buz Deposu yanında bir alanı, Gazoz Fabrikası olarak düzenlemiştir. Tanesi 7 kuruştan 8650 adet 200cc’lik cam şişe alındı. Gazoz Fabrikası’nın tesis bedeli kayıtlara 5677 lira olarak geçmiştir (Dural,2004).

10 Temmuz 1939 tarihinde sade ve meyveli gazoz üretmek üzere kurulan tesis o günün koşullarında fabrika olarak anılmıştır. Gazozlar, Ödemiş Belediyesi Buz Fabrikası’nda imal edilen kalıp buzlarla soğutularak satılmaktaydı (Keskin, 2005) O dönemde, belediye görevleri içinde bulunmayan fakat kente katkı sağlayan üretimlerde belediye yatırımcı rolü üstlenmekteydi.

Ödemiş kenti hizmetler açısından şanslı olmasına karşın, elektrik ve içme suyu şebekesi yapımı sürecindeki borçlarına karşılık “Ödemiş Elektrik ve Su İşletmesi ve Bağlı Kuruluşlar”ı 1934 yılında T.C. Ziraat Bankası’na devretmek zorunda kalmıştır. Başlangıçta yalnızca elektrik, içme suyu ve soğuk hava deposu tesislerini işleten Ziraat Bankası, borç ödemelerini hızlandırmak için Belediye bünyesinde kurulan Buz ve Gazoz Fabrikası’nı da devralmış ve İşletme T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü’ne bağlı “Ziraat Bankası Ödemiş Elektrik, Su ve Soğuk hava, Buz ve Gazoz Fabrikası İşletme Müdürlüğü” olarak yeni bir tüzel kişilik haline gelmiş işletilmiştir. Gazoz Fabrikası 1942 yılına kadar işletilmiştir. 1 Haziran 1944 tarihinde işletme üzerindeki Ziraat Bankası denetimi sona ermiş ve Elektrik ve Su İşletmesi ile birlikte gazoz ve buz tesislerinin kontrolü Ödemiş Belediyesi’ne geçmiştir. Belediye Gazoz Fabrikası 18 Kasım 1948 tarihinde kapatılmıştır (Keskin, 2005).

Buz Fabrikası

1936 yılında kurulan, Ödemiş Belediye’ne ait Buz Deposu, eski istasyon yakınında, Gazoz Fabrikası’nın yanında yer almaktaydı. Ödemiş’te karcılık bir meslek olarak kabul edilmekteydi. Bozdağ’a kışın yağın karlar, kazılan çukurlarda, yazın sıcak günlerine kadar korunmakta, karcılar tarafından keçelerle Ödemiş’e getirilerek satılmaktaydı. (Bengisu,1993)

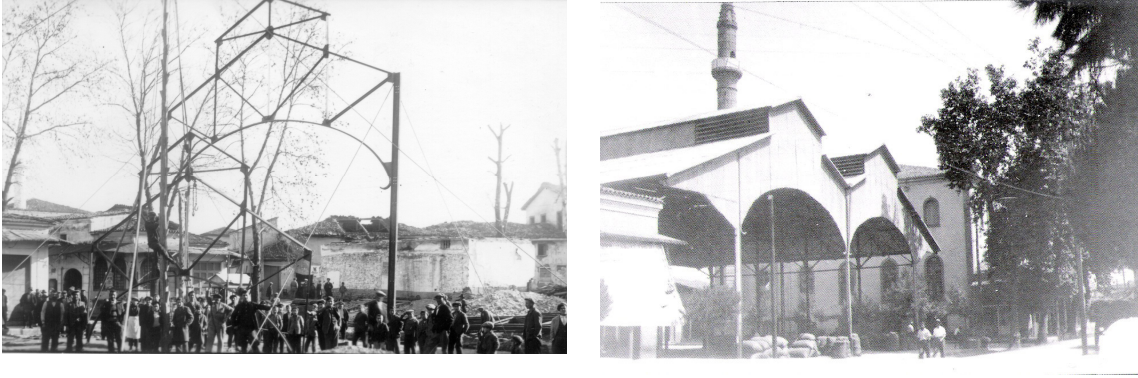
Şekil.4.11 Ödemiş’te Eski Buz Fabrikası

Belediye Başkanı Mustafa Bengisu tarafından kurulmasına karar verilen Buz Fabrikası, kentin buz ihtiyacını sağlıklı olarak karşılamaya yönelik bir adımdı. 27.699 lira ve 60 kuruş bedel ile satın alınan fabrika belediye tarafından işletilmiştir (Dural,2004).

1944 yılında Ödemiş Belediyesi’nin işletmesine geçen Buz Fabrikası, 1948 yılında kapanmıştır.

Ekin Hali

Ekin Hali, Ödemiş çiftçilerinin ekinlerinin alım-satım işlerinin kapalı bir mekanda yapılması amacıyla kurulmuştu. Yapı, çelik sütunlardan ve Arnavut kaldırımı zemin malzemesinden oluşmuştu. Çatı örtüsü demir konstrüksiyondan oluşturulmuştu. Ekin pazarı, gerek mimari kimliği, gerekse, yakınındaki Ekin Hali Camii (Yeni Cami) ile bulunduğu bölgede bir odak noktası oluşturmuştur.

Şekil.4.12 Ödemiş'te Ekin Hali İnşaatı ve Sonrası

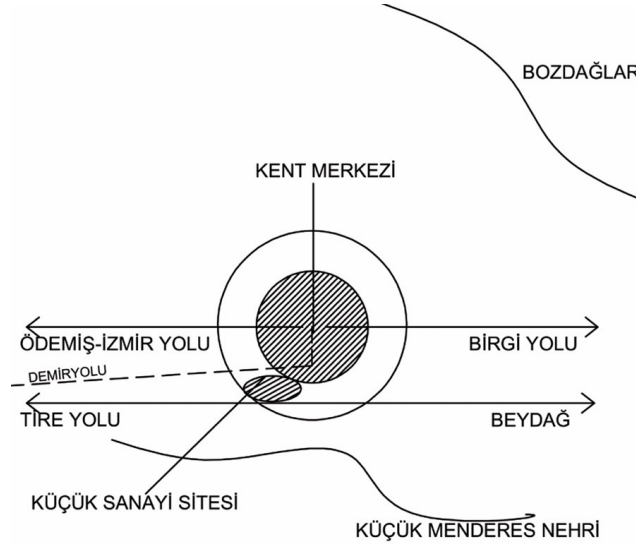
4.6. Ödemiş Kenti'nde Endüstriyel Miras

Ödemiş'te günümüzde endüstri alanları ve kent ilişkisi incelendiğinde, kentin içinde önceleri yoğun yerleşme alanı olmayan yerlerde kurulmuş endüstri yapılarının bir kısmı zaman içinde kapanmış, bir kısmı büyümüş, kimi de aynı ölçüde faaliyetlerini sürdürmekte olduğu gözlemlenmektedir. Yeterince kullanılmayan bu yapılar ve endüstriyel alanların yakın çevresiyle bütünleştirilmesi, bölgenin sosyal ve kültürel yapısını destekleyen mekânlar dizisi olarak biçimlendirilmesi, kentin gelişimi açısından gerekliliktir.

Son yıllarda Ödemiş sanayisini tarım ürünlerine dayalı işletmeleri; genellikle çırçır ve zeytinyağı fabrikaları ve tarım makineleri ile temel gıda üretimi oluşturmaktadır. Günümüz Ödemiş'inde küçük ve orta ölçekli işletmelerin yanı sıra, Ödemiş Küçük Sanayi Sitesi de önemli bir yer tutmaktadır (Koçoğlu, 1998). Ödemiş Organize Sanayi Bölgesi'nin hayata geçirilmesi de gündemdedir.

1930'lardaki kentsel yapılanma ile Ödemiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk modern kentlerinden biri durumuna getirilmiştir. Ekonomisi tarımsal üretim ağırlıklı bir kent olan Ödemiş'te, sanayinin gelişimi oldukça yavaş olmuş, ancak 1950'li yıllardan itibaren, yeni imar planının uygulanmasıyla kentte fabrikalar kurulmaya başlamıştır.

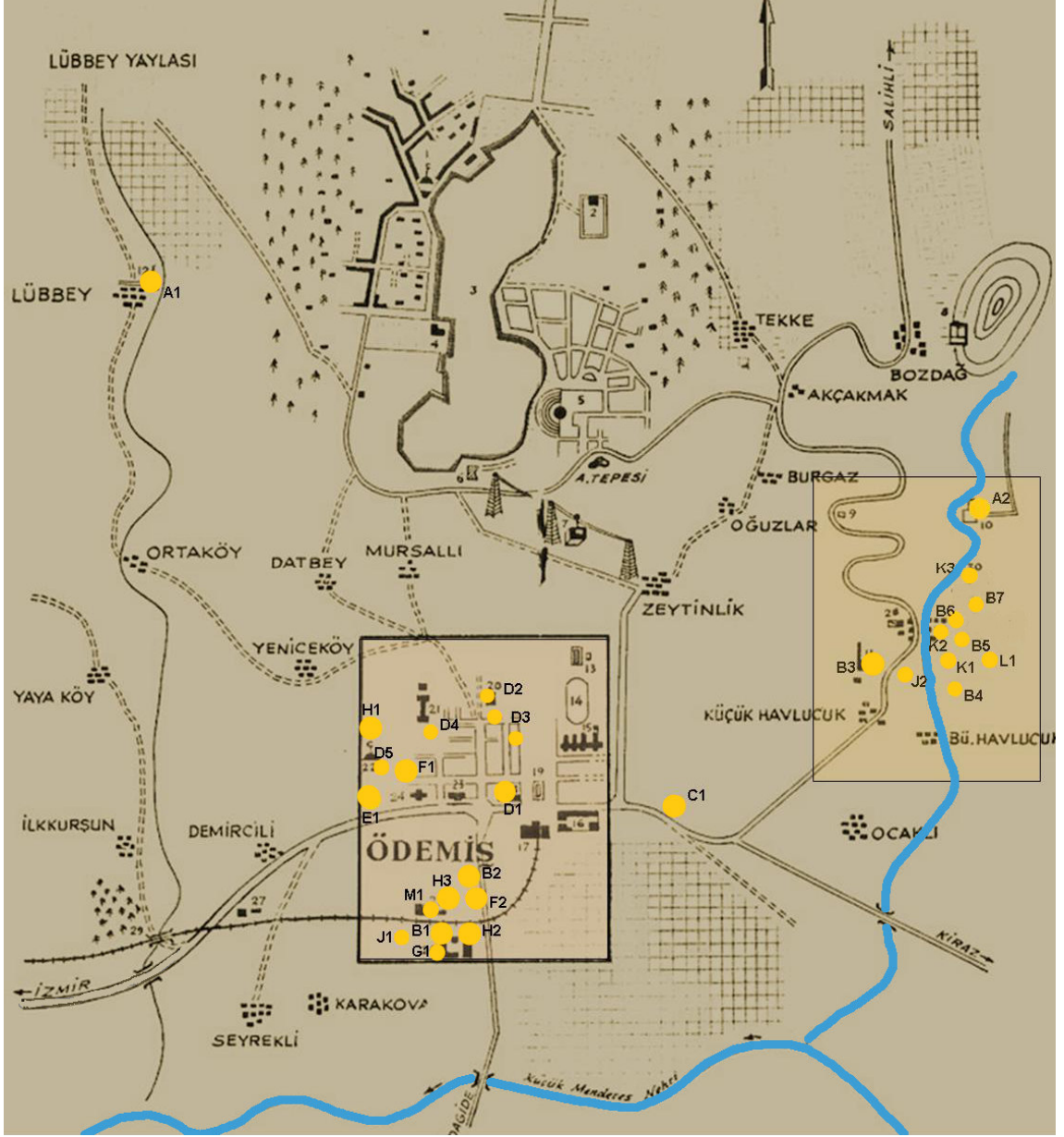
1990'lı yıllarda, kent merkezinin büyümesi ve sanayinin kent dışına taşınması sonucu işlevini yitiren ve değerlendirilmeye açık endüstriyel yapıları artmış, konut alanları yetersiz kalmıştır. Bu gelişmeler, Ödemiş kent merkezinin kimliğinin yitirilmesine ve kent içinde tanımsız alanların oluşmasına yol açmıştır.

Şekil 4.13 Ödemiş kentinde günümüzde endüstri alanları – kent ilişkisi

Ödemiş Kenti Endüstriyel Miras

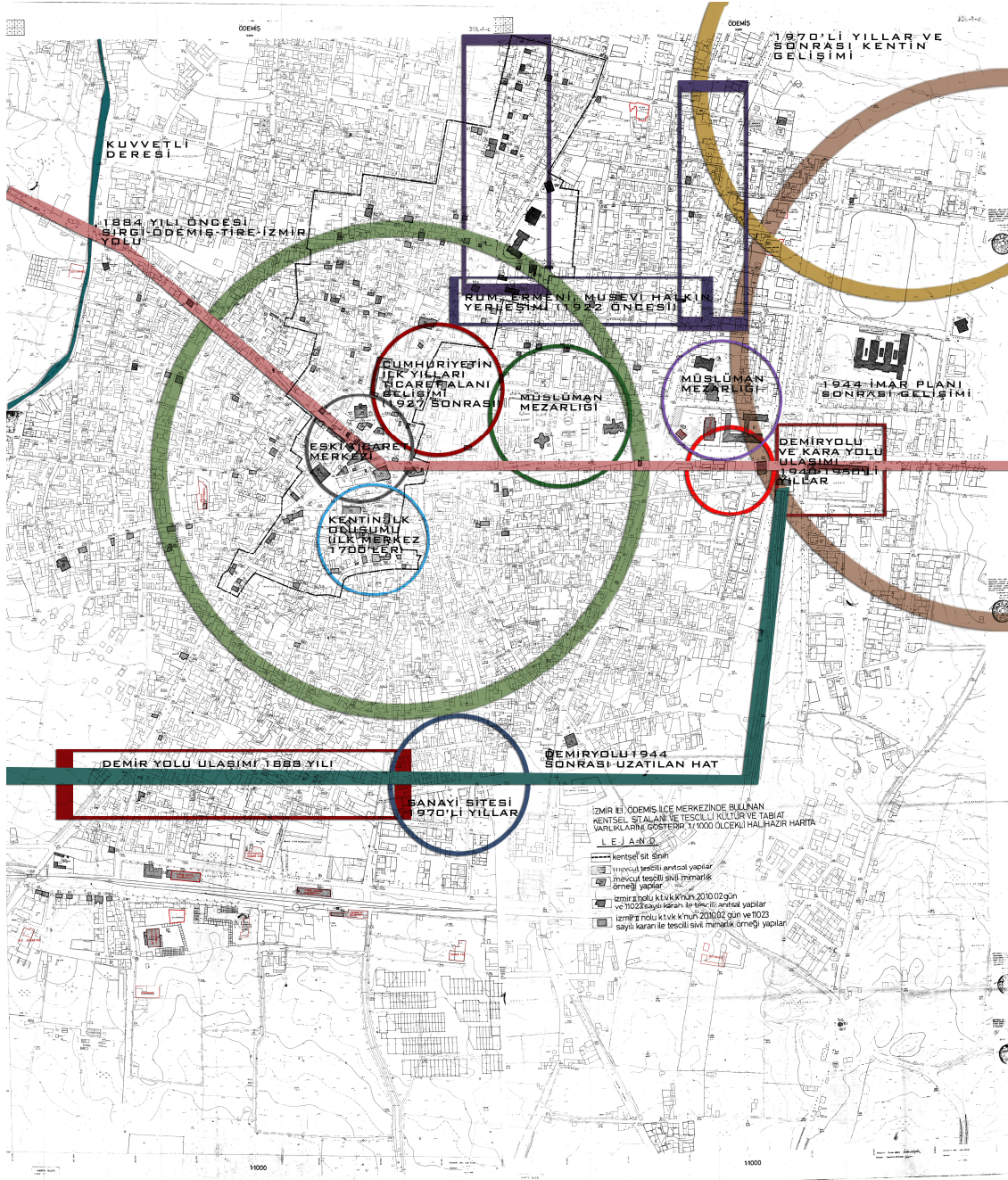
- A - Elektrik Santrali
- B – Zeytinyağı Fabrikası
- C – Tekstil Fabrikası
- D – Eski Tekel Fabrikası
- E – Helva Fabrikası
- F – Hal Binası
- G – Dökümhane
- H – Çırçır Fabrikası
- J – Mezbaha
- K – Değirmen
- L – Tabakhane
- M – Lokomotif Deposu

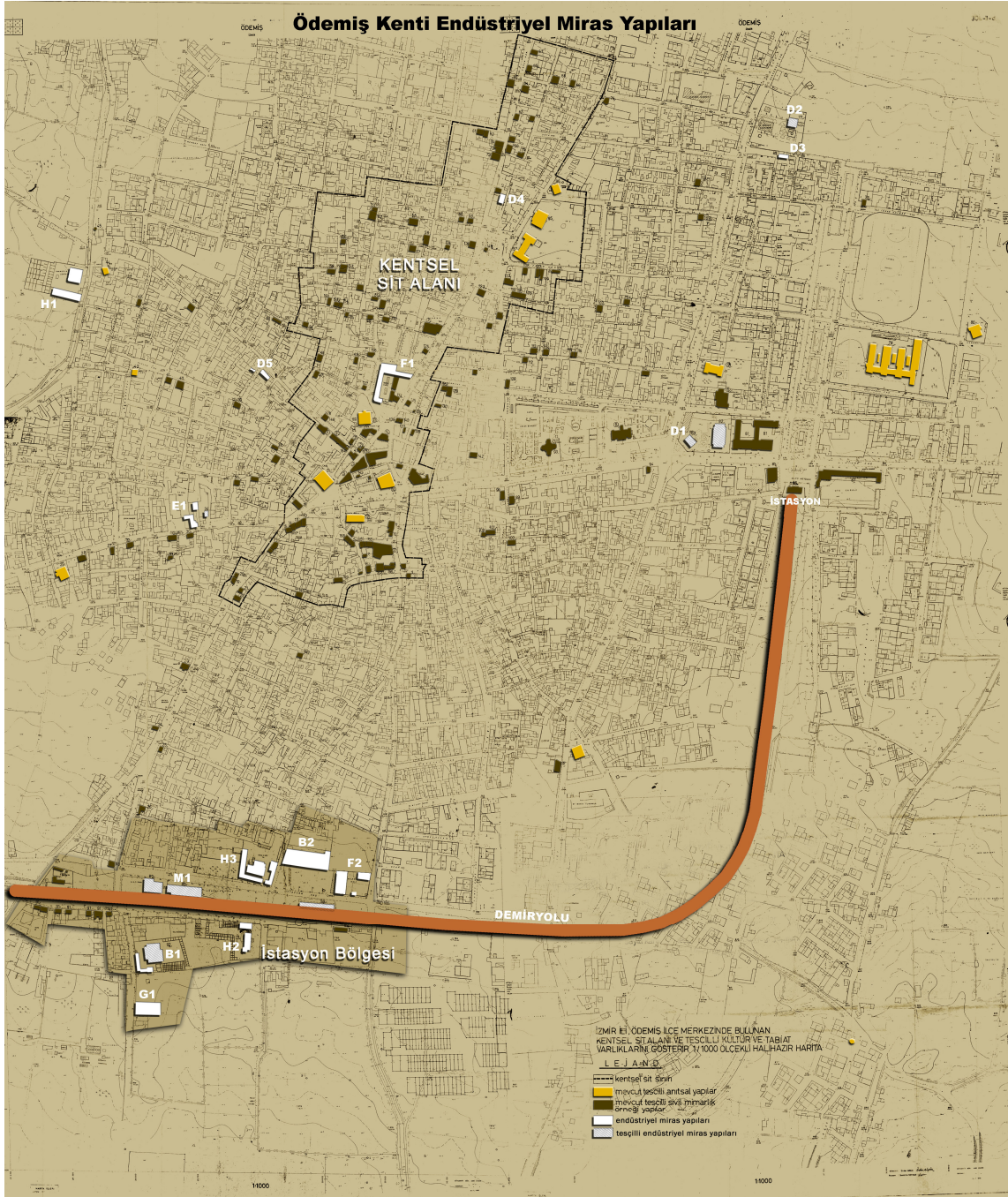
Şekil 4.14 Ödemiş kentinde yer alan endüstri yapılarının yerleşimleri

Çizelge.4.3 Ödemiş kenti Endüstriyel Miras Yapıları

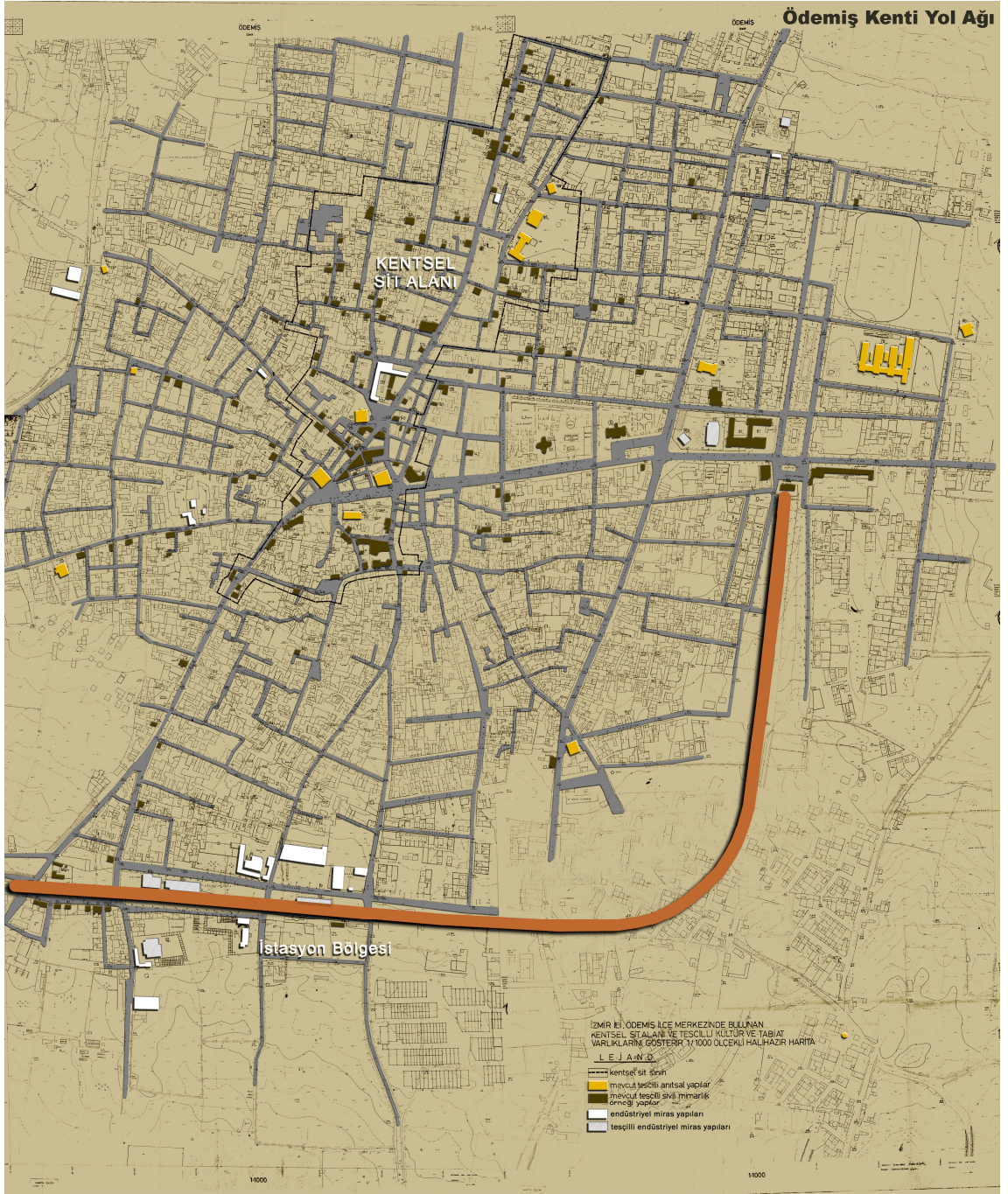
ENDÜSTRİ KOLU	KODU	TESİS ADI
Elektrik Santrali	A1	Ödemiş Elektrik Santrali - Lübbeh
	A2	Birgi Elektrik Santali
Zeytinyağı Fabrikası	B1	Ödemiş Yanbastı Zeytinyağı Fabrikası
	B2	Ödemiş Tariş Zeytinyağı Fabrikası
	B3	Birgi Zeytinyağı Fabrikası
	B4	Birgi Yağhane
	B5	Birgi Yağhane
	B6	Birgi Şefikbey Yağhanesi
	B7	Birgi Çukur Yağhane
Tekstil Fabrikası	C1	Ödemiş Tekstil Fabrikası
Tütün Deposu	D1	Ödemiş Eski Tekel Binası
	D2	Ödemiş Eski Tütün Deposu
	D3	Ödemiş Tütün Deposu
	D4	Ödemiş Tütün Deposu
Helva Fabrikası	E1	Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası
Hal Binası	F1	Ödemiş Kasap Hali
	F2	Ödemiş Peynir Hali
Dökümhane	G1	Ödemiş Pak Dökümhanesi
Çırçır Fabrikası	H1	Ödemiş Ümit Çırçır Fabrikası
	H2	Ödemiş Okuroğlu Çırçır Fabrikası
	H3	Ödemiş Erişler Çırçır Fabrikası
Mezbaha	J1	Ödemiş Mezbahası
	J2	Birgi Mezbaha
Değirmen	K1	Birgi Un Değirmeni
	K2	Birgi Değirmen
	K3	Birgi Su Değirmeni
Tabakhane	L1	Birgi Tabakhane
Lokomotif Deposu	M1	Ödemiş Lokomotif Deposu

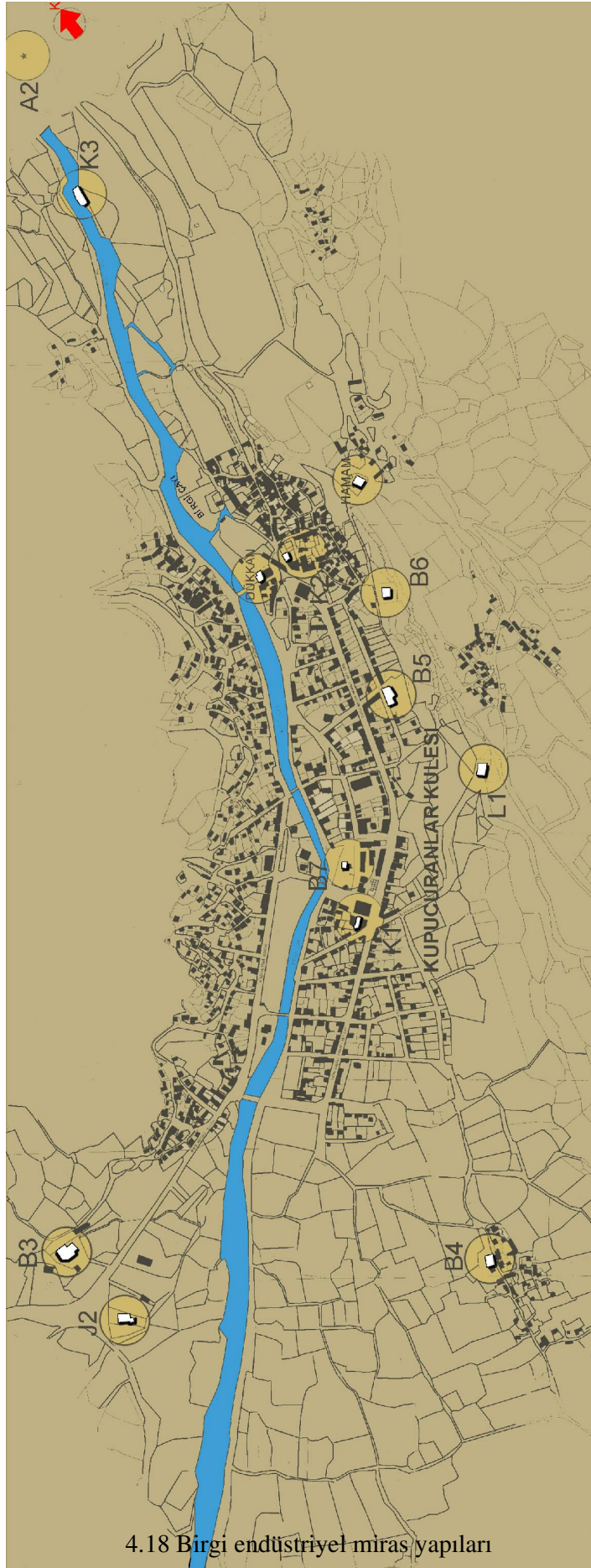
Şekil 4.15 Kentin gelişim süreci ve endüstri alanları ilişkisi (Altınoluk, 2006)

Şekil 4.16 Ödemiş kenti endüstriyel miras yapıları

4.17 Ödemiş Kenti yol ağı – yapı adaları ilişkisi

Ödemiş’de Günümüze Ulaşan Endüstri Mirasından Örnekler

Ödemiş Endüstriyel Miras Yapıları

Ödemiş Elektrik Santrali (A1) :

Sanayi yapıları kapsamında belirgin örneklere sahip olan Ödemiş’te; ticari malların işlenmesi amacıyla kurulmuş tesislerden farklı olarak, inşa edilen ve kentin altyapısına yönelik enerji üretimi yapan Elektrik Fabrikaları, Cumhuriyet döneminde kentin sosyal ve ekonomik yaşamında birer dönüm noktası olmuştur. Osmanlı döneminde ilçenin aydınlatılmasında uzun yıllar fener ve gaz lambalarından yararlanılmıştır. Ödemiş’in elektrik sisteminin kurulması işi, merkezi Macaristan’da olan, Türkiye’de şehir elektrik tesisleri kuran GANZ Şirketine ihale edilmişti (Bengisu, 1993).

Şekil.4.19 Ödemiş Elektrik Santrali’nde teknik bölüm ve yapının konumlandığı çevreden görünüş

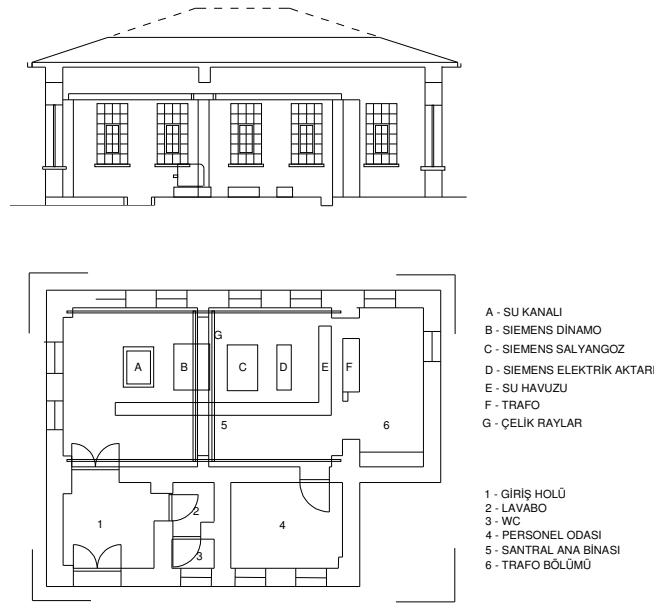
Ganz Şirketi 1932 yılında başladığı çalışmalarını 1934 yılında istasyon binasını da devreye sokarak tamamlamıştır (Hüsrev, 1934). Şirket; su türbinleri ile işleyen elektrik santrali donanması, 110 ve 305 beygir gücünde iki türbin ve bunlara bağlı iki alternatör, elektrik dağıtım tabloları ve iki transformatörü devreye sokmuştu. Santralden şehrin girişine kadar 10.500m. uzunluğunda, 10.000 voltluk elektrik ileten demir direkli havai hattı ve şehrin kuzeyinde bu hattın iletmediği elektriği, yer altına döşenen yaklaşık 1000m. uzunluğunda yüksek gerilim kablosuna aktaran bir istasyon binası da yapılmıştı. Ödemiş köyleri Türkiye’de elektriğe kavuşan ilk köyler olmuştu (Bengisu, 1993).

Birgi Elektrik Santrali (A2):

Elektrik santrali, 1945 yılında yerleşimin dışında, Küçük Menderes Nehri’nin önemli kollarından Birgi Çayı (Sarıyar Deresi) kenarında, Birgi ve çevre köylerin elektrik ihtiyacının

karşılanması amacıyla kurulmuştur. Ancak sonradan yerleşimin ulusal enerji dağıtım sistemine bağlanması ve dere suyunun verimsizliği nedeniyle 1970’li yıllardan sonra santralin faaliyetine son verilmiş, bina zaman zaman ahır olarak kullanılmıştır (Altınoluk, 2007). Yapının Birgi çayı ve çamlarla çevrili bir alanda konumlanması görsel zenginliği arttırmaktadır.

Santral, dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde hol ve wc mekanları bulunmaktadır. İkinci bölüm, makinelerin bulunduğu ana mekandır. Burada su kanalı, jeneratör, trafo, tavana asılmış ray ve makara sistemi bulunmaktadır. Üçüncü bölümde şalter ve sigorta paneli, dördüncü bölümde ise, personel odası bulunmaktadır (Altınoluk, 2002, Bursa).

Şekil.4.20 Birgi Elektrik Santrali’nde teknik bölüm

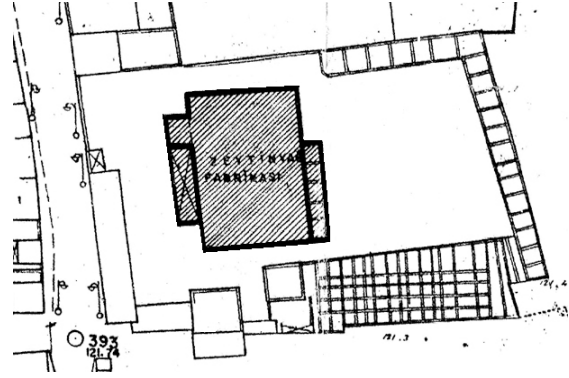
Santral elektriği su enerjisiyle elde etmektedir. Dereden akan su kanala geçer ve jeneratörün ilk parçası olan kanal içerisindeki çarkı harekete geçirir. Çarktan alınan bu hareket bir şaft aracılığıyla büyükten küçüğe giden bir dişli kutusu olan salyangoza iletilir. Dişliler sayesinde hız kazanan hareket, dişli takımının diğer ucundaki şaft aracılığıyla jeneratörü harekete geçirir. Jeneratör de elektrik akımı üretir. Üretilen akımın jeneratörden trafoya geçmesiyle enerji dağıtımı gerçekleşir (Altınoluk, 2007).

Bina, işlevini yitirmiş durumdadır. Santralde yapılacak yenileme çalışması ve makine ekipmanının koruma altına alınmasıyla, yapı aktif hale gelebilecek ve endüstriyel miras kapsamında değerlendirilebilecektir.

Yanbastı Zeytinyağı Fabrikası (B1):

İstasyon çevresi sanayi bölgesi olarak değerlendirildiği Ödemiş kentinde, bölgenin tarımsal ürünü olan zeytinin işlenmesi amacıyla, 1928’de kurulan zeytinyağı fabrikası, mimari kimliği ile dikkat çekmektedir.

Ulusal Mimarlık akımının izlerini taşıyan fabrika, yığma sistemle oluşturulmuştur. Cephesinde, taş doku arasında, ateş tuğla kullanılmıştır. Yapıda öncelikle algılanan, Fakülte Caddesi’nde konumlanmış bahçe duvarları arasında yer alan ve önceleri yağhane olarak kullanılan giriş bölümüdür. Giriş bölümünün arkasında fabrika yapısı algılanmaktadır.

Şekil.4.21 Ödemiş Yanbastı Zeytinyağı Fabrikası’nın görünüşü

Yapının köşesindeki iki kat yüksekliğindeki bölüm lojman olarak kullanılmakta, geniş saçak kullanımı, payandaları ve sivri kemerli pencereleriyle etkin bir kimlik sergilemektedir. Geniş bir alanda kurulu olan fabrikanın, yanında Döküm Fabrikası yer almaktadır.

Fabrika, uzun süredir işlevini aktif olarak devam ettirememektedir. Buna rağmen fabrika içerisindeki zeytinyağı üretme makineleri durmaktadır. Yapı, gerçekleştirilecek yenileme çalışması paralelinde değerlendirilmelidir. Yanbastı Zeytinyağı Fabrikası, bölgedeki zeytinyağı üretim tekniği ve yerel mimari adına, zengin bir endüstriyel miras kaynağıdır.

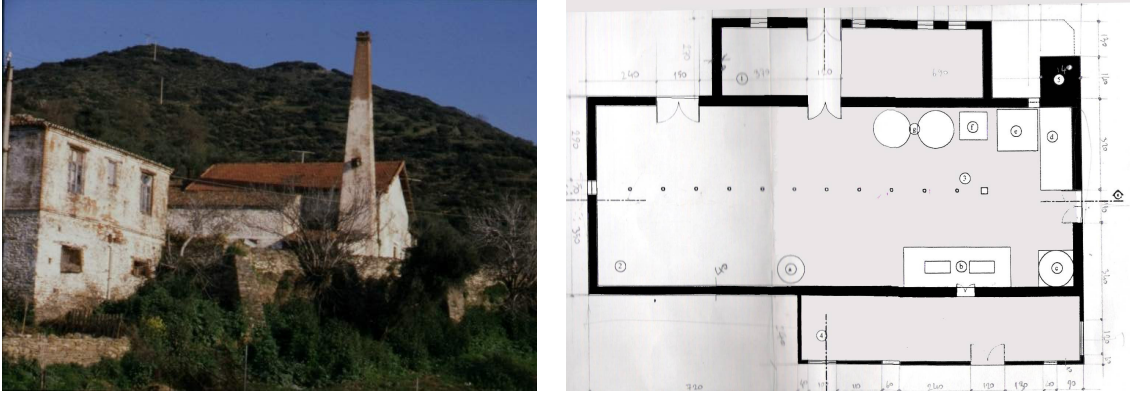
Birgi Zeytinyağı Fabrikası (B3):

Birgi girişinde, yerleşim alanının dışında yer alan zeytinyağı fabrikası, uzun bacası ve kütle etkisiyle dikkat çekmektedir. Fabrikanın çevresinde, 1945’de yapılmış mezbaha, modern bir zeytinyağı fabrikası, üretimine son verilmiş bir tavuk çiftliği, az sayıda konut ve asırlık zeytin ağaçları bulunmaktadır.

Fabrika, halkın eski mezarlık dediği (Ermeni Mezarlığı) tepenin yamacında konumlandırılmış olması nedeniyle geniş bir manzaraya hâkimdir. Yapım tarzı açısından Birgi yöresinin

karakteristiği gözlenmektedir. Taş malzemeden inşa edilmiş olan yapının çatı konstrüksiyonu iç mekandan algılanmaktadır (Altınoluk, 2007).

Fabrika üç ana mekandan oluşmaktadır. İlki, ön cephedeki giriş bölümüdür. Bu bölümde önceleri bir buhar makinesi bulunmaktaydı. Bacaya bağlı olan makine, yöreye elektrik gelmesiyle yerini motora bırakmıştır. Binada ayrıca kullanılmayan bir un değirmeni vardır.

Şekil.4.22 Birgi'de işlevini yitirmiş zeytinyağı fabrikası (Altınoluk, 2002)

İkinci bölüm, fabrikanın en büyük mekânıdır ve yapıya asıl işlevini ve şeklini veren bölümdür. Depolama ve üretim ünitelerinden oluşmaktadır. Depo bölümü boş, üretim bölümü ise teknik donanıma sahiptir. Üretim bölümünde, zeytinyağı yapımında kullanılan ekipmanlar üretim sırasına göre konumlandırılmıştır. Zeytin ezme ve sıkma makinesi, zeytin sıkma makinesine su sağlayan pompa, filtre ve zeytinyağı deposu bulunmaktadır.

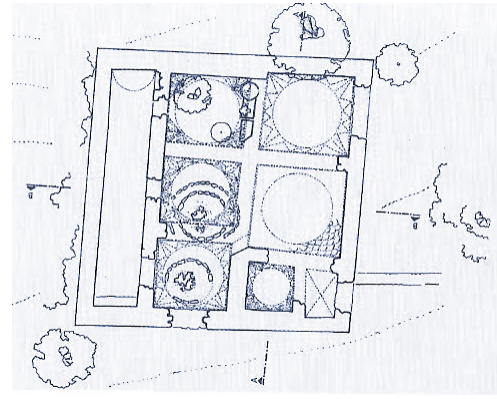
Şekil.4.23 Zeytinyağı Fabrikası'nda zeytin sıkma presleri ve ezme makinesi

Üçüncü bölüm ise fabrikanın arkasında kalan ve yapı bütününden ayrılan bölümdür. Bu mekan, üretim kısmındaki ezme makinesinin arkasında bir geçişi bulunan, işlenmiş zeytin atıklarının depolandığı bölümdür. Yapı; teknolojik açıdan dönemsel özellikleri yansıtmaktadır

(Altınoluk, 2002). Zeytinyağı üretim tekniklerine ilişkin örnek oluşturan bu yapı korunmalı ve endüstri mirası kapsamında değerlendirilmelidir.

Birgi Çukur Yağhane (B7):

Dere yatağında yapılmış olan yağhane, bugün harap durumdadır. Yapının ön avlusu, orijinal taş bahçe duvarlarıyla çevrili durumdadır. Yakın zamana kadar hayvan barınağı olarak kullanılan yapının avlusunda sebze ekimi yapılmaktadır. Yapının içerisinde yağ imalathanesi olarak kullanıldığı zamandan kalan yuvarlak masif ezme işleminde kullanılan büyük taşlar ve bunlara ait temellerle büyükçe kırılmış bir yağ küpü bulunmaktadır. (Altınoluk, 2007)

Şekil.4.24 Çukur Yağhane'nin görünüşü ve Nihal-Bülent Uluengin yönetiminde alınan rölevé

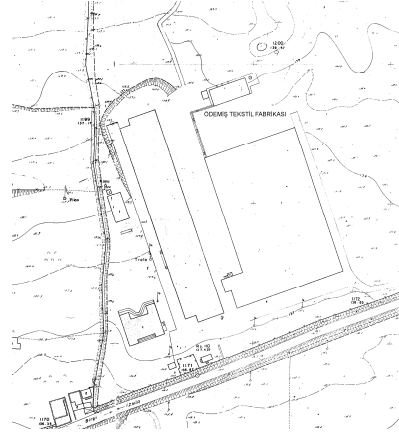
Yapı, Sasalı Mahallesi'nde,peyzaj değerleriyle yüklü bir çevrede, yürüyüş yolu üzerinde bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde sözünü ettiği Birgi Kalesi yolunun ve Taşpazarı mahallesi giden dereiçi patikasının üzerindeki bu yapı temizlenerek, yeniden işlevlendirilebilir. Yapı, Birgi yöresinin karakteristik mimarisini yansıtmaları ve geçmişte sahip olduğu işlev nedeniyle endüstriyel miras kapsamında değerlendirilmelidir.

Ödemiş Tekstil Fabrikası (C1):

İzmir- Birgi yolu üzerinde konumlanan Ödemiş Tekstil Fabrikası, İdari Bina, lojmanlar ve fabrika binalarından oluşmaktadır. Yapı grubu, üretim fonksiyonunu yitirmiş ve yıpranmış durumdadır.

Yaklaşık on yıldır bir türlü faaliyetlere geçirilemeyen fabrikanın; Tire Organize Sanayi Bölgesinin konum ve yatırımcılara tanıdığı olanak avantajlardan dolayı, Tekstil Fabrikası ya da Sanayi Tesisi" olarak faaliyete geçirilmesinin önümüzdeki günlerde de mümkün olamayacağı ortadadır. Ödemiş Tekstil Fabrikası alanının, yüksek okul yapılmak üzere

kullanılması gerek yapı stokunun değerlendirilmesi, gerekse endüstriyel miras yapısının yeniden kullanımı kapsamında bölgeye katkı sağlayacaktır.

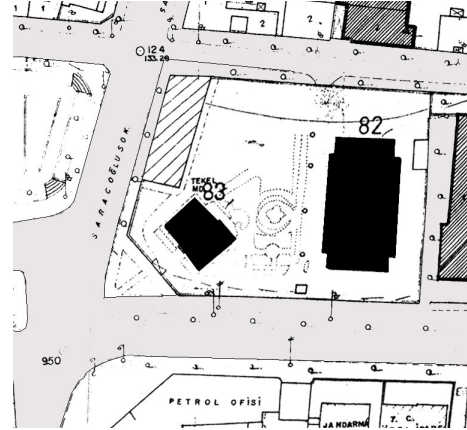

Şekil.4.25 Ödemiş Tekstil Fabrikası'nın görünüşü

Ödemiş Eski Tekel Binası - Sağlık Meslek Yüksekokulu (D1) :

Ödemiş'te Atatürk Caddesi üzerinde konumlanan yapı, Cumhuriyet döneminde ilçedeki gelişme hareketlerinin bir ürünü olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemdeki çağdaş bir kent oluşturma girişiminin yansıması olan yapı mimari karakteri ile dikkat çekmektedir.

Ödemiş kentinin ilk imar planını çizen Macar Mühendis Scarpa, Ödemiş'in kuzeydoğudan güneybatıya doğru gelişmesini ön görmüştü. Bu imar planında alınan kararlara göre, kentin içindeki mezarlık halkın yoğun tepkisine rağmen kaldırılmış, bu alana Hükümet binası, THK ve Tekel binaları ile çocuk bahçesi yapılmıştır (Dural, 2004).

Şekil.4.26 Ödemiş'te Ege Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu olarak kullanılan "Eski Tekel Binası"

Eski Tekel binası olan yapı, 1997 yılında Ege Üniversitesi'ne devredilmiştir. Ege Üniversitesi Ödemiş Sağlık Yüksekokuluna dönüştürülen yapı, içerdiği fonksiyon niteliğiyle kente sosyal ve ekonomik katkıda bulunmaktadır. Yeniden düzenlenen yapıda 4 sınıf, toplantı odası, kütüphane, uygulama laboratuvarı ve gösteri salonu bulunmaktadır.

Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası (E1) :

Ödemiş Helva Fabrikası, İzmir yolunda kentsel sit alanı içinde konumlanmakta ve saklı girişle ulaşılan bir avlu çevresindeki yapı grubundan oluşmaktadır. Yunanlı bir mimar tarafından yapılan fabrikanın ilk sahibinin Ödemiş'te yaşayan bir Rum olduğu bilinmektedir. Yapı, zengin ulaşım olanağına sahip bir bölgede yer almaktadır (Altınoluk, 2002).

Şekil.4.27 Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası

Fabrika yerleşim alanı, konutlarla ve ticari alanla çevrili bir bölgedir. Bu nitelik, alanın önemini arttırmaktadır. Alanın batısında bir ilkokul yer almaktadır. Yakın çevrede konumlanmış atölyeler, marketler ve ticari birimler bölgeye hareketlilik kazandırmaktadır. Ödemişli Ethem Efendi ailesinin sahibi olduğu fabrika, günümüzde terk edilmiş durumdadır.

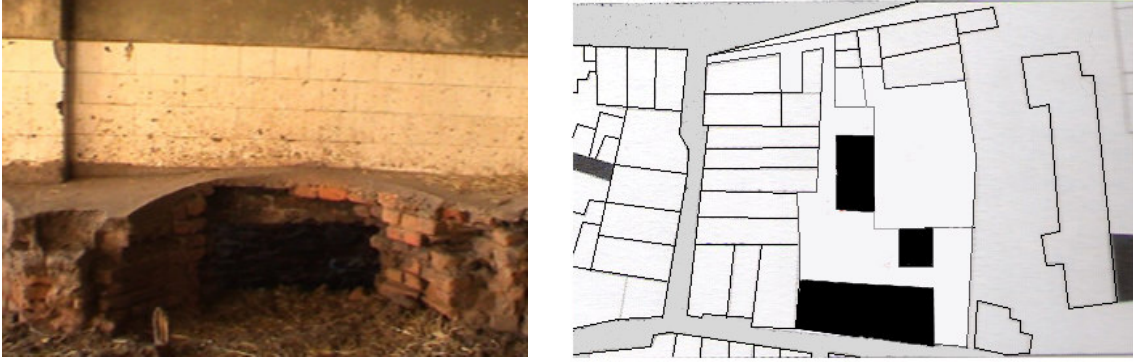
1922 yılında 384 kilo tahin, 1282 kilo helva, 40 kilo susamyağı elde edilen fabrikada 5 işçinin çalıştığı bilinmektedir (Devlet Salnamesi, 1927). Son 30 yıl içinde üretim yapılmayan fabrika yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Fabrika, üç ayrı yapıdan oluşmaktadır. Girişe yakın olan yapı, yığma strüktürde ve taş malzemedен oluşturulmuştur. Yapı grubunda bağımsız gözlenen ve cadde kenarında konumlanan yapı fabrikanın faaliyette olduğu dönemde, yönetin binası olarak kullanılmıştır. İki kat yüksekliğindeki yapı, farklı mimari karakteri ile karşılama ve yönetim yapısı niteliğini sergilemektedir. İki kat boyunca kullanılan kemerli söveler ve pencere modülleri yapıya kimlik kazandırmaktadır. Yapı, günümüzde depolama amaçlı kullanılmaktadır.

Fabrika yapısının cephesinde gözlenen dar pencere modülü, üretim tesisi özelliğini vurgulamaktadır.

Fabrika yapısı içinde, helva üretiminde kullanılan çeşitli aletler atılmış durumdadır. Helva yapımında kullanılan susamın yıkandığı havuzlara ait kalıntılar bulunmaktadır.

Üretim bloğunda halen tavan ve duvarlarda asılı kancalar, ürünün taşınması için oluşturulan düzeneğin bir parçası olarak gözlemlenmektedir.

Şekil.4.28 Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası'nın arazi kullanımı ve işlevini yitirmiş yapıda yer alan helva tezgâhları

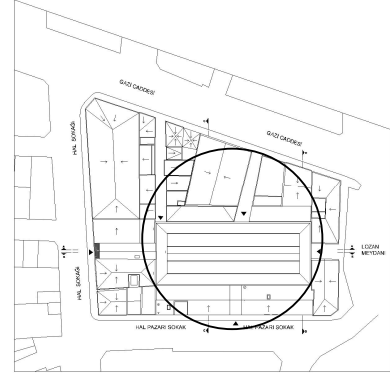
Ayrıca fabrikada, tuğladan oluşturulmuş helva yapım tezgâhları vardır. Kısmen yıkılmış durumda olan tezgâhlar o dönemin üretim tekniklerine ışık tutmaktadır. Ancak, yapının atıl durumda olması nedeniyle tüm yerleşim alanı çalılarla kaplanmıştır.

Yeniden işlevlendirme gerektiren bu fabrika yapısı hiç kuşkusuz Ödemiş ilçesi için ele geçmeyecek birer fırsattır. Özellikle Ödemiş merkezinde yer alan yapının korunması ve canlandırılması ilçe için doğru bir yaklaşım olacaktır. Ödemiş'e özgü tahin helva üretiminin canlandırılması ve dönemsel üretim tekniklerine dikkat çekilmesi amaçlanarak, endüstriyel miras kapsamında değerlendirilmelidir.

Ödemiş Kasap Hali (F1):

Ödemiş'te 1930'larda beş adet hal binası yapılmıştır. Bunlardan Kasap Hali ve Peynir Hali günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kendir Pazarı, Kumpir Hali ve Ekin Pazarı ise maalesef yıkılmıştır.

Paris hal binalarından esinlenerek, çelik makas sistemiyle yapılmış olan Kasap Hali, Lozan Meydanı, Gazi Caddesi ve Hal Sokağı'nın kesiştiği noktada yer almaktadır.

Şekil.4.29 Ödemiş Kasap Hali'nin görünüşü

Kasap Hali, çelik konstrüksiyondan oluşturulmuş, geniş açıklıklı iç mekana sahiptir. Yapı, dikdörtgen avlulu plan şemasına sahiptir. Avluyu çevreleyen dükkanlar, karşılıklı konumlanan giriş kapıları ile kesilmektedir. Orta mekanın çatısı üç kademededen oluşmuştur. Çatıyı taşıyan makaslar ve cephe elemanları, yapının inşa edildiği dönemde öncü mimari karakter oluşturduğunu göstermektedir.

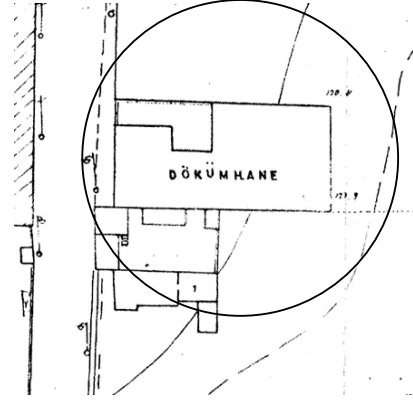
Yapı, günümüzde işlevini kısmen sürdürmekte ve onarılması gerekmektedir.

Şekil.4.30 Ödemiş Kasap Hali'nin iç görünüşü ve Silüetleri

Ödemiş Pak Dökümhanesi (G1):

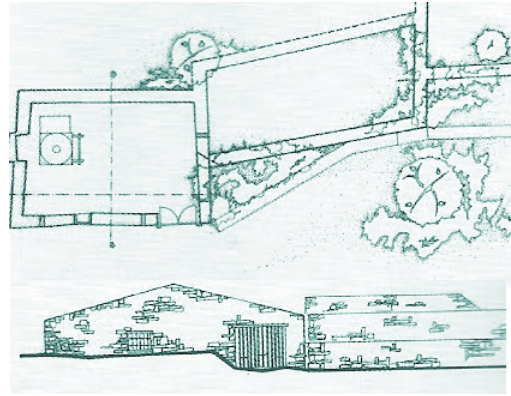
İstasyon Bölgesinde konumlanan Dökümhane, Yanbastı Zeytinyağı Fabrikası ile aynı aksta yer almaktadır. 3.000 m² kapalı alandan oluşan dökümhanede, Pik, Sfero, çelik ve paslanmaz çelik döküm üretilmekte ve döküm ihtiyacı bulunan tüm sanayi sektörlerine hizmet vermektedir. Dökümhane, 1942 yılında yapılan eski binaya ek olarak inşa edilen fabrika binalarından oluşmuştur. Eski dökümhane, yığma sistem ile yapılmıştır ve çatısı ahşap makaslarla taşınmaktadır. Yapıya, çelik çatı konstrüksiyonuna sahip diğer birimler bağlanmaktadır. Yapı bugün işlevini sürdürmektedir.

Şekil.4.31 Ödemiş Pak Döküm Fabrikası Görünüşü

Birgi Su Değirmeni (K3):

Birgi Çayı kenarında konumlan su değirmeninin üst bölümünde bulunan Birgi Kalesi'ne ait duvarlardan bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Değirmenin yanında bulunduğu söylenen taştan yapılmış ekmek fırını ise yıkılmıştır.

Şekil.4.32 Birgi Su Değirmeninden günümüze kalanlar

1997 yılında çatısı sökülen su değirmeni, un öğütülen hacim ile ondan daha yüksek kottaki dikdörtgen planlı alandan oluşmaktadır. Bina inşa edilirken, bazı taşların bir bölümü dışarıda bırakılmış, bu şekilde farklı kotlara çıkış sağlanmıştır. Değirmene su getiren demir çemberli ahşap konik boru, ezici işlevi olan taşlar ile taşları döndüren çarka kumanda eden, taşların hızını suyun debisine göre ayarlayan sistem ve taşları yukarıya kaldırmaya yarayan manivela, yakın zamana kadar değirmende bulunmaktaydı. Su değirmeninden günümüze sadece iki değirmen taşı ulaşabilmiştir (Altınoluk, 2007).

Çizelge 4.4 Ödemiş kenti endüstriyel miras yapıları risk durumları ve önlemler

KODU	TESİS ADI	MEVCUT DURUM	RISK FAKTÖRÜ	ÖNLEMLER
A1	Ödemiş Elektrik Santrali - Lübbey	Yıpranmış	2. derecede riskli	Bakım Yapılmalı, Makine ekipmanı koruma altına alınmalı
A2	Birgi Elektrik Santali	Harap durumda	1. derecede riskli	Korunmalı, makine ekipmanlarına bakım yapılmalıdır.
B1	Ödemiş Yanbastı Zeytinyağı Fabrikası	Yıpranmış	1. derecede riskli	Koruma altına alınmalı, yeniden işlevlendirme kapsamında değerlendirilmelidir.
B2	Ödemiş Tariş Zeytinyağı Fabrikası	Onarım Yapılmış	Risk yok	Yanlış yapılmış eklerinden arındırılmalı, özel detayları korunmalıdır.
B3	Birgi Zeytinyağı Fabrikası	Yıpranmış	1. derecede riskli	Koruma altına alınmalı, acil restore edilmeli, yeniden işlevlendirme kapsamında değerlendirilmelidir.
B4	Birgi Yağhane	Yıpranmış	1. derecede riskli	Koruma altına alınmalı, acil restore edilmeli, makine ekipmanı değerlendirilmelidir.
B5	Birgi Yağhane	Yıpranmış	1. derecede riskli	Koruma altına alınmalı, acil restore edilmeli, makine ekipmanı değerlendirilmelidir.
B6	Birgi Şefikbey Yağhanesi	Yıpranmış	1. derecede riskli	Koruma altına alınmalı, acil restore edilmeli, makine ekipmanı değerlendirilmelidir.
B7	Birgi Çukur Yağhane	Harap durumda	1. derecede riskli	Koruma altına alınmalı, acil restore edilmeli, makine ekipmanı değerlendirilmelidir.
C1	Ödemiş Tekstil Fabrikası	Yıpranmış	3. derecede riskli	Onarılmalı, yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmelidir.
D1	Ödemiş Eski Tekel Binası	İyi Durumda	Risk yok	Yeniden işlevlendirme kapsamında tesisin özellikleri yitirmiştir. Meslek Y.O olarak kullanılmaktadır.
D2	Ödemiş Eski Tütün Deposu	İyi Durumda	Risk yok	Yeniden işlevlendirme kapsamında tesisin özellikleri yitirmiştir. Sağlık Ocağı olarak kullanılmaktadır.
D3	Ödemiş Tütün Deposu	Harap durumda	1. derecede riskli	Restore edilmeli ve işlevlendirilmeli
D4	Ödemiş Tütün Deposu	Harap durumda	1. derecede riskli	Restore edilmeli ve işlevlendirilmeli
E1	Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası	Harap durumda	1. derecede riskli	Yapının yalnızca duvarları ayakta. Susam havuzları ve makine ekipmanları korunmalı ve yeniden işlevlendirilmelidir.
F1	Ödemiş Kasap Hali	Yıpranmış	1. derecede riskli	Onarılmalı, yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmelidir.
F2	Ödemiş Peynir Hali		1. derecede riskli	Onarılmalı, yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmelidir.
G1	Ödemiş Pak Dökümhanesi	İyi Durumda	Risk yok	Ek fabrika binası yapılmış. Eski dökümhane ahşap çatı konstrüksiyonu ve makineler koruma altına alınmalıdır.
H1	Ödemiş Ümit Çırçır Fabrikası	Onarım Yapılmış	Risk yok	Tam kapasite ile çalışmamaktadır. Yanlış yapılmış eklerinden arındırılmalı, bakım yapılmalıdır.
H2	Ödemiş Okuroğlu Çırçır Fabrikası	Onarım Yapılmış	Risk yok	Bakım yapılmalı, yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmelidir.
H3	Ödemiş Erişler Çırçır Fabrikası	Onarım Yapılmış	Risk yok	Bakım yapılmalı, yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmelidir.
J1	Ödemiş Mezbahası	Onarım Yapılmış	Risk yok	Bakım yapılmalı, yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmelidir.
J2	Birgi Mezbaha	Yıpranmış	1. derecede riskli	Onarılmalı, koruma altına alınmalıdır.
K1	Birgi Un Değirmeni	Yıpranmış	1. derecede riskli	Onarılmalı, koruma altına alınmalıdır. Makina ekipmanı korunmalıdır.
K2	Birgi Değirmen	Yıpranmış	1. derecede riskli	Onarılmalı, koruma altına alınmalıdır.
K3	Birgi Su Değirmeni	Yıpranmış	1. derecede riskli	Onarılmalı, koruma altına alınmalıdır. Makina ekipmanı korunmalıdır.
L1	Birgi Tabakhane	Harap durumda	1. derecede riskli	Restore edilmeli, özel detayları korunmalıdır.
M1	Ödemiş Lokomotif Deposu	Onarım Yapılmış	Risk yok	Bakım yapılmalı, yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmelidir.

4.7. Endüstriyel Miras Alanlarının Yenilenmesinin Hedefleri

Ödemiş kentinin mekansal ve sosyal yapısında bir değişim yaşandığı gözlemlenmektedir. Kentsel alandaki değişikliklerin meydana gelmesinde, kenti şekillendiren sanayi yapıları önemli bir yer tutmaktadır. Kentte içinde konumlanmış endüstri yapılarının çoğunun işlevini yitirdiği gözlemlenmektedir. İşlevini yitiren bu yapıların ve endüstriyel alanların yakın çevresiyle bütünleştirilmesi, bölgenin sosyal ve kültürel yapısını destekleyen mekanlar dizisi olarak biçimlendirilmesi, kentin sosyal ve ekonomik gelişimi açısından gerekliliktir.

Ödemiş'teki binaların, sosyal – kültürel boyutları, konumlanmaları, detayları, malzeme – renk – doku kullanımları analiz edildiğinde, sonuçların günümüz kimlikli politikaları ve tasarımları için esin kaynağı olabileceği görülmektedir (Altınoluk, 2003).

Ödemiş kentinde, endüstriyel alanların yenilenmesi ile kente ilişkin mekansal, ekonomik ve sosyal sorunların çözümlenmesi ve kentin geleceğine yönelik bütüncül ve sürdürülebilir bir kentsel yenileme senaryosu oluşturulması birincil hedefler olarak tanımlanabilir. Ayrıca, Ödemiş kent merkezinde konumlanan işlevini yitirmiş endüstriyel yapıları; görsel önemleri, dönemlerine ait endüstriyel - tarihsel nitelikleri ve işlevleri paralelinde değerlendirmek, alanın cazibe merkezine dönüşmesini sağlamak ve korunmalarına katkıda bulunmak, kentteki endüstriyel alanların yenilenmesinin hedeflerini oluşturmaktadır.

Kapsamlı bir bakış açısıyla, Ödemiş kentindeki endüstriyel alanlarda geliştirilecek kentsel yenileme yaklaşımlarının uzun ve kısa dönem hedefleri;

- Kent merkezinde yer alan çevresel değerlerin tespiti ve endüstriyel alanların iyileştirilmesi,
- Endüstriyel miras yapılarının ve özgün üretim düzeneklerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Ödemiş kentinde yer alan Ethem Efendi Helva Fabrikası gibi mekansal farklılık sergileyen eski endüstri yapı gruplarının kentle bütünleşmesinin sağlanması ve uygun işlevlerle değerlendirilmesi,
- Ödemiş kent merkezinde yer alan endüstri yapılarına yeni işlevler tanımlanması ile mevcut nüfusun bilinçlendirilmesinin sağlanması, alanın cazibe merkezine dönüştürülmesi,
- Alandaki çevre konut alanlarının yenilenmesi,
- Bölgenin altyapısının iyileştirilmesi,
- Kentte, disiplinler arası bir çalışma programı uygulanması ile endüstriyel miras

alanının, çevresel ve kentsel kalitenin en yüksek seviyeye taşındığı bir merkeze dönüştürülmesi,

- Alanda tükenen üretim tekniklerinin, örneğin taş baskı yöntemi ile zeytinyağı üreten sanayi tesisinin, endüstriyel miras anlayışı paralelinde, korunmasının ve devamlılığının sağlandığı işlevsel dönüşüm yaklaşımlarının geliştirilmesi,
- Ödemiş kentinin gelişme stratejilerine paralel olarak, endüstriyel alanın yenilenmesinden, kentin sosyal, mekansal ve ekonomik olarak gelişmesine kadar olan süreçte dinamiklerin harekete geçirilmesi,
- Ödemiş kentsel alan bütününde ulaşım ağının geliştirilmesi, yaya ulaşımının iyileştirilmesi, donatı alanlarının zenginleştirilmesi,
- Bölge kullanıcılarının gelecekteki gereksinmelerini karşılayacak sürdürülebilir kentsel mekanlar yaratılması, açık ve kapalı kamusal alanların oluşturulması,
- Kentin geleceği için bir vizyon sağlaması, alanın işlevinin rekreasyon ve turizm unsurları ile güçlendirilip, zenginleştirilmesi,
- Ödemiş kentindeki işlevsel dönüşüm sonrasındaki nüfusun yeni profilinin tanımlanması ve biçimlendirilmesi,

olarak açıklanabilir. Ödemiş kenti endüstriyel alanlarının yenilenmesi çalışmalarında bu hedeflerin gerçekleşmesi ile Ödemiş, Ege Bölgesi'nde kentsel ölçekte merkez haline dönüşecektir.

4.8. Endüstriyel Miras Alanların Yenilenmesinin Boyutları

Kentsel yenileme eylemi, çok boyutlu etkileri olan karmaşık bir süreç içermektedir. Bu süreçte, kentin sosyal, politik, planlama-tasarım ve ekonomik boyutlarda değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Ödemiş kenti endüstriyel miras alanlarının yenilenmesinde de çok boyutlu mekanizma ve disiplinler arası bir çalışmanın etkili olması gerekliliktir. Bu paralelde, Ödemiş kenti endüstriyel alanlarının sosyal, çevresel, yasal-yönetimsel boyutları ile ekonomik boyutları paralel olarak değerlendirme kapsamına alınması ve bu yönde politikalar geliştirilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

4.8.1. Sosyal Boyut

Ödemiş kenti endüstriyel alanlarında uygulanacak kentsel yenileme çalışmasında, yenileme

türünün belirlenmesi, kente kazandırılacak kimliğin seçimi, yeniden kullanım kararlarının alınması ve girişimlerin gerçekleşmesi, alana yapılacak yatırımların türü ve boyutları doğrudan bölgedeki yerel halkın niteliğinin kapsamlı analizlerinin yapılmasını gerektirmektedir. Kentteki kullanıcıların toplumsal gereksinimlerin sağlanması, sosyal yapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, Ödemiş kentinin, gerek kent boyutunda gerekse, havza ölçeğinde ortak hedef ve vizyonların belirlenmesi, bu kapsamda sivil toplum kuruluşları ve yerel girişimlerin desteklenmesi, kentte oluşturulacak yenileme çalışmalarının alt yapısını oluşturmaktadır.

Ödemiş'te yerleşik halka iş olanakları sağlamak, çeşitli alanlarda gelişimi sağlamak amacıyla, kurslar açarak mevcut nüfusu eğitmek, yerleşik halkı bilinçlendirerek meslek sahibi yapmak, kentte eğitsel-kültürel donatıları alanları geliştirmek ve Ödemiş kentinde sosyal ve kültürel aktivitelerin geliştirilmesine olanak sağlamak, kentteki sosyal yapının güçlendirilip geliştirmesini sağlayacaktır.

Bu paralelde, sürecin gerçekleştirilmesinde, merkezi yönetim-yerel yönetim-özel sektör işbirliğinin sağlanması sürdürülebilir ve çok boyutlu yenileme uygulamasını oluşturacaktır.

4.8.2. Ekonomik Boyut

Ödemiş kenti endüstriyel alanlarında gerçekleştirilecek kentsel yenileşme yaklaşımında, fiziksel ve sosyal yıpranma içinde olan alanların yeniden canlandırılması ve iyileştirilmesi, bu paralelde de yerel ekonominin geliştirilmesini hedeflemektedir. Kentsel alanda yer alan işlevini yitirmiş, köhnemiş endüstriyel alanların yeniden işlevlendirilmesinde, yerel ekonomiye ve üretime ait dinamikleri harekete geçirecek kentsel ve yönetsel yaklaşımların yaratıldığı, kente özel ekonomik kaynakların kullanıldığı, Ödemiş'teki özel sektör sermaye yatırımlarının alana çekilmesinin hedeflendiği ve bölgedeki işgücü ve gelir oranının arttırıldığı çok boyutlu bir çalışma disiplini geliştirilmesi ve bu kapsamda Ödemiş'in ekonomik boyutta büyümesinin sağlanması amaçlanmalıdır.

Ödemiş kentindeki geliştirilecek yenileme çalışmasının ekonomik boyutu kurgulandığında, yenilemenin öncelikle yatırımların Ödemiş'e yönelmesini sağlayarak yeni istihdam olanakları yaratacağı, dolaylı olarak, bölgenin ekonomik gelişimine katkıda bulunacağı hedeflenmiştir. Kentteki endüstriyel miras alanlarına; ekonomik devamlılığı sağlayacak işlevler kazandırılması, bu kullanımların farklı alanları kapsamı, kentin ekonomik büyümesine katkı sağlayacak ve yenilemenin sürdürülebilirliği açısından geçerli bir yaklaşım

olacaktır.

4.8.3. Çevresel Boyut

Ödemiş kentinde, endüstrinin genel büyük oranda Küçük Sanayi sitesine taşınması sonucu, kent merkezindeki endüstri yapılarında ve çevresinde yaşanan fiziksel yıpranma ve çevresel değerlerin yok olması problemine karşı geliştirilecek kentsel yenileşme yaklaşımı ile sürdürülebilir ve çevresel değerlerin iyileştirildiği bütüncül bir planlama yaklaşımı geliştirmesi hedeflenmektedir. Ödemiş kentinde, oluşturulacak yenileme çalışmalarıyla, fiziksel yıpranma yaşayan endüstriyel bölgelerin iyileştirilmesini değil, mevcut kentsel dokunun, konut alanlarının, sosyal mekanların iyileştirilmesi de hedeflenmektedir.

Bu paralelde, Ödemiş kentinde geliştirilecek kentsel yenileme projelerinde, mevcut Cumhuriyet kenti izlerini taşıyan kentsel dokuyla bütünleşmek, biçimsel bütünlük oluşturmak ve mevcut endüstri yapılarını buldukları çevreyle etkileşimleri kapsamında değerlendirmek, en önemli yaklaşım kriterlerini oluşturmaktadır. Bu kapsamda Ödemiş'e, prestij kazandıracak, kültürel devamlılığı sağlayacak işlevsel dönüşümler gerçekleştirilmelidir. Kenti simgeleyen planlama yaklaşımlarıyla, kentsel sürekliliğin sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Bu kapsamda Ödemiş kenti genelinde, endüstriyel miras alanlarını değerlendirmeye yönelik oluşturulacak yenileşme yaklaşımlarında;

- Kent merkezinde işlevini yitirmiş küçük imalathanelerin ve endüstri yapılarının korunması ve kentlinin gereksinmelerine uygun olarak yeniden işlevlendirilmesi,
- Bölgede teknik altyapının geliştirilmesi,
- Çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Kültürel değerlerin korunması,
- Fiziksel çevreyi iyileştirmek ve tarihsel dokunun devamlılığını sağlamak,
- Yeni yerleşim alanlarının planlanması,

stratejilerini içermektedir.

4.8.4. Yasal-Yönetmel Boyut

Ödemiş kentinde gerçekleştirilecek kentsel yenileme projelerinde, bölgedeki gönüllü sektör kuruluşlarının da katılımı olmalıdır. Kar amacı gütmeyen kalite ve hizmet odaklı olan bu sosyal örgütler yapılanmaları ile dönüşüm sürecinde katkıda bulunacaklardır.

Kentin yenilenmesi sürecinde, kamu ve özel sektör için de ortaklıklar yolu ile oluşan bir planlama yaklaşımı geliştirilmesi gerekliliktir. Ödemiş'te kentsel ekonomiyi canlandırmak için oluşturulacak yaklaşımlar ve finansman teşvikleri ile gerçekleşecek planlama yaklaşımları ile kentte özel sektör-kamu sektörü işbirliği bağlamında uygun girişimler sağlanmış olacaktır.

Ödemiş'te bulunan yerel firmaları ve ekonomik güce sahip sektörleri bu sürece dahil etmek, dönüşümün kapsamını genişletecektir.

Kent genelinde, kamu sektörü, özel sektör, yerel halk ve gönüllü sektöründen temsilcilerin bulunduğu ve endüstriyel alanları çevresi ile birlikte değerlendirmeyi amaçlayan, geniş kapsamlı "Ödemiş kenti gerçeğine özel ortaklıklar" geliştirilmesi, kentin sürdürülebilirliği açısından doğru model olacaktır.

Bu kapsamda oluşturulacak yenileme yaklaşımının yasal bazda dikkate alınacak ilkeleri; kent içinde eşitlik kavramını sağlaması, Ödemiş halkının tüm boyutları ile sürece dahil olması ve yenilenme sonrası yaratılacak olanaklardan halkın tümüyle yararlanmasının sağlanması olarak özetlenebilir.

Ödemiş kentindeki endüstriyel miras alanlarının kent merkezinde olmaları ve tarihsel öneme sahip olmaları, öncelikle sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin ilgilendiği alanlar olmasını sağlamaktadır. Bunu izleyen süreçte kamu sektörünün de aktif katılımı bulunmaktadır. Belirlenecek hedef kapsamında, Ödemiş yerel yönetiminden, ekonomik kalkınma kurumlarından, kamu kuruluşlarından, üniversite ve yüksekokullardan, bölgesel ve ulusal yönetim temsilcilerinden, Ege Bölgesi Ticaret ve Sanayi Odalarından oluşan katılımcı grup ile endüstri alanlarının yenilenmesinde doğru yaklaşım modeli belirlenecek ve bu kapsamda bölge halkının da sürece katılımı ile sürdürülebilir yenileşme yaklaşımı oluşturulacaktır.

4.8.5. Planlama ve Tasarım Boyutu

Ödemiş kenti endüstriyel miras alanlarında uygulanacak yenileme çalışmalarında geliştirilecek planlama yaklaşımlarında;

- Ödemiş kentinin sanayi kimliğini oluşturan endüstriyel yapıların analiz edilmesi,
- Yenileme alanına ve işlevini yitirmiş endüstri yapılarına ve tarihsel-mimari değeri olan yapılara ilişkin fiziksel durum raporlarının oluşturulması,

- Ödemiş'te düzenleme alanındaki kullanıcıların araştırmasının yapılması,
- Yeniden işlevlendirmeye ilişkin analiz raporunun hazırlanması,
- Kapsamlı mimari raporlarının oluşturulması
- Kentsel alanın yenilenmesine yönelik öneri projelerinin geliştirilmesi,
- Yenileme uygulamasına yönelik planlama stratejilerinin belirlenmesi

doğru bir işleyiş modelinin oluşturmaktadır.

Bu yöntem kapsamında Ödemiş kenti endüstriyel miras alanlarında yapılacak yenileme çalışmalarında,

- Endüstriyel alandaki çevresel değerlerin tespiti ve iyileştirilmesi,
- Endüstriyel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Eski endüstri alanlarının kentle ve yerel halkla bütünleşmesinin sağlanması,
- Alanın merkezi kimliğini vurgulayarak, fiziksel çevre verilerinin getirdiği avantajları değerlendirmek ve cazibe merkezi yaratılmasını sağlamak,
- Kent merkezinde yer alan endüstriyel miras alanlarında, yeni işlevler tanımlanması ile mevcut alanın planlanmasının sağlanması ve alanın cazibe merkezine dönüştürülmesi,
- Mevcut nitelikli tarihsel dokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Merkez çevresindeki konut alanlarının yenilenmesi
- Ödemiş'te tükenen üretim tekniklerinin, endüstriyel miras anlayışı paralelinde, korunmasının ve devamlılığının sağlandığı işlevsel dönüşüm yaklaşımlarının geliştirilmesi,
- Yenileme kapsamındaki endüstriyel alanlar ile kent bütününde ulaşım ağının geliştirilmesi, yaya ulaşımının iyileştirilmesi, donatı alanlarının zenginleştirilmesi,
- Bölge kullanıcılarının gelecekteki gereksinmelerinin ve taleplerini karşılayacak sürdürülebilir kentsel mekanlar yaratılması,
- Yenileme alanın işlevinin rekreasyon ve turizm unsurları ile güçlendirilip, zenginleştirilmesi,

öncelikle dikkat edilmesi gereken kriterler olmalıdır. Bu paralelde oluşturulacak çalışmalarla, geleceğe ilişkin planlama vizyonunun oluşturulması ve sürdürülebilir kentsel yenileme yaklaşımının geliştirilmesine sağlanacaktır.

4.9. Yenileme Yönteminin Belirlenmesi

Ödemiş kentinde sanayinin kent dışına taşınması sonucu işlevini yitiren sanayi yapılarının

merkezin aktif kullanımına katılması ya da kentle bütünleşmeleri kentin planlaması ve gelişimi açısından çözülmesi gereken bir sorun oluşturmaktadır. Kent için oluşturulacak projelerle, bu alanların kentle bütünleşmesinde stratejik planlama yaklaşımının önemi ortaya çıkmaktadır.

Ödemiş kentine yenileme kapsamında verilecek yeni işlevlerde kentin ekonomik ve kültürel kazanımı ana hedefler sayılmaktadır. Kentteki endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda uygulanacak kentsel yenileme projelerinde, alanın analizler sonucu belirlenen mevcut sorunlarının, sahip olduğu potansiyellerle dengesini sağlayacak yenileme modelinin belirlenmesi, kentin sosyal ve ekonomik açıdan gelişmesini sağlayacaktır. İşlevini yitirmiş ve kent için sorun oluşturan bu endüstriyel alanlar, sahip oldukları potansiyellerin doğru yenileme programları ile değerlendirilmeleri sonucu, kent ve daha kapsamlı bir boyutla Küçük Menderes Havzası'ndaki dinamiklerin harekete geçmesi ve kentin ekonomik olarak büyümesi ile sonuçlanan kazanımları sağlayacaktır.

Ödemiş'te kentsel yenileme yöntemi geliştirilecek endüstriyel miras alanının, mevcut tarihsel kimliğinin ve özgün kent dokusunun vurgulandığı bir yenileme yönteminin seçilmesi kentin geleceği için doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Eskimiş, köhnemiş endüstriyel alanlara verilecek yeni işlevin seçiminde ve kente ilişkin oluşturulacak yenileme yönteminin belirlenmesinde, Ödemiş'teki endüstriyel kimliğinin korunduğu, rehabilite edildiği ve değerlendirildiği programlar geliştirilmeli, kentin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak geliştirildiği, her yaş ve kesimden kent kullanıcılarının katılımının sağlandığı modeller oluşturularak, alana kentsel değer kazandırılmalıdır.

Ayrıca, uygulanacak yöntemin belirlenmesi sürecinde, kentin mevcut kaynakların, kentsel mekanla dengeli bir birliktelik oluşturması da sağlanmalıdır.

Ödemiş kentinde bölgesel planlama kararları paralelinde geliştirilecek kentsel yenileme yöntemlerinde;

- Kentin, uzun ve kısa dönem stratejik hedefleriyle çatışmayacak işlevler kapsamında yenilenmesi,
- Ödemiş'teki endüstriyel miras potansiyellerinin, mimari ve kentsel dokuyu vurgulayacak şekilde, dengeli ve aktif olarak değerlendirilmelerinin sağlanması,
- Sorun-çözüm merkezli planlama yaklaşımların benimsenmesi,
- Ödemiş kentinin gelecek kullanımına ilişkin vizyon kazandırması,
- Kentin endüstriyel kimliğinin vurgulanması,

- Kentin mimari dokusunun ve tarihsel yapısının korunması ve değerlendirilmesi,
- Yenileme alanına, bölgesel ve kentsel ölçekte yeni bir bakış açısı kazandırması ve çekim merkezi yaratılması,
- Toplumsal katılım boyutunun en üst düzeyde sürece dahil edilmesi ve yenileme sonrası kente aktif katılımlarının sağlanması,
- Kentin, fiziksel ekonomik ve kültürel açıdan dinamiklerinin harekete geçirilmesi,
- Kamu, özel sektör, üniversite, Ege Bölgesi Sanayi ve Ticaret Odaları ile sivil toplum kuruluşlarının birlikteliklerinin sağlanması,

birincil ilkeler olarak değerlendirilmeli, kentsel ölçekte sürdürülebilir yenileme yöntemleri uygulanmalıdır.

5. ÖDEMİŞ'DE ENDÜSTRİYEL MİRASI DEĞERLENDİRME AMAÇLI KENTSEL YENİLEME SENARYOSU

Önemli bir ulaşım ağı üzerinde bulunan Ödemiş, aynı zamanda ülkemizin önemli ovalarından birisi üzerinde yer alan bir ova yerleşmesidir. Ödemiş'in önemi, tarımsal bir yerleşim olmasından ve tarihi kentler arasındaki geçit üzerinde konumlanmasından kaynaklanmaktadır.

Ödemiş kenti ana yerleşim akslarının, süreç içinde, özellikle 1980'li yıllardan itibaren artan kentleşme eğilimleri ile birlikte, kentsel gelişimi olumsuz yönde etkileyecek biçimde kuzey ve kuzeydoğu yönünde verimli tarım alanları üzerinde yayılmaya, gelişmeye başladığı görülmektedir. Ödemiş kent merkezinin büyümesi ve kentin çeperlere doğru yayılması; önceleri kent dışında konumlanan endüstriyel alanların, kentin merkezinde kalmasına ve gelişen teknolojiye uyum sağlayamamaları sonucu işlevini yitirmesine, bu paralelde de fiziksel çöküntü alanlarının oluşmasına yol açmıştır.

Ödemiş'e kimlik kazandıran ve fiziksel-sosyal gelişiminin yansıması olan endüstriyel miras alanlarının kentsel yenileme bakış açısıyla değerlendirilmesi, Ödemiş kentinin vizyonunun oluşturulması için öncelikli hedefler kapsamındadır. Kentte yer alan endüstriyel yapılar ve üretim biçimleri, Ege Bölgesi'ndeki endüstrileşme geçmişine ilişkin veriler sunmaktadır. Tarımsal ürünlere paralel olarak gelişme gösteren Ödemiş sanayi; kentte bulunan endüstri yapıları ve bunların biçimlenişleri, endüstriyel miras kapsamında değerlendirilmeye değer nitelik sergilemektedir.

Dünyanın hızla değiştiği, geliştiği ve küresel boyutun önem kazandığı bir dönemde, Ödemiş'in sahip olduğu potansiyellerin değerlendirmesi ve kimliğinin vurgulanması açısından beklenen performansı gösteremediği açıktır. Kentte ilişkin; 2003 yılında, İzmir Ticaret Odası ve Akademisyenlerden oluşan grup tarafından hazırlanan ve geleceğe yönelik stratejik hedeflerin belirlendiği çalışmada; Ödemiş'in sahip olduğu iç turizm potansiyelinin varlığının vurgulanması ve geliştirilmesinin, kentin gelişim sürecine ivme kazandıracığı belirtilmiştir. Kentin tarihsel kimliğini vurgulayacak ve vizyon kazandıracak yenileme yaklaşımlarında, bölgenin mevcut potansiyellerinin kullanımları için turizm hedefli planlamalar geliştirilmesi, bölgenin gelişme stratejileri ile paralellik oluşturmasını sağlayacaktır.

Bu kapsamda, kent merkezindeki işlevini yitirmiş endüstri yapılarının kentsel yenileme bakış açısıyla değerlendirilmesi ve kentin ekonomik, kültürel ve sosyal bazda kazanımlar elde etmesi amacıyla, "kentsel yenileme senaryosu" oluşturulmuştur.

Oluşturulan senaryo ile Ödemiş'te turizm ağırlıklı kültürel bir kimlik oluşturularak, işlevini yitirmiş endüstriyel yapı ve tarihsel konut envanterinin yoğun olarak bulunduğu alanlarda fiziksel ve sosyal kalitenin artırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca büyük ölçekli yapıların ve kentsel ölçekteki kamusal alanların turizme ve kültürel aktivitelere yönelik planlanması kapsamında geliştirilecek yaklaşımlar ile kültürel amaçlı turizmin güçlendirilmesi, ticaretin çeşitlenmesi ve turizme yönelik ticaretin gelişmesi sağlanarak, Ödemiş'in ekonomik gelişimine katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

Ödemiş kenti; önerilen yeni kimlik ile bölgenin ana merkezi olmaya devam etmek için, turizm potansiyelini güçlendirilmesi hedefiyle, sahip olduğu endüstriyel mirasın değerlendirildiği ana yaklaşımla, “bilgi ve kültür üretimi” konusunda uzmanlaşmaya yönelecektir. Bu yaklaşım ile Kent merkezinde yer alan sanayi modelinden, kentten uzaklaştırılmış sanayi ile “Kültürel Merkez” kavramının desteklenmesi ve bu modele uygun planlama kararlarının oluşturulması amaçlanmıştır. Öneri yenileme yaklaşımında, kentin yaşam kalitesinin ve çevresel değerinin artırılması hedeflenmektedir.

Bu paralelde oluşturulacak, kentsel yenileme senaryosunda, Ödemiş'de yer alan sanayi yapılarının görsel önemleri, dönemlerine ait endüstriyel nitelikleri ve işlevleri paralelinde değerlendirmek, sanat, tarih, arkeoloji, mimari ve teknoloji yönünden endüstriyel tarihe dikkat çekilmesini sağlamak, korunmalarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Kentteki endüstri yapılarını, Ödemiş'in sanayileşme tarihi paralelinde belgelemek ve kentin gelecek kullanımına ilişkin yeni bir bakış sağlamak yenileme programı paralelinde geliştirilen yaklaşımlardır. Nitelikli sanayi yapılarının tespit edilerek, korumaya yönelik kararların alınmasını sağlamak ve bilgi ve kültür teması ile yeniden işlevlendirilerek sosyal ve kültürel değer olarak kent yaşamına katılmasını gerçekleştirmek birincil kriter olarak kabul edilmektedir.

5.1. Projenin Tanımlanması

Alan, 1950'lerde sanayi yapılarının kurulduğu bir bölge ve bu sanayi alanlarında çalışan işgücünün yaşama alanı olarak ortaya çıkmıştır. Ödemiş kenti, Küçük Menderes Havzası'nda merkez fonksiyonunu üstlenmesinin yanı sıra, endüstriyel miras yapılarına sahip olması ve Cumhuriyet dönemi mimari ve kent örneklerini sergilemesi nedeniyle, turizm işlevi açısından son derece güçlü bir potansiyele sahiptir. Bu paralelde oluşturulan kentsel yenileme senaryosunda, endüstriyel alanların korunup, yeniden kullanım kapsamında

değerlendirilmeleri ile bölgenin kimliğinin ve mevcut işlevlerinin dengelenmesi, projedeki en temel kriterleri oluşturmaktadır.

Planlanan yeni sürece bu kenti adapte etmek ve hedeflenen kentsel koşulları sağlamak kapsamında gerçekleştirilecek girişimler, kentsel yenileme yaklaşımının gelişiminde katkı sağlayacak, bu hedefler paralelinde geliştirilen model ile kentin “bilgi ve kültür kenti” olma yolundaki vizyonu desteklenecektir.

Senaryo kapsamında, Ödemiş kenti’ne turizm odaklı bir kimlik öngörülmektedir. Turizm odaklı kurguda kente yüklenen ana tema, ”Endüstriyel Miras Kültürü”nün sağlandığı “Bilgi ve Kültür Kenti” olarak belirlenmiştir. Ödemiş’in mevcut durumun devamında kazanacağı kimlik, konut ve kültürel amaçlı turizmi teşvik ağırlıklı bir gelişim modelidir. Ön koşul olarak; işlevini yitiren ve köhnemiş endüstri yapılarının, depolama birimlerinin desantralizasyonu sonucunda, kültürel turizm sektörü ağırlıklı bir gelişim olacağı varsayımıyla hareket edilmiştir. Konut yerleşmesi rehabilitasyon çalışmaları ile, konut yüzdesi arttırılacak ve bölgedeki verimli tarım toprakları üzerindeki yapılaşma tehdidi ortadan kalkmış olacaktır. Oluşturulan senaryo, turizm ağırlıklı olduğundan, mevcut konut alanlarının rehabilitasyonunun yanısıra konut+konaklama fonksiyonu önerisi getirilerek, turizm kapsamlı yapılanmada destek birimler sağlanmaya çalışılmıştır. Ödemiş kentinde, ticaret ve hizmet sektörünün ekonomiye ve sosyal hayata canlılık getirecek olması ve finans sektörünün bölgede gelişmesi, kent içindeki tarihi yapılara ve endüstriyel miras alanlarına koruma değerlendirme anlayışı kapsamında katkı sağlayacaktır. Bu yaklaşım ile kurgulanan senaryonun, sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Ancak, turizm ve konut alanlarının getireceği ulaşım talebi ve otopark sorunu, projedeki kapsamlı geliştirme konularındandır.

Senaryoda hedeflenen turizm ve kültür yapılanmasının, ekonomik ve sosyal kalkınmaya olan etkisi, turizmin konut ve ticaret alanlarına canlılık, prestij getirecek olması, yenileme alanının kentsel aktivite alanı olmasına katkıda bulunması, mevcut Ödemiş tarihsel dokusunun yenilenmesine katkıda bulunması gibi olumlu etkilerin yanısıra, kentin kültürel platformda geliştirilmesi ile sosyal, ekonomik ve mekansal kazanımlar da sağlanacaktır.

Yenileme projesi, Ödemiş Kent merkezi ile Birgi kentsel dokusunu kapsamaktadır.

Planlama kapsamında yer alan projeler:

1. Ödemiş Kent Merkezi Çalışmaları
 - Açık Kamusal alanların düzenlenmesi

- Mevcut işlevini yitirmiş endüstriyel miras yapılarında, bütüncül planlama kararları paralelinde, yenileme çalışmaları yapılması
 - Çevre düzelmemeleri ve yayalaştırma çalışmaları yapılması
 - Tescilli anıtsal ve sivil mimarlık yapılarının restorasyonları
 - Ethem Efendi Helva Fabrikası'nın "kültür ve bilgi kenti" anlayışı paralelinde yenilenerek, işlevlendirilmesi
 - Ümit Çırçır Fabrikası, bulunduğu bölgesel konum kapsamında açık alan düzenlemeleri ile değerlendirilmesi, kültürel amaçlı yeniden işlevlendirilmesi
 - Mevcut konut alanlarının rehabilitasyonu
 - Kentsel dokuda konumlanmış endüstriyel miras yapılarının turizm ve kültürel fonksiyonlarla yeniden kullanım kapsamında değerlendirilmesi,
 - Sokak dokularının iyileştirilmesi
 - Sosyal yapıda iyileştirme çalışmaları
2. İstasyon Bölgesi Çalışmaları
- Açık Kamusal alanların düzenlenmesi
 - Bölge kapsamında yakın konumlanmış olan endüstriyel miras yapılarının, kültürel ve turizm vizyonu paralelinde bütünlük işlevlerle değerlendirilme çalışmalarının oluşturulması
 - Demiryolu çevresel dokusunun iyileştirilmesi
 - Tescilli anıtsal ve sivil mimarlık yapılarının restorasyonları
 - Sokak dokularının iyileştirilmesi
 - Yayalaştırma çalışmalarının yapılması
 - Kentsel donatıların düzenlenmesi
 - Ticaret birimlerinin konumlandırılması
 - Sosyal yapının iyileştirilmesi
 - Demiryolu ulaşımının kentsel yenileme projesi kapsamına alınması ile ilgili çalışmalar
 - Alanın kültür ve turizm işlevi paralelinde endüstriyel miras kültür turizmi rotasına ilişkin çalışmaların yapılması
3. Birgi Çalışmaları
- Açık Kamusal alanların düzenlenmesi
 - Bölge kapsamında yakın konumlanmış olan endüstriyel miras yapılarının, kültürel ve turizm vizyonu paralelinde bütünlük işlevlerle değerlendirilme çalışmalarının oluşturulması

- Bölgesel yenileme kararları paralelinde turizm kapsamındaki işlevlendirme çalışmalarının yapılması
- Bölgenin tarihsel dokusunun korunarak, restorasyon çalışmaları yapılması,
- Bölgeye ilişkin tanıtım çalışmaları yapılması
- Sokak dokularının iyileştirilmesi
- Alanın kültür ve turizm işlevi paralelinde endüstriyel miras kültür turizmi rotasına ilişkin çalışmaların yapılması

Tüm bu ölçeklerde sürece katılan birçok bileşen bulunmaktadır. Mimari kaygılar, projenin ekonomik boyutu, yeni sürdürülebilirlik yaklaşımlarının yaratılması (geçmiş üretim tekniklerinin değerlendirilmesi, küçük el işçiliklerinin yeniden devamlılığı, kültür turizminin yaratılması endüstriyel tarihin oluşturulması) bu bileşenlerden birkaçıdır. Bu paralelde, işlevini yitirmiş ve kayıp alanlara dönüşmüş bölgenin yeniden işlevlendirilmesi sürecinde eş zamanlı olarak pek çok etmen etkili olmaktadır. Salt mimari kaygıların mekânın önüne geçmesi, yeni işlevin bölge halkı ile uyumu, kentsel ve ekolojik dengeleri koruma, yeni ve sürekliliği olan sosyo- ekonomik platformlar yaratmak, toplumsal katılımı sağlamak bu kapsamda etkin rol üstlenmektedir.

Bu yaklaşımların ışığında, Ödemiş kenti endüstri yapılarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi sürecinde yerel –bölgesel projelendirme ve katılım modelleri geliştirilmesi ve kentin dinamikleri paralelinde uygulanması, kentin sürdürülebilirliğini sağlayacak ve kent kültürü yaratılmasına katkıda bulunacaktır.

5.2. Modelin Temel Özelliği – Özgün Yapısı

Ödemiş Kenti, Endüstriyel miras alanları kapsamında oluşturulacak Kentsel Yenileme Projesi; kentin vizyonunu geliştirme amaçlı bir projedir.

Ödemiş kentsel yenileme projesi kapsamında, sosyal, kültürel ve ekonomik boyut baz alınarak, kentteki tarihsel nitelikteki endüstriyel miras yapılarının korunması ve değerlendirilmesi ile toplumsal yaşamın sürekliliğinin sağlanması temel yaklaşım olarak benimsenmiştir. Bu endüstri yapılarının; bölge halkının yaşam biçimi, geçmişle kurduğu köprü ve belleği olduğu gerçeğinden hareketle; alanın yenilenmesinde geliştirilecek işlevin, Ödemiş'in sosyal ve fiziksel koşullarındaki geçerliliğinin sağlanması modelin özgün yapısını oluşturmaktadır.

Bu yaklaşımlar paralelinde oluşturulan modelde,

- Endüstriyel miras baz alınarak kentsel yenileme programlarının oluşturulması,
- Ödemiş'in sahip olduğu endüstriyel miras yapılarının, bölgenin sahip olduğu turizm potansiyeli kapsamında değerlendirilmesi,
- Yenileme alanındaki mevcut yüksekokul yerleşimi ve kentteki tarihsel - kültürel mirasın değerlendirilerek, kentin kültür ve bilgi kenti olarak yapılandırılması ve turizme katkılanması,
- Yenileme alanında, Ödemiş kent merkezi ve Birgi tarihsel kent dokusunu kapsayan “endüstriyel miras rotası”nın kurgulanması,

Ödemiş için oluşturulacak Kentsel yenileme programının özgün niteliğini ortaya koymaktadır.

Bu kapsamda oluşturulan modelde, Küçük Menderes Havzası'nda yer alan Ödemiş Kenti'ndeki, köhneleşen, fonksiyonunu yitiren endüstriyel miras alanlarının kente kazandırılması, kentin mekansal, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümlenmesine yönelik özgün bir işleyiş öngörülmektedir.

Modelin diğer bir özelliği ise, Ödemiş'in küresel kentler arasındaki yarışabilirliğinin sağlanması, bir kültür kenti ve bilgi kenti olma rolünü üstlenmesidir. Proje ile işlevsel boşluk durumundaki alanın yenilenme ile ekonomi ve kültür alanına dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.

Oluşturulan modelde, kentin yaşam kalitesini arttırmayı planlayan toplumsal katılım boyutlu, bütüncül bir kentsel yenileme anlayışı benimsenmektedir. Bu kavramsal yaklaşımlarla değerlendirilen “Ödemiş Endüstriyel Miras Alanları”nın değerlendirilmesi ile kentin sürdürülebilirliği sağlanacak ve kent kültürü yaratılması sağlanacaktır.

5.3. Alanın Seçim Kriterleri

Dünyada yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlerin en belirgin yansıması kent mekânlarında görülmektedir. Özellikle endüstriyel yapı içeren kentlerde, gelişen teknoloji ve artan nüfus, endüstrinin desantralizasyonunu gündeme getirmiştir. Bunun beraberinde kentler, yeni roller üstlenerek, endüstriyel merkezler olmak yerine, bilgi, sanat ve kültür merkezlerine dönüşmektedir.

Günümüzde de kentlerin ekonomilerinde miras yatırımları oldukça önem kazanmıştır. Bu anlayış paralelinde kentin sahip olduğu kültürel değerlerin, turizm ve ekonomik canlılığa

dönüşmesi birincil yaklaşımlar olarak kabul edilmektedir. Özellikle endüstriyel miras kapsamındaki kentsel yenileme projeleri, bu tür gelişmelerin öncüsü konumundadır.

Ödemiş Kentsel Yenileme Alanının;

- Bir sanayi geçmişine sahip olması,
- Ödemiş; koruma değerine sahip sanayi yapısı potansiyeli,
- Ödemiş kentinin tarihsel önemi ve barındırdığı kültür mirasının yarattığı kültürel potansiyel,
- Mevcut üretken bir kentsel dokunun varlığını sürdürmesi,
- Küçük Menderes Havzası'nda bir merkez konumunda olması,
- Kentteki yerleşim alanlarının tarım alanlarını yönünde gelişme göstermesi

alanın seçim kriterlerini oluşturmaktadır.

Ödemiş'te yer alan endüstriyel alanlar, sahip oldukları geniş mekanlar ile kentsel yenileme projesinin seçim kriterleri açısından öncelikli tercih oluşturmaktadır.

Ödemiş; koruma değerine sahip endüstri yapısı potansiyeli açısından Küçük Menderes Havzası'nda merkez konumunda olması, bu alanların kentle bütünleşerek, kente sosyal, kültürel ve ekonomik katkı sağlayacak işlevlerle yenilenmesi alanın seçimindeki nedenleri güçlendirmektedir.

Ödemiş'deki işlevini yitirmiş endüstriyel miras alanlarının kent merkezinde konumlanmaları, yenileme kapsamında, kentlinin sosyo-kültürel gereksinmelerini karşılayacak, kültür merkezleri, sergileme salonları, rekreasyon alanları gibi işlevlerin kazandırılması açısından önem oluşturmaktadır. Bu alanların merkezi nitelikleri, kentin yerel nitelikleri ve vizyonunun bir parçası olarak yenileme kapsamında değerlendirilmesi öngörülmektedir.

Bu bağlamda, Ödemiş kent merkezinde yer alan endüstriyel miras kapsamındaki alanların, kentsel yenileme ölçeğinde değerlendirilmelerinde, alanın seçim kriterlerinin yerel nitelikler göz önüne alınarak analiz edilmesi ve kentin endüstriyel gelişim şemasının oluşturulması, kentin planlama öngörülerini oluşturmaktadır.

Endüstriyel miras alanlarının turizm amaçlı değerlendirildiği kentsel yenileme projesinde, bölgenin turizm kullanımını destekleyen diğer kentsel değerler ise;

- Ödemiş'te Bozdağ 'ın konumu gereği gelişen turizm potansiyeli,
- Birgi yerleşiminin, sahip olduğu özgün kentleşme dokusu ve tarihsel-mimari kimliği

ile oluşan turizm odaklı geliştirilme niteliği,

- Ödemiş’de konumlanan, Cumhuriyet döneminin mimari izlerinin taşıyan tarihsel nitelikli yapı stoğu,

olarak kabul edilmektedir.

5.4. Uzun ve Kısa Dönem Hedefleri

Ödemiş’de geliştirilecek bölgesel ölçekli stratejik planlama kararları paralelinde uygulanacak kentsel yenileme programlarında;

- Ödemiş kentine ilişkin sahip olunan potansiyellerin dengeli ve etkin kullanımlarının sağlanması,
- Toplumsal katılım boyutunun en üst düzeyde yenileme sürecine dahil edilmesi,
- Kamu, akademik birimler ile özel sektör birlikteliğinin sağlanması,
- Kentin sosyal, ekonomik ve mekansal sorunlarının çözümlenmesine yönelik yaklaşımlar geliştirilmesi,
- Ödemiş’in geleceğine ilişkin vizyon belirlemesi,
- Ödemiş bütününde seçilecek yenileme alanına, kentin dinamiklerini etkileyen bölge ölçeğinde yeni bir bakış açısı kazandırması,
- Ödemiş kentinin sahip olduğu potansiyellerin, fiziksel, ekonomik ve kültürel dinamiklerin harekete geçirilmesi,
- Kentte yaşam kalitesinin artırılması,

genel hedefler olarak belirlenmiştir. Oluşturulacak yenileme senaryolarının uzun ve kısa dönem hedeflerinde, kentsel dokuda bütünleştirme ve geliştirme yaklaşımları geliştirilmesi kurgulanmıştır.

Bu kapsamda, Birinci Hedef, terkedilmiş endüstriyel alanlarının konumlandığı Ödemiş’i kültürel ve araştırmaya yönelik fonksiyonlarla güçlendirmektir. Bu bağlamda alanı, çok fonksiyonlu bir bölgeye dönüştürmek, ana planlama yaklaşımıdır. Yeni oluşumun diğer kentsel fonksiyonlarla uyumlu ve destekleyici nitelikte olması hedeflenmiştir. Yenileme alanının stratejik planda öngörülen yaklaşımlara paralel olarak, alanın çevresinden başlayarak tüm kenti etkileyecek mekansal, ekonomik ve sosyal dönüşüme itici güç oluşturması amaçlanmıştır.

Bir başka hedef, alandaki mevcut konutların yenilenmesidir. Yenileme programı kapsamında yer alan konut yerleşimi, kentin diğer bölgelerine oranla niteliksizdir. Bölge halkını civar

köylerden çeşitli nedenlerle gelen maddi olanakları yetersiz insanlar oluşturmaktadır. Ekonomik yetersizliğin etkileri çevre kalitesine olumsuz yönde yansımıştır. Eski yapım teknikleri ile yapılmış ve zaman içerisinde onarım görmemiş konutlar kullanıcıların değişen ve gelişen ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Bu konut alanının yenilenmesi, planlama için önemli bir kriter oluşturmaktadır.

Ayrıca alanda faaliyet gösteren az sayıdaki eski sanayi yapıları ve depolama ünitelerinin kentin dışına taşınması amaçlanmaktadır.

Ödemiş kentinde oluşturulacak kentsel yenileme projesinin gerçekleştirilebilmesi için mevcut yapıya uygun bir organizasyon yapısı geliştirilmesi, yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve finansman kaynaklarının sağlanması projenin başarısı için birincil önemdeki girişimleri oluşturmaktadır.

Bu kapsamda Ödemiş'te oluşturulacak kentsel yenileme projesinin kısa dönem hedefleri:

- Kentsel alandaki fiziksel yıpranmanın engellenmesi,
- Bölgenin kültürel turizmi geliştirecek işlevlerle yenilenmesi,
- Ödemiş kentinde yer alan eski endüstri yapı gruplarının kentle bütünleşmesinin sağlanması ve yapısal kimliklerini koruma yaklaşımıyla kültürel işlevlerle değerlendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Alanda tükenen üretim tekniklerinin ve özgün üretim düzeneklerinin, endüstriyel miras anlayışı paralelinde, korunmasının ve devamlılığının sağlanması,
- Kent merkezinde yer alan çevresel değerlerin tespiti ve endüstriyel alanların iyileştirilmesi, sosyal donatılarla güçlendirilmesi,
- Kentte, disiplinler arası bir çalışma programı uygulanması ile yenileme alanının, çevresel ve kentsel kalitenin en yüksek seviyeye taşındığı kültür ve bilgi merkezine dönüştürülmesi,
- Yenileme alanında, önemli bir kültürel buluşma noktası, sürekli öğrenme mekanları ve iletişim merkezleri yaratılması,
- Alana ilişkin kurgulanan “endüstriyel miras rotası”nın Ödemiş kenti ve Birgi tarihsel kent alanının bir bütün olarak değerlendirildiği çekim odağına dönüştürülmesi,
- Kentin yeni kimliğini oluşturan “bilgi ve kültür” kavramlarının Ödemiş'in tümünde pekiştiği, çok boyutlu, katılımcı, bütüncül bir yenileme yaklaşımı oluşturulması,
- Ödemiş kentinin gelişme stratejilerine paralel olarak, endüstriyel alanın yenilenmesinden, kentin sosyal, mekansal ve ekonomik olarak gelişmesine kadar olan

süreçte kente ait dinamiklerin harekete geçirilmesi,

- Bölgenin üstleneceği yeni kimlik olan “kültürel turizm kenti” kavramını güçlendirecek konaklama ve hizmet birimlerinin geliştirilmesi,
- Bölge halkına, eğitim yoluyla yeni kimliğe uygun nitelikler kazandırılması,
- Alandaki çevre konut alanlarının yenilenmesi,
- Alandaki tarihsel nitelikteki yapıların envanterlerinin çıkarılması ve yenilenmesi,
- Bölgenin altyapısının iyileştirilmesi,
- Ödemiş kentsel alan bütününde ulaşım ağının geliştirilmesi, yaya ulaşımının iyileştirilmesi, donatı alanlarının zenginleştirilmesi,
- Toplumsal katılımın en üst düzeyde sağlanması,
- Bölge kullanıcılarının gelecekteki gereksinmelerini karşılayacak sürdürülebilir kentsel mekanlar yaratılması, açık ve kapalı kamusal alanların oluşturulması,
- Kentin geleceği için bir vizyon sağlanması, alanın işlevinin rekreasyon unsurları ile güçlendirilip, zenginleştirilmesi ve yaşamsal kalitenin en üst düzeye taşınması,

olarak sıralanmaktadır.

Kentin uzun dönem hedefleri;

- Alana kazandırılacak yeni kimlik ile kentsel sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Alana kazandırılacak “bilgi kenti” konsepti ile kentteki eğitim düzeyinin artırılmasını sağlamak,
- Kentteki ekonomiyi canlandırmak,
- Ödemiş kentindeki işlevsel dönüşüm sonrasındaki nüfusun yeni profilinin tanımlanması ve biçimlendirilmesi,
- Kullanıcıların alana ilişkin beklentilerin, bölge vizyonu ile denge sağladığı bir yaklaşımla, kentsel yaşam kalitesini arttırmak,
- Ödemiş kent merkezinde yer alan endüstri yapılarına yeni işlevler tanımlanması ile mevcut nüfusun bilinçlendirilmesinin sağlanması,
- Yenileme alanının, Küçük Menderes Havzası boyutunda cazibe merkezine dönüştürülmesi,
- Ödemiş’te uygulanacak kentsel yenileme projesi ile kentin ülke bazında endüstriyel mirasın değerlendirilmesi kapsamında oluşturulmuş ilk merkez olması ve diğer endüstriyel miras alanlarına örnek oluşturması,

olarak öngörülmektedir.

5.5. Karar Mekanizmaları

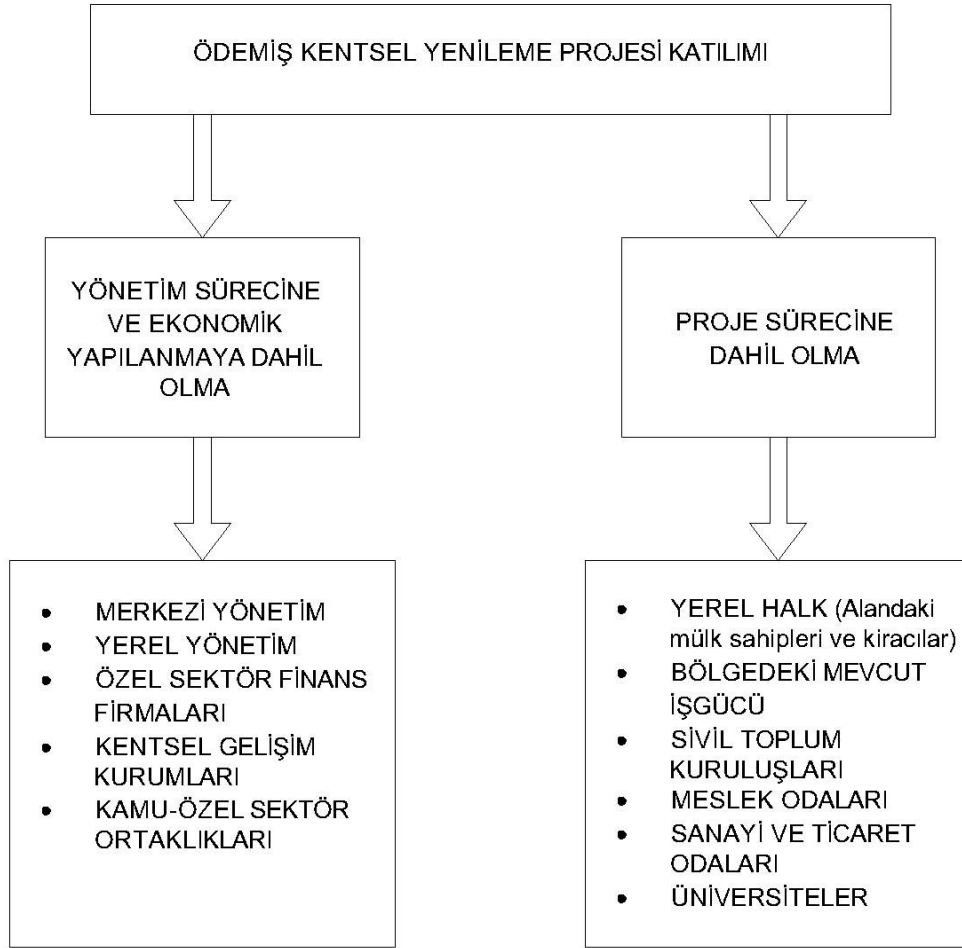
Ödemiş endüstriyel mirası değerlendirme amaçlı kentsel yenileme projesi, Ödemiş Belediyesi'nin liderliğinde gelişecek bir projedir. Ödemiş Belediyesi'nin; yenileme planının, bölgenin potansiyelleri ve gelişme stratejileri ile uyumunun sağlanması ve sağlıklı dönüşümün yaşanabilmesi için etkin rol oynaması öngörülmektedir. Yenileme sürecinde, farklı kurumların, özel sektörün ve çeşitli uzmanların katkısının bulunması amaçlanmaktadır.

Kapsamlı kentsel yenilemenin, yalnızca fiziksel boyutta değil, toplumsal ve ekonomik boyutta da sağlanması gerekliliği 'ikili bir yapı' oluşturulmasını ortaya çıkarmaktadır. Kurumsal ya da kurumsal olmayan bir örgütlenme biçimi ile oluşturulacak ikili yapı, esnek ve katılımcı bir yaklaşım içinde ele alınmalıdır. Bu yapıda, yönetsel ve sosyo-ekonomik açıdan yenileme süreci içinde, doğrudan ve dolaylı olarak yer alması gerekli kurum ve kuruluşlar da söz konusu olmaktadır. İki aşamalı yenileme sürecinde, birincil aktör olan Ödemiş kenti yerel yönetimlerinin alana ilişkin stratejik kararları ve yönetim ilkeleri ile yenileme alanının, süreç boyunca ve sonrasında sürekliliğinin sağlanması amacıyla, belirli kurum ve kuruluşlar tarafından yönetilmesi söz konusu olmaktadır.

Ödemiş kentsel yenileme stratejilerinin geliştirilmesinde, kamu, özel ve sivil sektörlerin, stratejik aktörleri, birlikteliği kaçınılmaz olarak sağlanmalıdır. Bu kapsamda oluşturulacak stratejik işbirliği, ulusal düzeyden, mahalle düzeyine kadar, yatay ve dikey ilişkiler çerçevesinde ve farklı ölçeklerdeki yönetim biçimleri ile kurgulanmalıdır.

Kentsel yenileşme alanlarında sürece yönelik kararların alınmasında, yerel halk, yerel inisiyatifler ve sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak katılımını amaçlamaktadır. Ayrıca bölgedeki yeni kimliğin geliştirilmesi sürecinde, Ege Bölgesi Sanayi ve Ticaret Odaları ile Meslek Odalarının ve bölgede yer alan üniversitelerin aktif katılımları sağlanacaktır.

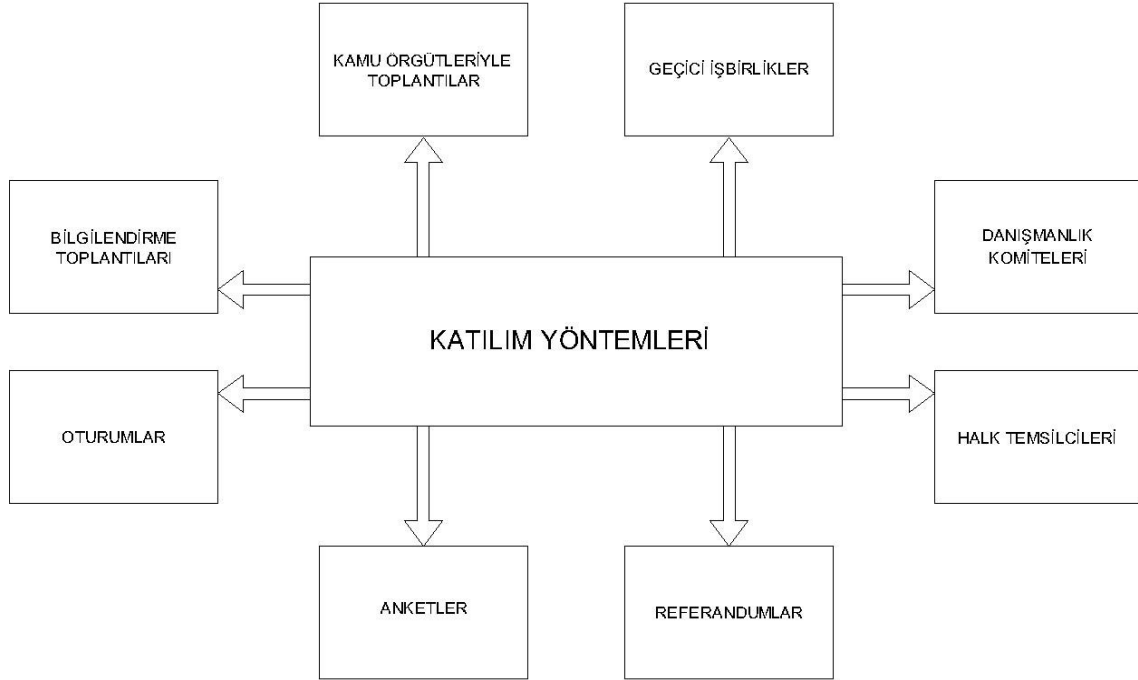
Çizelge.5.1 Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme katılım modeli

Ödemiş Yenileme Projesinde yerel katılımın sağlanması ile yerel gereksinimlere uygunluk ve yerel sahiplenmenin sağlanabilmesi hedeflenmektedir. Yerel halkın, strateji hakkında karar verme ve uygulama sürecine etkin biçimde dahil olmasının sağlanması ile, kentsel yenilemenin yerellik, meşruiyet, güvenilirlik ve aidiyet kazanması ve her ölçekte ve her yaş grubundan kullanıcının faydalanması öngörülmektedir.

Bu paralelde Ödemiş kenti kentsel yenileme projesinde oluşturulacak katılım, çeşitli şekillerde sağlanacaktır.

Çizelge.5.2 Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme katılım yöntemleri (Özden, 2002)

5.6. Projenin Finans Kaynakları

Kentsel yenileme yaklaşımları başlangıçta, büyük finansman kaynakları gerektirmekte, yenilemenin tamamlanması ile birlikte, rant elde edilmekte ve maliyetin geri kazanımı söz konusu olmaktadır.

Yenileme alanında gereksinim duyulacak yatırımcıların kimliği, kamu-özel sektör dengesinin oluşumu ve finans ortaklıklarının, projeye özel olarak kurgulanması gerekliliktir. Alanın türüne ve özelliğine göre ne tür yatırımlara gerek olduğu, yatırımcıyı alana çekmek için nasıl bir yöntem izleneceği öncelikle saptanmalıdır. Özel sektör ve kamu sektörünün yatırım alanındaki paylarının dağılımı, geliştirilecek finans stratejilerini etkilemektedir. Projeye aktarılan kaynakların paylaşımı ve dağılımları, bu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması, bölgeye özel iç kaynakların kullanılmalrı gibi organizasyonların kurulması projenin başarısı için önemle geliştirilmesi gereken konulardır.

Ödemiş kentsel yenileme projenin gerçekleşmesinde gerekli olan finansmanın sağlanmasında, bölge halkının ve yerel yönetim yetersiz kalacağı gerçeğinden hareketle, özel sektörün

dahil olduğu, yerel yönetimler- mülk sahipleri- özel sektör temsilcilerinin oluşturduğu yapı ile ekonomik girdi sağlanması planlanmaktadır.

Bu kapsamda, uygulanacak yenileme projesinde, yatırım şirketleri, bankalar, gelişim uzmanları, bireysel mülk sahipleri, kooperatifler, mimari firmalar ve müteahhitler, sanayi ve ticaret odaları, söz sahibi mekanizmalar olarak kurgulanmaktadır.

Kentsel dönüşüm çalışmalarında temel konularından biri “finans” ve “fon”dur. Projeye tüm ortakların finans olarak katılımları sağlanmalı ve beklentileri net olarak anlaşıldıktan sonra açıkça ortaya konmalıdır. Özellikle özel sektör açısından teşvikler önceden programlanmalı, burada ortaya çıkacak yetersizlikler, projedeki olası değişiklikleri esnekliğin ötesine taşımamalıdır. Kamu ve özel sektör birlikteliği “riski azaltma”ya yönelirken, yatırımın büyüklüğü diğer ortakların beklentileri ve katılımları (finans güçleri) doğrultusunda kararlaştırılmalıdır.

Yenileme projelerinin finans sorununun çözümü için Kentsel Yenileme Fonuna ihtiyaç bulunmaktadır. Kamu ve özel finans kuruluşları ve kullanıcı işbirliği çerçevesinde ‘riskin paylaşılması’ esasına dayalı bir fon oluşturulması, finans probleminin çözümü için gerekliliktir (Göksu, 2007).

Ödemiş kentsel yenileme projesinin uygulama aşamasında ortaya çıkacak finansal sorunlarını çözmek üzere, kentin özgün yapısına uygun ‘Kentsel Yenileme Araştırmalar - Uygulamalar Fonu’nun oluşturulması gerekliliktir. Araştırma ve proje maliyetlerinin bu fondan karşılanması planlanmaktadır. Yenileme alanında artan değerler karşılığında mülk sahiplerinden alınacak vergiler yine bu fona aktararak fonun devamlılığı sağlanacaktır. Çizelge 5.3’de Ödemiş kentsel yenileme projesinin oluşturulmasında öngörülen finansal olanaklar görülmektedir.

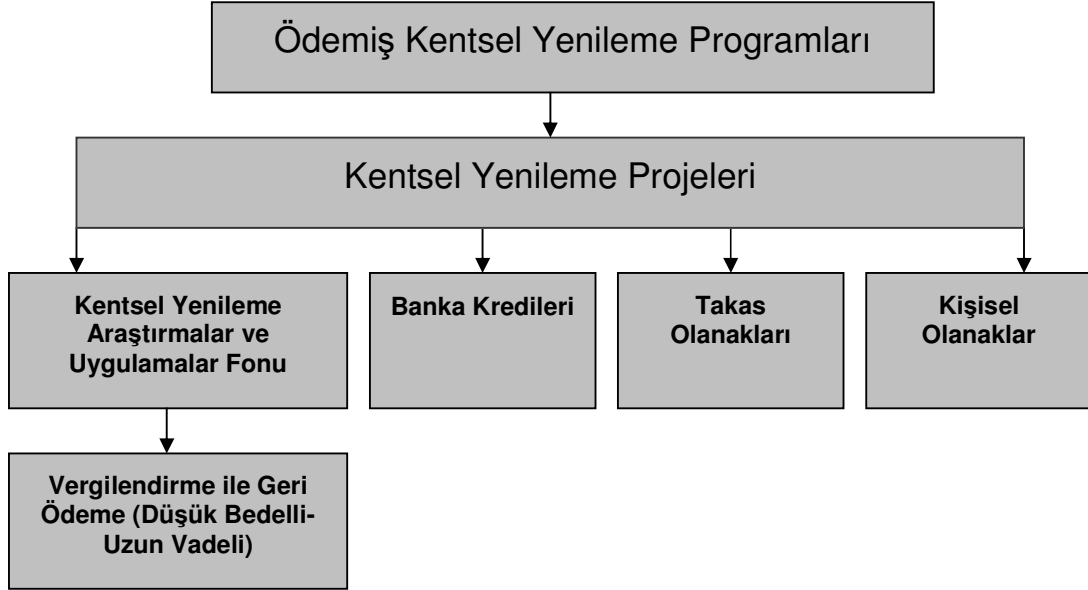
Bu kapsamda oluşturulacak kentsel yenileme projesinin ‘Proje Ortaklık Payı’ yaklaşımı ile değerlendirilmesi, kamu ve özel sektör ortaklıklarının geliştirilmesi, özellikle toplumsal ve ekonomik projelerin geliştirilmesi için gerekli olan finans desteğinin kullanılmasını gündeme getirmektedir.

- Toplum Tabanlı Yatırım,
- Fon Tabanlı yatırım,
- Proje Ortaklığı Tabanlı yatırım

olmak üzere 3 adet finansman modeli Ödemiş kentsel yenileme projesinin finans sorununu

çözümleye yönelik yaklaşımlardır (Göksu, 2007).

Çizelge.5.3 Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme uygulamasında kullanılabilir finans olanakları (Özden, 2002)

Fon Tabanlı Yeniden Yatırım Modelinin uygulandığı kentsel yenileme projelerinde, alandaki bireysel kullanıcıların yeterli öz kaynak ve kredi alma potansiyeli bulunmaması en temel sorunlardan biridir. Finansman sorununun çözümü için özellikle hazine (yabancı fonlardan yararlanarak), banka ve kullanıcı arasında ilişkinin kurulacağı bir finansal sistemin devreye girmesi gerekmektedir.

Kentsel Yenileme Fonu, Yenileme Sigorta Fonu ve Proje Geliştirme Fonu olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yenileme sigorta fonu, riskin paylaşılması için kredi geri ödemesinin sigorta görevini sağlarken, Proje geliştirme fonu ise, gerek rehabilitasyon gerekse yenileme projeleri kapsamında, kullanıcılara orta ve uzun vadeli kredi imkanı sağlamak yönünde etkili olmaktadır.

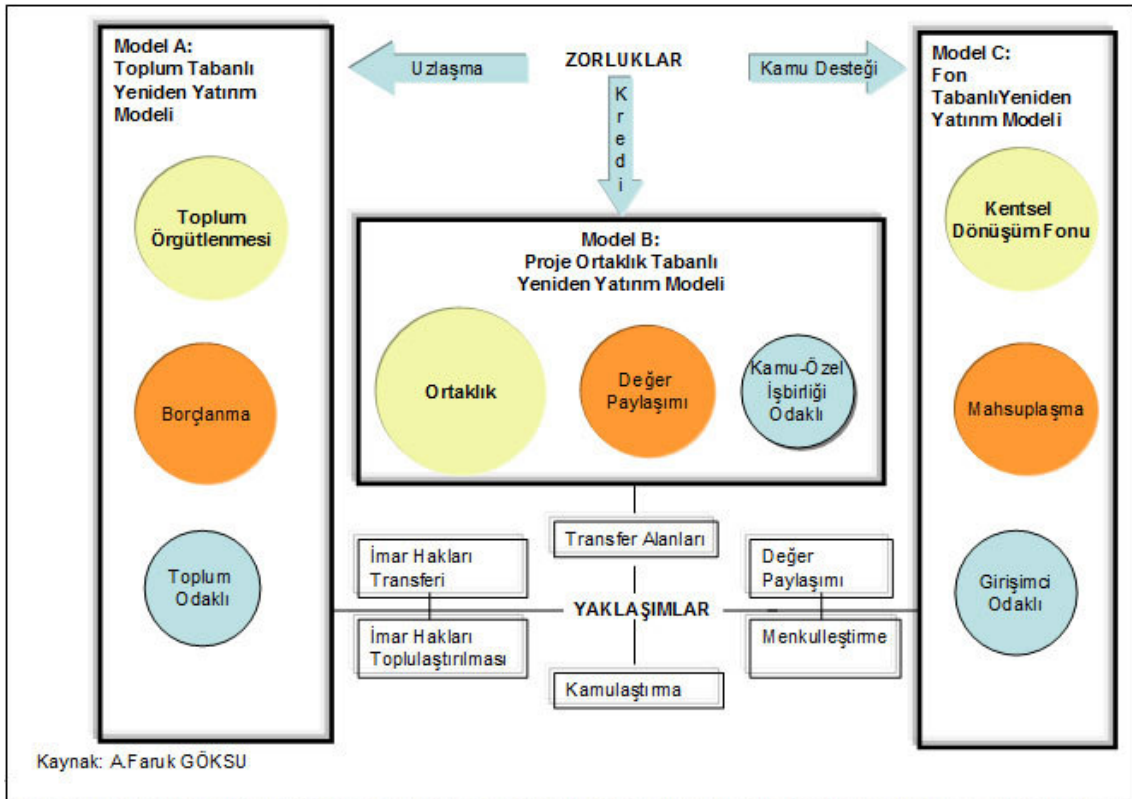
Dönüşüm Sigorta Fonunun amacı, özellikle bankaların sağlayacakları bireysel kredilerde, uygulama risklerine karşılık bir teminatın oluşturulmasıdır. Bu fonda, bankaların proje kapsamında açacakları uzun vadeli bireysel kredilerin borçlular tarafından ödenmemesi halinde anaparanın %80-85'inin bu fondan karşılanması planlanmaktadır. Bir başka deyişle, kredi sağlayan bankaların % 15-20 lik bir risk alması sağlanacaktır.

Proje Geliştirme Fonunun amacı ise, kentsel yenileme projelerinin finansmanında kullanılmak

üzere kullanıcılara orta ve uzun vadeli kredilerin sağlanmasıdır. Proje geliştirme fonu, riskli kentsel yenileme alanlarındaki yapı stokunun devralınması ve yeniden kullanım kapsamındaki altyapı ve projelerin finansman desteği için kullanılacaktır. Proje Geliştirme Fonu kaynakları, Hazine, Toplu Konut İdaresi, İzmir Büyükşehir Belediyesi olmalıdır.

Projenin finans kaynakları olarak, bölgeye özel ekonomik potansiyellerin kullanıldığı, Ödemiş'teki özel sektör sermaye yatırımlarının alana çekilmesinin sağlandığı bir program da önerilmektedir.

Çizelge.5.4 Ödemiş kenti kentsel yenileme uygulamasında kullanılabilir finans yatırım modelleri (Göksu, 2007)

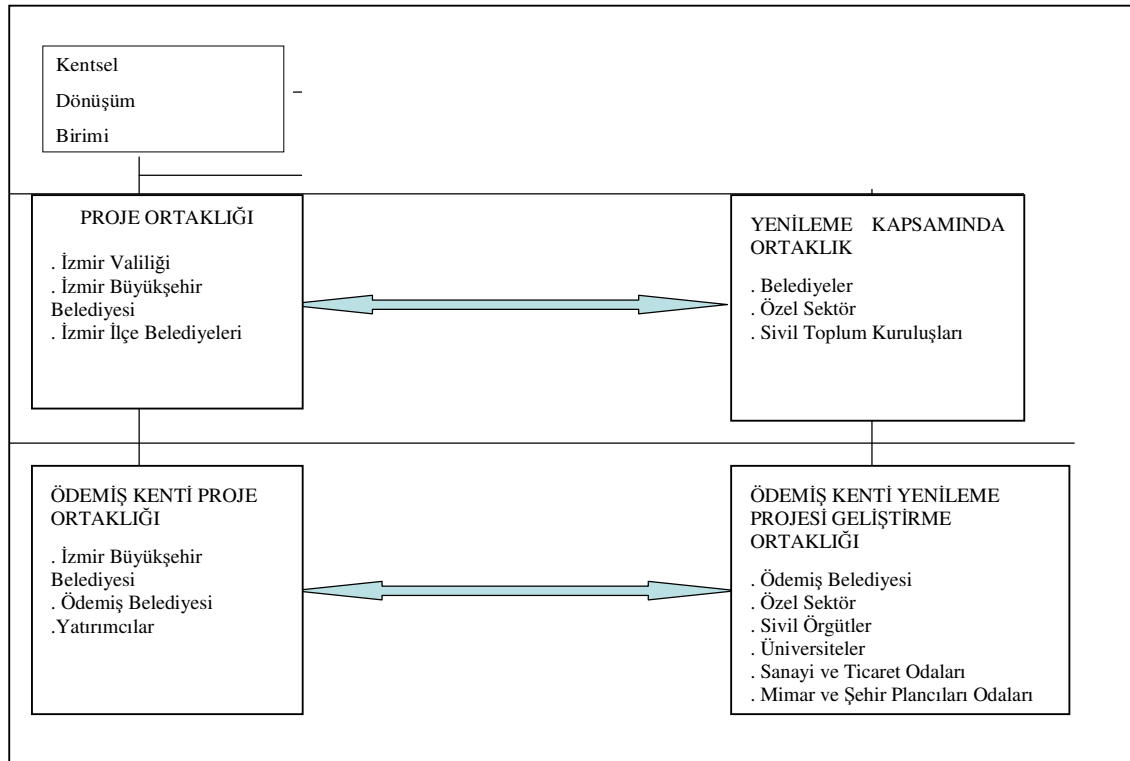
Projenin finansı, özel sektör ve yerel yönetimin işbirliği ile gerçekleşecektir. Ödemiş'te bulunan yerel firmaları ve ekonomik güce sahip sektörleri bu sürece dahil etmek, yenilemenin kapsamını genişletecektir. Alanın kendi kaynaklarının etkin kullanımları da projenin farklı aşamalarında finans modelini destekleyecektir. Alandaki satış ve kiralama gelirleri kaynağın önemli bir bölümünü oluşturacaktır.

5.7. Aktörlerin Tanımlanması

Projenin gerçekleşmesindeki en önemli kurum, Ödemiş Belediyesi'dir. Kentsel Yenileme Projesi, politik ve kültürel hedefleri doğrultusunda, Ödemiş Kenti için geliştirilen vizyonun bir aracı olacaktır. Ödemiş Belediyesi'nin projenin gerçekleşmesi sürecinde işbirliği içinde olması gerekli diğer aktör de bilgi sektörünün öncü firmalarıdır. Ödemiş kentine kazandırılacak kültürel turizm vizyonunu oluşturmak amacıyla, uzman kadrolardan oluşmuş danışman kuruluşlardan destek alınması projenin gelişimi açısından gerekliliktir. Ödemiş halkı da kentsel yenilemenin her boyutunda önemli aktör konumundadır.

Kent genelinde, kamu sektörü, özel sektör, yerel halk ve gönüllü kuruluşlar, özel sektör temsilcileri ve uzman kadroların bulunduğu ve endüstriyel alanları çevresi ile birlikte değerlendirmeyi amaçlayan, çok boyutlu "Ödemiş kenti gerçeğine özel ortaklıklar" geliştirilmesi, kentin sürdürülebilirliğini destekleyen yaklaşım olarak öngörülmektedir.

Çizelge.5.5 Ödemiş kentsel yenileme uygulamasındaki aktörler (Göksu, 2004)

Yenileme projesinin aktörlerinin oluşturacağı Ödemiş Kentsel Yenileme Proje ortaklığı kapsamında, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir kentsel yenileme projesi oluşturulması, yenileme proje ve programlarına yerel halkın öneri ve desteğini almak, Ödemiş halkının projeye tam katılımını sağlamak, hedeflenen ortaklık amaçlarındandır.

Bu paralelde, yerel halkın işgücü piyasasında aranan niteliklere sahip olabilmeleri için becerilerinin eğitim yoluyla geliştirme çalışma programları oluşturulacaktır.

Bu kapsamda oluşturulacak yenileme projesinin; kent içinde eşitlik kavramının sağlaması, Ödemiş halkının tüm boyutları ile sürece dahil olması ve yenilenme sonrası yaratılacak olanaklardan halkın tümüyle yararlanmasının sağlanmasını hedefleyen aktörlerden oluşturulması amaçlanmaktadır.

Bu amaçları gerçekleştirmek için;

- Yenileme projesindeki katılımcıları oluşturan tüm aktörlerin ortaklık merkezi oluşturması,
- Ödemiş kentsel yenileme projesinin tüm boyutlarıyla geliştirileceği ve yerel halkın proje bağlamında bilinçlendirilmesine yönelik, eğitim programlarının hazırlanması,
- Ödemiş ilçesinde, yerel halk, yenileme grupları ve araştırmacılar için altyapı niteliğinde bir veritabanının oluşturulması

önem kazanmaktadır.

Ödemiş kentinde oluşturulacak endüstriyel mirası koruma kapsamındaki kentsel yenileme projesinde,

- Çok aktörlü Ortaklıklar geliştirilmesi (Kamu-Özel Sektör ve sivil örgütler, yerel topluluklar),
- Yukarıdan-aşağı örgütlenme yerine aşağıdan-yukarı örgütlenme anlayışı oluşturulması,
- Proje bazlı ve/veya topluluk bazlı (community based regeneration) programlar ve projeler üretme anlayışı geliştirilmesi gerekliliktir.

Kısaca, kamu, özel ve sivil sektörlerin, stratejik aktörlerinin, oluşturulacak Kentsel Yenileme Stratejilerini birlikte geliştirmesi planlanmaktadır. Stratejik işbirliğinin, kent düzeyinden, mahalle düzeyine kadar, yatay ve dikey ilişkiler çerçevesinde ve çeşitli ölçeklerdeki planlama kararları ile kurgulanacaktır.

Oluşturulacak kültürel turizm amaçlı kullanım yaklaşımında, Ödemiş yerel yönetiminden, ekonomik kalkınma kurumlarından, kamu kuruluşlarından, üniversite ve yüksekokullardan, bölgesel ve ulusal yönetim temsilcilerinden, Ege Bölgesi Ticaret ve Sanayi Odalarından oluşan katılımcı grup ile endüstri alanlarının yenilenmesine yönelik yaklaşım modelinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir yenileme yaklaşımı oluşturulması öngörülmektedir.

5.8. Fonksiyon Değişimi-İçerdiği Yeni İşlevler

Ödemiş kentinde sanayi ve konut alanlarından oluşan bölgede geliştirilecek yeni fonksiyonlar:

- Bilgi ve Kültür sektörünün gelişimi ve bu kapsamdaki mekan oluşumları,
- Araştırma merkezleri,
- Eğitim birimleri,
- Ödemiş'te tükenen üretim tekniklerinin, endüstriyel miras anlayışı paralelinde, korunmasının ve devamlılığının sağlandığı sergileme mekânları
- Ofisler
- Kültür Fonksiyonları
- Açık sergileme alanları
- Toplantı Alanları
- Turizmi destekleyecek birimler
- Donatı alanları
- Rekreasyon alanları
- Konut yenileme alanları

olarak öngörülmüştür.

5.9. Kullanıcı Profili

Ödemiş'in öncelikle, yerel halkı için korunması ve yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Bu paralelde geliştirilen kentsel yenileme projesi ile kentin mevcut endüstriyel miras potansiyelinin, bilgi ve kültür merkezi olma rolünü destekleyen işlevlerle, turizm amaçlı bir çekim alanı yaratılması amaçlanmaktadır.

Alandaki endüstriyel alandaki kullanımlar yerini kültür kullanımlarına bırakacaktır. Alanda yaşayan yerel halkın yanı sıra, bölgeyi ziyaret eden kullanıcılar alanın kimliğini oluşturacaktır.

Ödemiş kentinde oluşturulacak yenileme projesiyle, kenti olumsuz etkileyen endüstrinin kültür endüstrisine dönüşmesi amaçlanmaktadır. Bölgede iş alanlarının artması ile yenileme alanı gençlerin daha fazla talep ettiği bir alana dönüşecektir.

Endüstriyel miras kapsamında oluşturulacak "Bilgi ve Kültür Kenti" teması ile kentte;

- Kültürel turizm amaçlı kullanıcı kitlesi,

- Yerel halkın oluşturduğu kullanıcılar,
- Yeni kullanımın beraberinde getirdiği hizmet birimlerinin oluşturduğu kitle,
- Endüstriyel miras bilincini taşıyan ulusal ve uluslararası örgütler ve kullanıcılar,
- Sanatçılar,
- Ulusal ve uluslar arası akademik çevre kullanıcıları,

olarak tanımlanan, genel kapsamlı kullanıcı profillerinin oluşmasını öngörmektedir.

Yenileme projesi kapsamında alan, üniversite öğrencilerinin, akademisyenlerin, özel sektör gruplarının, uluslar arası düzenleme komitelerinin tercih ettiği alanlara dönüşecektir. Bölgede, sempozyum, seminer, workshop, eğitim toplantıları vb. aktivitelerin konumlandırılması ve endüstriyel mirasın korunarak bölgedeki endüstriyel geçmişe dikkat çekilmesi ile alanın yeni kullanıcılarının, endüstriyel miras - kültür - eğitim paydasında yerel halk ile bütünleşmesi hedeflenmektedir.

Bu paralelde alanına verilecek yeni fonksiyonlar ve oluşturulacak donatı alanları ile bölgenin her yaş grubu, her sosyal yapıdan kullanıcının aktif kullanımı öngörülmektedir.

5.10. Sentez

Ödemiş kentinde endüstriyel mirası koruma ve değerlendirme amaçlı oluşturulan kentsel yenileme projesi, genel olarak, endüstriyel mirasın korunması, endüstriyel mirasa dikkat çekilmesinin sağlanması ve alanın kültür fonksiyonları ile çeşitlendirilerek bölgenin sosyal, kültürel ve ekonomik kazanımlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Proje, koruma kapsamında değerlendirildiğinde, alandaki tarihsel yapıların ve miras kimliğine sahip endüstri yapılarının korunması ve kültürel devamlılığının sağlanması, olumlu yaklaşımlar olarak kabul edilmektedir. Ödemiş kent merkezinde yer alan ve yenileme projesi kapsamındaki endüstriyel miras yapıları, sit alanında yer almaktadır. Tescilli olan yapıların yanı sıra, tarihsel nitelikteki yapılar için tescil önerisi getirilecektir. Yenileme projeleri, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma yasası ve Kurulu'na bağlı olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle, Ödemiş kentsel yenileme projesi, koruma stratejileri ile bütünleşmiş bir yapı sergilemektedir.

Ödemiş'te geliştirilecek kentsel yenileme senaryosunun, bölgenin gelişme stratejileri ile uyumu, katılımcı, esnek, sosyal, kültürel, kentsel ve ekonomik kentsel gelişmenin oluşmasına

ve uluslar arası düzeyde yarışabilir ve sürdürülebilir bir kent yaratılmasına olanak sağlamaktadır. İzmir Ticaret Odası'nın 2003–2012 yıllarını kapsayan ve İzmir'in tüm ilçeleriyle kapsamlı olarak değerlendirildiği stratejik raporlarında, Küçük menderes havzasının kara kesiminde yer alan Ödemiş'in turizm potansiyelinin güçlendirilmesi öngörülmüş, oluşturulan yenileme senaryosu ve bilgi-kültür turizm merkezi vizyonu ile bu yaklaşımın güçlendirilmesi sağlanmıştır.

Ekonomik yapıda geliştirici etkisi kapsamında değerlendirildiğinde ise, yenileme projesinin birincil amaçlarının, Ödemiş'teki mevcut endüstriyel miras potansiyelinin yeniden kullanım kapsamında kültür ve turizm işlevleri ile güçlendirilerek, alanın bir bilgi-kültür turizmi merkezi haline getirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım paralelinde, endüstriyel alanların yeniden işlevlendirilmesi ile yerel ekonomiye ait dinamiklerin harekete geçirilmesi ve Ödemiş'teki özel sektör sermaye yatırımlarının alana çekilmesinin sağlanması planlanmıştır. Yenileme senaryosunun sonucu olarak, bölgedeki işgücü ve gelir oranının artacak, bu kapsamda Ödemiş'in ekonomik boyutta büyümesi sağlanacaktır. Kentteki endüstriyel miras alanlarına; ekonomik devamlılığı sağlayacak işlevler kazandırılması, kentin ekonomik yapısında geliştirici etkide bulunacaktır.

Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi bağlamında değerlendirildiğinde, proje ile Ödemiş'teki tarihsel yapıların korunması ve mevcut kentsel dokunun iyileştirilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, açık mekanların düzenlemelerinin yaratılması ile çevresel kalite yükseltilecektir.

Projedeki mevcut tarihsel alanlar ve konut bölgelerinin yenilenmesi ile alanın çevresel değeri arttırmaktadır. Ayrıca alandaki kullanıcı profilinin çeşitlenmesi ile bölgede sosyal yapıda da gelişme gerçekleşmektedir. Ödemiş kentine kazandırılan yeni fonksiyonlar ile bölgede kültürel gelişimin sağlanması eğitim düzeyinin artırılması ve endüstriyel miras bilincinin ülke genelinde yerleştirilmesi amaçlanmıştır.

Yenileme senaryosunun, Ödemiş'e ilişkin özgün değerler ve kentin gelişim kararları paralelinde incelenmesi ile kentin bilgi ve kültür kenti olarak 21. yüzyıl kentleri ile yarışabilirliğinin sağlanması, işgücünün artması ile bölgenin ekonomik düzeyinin artırılması ve bölgedeki yaşam kalitesinin artırılarak kentin gelişmesinin sağlanması, projenin kenti geliştirmeye yönelik vizyonunu vurgulamaktadır.

ÖDEMİŞ KENTSEL YENİLEME PROGRAMI

Bölge	Kentsel yenilemeyi gerektiren sorunlar	Uygulanacak kentsel yenileme türü	Yetki paylaşımı
Ödemiş Kent Merkezi	<p>1- Ticaret, depolama, küçük İmalat kullanımlarının yolaçtığı fiziksel bozulma</p> <p>2- İşlevini yitirmiş köhnemiş endüstri tesislerinin çevreyi etkilemesi</p> <p>3- Yetersiz ulaşım ağı ve donatılar</p> <p>4- Niteliksiz konut alanının neden olduğu kalitesiz fiziksel çevre</p> <p>5- Boş, terkedilmiş yapıların bakımsız kalıp köhnemesi, bupotansiyelin değerlendirilmemesi</p> <p>6- Tarihi yapıların korunamayıp tahrip olması, özgün niteliklerinin sosyal yapının değişmesi nedeniyle kullanıma bağlı olarak bozulması</p> <p>8- Özgün Sokak dokularının tahrip edilmesi, kültür mirasının gözardı edilmesi</p> <p>10-Endüstriyel alanların yeniden işlevlendirilerek canlandırılması sorunu</p>	<p>*Yenileme</p> <p>*Rehabilitasyon</p> <p>*Yeniden oluşum</p>	<p>1-Yerel yönetimler (Ödemiş Belediyesi)</p> <p>2- Sivil Toplum Kuruluşları</p> <p>3- İlgili meslek odaları</p> <p>4- Üniversiteler</p> <p>5- Özel Sektör</p>

Çizelge.5.6 Ödemiş kentsel yenileme programı- Ödemiş kent merkezi ve yenileme kapsamındaki analizler (Özden, 2002)

İstasyon Bölgesi	<p>1- Kültür mirasının yoğun olduğu alanların ve sokak dokularının bakımsız, boş, terkedilmiş bir şekilde köhnemeye bırakılması; bozulup tahrip edilmesi</p> <p>2- Mevcut eski endüstri yapılarının yeniden kullanım kapsamında değerlendirilmesi ve yeni modern sanayi siteleri oluşturma gereği</p> <p>3- Bölgede belli bir ulaşım planlaması yapılmaması, donatı alanlarının, özellikle sosyal alanların azlığı</p> <p>4- Bazı merkezlerde sosyal kimliğinin yeniden tanımlanması ve yeniden yapılandırılması</p> <p>5- Boş alanların kentsel alt bölgelere ayrılarak yeniden ele alınıp düzenlenmesi gerekliliği</p> <p>6- Belli bölgelerin yeniden işlevlendirilerek canlandırılması sorunu</p>	<p>*Rehabilitasyon</p> <p>*Yenileme</p> <p>*Yeniden Oluşum</p>	<p>1- Yerel Yönetimler (Ödemiş Belediyesi)</p> <p>2- İlgili meslek odaları</p> <p>3- Sivil Toplum Kuruluşları</p> <p>4- İlgili Meslek Odaları</p> <p>5- Özel Sektör Kuruluşları</p> <p>6- Yerel Halk Katılımı</p>
Birgi yönü	<p>1- Özgün sokak dokularının yıpranması, kültür mirasının korunması gerekliliği</p> <p>2- Bölgenin Turizm potansiyelinin geliştirilmesi</p>	<p>*Koruma</p> <p>*Yenileme</p>	<p>1-Yerel yönetimler (Ödemiş Belediyesi)</p> <p>2- Sivil Toplum Kuruluşları</p> <p>3- İlgili meslek odaları</p> <p>4- Üniversiteler</p> <p>5- Özel Sektör</p> <p>6- Yerel Halk Katılımı</p>

Çizelge.5.7 Ödemiş kenti kentsel yenileme programındaki bölgeler ve yenileme kapsamındaki analizler (Özden, 2002)

KENTSEL YENİLEME KRİTERLERİ

- Kent planı ile entegrasyonu
- Koruma stratejileri ile paralellikleri- çatışmaları
- Kentin gelişme stratejileri ile paralellikleri-çatışmaları
- Ekonomik yapıya etkisi
- İçerdiği yeni işlevler
- Mevcut fiziksel dokuda iyileştirme etkisi
- Sosyal yapıya etkisi
- Çevresel etkisi
- Kültürel yapıya etkisi

Çizelge.5.8 Ödemiş kenti için oluşturulacak kentsel yenileme kriterleri

KENTSEL YENİLEME PROGRAMI

- Endüstriyel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması
- Ödemiş endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilmesi.
- Geleneksel sanayi üretim tekniklerinin sürekliliği kapsamında korunması
- Yer değiştiren sanayi nüfusunun yeni profilinin tanımlanması ve biçimlendirilmesi
- İş ve üretim alternatiflerinin yeniden tanımlanması ve çeşitlendirilmesi
- Alanın işlevinin sosyal ve kültürel unsurlarla güçlendirilmesi, donatı alanlarının alanın yeni profilini vurgulayacak biçimde artırılması
- Ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi

Çizelge.5.9 Ödemiş kentsel yenileme programı

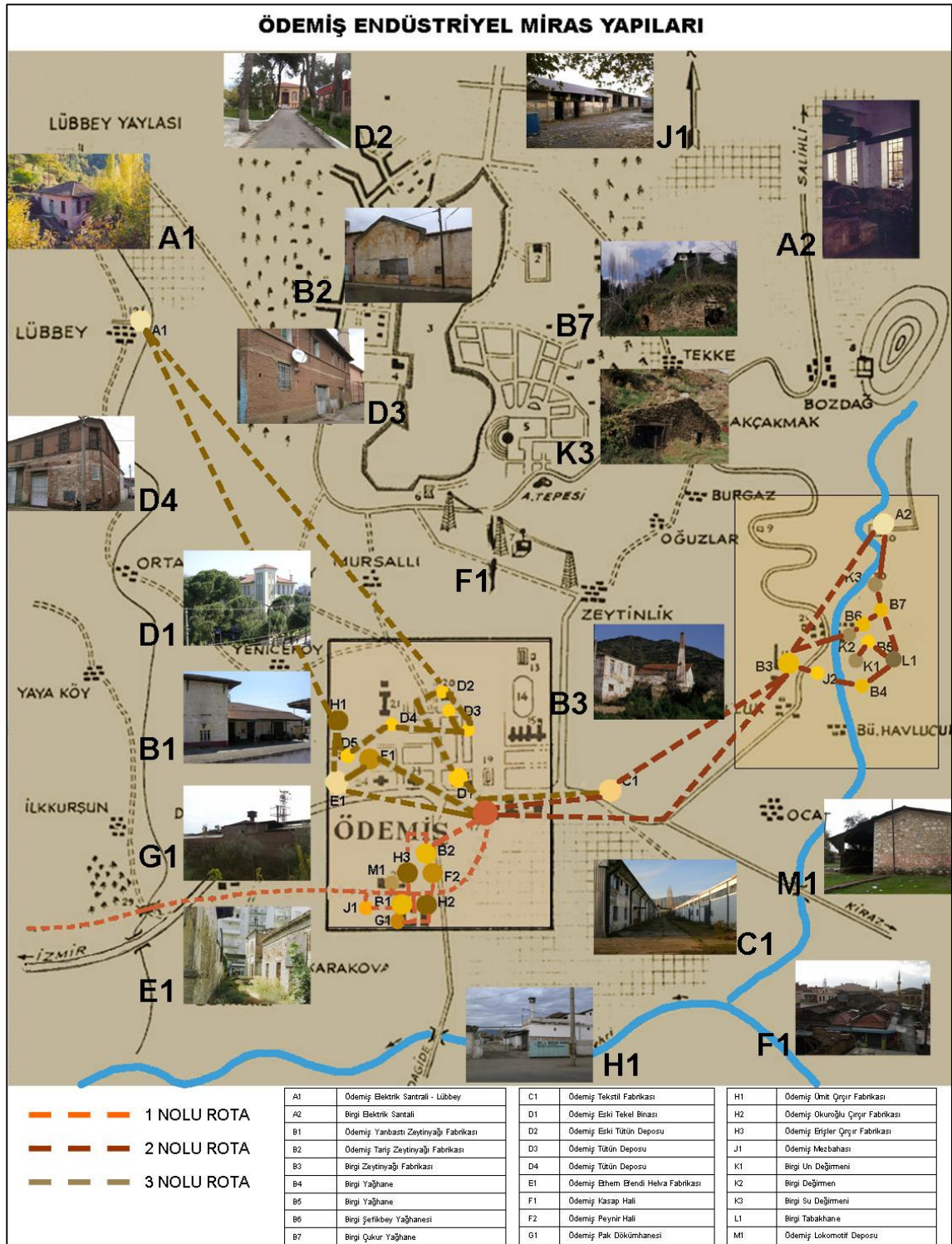
GENEL YAKLAŞIMLAR

- Eski sanayi alanlarında yer alan ve tarihi, kültürel, mimari değeri olan yapıların envanterinin yapılması
- Alanda yer alan diğer çevresel değerlerin tespiti ve iyileştirilmesi
- Ödemiş kent merkezinde ve/veya kentin diğer kısımları ile boş sanayi alanlarının ilişkilerinin, planlama sistemi içinde kurulması ve geliştirilmesi
- Kentte yer alacak yeni sanayi ya da ticari faaliyetlerin, eski sanayi alanlarının üzerindeki etkilerinin sağlıklı bir şekilde projekte edilmesi ve gerekirse yer seçimi ilke kararları ile sınırlanması
- Ödemiş merkezi ile eski endüstri alanları arasında sağlıklı bir ulaşım ağının geliştirilmesi yaya çevrelerinin iyileştirilmesi ve alternatif ulaşım türleri için donatıların getirilmesi
- Kentin ulaşım ağının, yaya ve araç trafiğinin yenileme alanların içinden ya da yakınından geçirilmesi ve böylelikle alanın kentte yaşayanlar ve ziyaretçiler tarafından dikkat çekilmesinin sağlanması
- Eski endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesi
- Yok olmaya yüz tutan üretim tekniklerinin endüstriyel tarih açısından örnek oluşturacak nitelikte korunması
- Tüketilen iş kollarının yerine, yöresel kaynakları kullanmaya ve geliştirmeye yönelik yeni iş kollarının getirilmesi
- Ödemiş kenti endüstriyel miras alanının, yöresel kimliğini dikkate alan ve bunları yeni teknolojilerle bütünleştiren kentsel tasarımlarla dönüştürülerek, alanın çekiciliğinin artırılması
- Alanın, konut, rekreasyon, sanayi sergi mekanları ve kültür alanları, toplantı salonları gibi kültür yapılarını konumlandırarak alanın canlılığının sağlanması
- Yerel yönetimler, özel sektör, meslek odaları ve üniversitelerle işbirliği içinde çalışılmalı

Çizelge.5.10 Ödemiş kenti kentsel yenileme programı

Çizelge.5.11 Ödemiş'teki endüstriyel mirasın kentsel yenileme kapsamında değerlendirilme önerileri

KODU	TESİS ADI	YENİDEN İŞLEVLENDİRME OLASILIĞI	KENTTEKİ İŞLEVSEL GEREKSİNİM	KENTSEL YENİLEME KAPSAMINDA İŞLEV ÖNERİSİ
A1	Ödemiş Elektrik Santrali - Lubbey	Mevcut işlevini sürdürmektedir	Kültürel İşlevler	Endüstri yapısı, elektrik üretim teknoloji ile Ödemiş'in endüstri tarihini yansıtmaya uygun şekilde korunmalı ve yenilenmelidir.
A2	Birgi Elektrik Santrali	Mevcut işlevini sürdürmektedir	Kültürel İşlevler	Endüstri yapısı, yeniden işlevlendirme kapsamında, örneğin enerji müzesi olarak değerlendirilerek, kentsel yenilemeye berrak olacaktır.
B1	Ödemiş Yabancı Zeytinyağı Fabrikası	İşlevini aktif olarak sürdürmemektedir.	Kültürel ve Turizm kapsamındaki İşlevler	Zeytinyağı işleme teknoloji yansıtmaya uygun şekilde paralelde kültürel işlevler paralelinde değerlendirilmelidir.
B2	Ödemiş Tanış Zeytinyağı Fabrikası	İşlevi dönüşümü geçirmiştir. Önceleri İhtir Kooperatifi olarak kullanılmaktaydı.	Kültürel ve Turizm kapsamındaki İşlevler	İstasyon Bölgesi'nin kültür ve turizm aksı olması paralelinde kültürel işlevlerle değerlendirilmelidir.
B3	Birgi Zeytinyağı Fabrikası	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Birgi'nin turizm potansiyeline paralel olarak, zeytinyağı üretim tekniklerine ışık tutmaya yönelik, üretim, satış ve sergileme mekanı olarak değerlendirilmelidir.
B4	Birgi Yağhane	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Birgi'deki endüstri arkeolojisi anıtı, turizm ofisi işlevi ile kentsel yenileme kapsamında yeniden işlevlendirilerek değerlendirilmelidir.
B5	Birgi Yağhane	Var.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Korunmalı ve gerekli tanıtım sağlanmalıdır.
B6	Birgi Şeftalibey Yağhanesi	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Korunmalı ve gerekli tanıtım sağlanmalıdır.
B7	Birgi Çukur Yağhane	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Birgi'deki endüstri arkeolojisi anıtı, muze-caffe işlevi ile kentsel yenileme kapsamında yeniden işlevlendirilerek değerlendirilmelidir.
C1	Ödemiş Tekstil Fabrikası	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Ödemiş'in bilgi ve kültür kent olması kapsamında yapılacak kentsel yenileme projesinde üniversite işlevi ile değerlendirilmelidir.
D1	Ödemiş Eski Tekel Binası	İşlev dönüşümü geçirmiştir.	Mevcut kültürel fonksiyonu olan meslek yüksek okulu doğu bir işlev olarak sürdürülmelidir.	Korunmalı ve tanıtım yapılarak kentsel yenileme programında yer almalıdır.
D2	Ödemiş Eski Tütün Deposu	İşlev dönüşümü geçirmiştir. Sağlık ocağı olarak kullanılmaktadır.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Bölgesel yenileme kararları paralelinde kültürel işlevlerle değerlendirilmelidir.
D3	Ödemiş Tütün Deposu	Yapı harap durumdadır.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Yapı tümüyle yenilenerek turizme katkı sağlayacak şekilde kentsel yenileme kapsamında kullanılmalıdır.
D4	Ödemiş Tütün Deposu	Yapı harap durumdadır.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Yapı tümüyle yenilenerek turizme katkı sağlayacak şekilde kentsel yenileme kapsamında kullanılmalıdır.
E1	Ödemiş Ethem Efendi Helva Fabrikası	Yapı harap durumdadır.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Bölgesel yenileme kararları paralelinde kültürel işlevlerle değerlendirilmelidir. Özgün üretim fonksiyonu yeniden kullanımında vurgulanmalıdır.
F1	Ödemiş Kasap Hali	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Yapı olarak, yenileme kapsamında kültürel amaçlı kullanılabilir. Ödemiş'in bilgi ve kültür kentine dönüşürmesi sürecinde sanat etkinlikleri için atolye olarak değerlendirilmelidir.
F2	Ödemiş Peynir Hali	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Yapı tümüyle yenilenerek turizme katkı sağlayacak şekilde kentsel yenileme kapsamında kullanılmalıdır.
G1	Ödemiş Pak Dökümhanesi	Mevcut işlevini sürdürmektedir	Kültürel İşlevler	Korunmalı ve gerekli tanıtım sağlanmalıdır.
H1	Ödemiş Ümit Çiğir Fabrikası	Mevcut işlevini aktif olarak sürdürmemektedir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Bölgesel yenileme kararları paralelinde kültürel işlevlerle değerlendirilmelidir.
H2	Ödemiş Okuroğlu Çiğir Fabrikası	Mevcut işlevini sürdürmektedir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Bölgesel yenileme kararları paralelinde kültürel işlevlerle değerlendirilmelidir.
H3	Ödemiş Erşer Çiğir Fabrikası	Mevcut işlevini sürdürmektedir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Bölgesel yenileme kararları paralelinde kültürel işlevlerle değerlendirilmelidir.
J1	Ödemiş Mezbahası	Mevcut işlevini sürdürmektedir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Yapı tümüyle yenilenerek turizme katkı sağlayacak şekilde kentsel yenileme kapsamında kullanılmalıdır.
J2	Birgi Mezbaha	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Birgi'deki endüstri arkeolojisi anıtı, muze-caffe işlevi ile kentsel yenileme kapsamında yeniden işlevlendirilerek değerlendirilmelidir.
K1	Birgi Un Değirmeni	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Korunmalı ve gerekli tanıtım sağlanmalıdır.
K2	Birgi Değirmen	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Korunmalı ve tanıtım yapılarak kentsel yenileme programında yer almalıdır.
K3	Birgi Su Değirmeni	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Korunmalı ve tanıtım yapılarak kentsel yenileme programında yer almalıdır.
L1	Birgi Tabakhane	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Turizm amaçlı işlevlendirme	Yapı tümüyle yenilenerek turizme katkı sağlayacak şekilde kentsel yenileme kapsamında kullanılmalıdır.
M1	Ödemiş Lokomotif Deposu	Var. Mevcut işlevini yitirmiştir.	Kültürel amaçlı işlevlendirme	Özgün nitelikleri ile korunmalı, kentsel yenileme projesi kapsamında yeniden işlevlendirilmelidir.

Şekil 5.1. Ödemiş Kenti endüstriyel Miras güzergahı

6. SONUÇLAR

20. Yüzyıl; teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği sosyo-ekonomik değişim ve modernleşme hareketlerine sahne olmuş, hiç kuşkusuz bunun etkileri kent mekanlarına yansımıştır.

Bu süreçte, sanayileşmedeki gelişmeler, hızlı ve plansız kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuş ve kentler fiziksel açıdan bozulma süreci yaşamıştır. Bu süreç, kentlerin, fiziksel, ekonomik ve aynı zamanda sosyal açılardan yıpranması ile sonuçlanmış, kent merkezleri büyük oranda etkilenen alanlar olmuşlardır. Özellikle, 20. yüzyılın sonlarında, yeni ekonomik merkezlerin gelişmesi ve kentlerde farklı alanlarda konumlanması ve ekonomik gücün bu alanlara aktarılması, kent merkezlerindeki çöküntüyü hızlandırmıştır. Buna paralel olarak nüfus artışı, yüksek arazi değerleri ve sosyal çevre etkisiyle, kent içinde konumlanan sanayinin desantralizasyonu ortaya çıkmıştır. Desantralizasyon ile yeni sanayi yerleşimlerinin organizasyonu gündeme gelirken, kent merkezlerinde ise işlevini yitirmiş, köhnemiş ve kenti fiziksel ve sosyal açıdan olumsuz etkileyen endüstriyel alanlar kalmıştır. Endüstriyel yapı içeren kentlerde, üretim sonrası süreçte ciddi boyutlarda kayıp alanlar oluşturarak taşınan sanayi dokusu, bölgesel dönüşümlere uğramıştır ve bunun paralelinde yeniden kullanım-yenileme kavramı gündeme gelmiştir.

Varoluşlarıyla kentin sosyal ve ekonomik belleğinde önemli yer edinmiş olan endüstri yapılarının, mimari bir bakış açısı ile incelenmesi gerekliliktir. Endüstri binalarının işlevsel olarak eskimleri, yeni teknolojilere yapısal uyum sağlayamamaları, kent baskıları ve çeşitli nedenlerle işlevini bütünüyle kaybetmeleri konusu, bu yapıların yeniden farklı amaçlarla kullanımını ve korunma gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Bu tez çalışması; endüstriyel miras kavramının tanımladığı alanın ve işlevini yitirmiş endüstri yapılarının, yeniden kullanım kapsamında değerlendirilmesi gerekliliği düşüncesinden hareketle kurgulanmıştır. Bu yapıları; görsel önemleri, dönemlerine ait endüstriyel nitelikleri ve işlevleri paralelinde değerlendirmek, endüstriyel tarihe dikkat çekilmesini sağlamak, korunmalarına katkıda bulunmak çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu paralelde, tez çalışmasının strüktürünü oluşturan “Endüstriyel Miras” kavramı ve oluşumundaki nedenler, çeşitli boyutları ile irdelenerek, Endüstriyel mirası koruma ve değerlendirme yaklaşımları kapsamında sonuçlara varılmış ve bu sonuçlar Türkiye ve Dünya örnekleri ile desteklenmiştir.

Bu bölümde yapılan araştırmada, Endüstriyel mirasın değerlendirilmesinde farklı iki yaklaşım modeli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu modellerden biri; özgün mimari kimlik sergileyen işlevini yitirmiş endüstri yapısının, tek yapı ölçeğinde korunması ve değerlendirilmesi kapsamındaki tekil yaklaşımdır. Endüstriyel miras yapılarının tek yapı ölçeğinde işlevsel dönüşüm kararlarının alınmasında ve doğru işlevlerle değerlendirilmesinde;

- Kentsel ve kırsal bölgedeki görsel önemleri,
- Yeni kullanımın kültürel değeri,
- İşlevsel dönüşümün tasarım kalitesi,

temel kriterleri oluşturmaktadır.

Bu endüstri yapılarının işlevlendirilmesinde;

- Yapının özgün kimliğinin ve ilk işlevine ait izlerin korunarak, belirgin bir anlayışta seçilecek yeni işlevde vurgulanması,
- Yapının özgün işlevsel kimliği ile birlikte, yapının sahip olduğu mimari potansiyellerin analiz edilerek süreklilik kapsamında yeni bir işlevle değerlendirilmesi,

olarak iki paralel sürecin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Endüstriyel mirasın değerlendirilmesindeki diğer bir yaklaşım ise, bölgesel ölçekli koruma ve değerlendirmedir. Bu; endüstriyel mirası, kentsel alanın ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası olarak tanımlayan, kentsel ve kamusal kazanımları hedefleyen, katılımcı değerlendirme yaklaşımıdır.

Genel olarak; bu yaklaşımların kapsamı;

- Endüstriyel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Bölgesel kapsamdaki sanayi alanının yeni işlevinin rekreasyon, kültür ve turizm unsurları ile güçlendirilerek bölgenin mekansal ve ekonomik gelişiminin sağlanması,
- Uygun işlevsel dönüşümü kararlarıyla yatırımların bölgeye çekilmesinin ve bölgenin çekici hale gelmesinin sağlanması,
- Bu alanlarda yaşayan sanayi nüfusunun işlev dönüşümü paralelinde yeni profilinin tanımlanması,
- Sosyal ve teknik altyapının geliştirilmesi,
- Çevresel değerlerin korunması,
- İşlevsel dönüşüm alanındaki donatıların, bölgenin yeni profilini vurgulayacak oranda ve niteliklerde düzenlenmesi,

- Endüstriyel miras alanı çevresindeki konut kullanımının düzenlenmesi ve rehabilitasyonunun sağlanması,

olarak tanımlanmaktadır.

Yapılan değerlendirmede ve verilen dünya örneklerinin analizinde; bu iki yaklaşımın kuramsal temelde ve uygulama da farklı boyutlar sergilediği görülmektedir.

Korumacı ve tekil ölçekli değerlendirme modelinde mimari değerler göz önüne alınarak fiziksel bir yenileme hedeflenirken, bölgesel ölçekli değerlendirme yaklaşımında ise, kentin yaşam kalitesini arttırmayı planlayan, toplumsal katılım boyutlu işlevsel dönüşüm benimsenmektedir. Endüstriyel mirası değerlendirme yaklaşımlarındaki bu irdeleme ile tez çalışmasının amacında belirlenen, endüstriyel mirasın kentsel ölçekteki değerlendirme kavramıyla, ortak payda yakalanmış ve “Kentsel Yenileme” kavramı araştırma kapsamına alınmıştır. Bu paralelde, endüstriyel alanların “Kentsel Yenileme” boyutundaki etkilerin değerlendirilmesinde, kavramsal bir alt yapı oluşturulmuştur.

Bu analizden hareketle, endüstriyel miras kavramının tanımladığı alanların kentsel yenilemeyi oluşturmadaki etkilerini ortaya koymaya yönelik çalışmalar hazırlanmıştır. Kentsel ölçekte değerlendirilen endüstri mirasının, gelişmiş bir bakış açısıyla, “Kentsel Yenileme” yi oluşturmadaki rolleri irdelenmiş, Kentsel yenileme kavramı ve yaklaşımları incelenmiş, endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda geliştirilen kentsel yenileme yaklaşımları farklı boyutları ile değerlendirilmiş, dünyadan örnekler analizi desteklemiştir.

Endüstriyel miras kapsamındaki alanlardaki bölgesel ölçekli değerlendirme yaklaşımının, kentsel yenileme ile olan ilişkileri analiz edilerek, bu alanların kentsel yenilemeyi oluşturmada etkin rol oynadığı belirlenmiştir.

Bu irdelemede, endüstriyel miras kapsamındaki alanlarda oluşturulacak, bölgesel planlama kararları paralelinde geliştirilen kentsel yenileme yöntemlerinde;

- Kentin gelecek kullanımlarına ilişkin vizyon kazandırması,
- Kentin endüstriyel kimliğinin vurgulanması,
- Kentin, uzun ve kısa dönem hedefleriyle çatışmayacak işlevler kapsamında dönüştürülmesi,
- Kentte sahip olunan endüstriyel miras potansiyellerinin dengeli ve aktif değerlendirilmelerinin sağlanması,
- Sorun-çözüm merkezli yaklaşımların benimsenmesi,

- Yenileme alanına, bölgesel ve kentsel ölçekte yeni bir bakış açısı kazandırması ve çekim merkezi yaratılması,
- Toplumsal katılım boyutunun en üst düzeyde sürece dahil edilmesi,
- Kentin, fiziksel ekonomik ve kültürel açıdan dinamiklerinin harekete geçirilmesi,
- Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliklerinin sağlanması,

gerekliliği sonucuna varılmıştır. Endüstriyel miras alanlarının, kente kazandırılması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kentin mekansal, sosyal, ekonomik sorunlarının çözümünde, bütüncül bir kentsel yenileme yaklaşımı geliştirilmelidir.

Bu kapsamda, Endüstriyel miras alanları ile kentsel yenileme arasındaki ilişkinin irdelendiği ve bu alanlarının kentsel yenilemeye dönüşümünü kurgulayan bir model önerilmiştir. Bu model ile endüstriyel miras alanlarının kentsel yenileme bakış açısıyla değerlendirilebilmesi için kriterler belirlenmiştir. Bu model bağlamında;

- Endüstri Alanları ve Kent İlişkisi
- Kentin Endüstriyel Gelişiminin Analizi- Alanın Seçim Kriterleri
- Bölgedeki Fiziksel ve Sosyal Yapının Analizi
- Bölgenin Potansiyelleri
- Bölgenin Gelişme Stratejileri
- Endüstri Alanlarında Yenilemenin Hedefleri
- Endüstriyel Alanların Yenilenmesinin Boyutları (Sosyal, ekonomik, çevresel, yasal-yönetmeliksel, planlama ve tasarım boyutları)
- Yenileme Yönteminin Belirlenmesi

başlıkları irdelenmeli ve bu paralelde yenileme yöntemleri oluşturulmalıdır.

Belirlenen kriterler kapsamında oluşturulan modelde, bölgesel potansiyeller, hedefler ve yenilemeyi oluşturan dinamikler incelenerek, kentsel sürdürülebilirliği sağlayacak ve kent kültürü yaratılmasına katkıda bulunacak, yenileme yaklaşımları getirilmesinin ve temel ilkeler belirlenmesinin gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Oluşturulan model ile endüstriyel miras alanlarının değerlendirilmesinde; kentin yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen toplumsal katılım boyutlu bir yenileme anlayışının benimsenmesi, kentsel sürdürülebilirlik ve toplumsal dönüşüm yaklaşımları geliştirilmesi ve geniş bir bakış açısı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda geliştirilecek kentsel yenileme projelerinde, bütünsellik, sürdürülebilirlik, sosyal ve ekonomik katkı değerlendirme

yaklaşımlarını yönlendirmektedir. Ayrıca modeli desteklemek için verilen dünya örnekleri, kentsel yenilemenin endüstriyel miras kapsamındaki alanlardaki uygulamalarını sergilemektedir. Bu karşılaştırma ile endüstriyel miras alanları ve kentsel yenileme arasındaki ilişkinin varlığı doğrulanmaktadır.

Model, Türkiye'deki endüstriyel tarihi yansıtan ve bir Cumhuriyet kenti olan Ödemiş örneğinde sınanması ile Endüstriyel miras alanlarına sahip kentlerde oluşturulacak kentsel yenileme yaklaşımlarının oluşturacağı sonuçlar analiz edilmiştir.

Ödemiş kenti; koruma değerine sahip endüstri yapısı potansiyeli açısından oldukça zengin ve değerlendirilmeye açıktır.

Ödemiş'teki endüstriyel miras alanlarının, kentsel yenileme kapsamında, sosyal, kültürel ve ekonomik boyut baz alınarak değerlendirilmesini hedefleyen yaklaşım modelinde, Ödemiş'in tarihten gelen fiziki verilerin ve toplumsal yaşamın sürekliliğinin korunması ve bu alanlarının yenilenmesindeki geçerliliği sınanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan modelde, Küçük Menderes Havzası'nda yer alan Ödemiş Kenti'ndeki, köhneleşen, fonksiyonunu yitiren sanayi alanlarının kente kazandırılması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve mekansal, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümlenmesinde kentsel yenileme yaklaşımını geliştirilmesi gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Ödemiş kentindeki endüstriyel alanların yakın çevresiyle bütünleştirilmesi, bölgenin sosyal ve kültürel yapısını destekleyen mekanlar dizisi olarak biçimlendirilmesi, kentin gelişimi açısından birincil önemdedir. Ayrıca, oluşturulan modelin, genel endüstriyel miras alanlarında uygulanabilir kimlikte olması hedeflenmiştir.

Ödemiş kentinde; geliştirilen model bağlamında elde edilen verilerin sonucunda, bölgenin geleceğine yönelik bir yenileme senaryosu oluşturulmuştur. Bu senaryo, analiz edilen kentsel yenileme yaklaşımının Ödemiş kentinin mekansal, ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümündeki rollerini irdelemek ve kentin geleceğine yönelik bütüncül ve sürdürülebilir bir kentsel yenileme programı oluşturmak amacıyla kurgulanmıştır.

Ödemiş kenti kentsel yenileme projesi kapsamında, sosyal, kültürel ve ekonomik boyut baz alınarak, kentteki tarihsel nitelikteki endüstriyel miras yapılarının korunması ve değerlendirilmesi ile toplumsal yaşamın sürekliliğinin sağlanması temel yaklaşım olarak kabul edilmelidir. Bu endüstri yapılarının; bölge halkının yaşam biçimi, geçmişle kurduğu köprü ve belleği olduğu gerçeğinden hareketle; alanın yenilenmesinde geliştirilecek işlevin,

Ödemiş kentinin sosyal ve fiziksel koşullarındaki geçerliliğinin sağlanması modelin özgün yapısını oluşturması amaçlanmalıdır.

Bu yaklaşımlar paralelinde değerlendirilen Ödemiş kentinin küresel kentler arasındaki yarışabilirliğinin sağlanması, bir kültür kenti ve bilgi kenti olma rolünü üstlenmesi gerçekleşecektir.

Ödemiş kentinde, kentin yaşam kalitesini arttırmayı planlayan toplumsal katılım boyutlu kentsel yenileme anlayışı benimsenmelidir. Bu kavramsal yaklaşımlarla değerlendirilen Ödemiş Endüstri alanları ile kentin sürdürülebilirliği sağlanacak ve kent kültürü yaratılması gerçekleşecektir.

KAYNAKLAR

Ağan, H., Arkon, C., (2003), “Investigating the Changing Prospects to Manage Urban Regeneration of Inner Urban Lands”, Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Sempozyumu, MSÜ, 28-30 Haziran 2003, İstanbul.

Ahunbay, Z., (2002), “20. Yüzyılın Mimari ve Endüstri Mirasının Korunması Sempozyumu”, Mimarlık Dergisi, 308:42-43

Aksoy, Y.,(1999), Ege Sanayi Tarihi, ESBO Yayınları, İzmir.

Alexander,E.R., 1981,Planning Roles and Context in Introduction to Urban Planning, Eds. Catanese, A.J., Snyder, J.C., McGraw, H., Newyork.

Alfrey, J., Putnam,T., (1992), The Industrial Heritage Managing Resources and Uses, London.

Altınoluk, Ü.,(1998), “Ödemiş ‘te Milli Mimarlık”, Art Dekor, S. 63, İstanbul.

Altınoluk, Ü., (2003), “Ulusal Mimarlık Kimliği, Ödemiş’te Cumhuriyet Dönemi”, Mimarist, 8:34-38, İstanbul.

Altınoluk,Ü.,(1998),”Binaların Yeniden Kullanımı”, Yem Yayinevi, İstanbul

Altınoluk, Ü., (2006), “Ödemiş’te Kentsel Rehabilitasyon Projesi”, Ege Mimarlık Dergisi, 56:6-9, İzmir

Altınoluk, Ü., (2007), “Geleneksel Kent Dokusu – Birgi”, Ege Yayınları, İstanbul.

Anadolu, 20 Kasım 1949.

Anadolu, 3 Kasım 1950.

Anonim, (1926), İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Ödemiş Özel Sayısı, Şubat 1926, s.389.

Anonim, (1927), İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, S.8 – Ödemiş Özel Sayısı, -,s.385.

Anonim (1945),”Ödemiş Şehir Planı Müsabakası Jüri Raporu Kısaltımı” Arkitekt, sayı:3-4, s.55.

Anonim, (1999), Cumhuriyetin 80 Yılında Ege Ekonomisi, ESBO Yayınları, İzmir.

Architectural Heritage:Inventory and Documentation Methods in Europe, (1992), Nantes, 28-31 October 1992, Holland

Aru, K.A., Safa,O., Berk,C.,(1947), “Ödemiş Kesin İmar Planı ve İzah Notu, Ödemiş 1:4000 Ölçekli Bölgeler Planına Ait Rapor”, Mimarlık Dergisi, S.2, İstanbul.

Aslanoğlu, R.,(1998), Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Bursa.

Aşkun (Yüce), İ. P., (2002), Mimari Anıtların Yeniden İşlevlendirilmesi, İstanbul

Atagök,T., (2000), “Sanayi Mekanlarından Sanat Mekanlarına”, Mimarlık Dergisi,:4:9-14, İstanbul.

Atterbury, J., (1995),“Saving Industrial Records:is there progress?”,Managing the Industrial

- Heritage, -Proceedings of a Seminar held at Leicester University in July 1994, Leicester.
- Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu'nun Avrupa'daki Endüstri, Teknik ve Mühendislik Mirasının Korunmasına Yönelik Tavsiyesi No:R-90-20.
- Barcelona Belediyesi, (2000), Modification of the General Municipal Plan for the Renovation of the Industrial Areas of Poblenou, Barcelona, Spain.
- Bedoire, F., (1987), "Large - Scale work places working conditions in factories an offices", The Industrial heritage: what policies?, Report of Lyons colloquy, Strasbourg.
- Belediyeler Yıllığı, c.III, Ankara, 1950.
- Benevolo, L., (1971), History of Modern Architecture I: Industrial Revolution, MIT Press, Cambridge.
- Benevolo, L., (1981), Modern Mimarlığın Tarihi, Birinci cilt: Sanayi Devrimi, Çevre yay., İst.
- Benevolo,L., (1995), Avrupa Tarihinde Kentler, Afa Yayıncılık, İstanbul, 189.
- Bengisu, K., (1993), Koca Doktor Mustafa Bengisu, Bab Yayınları, İzmir.
- Binan, C., (1999), Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünel Gelişiminin Uluslararası Evrim Süreci, YTÜ Basın Yayın Merkezi, İstanbul.
- Borja, J., Castells, M., (1997), Local and Global, Management of the Cities In the Information Age, Eartscan Publications, London.
- Buchanan, A., (1981), "The Definition of Industrial Archaeology", Létude et la Mise en Valeur du Patrimoine Industriel, 4. Conférence Internationale, Lyon-Grenoble-Septembre 1981, Paris
- Cherry, M., (1993), "Identification of the Industrial Heritage:Objectives and Methods", Architectural Heritage: Inventory and Documentation inEurope, Cultural Heritage, 28:95-97, Council of Europe Press, Strasbourg..
- Cossons, N., (1993)a, The BP Book of Industrial Archaeology, London
- Council of Europe, (1985), Situation of the Technical and Industrial Built Heritage in Europe, Architectural Heritage Report and Studies, Strasburg
- Council of Europe, (1987),"Summary of Recommendations to the Steering Committee for Urban Policies and the Architectural Heritage and the Committee of Ministers of the Council of Europe", The Industrial Heritage:What Policies?, Report of the Lyons Colloquy, Architectural Heritage Reports and Studies, No.6, Strasbourg .
- Couch,C. (1990),"Urban Renewal – Theory and Practice" Mcmillan Education Ltd, London."
- Couch, C., (1997), A Comperative Study of Plans and Policies for Town Centre Renewal in France and UK, Planning Practice & Research, Vol.12, London.
- Couch,C. (2000),"Urban Renewal and Grants", Introduction to Planning Practice, ed.By Allmendinger, Prior,Reamaekers England.
- Cuinet, V., (1894), la Turkuie Asie, c.3:515, Paris.
- Çakılıoğlu, M., Cebeci, Ö.F., (2003), "Kentin Çöküntü Alanlarında Uygulamada Yetersiz Kalan İmar Planlarının Yerine Alternatif Plan Süreçleri", Kentsel Dönüşüm Sempozyumu,

YTÜ Oditoryumu, 11 -13 Haziran, İstanbul.

Çubuk, M., (1993), “Büyük Kentsel Projeler, Tasarım ve Uygulama Yöntemleri, Teknikleri ve Araçları”, 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 21-22 Mayıs 1992, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Çubuk, M., (1998), Çağdaş Kentsel Kültür Mirası, Kentsel Koruma- Yenileme ve Uygulamalar Sempozyumu, Sunuşlar-Sonuçlar ve Bir Değerlendirme, İstanbul,

Dale, H., Dale, R.,(1992), The Industrial Revolution, London.

Dieffendorf, J.M., (1989), Urban Reconstruction In Europe After World War II., Urban Studies, 26:128-140

1927 Devlet Salnamesi, Ankara, s.671,1928

Drakasis,Smith, D., (1995), “Third World Cities: Sustainable Urban Development-1, Urban Studies,32:659-678

Dural, H., (2004),“Ödemiş Tarihi”, Ödemiş Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

Eberhard,W., Wagenbreth,O., (1975), “Aims and methods of the care of technological monuments in the G.D.R”,First International Congress On The Conservation Of Industrial Monuments, -Ironbridge 29 May-5 June 1973-, England.

Eley,P and Worthington, J., (2000), “Industrial Rehabilitations”, Architectural Press-London, Industrial Buildings Conservation and Regeneration, Stratton M.ed.

Enlil, Z., (2000), “Yeniden İşlevlendirme ve Soylulaştırma”, Domus, 8:46-49, İstanbul.

Erbay, Y., Yener, Z., (1999), Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Wald Yayınları, İstanbul.

Erbey,D., (2004), “Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri – Eyüp Rehabilitasyon Projeleri”, Planlama Dergisi, 4, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, İstanbul.

Erden, D., (2003), Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ergün,N., (2006), “Gentrification Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği”, İstanbul’da Soylulaştırma, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ertin, G., (2004), Türkiye’de Sanayi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Fitch,J.M.,(1990), Historic Preservation, Curatorial Management of the Built World the University Press of Virginia.

Föhl, A., (1995), Bauten der Industrie und Technik, Schriftenreihe des Deutschen Nationalkomitees für Denkmalschutz, 47, Bonn.

Föhl, A., (1987),”Between use and Reuse Industrial Monuments in the Rhine-Ruhr Area”, TICCIH Industrial Heritage Transactions 2-Conference Papers and Results, Austria

Ganser,K., (1992), Strukturwandel, Geschichtlichkeit und Perspektiven des Ruhrgebietes, Deutsche Kunst und Denkmalpflege, 2:119-120, Rosenheim, Germany.

Gedikli, A. P. (2002), The Transformation of Urban Waterfronts in Istanbul and Evaluation of

the Golden Horn Arsenals, ODTÜ, Ankara.

Giedion, S., (1967), *Space, Time and Architecture*, 5th ed., Harvard University Press, Cambridge.

Gibson, M., Langstaff, M., (1982), *An Introduction to Urban Renewal*, GB:Hutchinson.

Gibson, M., Kocabaş, A., (2001), "London: Sustainable Regeneration – Challenge and Response, Urban Design and Local Specificities in the Process of Globalisation, International Urban Design Meeting, MSU, İstanbul.

Gittel, R., (1992), *Renewing cities*. Princeton University Press, Princeton.

Glass, R., (1964), "Aspects of Change", Centre for Urban Studies(der), London: Aspects of Change, MacGibbon and Kee, London.

Gordon,R.B.,Malone,P.M., (1994), *The Texture of Industry: an Archaeological View of the Industrialization of North America*, University of Oxford, NewYork.

Gould, S., (1994), "Industrial Archaeology and the neglect of Humanity",Managing the Industrial Heritage, Proceedings of SemiNer held at Leicester University in July 1994, Leicester.

Göksu, F., (2004), "Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi Örgütlenme ve Katılım Modeli", Aralık 2004, İstanbul.

Göksu, F., (2007), "Kapsamlı Kentsel Dönüşüm için Proje Geliştirme-Örgütlenme Finans Modelleri", 7 Temmuz 2007, İstanbul.

Görgülü, Z., Görgülü, ,T., (1994), A Method Research for Urban Renewal Works For The Areas WHICH Are Jointly Owned Parcels; Planning For A Broader Europe, VIII. AESOP Congress Proceedings, Vol. 4, 24-27 Ağustos, İstanbul.

Guillerm,A.,(1987),"Raw Materials and Building Materials",The Industrial Heritage:What Policies?,Report of Lyons colloquy, Strasburg,

Güneş,G., (1994),"Bir Aile Tarihçiliği Örneği",Tarih ve Toplum, 122:.58-59, İstanbul.

Güneş, G.,(1997) "Sosyal-Siyasal-Ekonomik-Kültürel Açıdan Ödemiş Kenti", 9Eylül Üniveritesi, İzmir.

Güneş, G., (1999),"Osmanlının Ortaçağ Kasabasından Cumhuriyet Türkiyesinin Modern Kentine Ödemiş", Toplumsal Tarih, s.4, İstanbul.

Güran, T., (1985),"XIX. Yy Ortalarında Ödemiş Kasabasının Sosyo-Ekonomik Özellikleri", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, 1:301-319, İstanbul.

Hançerlioğlu, O., (1981), *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Harvey,D, (1996), *Postmodernliğin Durumu*, Metis Yayınları,.179, İstanbul.

Harvey,D., (2002), "Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı, 20.Yüzyıl Kenti", Duru.b,Alkan,A, İmge Yayınevi,s.160

Hasol,D., (1998), *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, YEM Yayınevi, İstanbul

Hauser,S., (1999), *Zur Musealisierung der Industriegechichte der Fall Ironbridge*,

Industriedenkmalpflege und Geschichtskultur, 1:9.

Hizmet,8 Teşrinisani 1928

Hizmet Gazetesi, Sayı:166, 1888

Hizmet Gazetesi, Sayı:174, 1888

Hobsbawm, E. J., (1987), Sanayi ve İmparatorluk, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul

Hudson, K., (1963), Industrial Archaeology, an Introduction, London.

Hume, J., (1987), “Industrial Architecture and Structures:Their Retention and Adaptive Re-Uses the Scotticsh Case”,The Industrial Heritage:What Policies?,Report of the Lyons Colloquy, Architectural Heritage Reports and Studies, 6:41,Strasbourg.

Hüsrev, A.,(1934) “Ödemiş’de Su ve Elektrik(1923-1933)”, İstanbul.

İzmir Stratejik Planı 1999, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir

İzmir Stratejik Planı 2003-2012, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir.

Jüri Raporu;(1944),”Ödemiş Şehir İmar Planı Proje Müsabakası Sonucu”, Mimarlık Dergisi, S.6, İstanbul.

Kalpaklı,Ü., (1990), Mimarlık-Göstergebilim İlişkileri-Mimarlıkta iletişim Yolları Üzerine Bir İnceleme, Atilla Yücel Yönetiminde Yüksek Lisans tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karal ,E.Z., (1945), 1831 Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, Ankara.

Karaman, A.,(2006), “Soylulaştırmanın Kent Planlama Dinamiklerine Etkileri”, İstanbul’da Soylulaştırma, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Karaören, M., Bilgin, İ., (1988), “19. Yüzyıl Sonrası Toplu Konut Problematikleri”, Çağdaş Konut ve Çevre Arayışları Sempozyumu, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Konut Araştırma Merkezi’nce hazırlanan sempozyumun “Konut Çevreleri Tasarımında Dünya Deneyimi” oturumunda sunulan tebliğ, Ankara.

Kasaba, R.,(1994),“İzmir”, Ed. Çağlar Keyder, Eyüp Özveren, Donald Quataert, Doğu Akdeniz Liman Kentleri, 1800-1914, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.17, İstanbul

Kayasu, S., Yaşar, S., (2003), “Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme: Kavramlar, Gözlemler”, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, YTÜ Oditoryumu, 11-13 Haziran, İstanbul.

Keleş, R., (2003) “Urban Regeneration in İstanbul “, Birleşmiş Milletlerin Mavi Plan Çerçevesindeki Priority Action Programme, Regional Activity Center a sunulmuş bildiri, Split..

Keleş, R., (2004a) Kentleşme Politikası, İMGE Kitabevi, 8. Baskı, Ankara.

Keleş, R., (2004), “Kentsel Dönüşümün Tüzel Yapısı”, Mimarist Dergisi, 2, İstanbul.

Kennedy, M., Leonard, P., (2001), “Dealing with Neighborhood Change: A Primer on Gentrification and Policy Changes”, A Discussion Paper Prepared fort he Brokings Institution Center on Urban and Metropolitan Policy, 2001.

Keskin, D., Sürat, Ö., Yıldırım, Ö., (2003), “Londra’da Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüme Yönelik Çalışmalar, Gelecekte İstanbul’un Dönüşümünde Nasıl Ele Alınabilir?”,Kentsel

Dönüşüm Sempozyumu, YTÜ Odistoryumu, 11-13 Haziran 2003, İstanbul.

Keskin, B., “Ödemiş Belediyesi Gazoz Fabrikası (1939-1948)”, Küçükmenderes Gazetesi, 28 Temmuz 2005, İzmir.

Keskin, B., “Ödemiş Elektrik Santrali 1930 ve Sonrası”, Küçükmenderes Gazetesi, 8 Ekim 2005, İzmir.

Keskin, B., “Ödemiş Elektrik Santrali 1930 ve Sonrası”, Küçükmenderes Gazetesi, 11 Ekim 2005, İzmir.

Keyder, Ç., (1993), Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye, 2. Baskı, İstanbul.

Kılıç, A., (2006).”Dönüşüm-Kentsel Yenileme Kavramları ve Yaklaşımlar”, Ege Mimarlık Dergisi, S.56, İzmir.

Kıraç, B., (2001), Türkiye’deki Tarihi Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması, Doktora tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kocabaş, A., (2006), Kentsel Dönüşüm, Yenileş(tir)me: İngiltere Deneyimi ve Türkiye’deki Beklentiler, Literatür Yayınevi, İstanbul.

Koçoğlu, A., (1998), Ödemiş’in Ekonomik Coğrafyası, Ödemiş Belediyesi yayını.

Köksal, G., (2000), “Kaybolan Endüstri Mirasımız ve Bazı Öneriler”, “Yeniden Hayat Bulan Endüstri Yapıları”, Domus M dergisi, 8:52-55/68-71, İstanbul

Köksal, G., (2005), “İstanbul’daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri”, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Köksal, G., Ahunbay, Z., (2006), “İstanbul’daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri”, İTÜ dergisi, cilt:5, sayı 2, s.125-136, Eylül 2006, İstanbul

Köksal, G., (2006), “Kentsel Dönüşüm Projeleri Karşısında Endüstri Mirasının Geleceği”, Mimarlık Dergisi, 331, Ekim, 2006, İstanbul

Kumar, K., (1988), The rise of Modern Society: Aspects of the social and Political Development of the West, Backwell, Oxford.

Leech, R., (1995), “Establishing what exists:introduction”, Managing the Industrial Heritage, Proceedings of Seminar held at Leicester University in July 1994, Leicester.

Loftman, P., Nevin, B., (1995), “Prestige Projects and Urban Regeneration in the 1980s and 1990s: A Review of Benefits and Limitations”, Planning Practise and Research, 10:299-312.

Longley, P., (1994), Fractal Cities, Academic Pres, London.

Malecki, E., (1991), Technology and Economic Development: The Dynamics of Local, Regional and National Change, Longman Scientific Technical, 20:3

Martal, A., (1999), “Değişim Sürecinde İzmir de Sanayileşme 19. Yüzyıl”, Dokuz Eylül Yayınları, s.131, İzmir.

Matinen, M., (1990), “Cultural and Historical Values of Industrial Buildings”, The Sixth International Conference on the Conservation of the Industrial Heritage, 168-124, TICCIH, England.

- Mignot, C., (1994), *Architecture of the 19th Century*, Italy.
- Mulgan, G.,(1992), "The Changing Shape of the City", *New Times:the changing face of the politics in the 1990s*, Lawrence and Wihard, London.
- Newman, P., (2004), "Kültürel Dönüşüm, Turistler ve Kent Yönetimi", *Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu*, İstanbul
- Ordenez, J.F., (1985), *The Technical and Industrial Built in the Southern States of Europe, Situation of the Technical and Industrial Built Heritage in Europe*, Architectural Heritage Report and Studies, Strasburg.
- Önsoy, R., (1984), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı ilk Uluslar arası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani (1863 İstanbul Sergisi)*, Belleten, Türk Tarih Kurumu,185:195-235, Ankara.
- Özden, P.P., (2000), "Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23, İstanbul.
- Özden, P.P., (2002), *Yasal ve Yönetimsel Çerçevesiyle Şehir Yenileme Planlaması ve Uygulaması: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özer, B., (1964), *Rejyonelizm, Üniversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme*, İTÜ Yayını, İstanbul.
- Palmer,M., Neaverson,P., (1998), *Industrial Archaeology: Principles and Practice*, London.
- Pamuk, Ş., (1997), *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul.
- Pilehvarian. N.K., (1993), "Endüstri Devrimi ve Yeni Ufuklar", *Tasarım-32*, İstanbul.
- Refik, A.,(1951), *Anadolu Türkmen Aşiretleri*, İstanbul.
- Rix,M. (1955), "Industrial Archaeology", *The Amateur Historian*, 2 :225-229.
- Robert,P.,(1985), "Aspects économiques et politiques des opérations de reconversion", *L'Étude et la mise en valeur du patrimoine industriel*, 4. Conférence internationale, Lyon-Grenoble-Septembre 1981-, Paris.
- Roberts, P., Sykes, H. (ed.s) (2000), *Urban Regeneration*, Sage Publications, London.
- Roger, L., (1995), "Establishing what exists:introduction", *Managing the Industrial Heritage*, Proceedings of Seminer held at Leicester University in July 1994, Leicester.
- Roth, L., M., (2000), *Mimarlığın Öyküsü*, Kabalcı yayınevi, İstanbul
- Sarıkaya, M.,(1968), "Her Yönü ile Ödemiş ve Kiraz İlçeleri", İzmir.
- Sassen, S., (1996), *Globalization and Its Impact on Cities*, Public Culture, 8.
- Stratton, M., (2000a), *Twentieth Century Industrial Archeology*, E&FN Spon, London.
- Stratton,M.,(2000), "Reviving Industrial Buildings:An Overview of Conservation and Commercial Interests", *Industrial Buildings Conservation and Regeneration*,Edit.Michael Stratton, London.
- Tanyeli,G., (2000), "Endüstri Arkeolojisi Yapılarının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi", *M-Domus*, 8: 50-51

Tekeli, İ.,(1992), “Ege Bölgesinin Yerleşme Sisteminin XIX. yy.’da Dönüşümü”, Üç İzmir, İstanbul.

The Oxford Dictionary, 1994.

Thomas, S., (2003) Aglossary of Regeneration and Local Economic Development, TICCIH Tüzüğü, Mart 2003.

Thornley, A., (2004), “Metropolitan Alanda Yönetişim”, Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul

Toprak,Z.,(1985), Osmanlı Devleti ve Sanayileşme Sorunu, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, cilt:5, 1340, İstanbul.

Trinder,B., Föhl,A.,(1992), s:349-50 Blackwell s Encyclopedia of Industrial Archaeology, Oxford, England.

Turok, I., (2003), “Kentsel Dönüşüm: Neler Yapılabilir ve Nelerden Kaçınılmalı?”,Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, İstanbul

Tümertekin, E., (1998), Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul

T.C Devlet Yıllığı, 1929-1930.

Tütengil, A., (1995), Yapısal Kültür Varlıklarının Fayda Değer Analizine Bağlı Bir Yöntem Değerlendirmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Uzun, N., (2006), “İstanbul’da Seçkinleştirme (Gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, İstanbul’da Soylulaştırma-Eski Kentin Yeni Sahipleri, İstanbul.

Wager,H., (2001), Training and Research. The Enordic Experience, TICCIH Bulletin,13:4

Wakelin, P., (1998), “Cad-Welsh Historic Monuments: Industrial Landscapes”, TICCIH bulletin, No:3, Winter

Watchtler, E., Wagenbreth, O., (1975) “Aims and methods of the care of technological monuments in the G.D.R”, First International Congress On The Conservation Of Industrial Monuments, -Ironbridge 29 May-5 June 1973, England .

Wehdorn, M., (1985), The Industrial and Technical Heritage in the Northern States of Europe, Situation of the Technical and Industrial Built Heritage in Europe, Architectural Heritage Report and Studies, Strasburg,s.3-58.

Worth,D.,(2000),“Industrial Archaeology and Industrial ‘Heritage’”, <http://www.meg.uct.ac.za/worth/2000Conference>

Yeni Asır, 11 Eylül 1931

Yeni Asır, 31 Ekim 1947

Yiğitcanlar, T., (2001), “Kentsel Yenileme Olgusu ve Gelişim Süreci”, Planlama Dergidi, sayı:4, s:55-58, Ankara.

Yirmibeşoğlu,F., Yiğiter, R., (2003), “ Kentsel Dönüşüm Sürecinde Yerel Gündem 21’in Rolünün Türkiye’deki Uygulamalar ile Değerlendirilmesi”, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu,

YTÜ Oditoryumu, 11 -13 Haziran, İstanbul.

Yüzer, M.A., (2003), “Planlama Sürecinde Yerleşmelerin Olası Gelişim ve Dönüşümlerinin Tahmini İçin Alternatif Bir Yaklaşım:Lucam Modeli”, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, YTÜ Oditoryumu, 11-13 Haziran, İstanbul.

Zunjin, S., (1995), The Cultures of Cities, Oxford, Blackwell, England.

İnternet Kaynakları:

www.mnactec.com

<http://www.ERIH.de>

<http://www.docomomo.com>

http://www.audis.it/doc/22@Barcelona_1.pdf

www.nps.gov/lowe/indeks.htm

www.europa.eu.int

www.route-indestriekultur.de

www.cudc.kent.edu/d-Service-Learning/Mahoning/Emscher.pdf

www.kentselyenileme.org

K Ü Ç Ü K M E N D E R E S H A V Z A S I

K.MENDERES KIYI KESİMİ

- Selçuk dışındaki ilçelerin köy nüfusları şehir nüfusundan daha yüksekken, yıllık nüfus artışı şehir nüfusundan daha fazladır. En yüksek şehir ve köy nüfusuna sahip ilçe Selçuk olup, yıllık nüfus artışı en yüksek olan Menderestir.

K.MENDERES KARA KESİMİ

- Tire dışındaki ilçelerin köy nüfusları şehir nüfusundan daha yüksektir. Yıllık şehir nüfusu artarken köy nüfusu azalmaktadır. En çok köy nüfus artış hızı azalışı Tire'dir. En yüksek şehir ve köy nüfusuna sahip ilçe Ödemiş'tir.

K.MENDERES HAVZASI STRATEJİ ALT YÖRESİ NUFUS DURUMU

Alt Yörelere	İlçeler	1990 Genel Nüfus Sayımı			2000 Genel Nüfus Sayımı			Yıllık Nüfus Artış Hızı %		
		Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
K.Menderes Kıyı Kesimi	Menderes	52.934	9.405	43.529	73.002	16.792	56.210	32.14	57.95	25.56
	Tortbalı	71.617	21.167	50.450	93.216	38.099	55.117	26.35	58.76	8.85
	Selçuk	27.353	19.412	7.941	33.594	25.414	8.180	20.55	26.93	2.96
K.Menderes Kara Kesimi	Bayındır	47.126	13.862	33.264	47.214	15.870	31.344	0.19	13.52	-5.94
	Tire	77.314	37.855	39.459	78.658	42.988	35.670	1.72	12.71	-10.09
	Ödemiş	124.968	51.620	73.348	128.259	61.886	66.373	2.6	18.15	-10
	Beydağ	14.632	5.831	8.801	14.147	5.521	8.626	-3.37	-5.46	-2.01
	Kıraz	41.247	7.850	33.397	44.910	10.001	34.909	8.51	24.21	4.43

Alt Yörelere	1990 Genel Nüfus Sayımı		2000 Genel Nüfus Sayımı	
	Şehir	Köy	Şehir	Köy
K. Menderes	0.37	0.63	0.42	0.58

K.MENDERES strateji alt yörelerinde şehir nüfus oranı %37'den %42'ye yükselmiştir. Bunun birincil nedeni bölgede gelişen sanayidir.

KÜÇÜK MENDERES HAVZASI

K.MENDERES KIYI KESİMİ

- Toplam nüfusa oranla en yüksek işgücüne sahip olan Menderes, en yüksek istihdamda sahiptir. En fazla nüfusa sahip Torbalı ilçesinde en yüksek işsizlik görülmüştür.
- Tüm sektörler toplamında en büyük işgücüne sahip Torbalı ilçesi, aynı zamanda tarım dışı ve hizmetler sektöründe de en büyük paya sahiptir. Tarım ve Servis sektörlerinde ise en büyük paya Selçuk ilçesi sahiptir. K.Menderes Kıyı kesiminde en büyük işgücüne sahip olan sektör tarım dışı sektördür.

K.MENDERES KARA KESİMİ

- Toplam nüfusa oranla işgücü sayısı en çok Bayındırdayken, en fazla işgücüne sahip olan ilçe Odemiş'tir. En yüksek istihdam ile en düşük işsizlik Tirede görülmüşken, en düşük istihdam ile en yüksek işsizlik Kirazda görülmektedir.

- Tüm sektörler toplamında en fazla işgücü bulunduran ilçe Odemiş iken her bir sektörün en fazla işgücüne sahip olduğu yer de aynı ilçedir. Belli bir sektör her ilçede en büyük paya sahip değildir. Tire, Odemiş, Beydağ ve Kiraz ilçelerinde en büyük paya sahip tarım dışı sektör iken Bayındır ilçesinde tarım en büyük paya sahiptir.

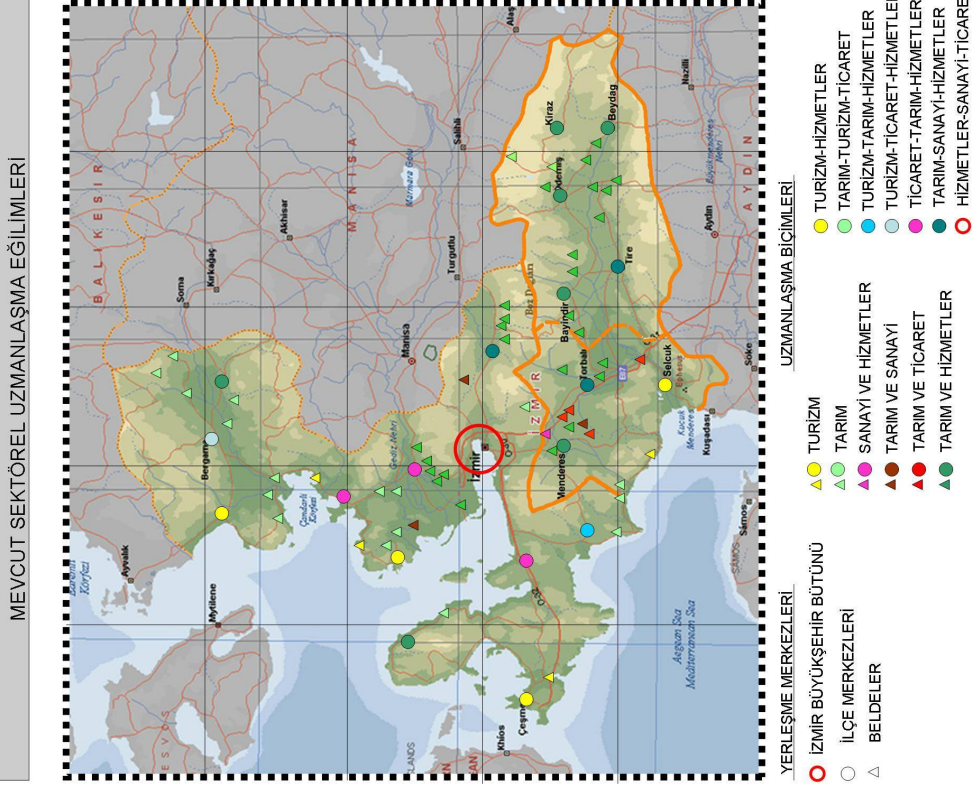
K.MENDERES HAVZASI 12 – ÜZERİ YAŞ NÜFUSUN İŞGÜCÜ DURUMU

Alt Yörelere	İlçeler	Toplam Nüfus	Toplam İşgücü		İstihdam			İşsiz		
			İşgücü Sayısı	Top. Nüfusa Oranı%	İstihdam Miktarı	Top. Nüfusa Oranı%	Top. İşgücüne Oranı%	İşsiz Sayısı	Top. Nüfusa Oranı%	Top. İşgücüne Oranı%
K.Menderes Kıyı Kesimi	Menderes	13.437	6.265	46.62	5.421	40.34	86.53	844	6.28	13.47
	Torbali	29.030	12.613	43.45	10.596	36.50	84.01	2.017	6.95	15.99
	Selçuk	20.349	9.178	45.10	7.935	38.99	86.46	1.243	6.11	13.54
A1		62.816	28.056	44.66	23.952	38.13	85.37	4.104	6.53	14.63
K.Menderes Kara Kesimi	Bayındır	12.776	5.319	41.63	4.629	36.23	87.03	690	5.40	12.97
	Tire	35.438	14.000	39.51	12.411	35.02	88.65	1.589	4.48	11.35
	Ödemiş	50.654	19.414	38.33	16.922	33.41	87.16	2.492	4.92	12.84
	Beydağ	4.537	1.673	36.87	1.429	31.50	85.42	244	5.38	14.58
	Kiraz	8.078	2.873	35.57	2.288	28.32	79.64	585	7.24	20.36
A2		111.483	43.279	38.82	37.679	33.80	87.06	5.600	5.02	12.94

SANAYİ DIŞI İŞGÜCÜNÜN SEKTÖREL DAĞILIMI

Alt Yörelere	İlçeler	Hizmetler	Hizmetler		Tarım Dışı
			Servis	Tarım	
K.Menderes Kıyı Kesimi	Menderes	825	685	865	2.574
	Torbali	2.270	1.403	1.096	4.682
	Selçuk	1.729	1.782	1.432	1.905
A1		4.824	3.870	3.393	9.161
K.Menderes Kara Kesimi	Bayındır	719	547	1.767	1.135
	Tire	2.409	1.512	2.238	4.790
	Ödemiş	3.329	2.060	2.783	6.101
	Beydağ	248	246	266	511
	Kiraz	524	406	242	798
A2		7.229	4.771	7.296	13.335

KÜÇÜK MENDERES HAVZASI

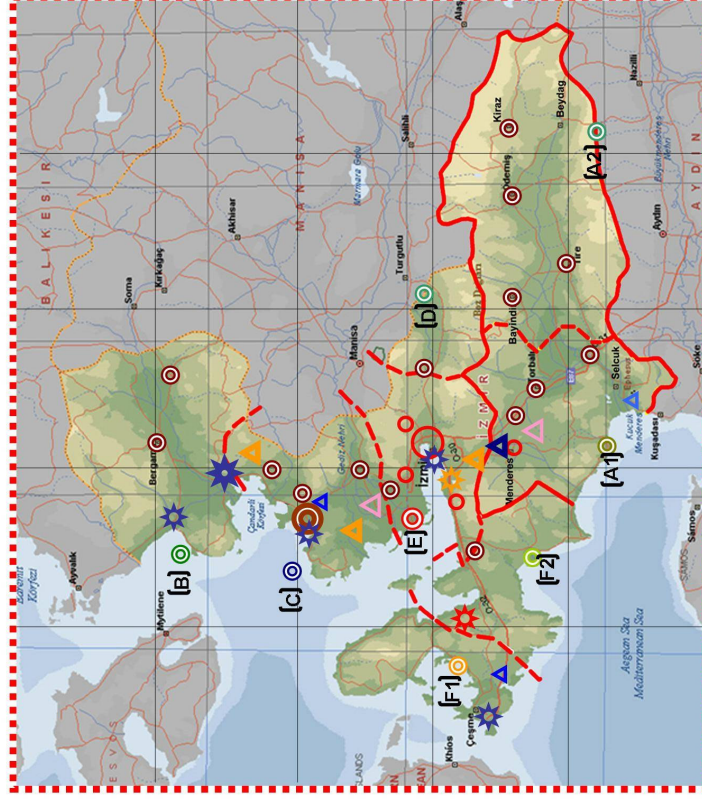
Alt Yörelere	İlçeler	Belediler	Uzmanlaşma Eğilim Biçimleri
K.Menderes Kıyı Kesimi	Menderes	Görece	Tarım + hizmetler
		Oğlanıması	Tarım + hizmetler
	Değirmendere	Tekeli	Tarım + ticaret
		Değirmendere	Tarım
	Torbalı	Gümülcür	Tarım + turizm
		Özdere	Tarım + turizm
		Ayrançılar	Tarım + sanayi + hizmetler
		Çaybaşı	Tarım
		Karakuyu	Tarım
		Pancar	Tarım + sanayi
Selçuk	Subaşı	Tarım	
	Yazıbaşı	Tarım	
	Belevi	Turizm + tarım + hizmetler	
	Bayındır	Tarım + ticaret	
K.Menderes Kara Kesimi	Tire	Belevi	Tarım + hizmetler
		Çanlı	Tarım
		Zeytinova	Tarım
	Ödemiş	Çiği	Tarım
		Gökçen	Tarım + sanayi + hizmetler
	Bayındır	Gökçen	Tarım
		Kayakçı	Tarım + hizmetler
Bademli		Tarım	
Birgi		Tarım + turizm	
Bozdağ		Tarım + turizm	
Baydağ	Kaymakçı	Tarım	
	Çaylı	Tarım	
	Övüklent	Tarım	
Kiraz	Konaklı	Tarım	
	Kiraz	Tarım + hizmetler	
			Tarım + hizmetler

KÜÇÜK MENDERES HAVZASI

Strateji Planında Etkileşim Alanı ve Önem Sıralamasına göre Alt Yörelere Öngörülen Uzmanlaşma Biçimleri

Alt Yörelere	Önem düzeyi	Uzmanlaşma Eğilim Biçimleri	
		İl İçine	Alt Yörelere
A1 - K. Menderes Kıyı Kesimi	1	Tarım	Tarım
	2	Sanayi	Hizmetler
	3	Turizm	Hizmetler
	4	Ticaret	Hizmetler
A2 - K. Menderes Kara Kesimi	1	Tarım	Tarım
	2	Sanayi	Ticaret
	3	Ticaret	Sanayi
	4	Turizm	Hizmetler
B - Bakırçay	1	Tarım	Tarım
	2	Turizm	Sanayi
	3	Ticaret	Hizmetler
	4	Hizmetler	Hizmetler
C - Gediz	1	Sanayi	Tarım
	2	Tarım	Hizmetler
	3	Turizm	Turizm
	4	Hizmetler	Hizmetler
D - Gediz - Nif	1	Tarım	Tarım
	2	Sanayi	Hizmetler
	3	Hizmetler	Hizmetler
	4	Ticaret	Ticaret
E - İsmir Büyükşehir Bölümü	1	Turizm	Turizm
	2	Hizmetler	Tarım
	3	Tarım	Hizmetler
F1 - Yarımada Çeşme Kesimi	1	Tarım	Hizmetler
	2	Turizm	Tarım
	3	Hizmetler	Hizmetler

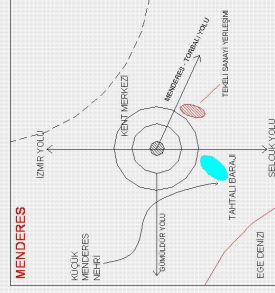
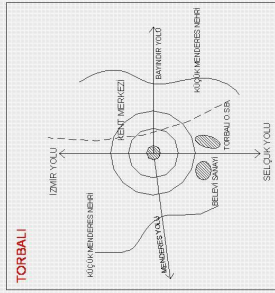
ÖNGÖRÜLEN SEKTÖREL UZMANLAŞMA BİÇİMLERİ

- Hizmetler + Ticaret + Turizm
- Tarım + Turizm + Ticaret + Hizmetler
- Sanayi + Turizm + Tarım + Hizmetler
- Tarım + Sanayi
- Tarım + Sanayi + Turizm + Hizmetler
- Turizm + Hizmetler
- Tarım + Turizm + Hizmetler
- Ağır Sanayi Bölgesi
- Organize Sanayi Bölgesi
- Metropolitan Aktivite Merkezi
- Kuzey Ege Limanı
- Ana Limanlar
- EXPO – Fuar Alanı
- Teknoloji Geliştirme Merkezi - Teknopark
- △ İmalat ve Ticaret Bölgeleri
- △ Serbest Bölgeler
- △ Uluslar arası Hava Meydanı
- △ Stok Hava Alanları – Turizm+Ticaret+Hizmetler

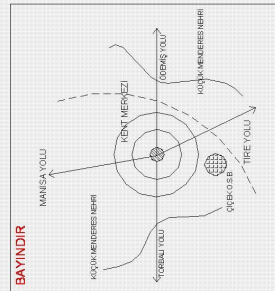
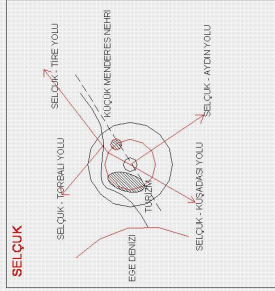
KÜÇÜK MENDERES HAVZASI

- Organize Sanayi bölgesi mevcut ve sanayi gelişimi planlanmaktadır. Organize Sanayi Bölgesi kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Belevi yönetiminde Memer Organize Sanayi Bölgesi kurulması planlanmaktadır.
- Hızlı kentsel gelişme süreci yaşanmakta ve sanayi bölgesi kimliğine sahip

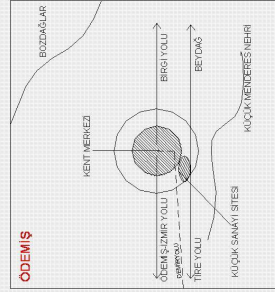
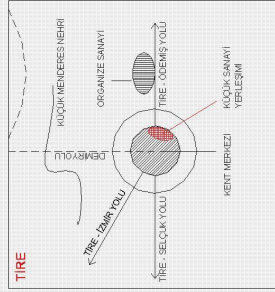
- Organize Sanayi bölgesi mevcut
- Endüstriyel miras kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Torbalı tarım ocağı, sanayi ve çiftçilik gelişmiş durumdadır.
- Organize Sanayi Bölgesi kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Organize Sanayi Bölgesi kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Hızlı kentsel gelişme süreci yaşanmakta ve sanayi bölgesi kimliğine sahip

- Turizm bölgesi olarak gelişmekte ve turizm potansiyeli değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Geleneksel taş baskı tekniği ile zeytinyağı üreten nitelikli bir zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır.
- Geleneksel üretim teknikleri turizm amaçlı kullanılmalıdır.

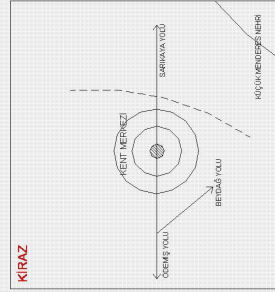
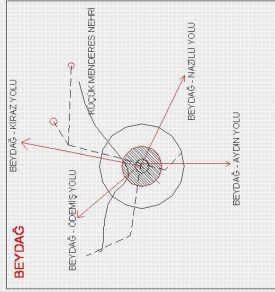
- Tarım ve hizmet sektöründe eğilim bulunmaktadır.
- Endüstriyel miras kapsamında değerlendirilecek 3 sanayi yapısı bulunmaktadır ve küçük sanayi sitesine sahip
- Tarım alanının açılması ile zeytinyağı üretimini arttırmış ve çiftçilik gelişmiş
- Organize Sanayi Bölgesi kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Çiftçilik gelişme süreci yaşanmaktadır.

- Sanayi ve hizmet sektöründe gelişmekte ve turizm potansiyeli değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Tarihsel açıdan sahip olduğu potansiyel ve endüstri mirası turizm amaçlı kullanılmalıdır.
- Geleneksel üretim teknikleri ve el sanatları sürdürülmelidir.

- Tarım ve hizmet sektöründe gelişmekte, turizm potansiyeline sahip
- Endüstriyel miras kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Tarihsel açıdan sahip olduğu potansiyel ve endüstri mirası turizm amaçlı kullanılmalıdır.
- Hızlı kentsel gelişme süreci yaşanmaktadır.

- Tarım ve hizmet sektöründe eğilim bulunmaktadır.
- Endüstriyel miras kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Sanayi potansiyeli bulunmamaktadır.
- Ulaşım ve topografya etkisiyle gelişmesi geri durumdadır.

- Tarım ve hizmet sektöründe eğilim bulunmaktadır.
- Endüstriyel miras kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Tarihsel ve inşaatçı üretilim açısından önemli kaynaklara sahip
- Organize Sanayi Bölgesi kapsamında değerlendirilecek sanayi yapısı bulunmamaktadır.
- Ulaşım ve topografya etkisiyle gelişmesi geri kalmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	04.05.1973	
Doğum yeri	İstanbul	
Lise	1977-1985	Şehremini Lisesi
Lisans	1990-1994	Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	1995-1998	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık. Anabilim Dalı, Tasarım Kuram ve Yöntemleri Bilim Dalı
Doktora	2001-2007	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Araştırma ve Planlama Bilim Dalı
Çalıştığı kurum(lar)	2000-2005	Serbest Çalışma
	2005-Devam ediyor	SinpaşGYO